

ՀՐԱՄԱՆԱԲ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴԻ

ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԵՒ ՎԵՀԱՓԱՌ-
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ACTING PERSONES OF GOSPELS

**MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN
BIBLE SOCIETY OF ARMENIA**

HOLY ETCHMIADZIN 2010

ԱՎԵՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

**ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆ
ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ**

ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆ 2010

ՀՏԴ 23/28 (038)
 ՊՄԴ 86.37 ց 2
 Ա 791

Պատրաստեցին՝ **Ռուբեն արեղա Զարգարյանը**
Շահն արեղա Անանյանը

Ա 791 ԱՎԵՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ. - Էջմիածին: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2009. - 176 էջ:

Բառարանում ընդգրկված են Ավետարաններում հանդիպող անձ-
 նանունները, նշված են տեղիները, բերված են համապատասխան
 գրաբար և աշխարհաբար հատվածները:

ՀՏԴ 23/28 (038)
 ՊՄԴ 86.37 ց 2

ՄԵԿԵՆԱՍՈՒԹՅԱՄԲ

Տեր և Տիկին

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՎԱՉԱԳԱՆԻ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆԻ
 և **ԲԵԼԼԱ ՆՐԱՆՏԻ ԺԱՄԳԱՐՅԱՆԻ**

МЕЦЕНАТ

Господин и Госпожа

ВЛАДИМИР ВАЧАГАНОВИЧ ЕНГИБАРЯН
 и **БЕЛЛА ГРАНТОВНА ЖАМГАРЯН**

ISBN 978-9939-59-047-9

© Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2010 թ.

© Հայաստանի Աստվածաշնչային Ընկերություն, 2010 թ.

Ի ՆԻՇԱՏԱԿ

**ՆՐԱՆՏ ՆՈՎՆԱՆՆԵՍԻ ԺԱՄԳԱՐՅԱՆԻ
ԵՎ
ՅՈՒՆՈՆԱ ԼԵՎՈՆԻ ԱՍԼԱՆՅԱՆԻ**

ПОСВЯЩАЕТСЯ ПАМЯТИ

**ГРАНТА ИВАНОВИЧА ЖАМГАРЯНА
И
ЮНОНЫ ЛЕВОНОВНЫ АСЛАНЯН**

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Բառարանի խորագիրն է «Ավերարանների գործող անձինք»: Այն ենթադրում է բնականաբար չորս Ավերարաններում առկա գլխավոր անձանց՝ հնարավորինս ամփոփի և ամբողջական պատկերի վերհանումը:

Մեր օրերում գրական կերպարների նկարագրման միջոցով Ավերարանների իրականությանը հայ ընթերցողին հասու դարձնելու առաջին փորձն է այս: Բառարանը բաղկացած է մեկ հիմնական բաժնից և երեք հավելվածներից: Տիմնական բաժնում գործող անձանց անդրադառնալուց բացի՝ երեք հավելվածներում համառոտակիորեն ներկայացվում են՝ ա) Ավերարանների հինկրակարանյան անձինք, բ) Տիսուսի սերնդաբանական ցանկերը և գ) Տարակից պատմական անձինք:

Ինչ-որ առումով այս աշխատությունը կարող է բնորոշվել իբրև «Նոր Կրակարանի անձնանունների բառարան», որպես, սակայն, անձնանունների նկարագրությունը չունի զուտ բառարանագրական նշանակություն: Ավերարաններում յուրաքանչյուր կերպար իր ուրույն գույնն ու երանգն է հաղորդում ավերարանական համայնապատկերին: Նրանցից յուրաքանչյուրը գործում է՝ շարժուն և կենդանի մնալով նույնիսկ մեր օրերում: Այս առումով հարկ է նշել, որ բառարանում հաշվի են առնվել ոչ միայն ավերարանական տեղեկությունները, այլ նաև եկեղեցական ավանդության մեջ պահպանված վկայություններն ու ավանդությունները, որոնք իրենց հերթին պարզում են ավերարանների գործող անձանց «երկար ճամփորդության» հանգամանքները՝ Քրիստոսի ժամանակաշրջանից մինչև մեր օրերը:

Նույն, անհրաժեշտ ենք համարում շեշտել բառարանի գիտահանրամարչելիությունը. այն սրբեղծված է ընթերցող լայն շրջանակների համար՝ գործող անձանց ուսպնակով ավերարանական իրականությանը ծանոթանալու և քիչ թե շատ ամբողջական գաղափար կազմելու նպատակով: Երբեմն փորձ է արվել ամփոփի կերպով վերհանելու նաև այս կամ այն կերպարի բարոյական և քրիստոնեական բացառիկ արժեքները՝ իբրև օրինակ մերօրյա քրիստոնյա ընթերցողի համար: Լիահույս ենք, որ բառարանը, բացի պարզ տեղեկատվության և ծանոթության աղբյուր լինելուց, կօգնի նաև հասկանալու և վերարժևորելու Տիսուսի առաջին հեղուորդների ապրված օրինակը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Роналд Браунригг, Кто есть кто в Новом Завете, Словарь, перевод с английского Поспехин И. Л., Москва 1998.

Новый Библейский Словарь, часть 1, Библейские персонажи, Р. Ороховатская (ред.), Санкт-Петербург 1999.

Մաղաքիա արք. Օրմանյան, Նամապարում, Ս. Էջմիածին, 1997:

Մաղաքիա արք. Օրմանյան, Ազգապարում, հր Ա, Ս. Էջմիածին, 2001:

ԱՆԴՐԵԱՍ առաքյալ

¹⁸Մինչ դեռ զգնայր Յիսուս ընդ եզր ծովուն Գալիլեացոց, ետես երկուս եղբարս, զՍիմովն զկոչեցեալն Պետրոս եւ *յւլնորէաս* եղբայր նորա, արկեալ ուռկան ի ծով, քանզի ձկնորսք էին:

²Եւ առաքելոցն երկոտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմովն, անուանեալն Պետրոս, եւ *յւլնորէաս* եղբայր նորա, ³Յակովբոս Ձեբեղեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ Ղեբէոս որ անուանեցան թաղէոս, ⁴Սիմովն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁶Իբրեւ անցանէր առ ծովեզերքն Գալիլեացոց, ետես զՍիմովն եւ *յւլնորէաս* զեղբայր Սիմովնի, զի արկեալ էր նոցա ուռկանս ի ծով, քանզի ձկնորսք էին. ¹⁷Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. Եկայք զկնի իմ եւ արարից զձեզ լինել որսորդս մարդկան:

²⁹Եւ վաղվաղակի ելեալ ի ժողովրդեանն՝ եկն ի տուն Սիմովնի եւ *յւլնորէաս*, Յակովբաւ եւ Յովհաննոս հանդերձ:

¹⁶Եւ ե՛ր անուն Սիմովնի՝ Պետրոս. ¹⁷Եւ Յակովբո՛ւ Ձեբեղեայ՝ եւ Յովհաննո՛ւ եղբաւրն Յակովբայ՝ ե՛ր է՝ նոցա անուանս բաներեզէս, որ է՝ որդիք որոտման, ¹⁸Եւ *յւլնորէաս*, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողովմէոս, եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹաղէոս, եւ զՍիմովն կանանացի. ¹⁹Եւ զՅուդա սկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա.

Մատթ Դ 18

Մատթ Ժ 2

Մարկ Ա 16

Մարկ Ա 29

Մարկ Գ 18

¹⁸Մինչ Հիսուս Գալիլիայի ծովեզերքով քայլում էր, տեսավ երկու եղբայրների՝ Սիմոնին, որ Պետրոս էր կոչվում, և նրա եղբայր *յւլնորէասին*. Ծովի մեջ ուռկան էին զցում, քանի որ ձկնորսներ էին::

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը *յւլնորէաս*, ³Ձեբեղեոսի որդի Հակոբոս և նրա եղբայրը Հովհաննէս, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթէոս մաքսավոր, Ալփեոսի որդի Հակոբոս և Ղեբէոս, որ Թաղէոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և Հուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

¹⁶Երբ նա անցնում էր Գալիլիայի ծովեզրով, տեսավ Սիմոնին և նրա եղբայր *յւլնորէասին*, որոնք ուռկանները ծովն էին զցել, որովհետև ձկնորսներ էին: ¹⁷Եվ Հիսուս նրանց ասաց. «Իմ հետևից եկեք, և ես ձեզ կդարձնեմ մարդկանց որսորդներ»:

²⁹Եվ ժողովարանից դուրս ելնելով, անմիջապես եկավ Սիմոնի և *յւլնորէասի* տունը՝ Հակոբոսի և Հովհաննէսի հետ:

¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պետրոս դրեց ¹⁷և Ձեբեղեոսի որդու՝ Հակոբոսի ու նրա եղբոր՝ Հովհաննէսի անունները դրեց Բաներեզէս, որ նշանակում է՝ Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև՝ *յւլնորէասին* և Փիլիպպոսին և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր Մատթէոսին և Թովմասին և Ալփեոսի որդի Հակոբոսին և Թաղէոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և Հուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

³Եւ մինչ նստեր նա ի լերինն Ձիթե-
նեաց յանդիման տաճարին, հար-
ցանէին ցնա առանձինն Պետրոս եւ
Յակովբոս եւ Յովհաննէս եւ *Լնդ-
րէաս*։⁴Ասա մեզ ե՞րբ լինիցի այդ, եւ
զի՞նչ նշան է յորժամ կատարելոց
իցէ այդ ամենայն:

Մարկ ԺԳ 3

³Եվ մինչ նստած էր նա Ձիթենյաց
լերան վրա, տաճարի դիմաց, Պետ-
րոսն ու Յակոբոսը և Յովհաննեսն
ու *Լնդրէասը*, առանձին, հարցրին
նրան. ⁴«Ասա՛ մեզ, ե՞րբ պիտի լինի
այդ, և ի՞նչ կ'լինի նշանը, երբ կա-
տարվելու լինի այդ բոլորը»:

¹³Եւ իբրեւ այժ եղել՝ կոչեաց զաշա-
կերտսն իւր, եւ ընտրեաց ի նոցանէ
երկոտասանս. զորս եւ առաքեալս
անուանեաց: ¹⁴ՉՍիմովն զոր եւ
Պետրոսն անուանեաց, եւ *Լնդրէաս*
զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ
զՅովհաննէս, եւ զՓիլիպպոս, եւ
զԲարթողոմէոս, ¹⁵եւ զՄատթէոս, եւ
զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ,
եւ զՍիմովն զկոչեցեալն Նախան-
ձայոյզ, ¹⁶եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ
զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եղել
իսկ մատնիչ:

Ղուկ Զ 14

¹³Եվ երբ լույսը բացվեց, կանչեց իր
աշակերտներին և ընտրեց նրան-
ցից տասներկուսին, որոնց և առաք-
յալներ անվանեց. ¹⁴Սիմոնին, որին
էլ Պետրոս կոչեց, և *Լնդրէասին*՝ նրա
եղբորը, Յակոբոսին, Յովհաննեսին,
¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին,
Մատթէոսին, Թովմասին, Ալփեո-
սի որդի Յակոբոսին, Սիմոնին Նա-
խանձահույզ կոչվածին, ¹⁶Յակոբի
որդի Յուդային և Իսկարիովտացի
Յուդային, որը և մատնիչ եղավ:

⁴⁰Եր *Լնդրէաս* եղբայր Սիմովնի Վիմի,
մի յերկուց անտի որ լուանն ի Յով-
հաննէ եւ զնացին զկնի նորա:

Յովի Ա 40

⁴⁰Սիմոն Պետրոսի եղբայր *Լնդրէասը*
մեկն էր այն երկուսից, որոնք լսե-
ցին Յովհաննեսի ասածը և զնացին
Յիսուսի հետևից:

⁴⁴Եւ էր Փիլիպպոս ի Բեթսայիդայ, ի
քաղաքէ *Լնդրէայ*, եւ Պետրոսի:

Յովի Ա 44

⁴⁴Եվ Փիլիպպոսը Բեթսայիդայից էր,
Լնդրէասի և Պետրոսի քաղաքից:

⁸Ասէ ցնա մի յաշակերտացն նորա,
Լնդրէաս, եղբայր Սիմովնի Վիմի. ⁹Ե
աստ պատանեակ մի, որ ունի հինգ
նկանակ գարեղէն եւ երկուս ձկունս,
այլ այն զի՞նչ է առ այդչափ մար-
դիկդ:

Յովի Զ 8

⁸Նրա աշակերտներից մեկը՝ *Լնդ-
րէասը*, Սիմոն Պետրոսի եղբայրը,
ասաց նրան. ⁹«Այստեղ մի պատանի
կա, որ հինգ գարեհաց ունի և երկու
ծուկ. բայց այդքանն ի՞նչ է այսչափ
մարդկանց համար»:

²²Գայ Փիլիպպոս եւ ասէ *ցԼնդրէաս*:
Լնդրէաս եւ Փիլիպպոս ասեն ցՅի-
սուս: ²³Եւ Յիսուս պատասխանի ետ
նոցա՝ եւ ասէ. Եհաս ժամ զի փառա-
ւորեսցի որդի մարդոյ:

Յովի ԺԲ 22

²²Փիլիպպոսը եկավ և *Լնդրէասին*
ասաց: *Լնդրէասը* և Փիլիպպոսն
էլ Յիսուսին ասացին: ²³Եվ Յիսուս
նրանց պատասխանեց ու ասաց.
«Հասավ ժամը, որ փառավորվի
մարդու Որդին:

Անդրեաս (Հուն. «առնական»):
Հիսուսի տասներկու առաքյալներից,
Սիմոն Պետրոսի եղբայրը, Հովնանի
որդին, ծնված Գալիլիայի Բեթսաիդա
քաղաքում: Հետագայում բնակություն

է հաստատել եղբոր՝ Պետրոսի մոտ, Կա-
փառնայումում, որտեղ նրանք զբաղ-
վում էին հիմնականում ձկնորսութ-
յամբ: Մարկոսի ավետարանի համաձայն
(Մարկ Ա. 29)՝ նրանց տունը գտնվել է

ժողովարանից ոչ հեռու: «Պետրոսի տան» ութանկյուն սրբարանը երկար ժամանակ մատնանշվում էր Կափառնայումի մուտքի դիմաց: Վերջին ժամանակներում կատարված պեղումները հավաստում են, որ վերոհիշյալ տեղանքը Հիսուսի ժամանակներում բնակեցված է եղել:

Անդրեասի անունը հանդիպում է տասներկու առաքյալների հիշատակումներում: Նա Պետրոս, Հակոբոս և Հովհաննես առաքյալների հետ էր, երբ Ձիթենյաց լեռան վրա Հիսուս կանխագուշակում էր տաճարի կործանումը: Անդրեասին հանդիպում ենք նաև Հոգեգալուստից առաջ Վերնատանը հավաքված առաքյալների մեջ (Հմմտ. Գործք Ա 13):

Հովհաննու Ավետարանն Անդրեասին ներկայացնում է իբրև Մեսիայի մասին առաջին ավետաբերը: Երբ Հովհաննես Մկրտիչը Հորդանան գետի մոտ քարոզում էր Բարի լուրը, Անդրեասը և մեկ այլ աշակերտ՝ հավանաբար Փիլիպպոսը, թերևս նրա հետևորդներն էին: Հովհաննես Մկրտչի քարոզչությունը շնորհիվ էր, որ նրա աշակերտներն առաջինը հետևեցին Հիսուսին: Անդրեասն է, որ իր եղբորը՝ Սիմոն Պետրոսին, տանում է Հիսուսի մոտ:

Այս Ավետարանում Անդրեասին դարձյալ հանդիպում ենք հինգ հազարին կերակրելու դրվագում: Նրա ընկերը՝ Փիլիպպոսը, որ ըստ երևույթին խմբի մատակարարն էր, հայտնում է, որ երկու հարյուր դահեկանով զնված հացը չի բավականացնի ամբոխին, եթե նույնիսկ ամեն մեկն ընդամենը մի կտոր վերցնի: Անդրեասը երկընտրանքի մեջ է. մի պատանի հինգ զարեհաց ունի և երկու փոքրիկ ձուկ, բայց «այդքանն ի՞նչ է այսչափ մարդկանց համար»: Այնուամենայնիվ նա պատանուն տանում է Հիսուսի մոտ: Հիսուս վերց-

նում է պատանու ունեցածը, գոհություն է հայտնում Աստծուն և տալիս աշակերտներին, որպեսզի բաժանեն ներկաներին: Ամենքն էլ ճաշակում են ու հագեցնում:

Հովհաննու Ավետարանում Անդրեասը վերջին անգամ հիշատակվում է Երուսաղեմում տոնվող Պասեքից առաջ՝ Ծաղկազարդի հաղթական մուտքից հետո: Մի քանի հույներ մոտենում են Փիլիպպոսին՝ աղաչելով. «Տե՛ր, ուզում ենք Հիսուսին տեսնել»: Փիլիպպոսն այդ մասին հայտնում է ընկերոջը՝ Անդրեասին, հետո երկուսով դիմում են Հիսուսին: Այսպիսով, մենք տեսնում ենք Անդրեասին՝ հնազանդ վկային և առաքյալին, որ Հիսուսի մոտ է տանում նախ իր եղբորը՝ Պետրոսին, ապա այն պատանուն, որ զարեհաց ու ձուկ ուներ իր մոտ, և վերջապես հեթանոս պատգամավորներին:

Գործք Անդրեասի անվավեր գրքում (Գ դ.) պատմվում է Անդրեասի առաքելություն, հալածանքների, բանտարկություն և Աքայիայի հյուսիսարևմտյան ծովափին ընկած Պատրաս քաղաքում նրա մահապատժի (60 թ.) մասին: Նա երկու օր կենդանի է մնացել խաչի վրա՝ քարոզելով և քաջալերելով իր շուրջը գտնվողներին: Եվսեբիոս Կեսարացին (Դ դ.) նշում է, որ Անդրեասն Ավետարանը քարոզել է խավարամիտ ու անգուլթ սկյութների մեջ:

Մուրատորի կանոնը (Բ դ.)՝ Նոր Կտակարանի գրքերի ամենավաղ ցուցակը, Անդրեասին անորոշ կերպով կապում է Դ Ավետարանի գրառման հետ:

ԺԴ դարում ծնունդ է առել «X»-աձև խաչի վրա նրա խաչելություն մասին ավանդությունը, հավանաբար այն հիմքի վրա, որ «X»-ը հունարեն «Բ»-ն է՝ առաջին տառը «Քրիստոսի», որ նշանակում է «Օծյալ»:

ԱՆՆԱ մարգարեուհի

³⁶Եւ անդ էր Աննա մարգարտ դուստր Փանուելի յագգէ Ասերայ. սա ինքն անցեալ էր զաւուրբք բազմօք՝ կեցեալ ընդ առն ամս եւթն ի կուսութենէ իւրմէ:

Ղուկ Բ 36

³⁶Եվ այնտեղ կար մի մարգարեուհի՝ Աննա անունով՝ Փանվելի դուստրը, Ասերի ազգատոհմից. սա տարիքով շատ առաջացած էր և ամուսնու հետ միայն յոթը տարի էր ապրել՝ սկսած իր կուսությունից:

Աննա (եբր. «ողորմություն»): Ծեր մարգարեուհի, Փանուելի դուստրը, Ասերի ցեղից, որ տարեց Սիմեոն քահանայի հետ սպասավորում էր Երուսաղեմի տաճարում, երբ Հովսեփն ու Մարիամը մանուկ Հիսուսին ծնունդից 40 օր հետո տանում են Տաճար՝ Տիրոջը ներկայացնելու: Ղուկաս ավետարանչի վկայությունը՝ Աննան ամուսնու հետ ապրել է յոթ տարի, իսկ այրիանալուց

հետո մնացել է Տաճարում և ծոմապահությունամբ ու աղոթքով գիշեր-ցերեկ ծառայել Աստծուն: Հավանաբար Մարիամ Աստվածածինը Տաճարում եղել է նրա սանուհին: Աննան գոհություն է հայտնում Աստծուն՝ մանուկ Հիսուսին տեսնելու բախտին արժանանալու համար, և բացահայտորեն հռչակում է, որ նա է Աստծո խոստացած Մեսիան:

ԱՆՆԱ քահանայապետ

²Եւ ի քահանայապետութեան Աննայի եւ Կայիափայ, եղև բան Աստուծոյ ի վերայ Յովհաննու որդւոյ Չաքարիայ յանապատի անդ:

Ղուկ Գ 2

²և Աննայի ու Կայիափայի քահանայապետութեան օրով, Աստծո խոսքը լսելի եղավ Չաքարիայի որդի Յովհաննեսին անապատում:

¹²Իսկ գուճոյն եւ հազարապետն եւ սպասաւորք Յրէիցն կալան զՅիսուս եւ կապեցին. ¹³Եւ ածին զնա նախ առ Աննա, որ էր աներ Կայիափայի, որ քահանայապետն էր տարւոյն այնորիկ:

Յովի ԺԸ 13

¹²Իսկ գուճոյն, հազարապետը և հրեաների պահակները բռնեցին Յիսուսին և կապեցին: ¹³Եվ նախ նրան տարան Աննայի մոտ, որը Կայիափայի՝ այդ տարվա քահանայապետի աներն էր:

²⁴Եւ առաքեաց զնա Աննա կապեալ առ Կայիափա քահանայապետ:

Յովի ԺԸ 24

²⁴Եվ Աննան նրան կապած ուղարկեց Կայիափա քահանայապետի մոտ:

Աննա (եբր. «ողորմություն»): Քահանայապետ, ով իր ծառայութիւնն սկսել է 6թ. Ք.Ն.՝ 36 տարեկան հասակում: Ինը տարի անց Հրեաստանի հռոմեացի կառավարիչ Վալերիոս Գրատոսն Աննային հեռացնում է ծառայութիւնից, և նրա փոխարեն նշանակում փեսային՝ Կայիափային: Աննան շարունակում է կրել «քահանայապետ» տիրոջնորդ հավանաբար հետևյալ պատճառներով. ա) չնայած հռոմեացիները կարող էին քահանայապետ փոխել, այդուհանդերձ հրեաների ավանդութեան համաձայն այդ պաշտոնը ցմահ էր, և գործող քահանայապետը պաշտոնաթող քահանայապետից տարբերվում էր միայն Քավութեան օրը զոհ մատուցելու և տասանորդ հավաքելու հանգամանքով: բ) Հովսեփոս Փլավիոսը (Ա դ.) և Գործք Առաքելոցի հեղինակը երկու քահանայապետների պարագայում էլ օգտագործում են միևնույն «քահանայապետ» բառը: գ) Աննան մեծ ազդեցութիւն ուներ իրեն հաջորդած քա-

հանայապետների վրա, քանի որ նրա հինգ որդիներն ու փեսան էին հաջորդել իրեն: Այս ընտանիքը, ըստ հույժան, ազգի քաղաքական ու կրոնական պարագլուխն էր դարձել:

Ղուկաս ավետարանիչը նշում է, որ Հովհաննես Մկրտչի քարոզչութիւնն սկսվել է «Աննայի և Կայիափայի քահանայապետութեան օրոք»: Իսկ Հովհաննես ավետարանիչը պատմում է, թե ինչպե՛ս են ձերբակալել Հիսուսին և տարել Աննայի մոտ: Այստեղ էր, որ Ձեբեդեոսի որդի Հովհաննեսին հաջողվում է ներս մտցնել Պետրոսին, որտեղ էլ վերջինս երեք անգամ ուրանում է Հիսուսին: Այստեղ էր, որ Հիսուս իր աշակերտների և վարդապետութեան մասին քահանայապետի հարցին պատասխանում է. «Ինձ ինչո՞ւ ես հարցուփորձ անում, հարցուփորձ արա նրանց, ովքեր լսել են, թե ես նրանց հետ ինչ եմ խոսել. ահա՛, նրանք գիտեն, թե ինչ եմ ասել»՝ ստանալով ապտակ պահակներից մեկի կողմից:

Ղուկասն Աննային դարձյալ հիշատակում է Երուսաղեմի «իշխանավորները» թվում, ովքեր հավաքվել էին գերագույն ատյանում՝ Սինեդրիոնում, որպեսզի դատեին Պետրոս և Հովհաննես առաքյալներին՝ Տաճարի Գեղեցիկ դռան մոտ ի ծնե մի կաղի բժշկելու համար: Չնայած Նոր Կտակարանում

Աննայի մասին հետագա հիշատակություն չկա, բայց հայտնի է, որ, մեծահարուստ լինելով, նա գումար է փոխ տվել հռոմեացիներին և նրանց ստիպել իր կամքով շարժվել:

Աննայի տան շինության տեղում այժմ ԺՆ դարի հայկական եկեղեցի է:

ԱՐՔԵՂԱՅՈՍ

²²Եւ իբրեւ լուաւ եթէ Արքէղայոս թագաւորեաց Յրեաստանի փոխանակ Յերովդի հօրն իւրոյ, երկեալ երթալ անդր. եւ հրաման առեալ ի տեսլեան՝ գնաց ի կողմանս Գալիլեացոց:

Մատթ Բ 22

²²Իսկ երբ լսեց, թէ Արքէղայոսը թագավորել է Յրեաստանի վրա իր հոր՝ Յերովդեսի փոխարեն, վախեցավ այնտեղ գնալ. և երազի մեջ հրաման առնելով՝ գնաց Գալիլիայի կողմերը

Ներովդես Արքեղայոս (նրա օրոք հասած դրամների վրա՝ «Հերովդես Ժողովրդապետ»): Հրեաստանի, Սամարիայի և Եդոմի երրորդապետ (ՔԱ 4-ՔՀ 6 թթ.): Հերովդես Մեծի ավագ որդին, ով հիշատակվում է Մատթեոսի Ավետարանում՝ Հիսուսի ծննդյան պատմության մեջ, որպես Եգիպտոսից Մարիամի և Հովսեփի վերադարձի ժամանակների Հրեաստանի թագավոր: Արքեղայոսը թերևս ժառանգել էր հոր ամենավատ գծերը: Նա գահակալել է

տասը տարի՝ առանց արքայական տիտղոսի, ապա Հռոմի կողմից անգուժ կառավարման մեղադրանքով ետ է կանչվել Հռոմ, 36 թ. աքսորվել է Վիեննա, որտեղ էլ տասը տարի անց մահացել է: Նրան փոխարինել է Հռոմեացի մի կուսակալ: Կուսակալի ծառայությունն Օգոստոսի օրոք երեք տարով էր, իսկ Տիբերիոսի օրոք՝ բավական երկար (Պիղատոս Պոնտացին այդ պաշտոնը վարել է տասը տարի):

ԲԱՐԱԲԲԱ

¹⁶Ունեին յայնժամ կապեալ մի նշանաւոր, որում անուն էր Յեսու **Բարաբբա**:

Մատթ ԻԷ 16

¹⁶Այն ժամանակ ունեին մի նշանավոր բանտարկյալ, որի անունը Յեսու **Բարաբբա** էր:

¹⁷Իբրեւ ժողովեցան, ասէ ցնոսա Պիղատոս. Ձո՞ կամիք յերկուց աստի զի արձակեցից ձեզ, զՅեսու **Բարաբբա**՞ եթէ զՅիսուս զանուանեալն Քրիստոս:

Մատթ ԻԷ 17

¹⁷Երբ հավաքվեցին, Պիղատոսը նրանց ասաց. «Այս երկուսից որի՞ն էք ուզում, որ ձեզ համար արձակեն. Յեսու **Բարաբբայն**, թե՞ Յիսուսին՝ Քրիստոս կոչվածին»:

²⁰Իսկ քահանայապետքն եւ ծերք հաւանեցուցին զժողովորդն, զի խնդրեսցեն **ս** **Բարաբբայն**, եւ զՅիսուս կորուսցեն:

Մատթ ԻԷ 20

²⁰Իսկ քահանայապետներն ու ծերերը համոզեցին ժողովրդին, որ **Բարաբբայն** ուզեն և Յիսուսին կորստյան մատնեն:

²¹Պատասխանի ետ դատաւորն եւ ասէ ցնոսա. Ձո՞ կամիք զի արձակեցից ձեզ յերկուց աստի: ²²Եւ նոքա ասեն. **ս** **Բարաբբա**:

Մատթ ԻԷ 21

²¹Կուսակալը պատասխան տվեց ու ասաց նրանց. «Այս երկուսից որի՞ն էք ուզում, որ ձեզ համար արձակեն»:²²Եվ նրանք ասացին՝ **Բարաբբայն**:

²⁶Յայնժամ արձակեաց նոցա **ս** **Բարաբբայն**, եւ զՅիսուս զան հարեալ՝ ետ ի ձեռս զի խաչեցի:

Մատթ ԻԷ 26

²⁶Այն ժամանակ Պիղատոսը նրանց համար արձակեց **Բարաբբայն** և Յիսուսին զանակոծել տալով՝ տվեց նրանց ձեռքը, որ խաչվի:

⁷Եւ էր որում անուն էր **Բարաբբա**՝ կապեալ ընդ խռովիչսն, որոց ի խռովելն՝ այր մի սպանեալ էր:

Մարկ ԺԵ 7

⁷Եվ **Բարաբբա** անունով մեկը կար՝ բանտարկված այն խռովարարների հետ, որոնք խռովութեան ժամանակ մի մարդ էին սպանել:

⁸Ի ձայն բարձր սկսաւ աղաղակել ամբոխն եւ խնդրել որպէս սովոր էր, զի արձակեսցէ նոցա **ս** **Բարաբբայն**:

Մարկ ԺԵ 8

⁸Ամբոխն սկսեց բարձր ձայնով աղաղակել և պահանջել, որ, ինչպես սովորություն էր անել, **Բարաբբայն** արձակի:

¹⁵Իսկ Պիղատոս իբրեւ զմիտս կանցաւ հաճել զամբոխին, արձակեաց նոցա **ս** **Բարաբբայն**:

Մարկ ԺԵ 15

¹⁵Իսկ Պիղատոսը, որովհետև ուզեց ամբոխին գոհացնել, նրանց համար **Բարաբբայն** արձակեց:

¹⁸Եւ նոքա աղաղակէին ամենայն բազմութեամբն եւ ասէին. Բարձ գդա եւ արձակեա մեզ **ս** **Բարաբբա**:

Ղուկ ԻԳ 18

¹⁸Եվ նրանք ամբողջ բազմությամբ աղաղակում էին և ասում. «Նրան վերացրու՝ և արձակիր մեզ համար **Բարաբբայն**»:

²⁵Արձակեաց նոցա **ս** **Բարաբբայն**՝ զոր վասն խռովութեան եւ սպանու-

Ղուկ ԻԳ 25

²⁵Նա արձակեց **Բարաբբայն**, որը խռովութեան և սպանութեան հա-

թեան արկեալ էր ի բանտ, զոր եւ խնդրէին իսկ

մար բանտ էր նետված, և որին էլ հենց ուզում էին

⁴⁰Աղաղակեցին ամենեքեան եւ ասին. Մի՛ զղա, այլ **Բարաբբայ**: Եւ էր Բարաբբայն այն աւագակ:

⁴⁰Բոլորը աղաղակեցին և ասացին ո՛չ դրան, այլ **Բարաբբային**: Եվ այն Բարաբբան ավագակ էր:

Բարաբբայ (եբր. «Հոր որդի»): Հռոմեական կուսակալի սովորության համաձայն՝ ամեն տարի Պասեքի տոնին, հրեաների սիրտը շահելու համար, ժողովրդի ընտրության մեկ կալանավոր ազատ էր արձակվում: Բարաբբան այն բանտարկյալն էր, ով այդ տոներից մեկի ժամանակ ազատ է արձակվում Հիսուսի փոխարեն:

Չորս Ավետարաններն էլ հիշատակում են Բարաբբային: Պենտեկոստերից շատ չանցած, Երուսաղեմի բնակիչներին ուղղված քարոզում Պետրոսը նրան անվանում է «մարդասպան»: Մարկոսն ու Մատթեոսը հայտնում են, որ քահանայապետներն են ամբոխին ստիպում ոչ թե Հիսուսին, այլ՝ Բարաբբային ազատելու կոչ անել: Ղուկասը Բարաբբային ներկայացնում է որպես մի մարդու, «ով քաղաքում պատահած մի խռովության և սպանության համար բանտարկվել էր»: Հովհաննեսի առավել հանգամանալից և ստույգ պատումի մեջ, որի աղբյուրը թերևս հենց Հիսուսի դատի պաշտոնական գրառումներն են, Պիղատոսը նույնիսկ չի էլ հիշատակում Բարաբբային: Հիսուսին հարցաքննելուց հետո Պիղատոսը գիտակցելով, որ Նրա դեմ մեղադրանքները նենգությունից բխող զրպարտություններ են, և որ իրեն որպես Սինեդրիոնի գործիչ են ուզում օգտագործել, փորձում է փախուստի ելք գտնել: Նա կամենում է հետևել ամենամյա սովորությանը՝ բոլորովին մոռանալով Բարաբբայի մասին: Բարաբբային անվանելով «ավագակ»՝ Հովհաննեսը շեշտում է ամբոխի կատարած ընտրության ողբերգությունը:

Մատթեոսի Ավետարանի մի շարք վաղ ձեռագրերում Բարաբբային նախորդում է մեկ այլ անուն: Հավանական է, որ բնագիրն արտագրողը հունարեն «ձեզ համար» («ձեզ համար Բարաբբային արձակեմ») բառերը տառադարձել է որպես Յիսուս կամ Յեսուս անվան համառոտագրություն: Սրան անդրադառնում է նաև նշանավոր Որոգիները (Գ դար):

Քրիստոնեական ավանդության մեջ Բարաբբայի միջադեպն անքակտելիորեն աղերսվում է Հիսուսի դատի պատմության հետ: Հիսուսի մահվան պատճառը ոչ միայն հրեա քահանայապետներն էին, այլև հրեա ժողովուրդը: Սակայն պետք է ընդունել, որ Հիսուսի փոխարեն Բարաբբային ազատելու ընտրությունը միանգամայն համաշունչ էր ժամանակի քաղաքական մթնոլորտին:

Բարաբբան նախանձահույզ էր, հռոմեական իշխող ուժերին վտարելու գործին նվիրված խմբի անդամ: Իսկ Հիսուսին մենք տեսնում ենք իբրև իր վարդապետության ընթացքում երբեք չընդգիմացող մեկի, ով նույնիսկ իր ձերբակալության ու դատի ժամանակ առանց դիմադրություն ցույց տալու հանձնվում է իշխանավորներին: Անտոնիայի ամբողջի շուրջ խմբված ամբոխի մեջ ըստ երևույթին Բարաբբայի կողմնակիցներ են եղել: Ահա թե ինչու ամբոխը չէր դադարեցնում Բարաբբային ազատելու աղմկալի գոչյունները: Հիսուսին ազատելու Պիղատոսի փորձը սոսկ ինքնախաբեություն էր, որովհետև ամբոխը պահանջում էր ազատել իր իսկական ապստամբին:

ԲԱՐԹՈՒԴԻՄԵՆՍ առաքյալ

²Եւ առաքելոցն երկոտասանից էին անուանք այսօրիկ. առաջին Սիմովն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրեաս եղբայր նորա, ³Յակովբոս Չեբեդեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ *Բարթողոմէոս*, թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ Ղեբէոս որ անուանեցան թաղէոս, ⁴Սիմովն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁶Եւ եղ անուն Սիմովնի՝ Պետրոս, ¹⁷եւ Յակովբոս Չեբեդեայ եւ Յովհաննու եղբօրն Յակովբայ՝ եղ նոցա անուանս Բաներեգէս, որ է Որդիք որոտման. ¹⁸եւ զԱնդրեաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ *զԲարթողոմէոս*, եւ զՄատթէոս զմաքսաւորն, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹաղէոս, եւ զՍիմովն Կանանացի, ¹⁹եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁴Սիմովն զոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրեաս զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ զՅովհաննէս, եւ զՓիլիպպոս, եւ *զԲարթողոմէոս*, ¹⁵եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զՍիմովն զկոչեցեալն Նախանձայոյզ, ¹⁶եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եղել իսկ մատնիչ:

Բարթուղիմէոս (արամ. «Թողոմէի որդի»): Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից: Այս անունը հիշատակվում է Համատես Ավետարաններում՝ տասներկու առաքյալների ցանկում, Փիլիպպոսի հետ: Գործք Առաքելոցում նրա անվանը հանդիպում ենք Հուդային փոխարինող առաքյալի ընտրություն ժամանակ (Հմմտ. Գործք Ա 13): Քանի

Մատթ Ժ 3

Մարկ Գ 18

Ղուկ Զ 14

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Չեբեդեոսի որդի Յակոբոս և նրա եղբայրը Յովհաննէս, Փիլիպպոս և *Բարթողոմէոս*, թովմաս և Մատթէոս մաքսավոր, Ալփիեոսի որդի Յակոբոս և Ղեբէոս, որ թաղէոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և Յուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պետրոս դրեց ¹⁷և Չեբեդեոսի որդու՝ Յակոբոսի ու նրա եղբոր՝ Յովհաննէսի անունները դրեց Բաներեգէս, որ նշանակում է Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև Անդրեասին և Փիլիպպոսին և *Բարթողոմէոսին* և մաքսավոր Մատթէոսին և Թովմասին և Ալփիեոսի որդի Յակոբոսին և Թաղէոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և Յուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Յակոբոսին, Յովհաննէսին, ¹⁵Փիլիպպոսին, *Բարթողոմէոսին*, Մատթէոսին, Թովմասին, Ալփիեոսի որդի Յակոբոսին, Սիմոնին՝ Նախանձախույզ կոչվածին, ¹⁶Յակոբի որդի Յուդային և Իսկարիովտացի Յուդային, որը և մատնիչ եղավ:

որ Բարթուղիմէոսն ավելի շուտ ազգանուն է, քան անուն, ապա ենթադրելի է, որ նա անձնանուն էլ է ունեցել: Հավանաբար Բարթուղիմէոսը նույն Նաթանայելն է, ում Հովհաննու Ավետարանը Փիլիպպոսի հետ հիշատակում է առաջին և վերջին գլուխներում: Հիսուս Նաթանայելին հանդիպել է Գալիլիայի Կանա քաղաքում: Վերջինս մի բարեպաշտ

հրեա էր, ով անհամբերությամբ սպասում էր Մեսիայի գալուստին: Սրանով է թերևս պայմանավորված Նաթանայելին տրված «Նախագալան» բնորոշումը, քանի որ նա առաջինը Քրիստոսին խոստովանեց իբրև Աստծո Որդու և Իսրայելի Թագավորի: Նաթանայելը վերջին անգամ հիշատակվում է Հովհաննու Ավետարանի վերջին դրվագում, որտեղ Հիսուսի վեց այլ աշակերտների հետ ձուկ էր որսում Գալիլիական լճում: Նաթանայելի և Բարթոլոմեոսի նույնացումը Թ դարից մինչև մեր օրերը մեծ ընդունելություն է գտել Աստվածաշնչի ուսումնասիրությունում և վոդների կողմից:

Ըստ Եվսեբիոս Կեսարացու (Դ դ.) Հնդկաստանում ճանապարհորդող մի ալեքսանդրիացի հայտնաբերել է եբրայեցիներեն «Մատթեոսի Ավետարան», որտեղ գրված է եղել՝ «Բարթոլոմեոսը՝ առաքյալներից մեկը»: Ավանդության համաձայն՝ Բարթոլոմեոս առաքյալն իր քարոզչական գործունեության առաջին մասն իրականացրել է Պարթևական

աշխարհի եղեմ գավառում, ընդհուպ մինչև Հնդկաստան: Պարթևական տերության հյուսիսային մասով նա անցնում է Հայաստան՝ «Թագերի վիճակ»: Բարթոլոմեոսը Հայաստան մուտք է գործում Սյունյաց նահանգի Որդվատ գյուղով և առաջանում մինչև Արտաշատ: Այստեղ հանդիպում է Թագեոս առաքյալին և մի գիշեր մնալուց հետո շարունակում իր առաքելական քարոզչությունը մինչև Վասպուրական նահանգի Հեր և Զարևանդ գավառները: Այնուհետև մտնում է Անձևացյաց գավառ՝ Աղբակ, որտեղ դարձի է բերում Սանատրուկ թագավորի քրոջը՝ Ոգուհուն: Այս երկուսն էլ թագավորի առջև հարցաքննվելուց հետո բրածեծ նահատակվում են: Մեկ այլ ավանդության համաձայն Բարթոլոմեոսը մաշկազերծ է արվել Աղբակ քաղաքում: Արվեստի մեջ նրան հաճախ պատկերում են իր սեփական մաշկն ուսին, ձեռքին՝ դաշույն:

Տե՛ս նաև ՆԱԹԱՆԱՅԵԼ

ԲԱՐՏԻՍԵՆՈՍ

⁴⁶Եւ գան յերիքով. եւ ընդ ելանելն նորա յերիքովէ աշակերտաւքն՝ եւ բազում ժողովորդովք, որդի Տիմեի Բարտիմէոս կոյր նստէր մուրացիկ:

Մարկ Ժ 46

⁴⁶Եվ եկան Երիքով: Եվ մինչ նա Երիքովից դուրս էր գալիս իր աշակերտներով և բազում ժողովորդով, Տիմեի որդին՝ կոյր Բարտիմէոսը, նստել մուրում էր ճանապարհի եզրին:

Բարտիմէոս (եբր. «Տիմեի որդի»): Երիքովում բնակվող կոյր մուրացիկան, որ բժշկվում է Հիսուսի կողմից՝ Երուսաղեմ կատարած Նրա վերջին այցելութեան ժամանակ: Ճամփեզրին մուրող այս կոյրի պատմությունը հիշատակվում է համատես Ավետարաններում: Մատթեոսի Ավետարանի այդ դրվագում Հիսուս երկու կույրերի է բժշկում: Միայն Մարկոս ավետարանիչն է նշում մուրացիկանի անունն ու ծագումը: Եթե ըստ Մարկոսի և Մատթեոսի Ավետարանների (հմտ. Մարկ Ժ 46-52, Մատթ Ի 29-34)՝ Հիսուս կույրին բժշկել է Երիքովից դուրս գալու ժամանակ, ապա ըստ Ղուկասի Ավետարանի (հմտ. Ղուկ ԺԸ 35-43)՝ բժշկությունը կատարվել է, երբ Նա մոտենում էր Երիքովին: Այս պատմությունը խիստ կարևորվում է այն առումով, որ բացի Պետրոսից և «չար ոգիներ» ունեցող որոշ մարդկանցից, որոնց բժշկել էր Հիսուս, Մարկոսի Ավետարանում հիշատակված կոյր Բարտիմեոսն առաջին անձնավորությունն է, որ Հիսուսին ճանաչում է որպես Մեսիայի: Ճանապարհի եզրին նստած, գուցե և մուրալիս, նա հան-

կարծ լսում է մոտեցող ամբոխի ձայնը: Լսելով, որ «անցնողը Հիսուս Նազովրեցին է», նա աղաղակում է ոչ թե «Հիսուս Նազովրեցի», այլ՝ «Հիսուս, Դավթի՛ Որդի, ողորմի՛ր ինձ», որը Մեսիային՝ Փրկչին, վերապահված տիտղոսն է: Այստեղ երեք Ավետարաններն էլ հայտնում են, որ ամբոխը նրան սաստում է լռել, բայց նա ավելի ու ավելի է աղաղակում. «Դավթի՛ Որդի, ողորմի՛ր ինձ»: Հիսուս կանգ է առնում և կանչում կույրին: Վերջինս դեն է գցում իր զգեստները և ամբոխի ուղեկցությամբ մոտենում Հիսուսին: Հիսուս նրան հարցնում է. «Ի՞նչ ես ուզում, որ քեզ անեմ»: Բարտիմեոսը խնդրում է. «Վարդապե՛տ, աչքերս թող բացվեն»: Հիսուս անմիջապես հուշակում է, որ նրա տեսողության վերականգնման պատճառը նրա հավատն է. «Գնա՛, քո հավատը քեզ փրկեց»: Բարտիմեոսի աչքերն անմիջապես բացվում են, և նա ամբոխի հետ գնում է Հիսուսի ետևից: Բարտիմեոսը հրաշագործությամբ բժշկված այն սակավաթիվ անձանցից է, որոնք անվանապես են հիշատակվում համատես Ավետարաններում:

ԳԱՐՐԻՆԵԼ հրեշտակապետ

¹⁹Պատասխանի ետ հրեշտակն եւ ասէ ցնա. ես եմ **Գաբրիէլ** որ կամ առաջի Աստուծոյ, եւ առաքեցայ խօսել ընդ քեզ եւ աւետարանել քեզ զայդ:

Ղուկ Ա 19

¹⁹Հրեշտակը նրան պատասխանեց և ասաց. «Ես **Գաբրիէլն** եմ, որ կանգնում եմ Աստծո առաջ. ես ուղարկվեցի խոսելու քեզ հետ և այդ բանը քեզ ավետելու:

²⁶Եւ յամսեանն վեցերորդի առաքեցաւ **Գաբրիէլ** հրեշտակ յԱստուծոյ ի քաղաք մի Գալիլեացոց, որուն անունն էր Նազարեթ, ²⁷առ կոյս խօսեցեալ առն, որուն անունն էր Յովսէփ, ի տանէ Դաւթի. եւ անուն կուսին Սարիամ:

Ղուկ Ա 26

²⁶Վեցերորդ ամսին **Գաբրիէլ** հրեշտակը Աստծո կողմից ուղարկվեց Գալիլիայի մի քաղաքը, որի անունը Նազարեթ էր, ²⁷մի կույսի մոտ, որ նշանված էր Հովսեփի անունով մի մարդու հետ՝ Դավթի տնից: Եվ այդ կույսի անունը Սարիամ էր:

Գարրիել (եբր. «Աստծո մարդ» կամ «Աստծո զորուկը»): Յոթ հրեշտակապետներից մեկը, աստվածային մխիթարության պատգամաբերը: Հրեական կրոնական պատկերացումների մեջ Գաբրիելը երկրորդ հրեշտակապետն է՝ Միքայելից հետո: Միայն Ենոքի գրքում է նրան վերագրվում «հրեշտակապետ» կոչումը (գլուխ Թ, Ի, Խ): Գաբրիելը երկիցս հայտնվում է Դանիելի գրքում՝ տեսիլքներ մեկնելու համար (Դան Ը 17, Թ 21), իսկ Ղուկասի Ավետարանում՝ Հովհաննես Մկրտչի և Հիսուսի հրաշափառ ծնունդներն ավետելու (Ղուկ Ա 19, 26):

Ք.Ա. Բ դարում հրեական գրականությունում մեջ Գաբրիելը նույնացվում էր պահապան հրեշտակի հետ, ով մշտապես կանգնած էր Աստծո գահի առջև, փառաբանում էր Նրան և բարեխոսում մարդկանց համար (Տոբ ԺԲ 15,

Գիրք Հորեկենից Բ 2, Ուխտ Ղևիի Գ 5, 7, Ղուկ Ա 19, Հայտն Ը 2): Նա Միքայելի, Սարիելի կամ Ուրիելի և Ռաֆայելի հետ կազմում է հրեշտակապետների քառյակը (Ա Ենոք Թ 1, Խ 6, ԾԴ 6) կամ էլ Ուրիելի, Ռաֆայելի, Ռագուելի, Միքայելի, Սարիելի կամ Սարակիելի և Ռեմիելի հետ ներկայացնում է մեծ հրեշտակների յոթնյակը (Ա Ենոք Ի):

Գաբրիելը հատուկ պատասխանատվություն ունի զրախտի պահպանության համար (Ա Ենոք Ի 7): Նա է վերացրել նախաջրհեղեղյան հսկաներին (Ա Ենոք Ժ 9): Նա մյուս հրեշտակապետների հետ պիտի մասնակցի Վերջին Դատաստանին (Ա Ենոք ԾԴ 6, Ղ 21, Ա Թես Դ 16): Թարգումները և ուրբինիստական գրականությունը Հին Կտակարանում հանդիպող անանուն հրեշտակներին հաճախ են նույնացնում Գաբրիելի կամ Միքայելի հետ:

ԵՂԻՍԱԲԵԹ

⁵Եւ եղեւ յաւուրս Զերովդի արքայի Զրեաստանի, քահանայ ոմն անուն Ջաքարիա ի դասակարգէ Աբիայ, եւ կինն նորա ի դատերաց Ահարովնի, եւ անունն նորա **Եղիսաբէլ**:

Ղուկ Ա 5

⁵Յրեաստանի Զերովդես թագավորի օրով, Աբիայի քահանայական ընտանիքից Ջաքարիա անունով մի քահանա կար, որի կինը Ահարոնի դստրերից էր. նրա անունը **Եղիսաբէլ** էր:

⁷Եւ ոչ գոյր նոցա որդեակ, քանզի **Եղիսաբէլ** ամուլ էր, եւ երկոքեան անցեալ էին զաւուրբք իւրեանց:

Ղուկ Ա 7

⁷Նրանք որդի չունեին, որովհետև **Եղիսաբէլը** ամուլ էր, և երկուսն էլ իրենց առաջացած տարիքում էին:

¹³Ասէ ցնա հրեշտակն Տեառն. Մի՛ երկնչիր, Ջաքարիա, զի լսելի եղեն աղօթք քո, եւ կին քո **Եղիսաբէլ** ծնցի քեզ որդի, եւ կոչեսցես զանունն նորա Յովհաննես:

Ղուկ Ա 13

¹³Տիրոջ հրեշտակը նրան ասաց. «Մի՛ վախեցիր, Ջաքարիա՛, որովհետև քո աղոթքը լսելի եղավ. քո կինը **Եղիսաբէլը**, մի որդի կծնի քեզ, և նրա անունը Յովհաննես կդնես:

²⁴Եւ յետ աւուրցն այնոցիկ յղացաւ **Եղիսաբէլ**, կինն նորա, եւ թաքուցանէր զանձն ամիսս հինգ, եւ ասէր.

Ղուկ Ա 24

²⁴Այդ օրերից հետո նրա կինը **Եղիսաբէլը** հղիացավ: Հինգ ամիս նա թաքցնում էր ինքն իրեն և ասում.

²⁵Ձի՛նչ գործ գործեաց ընդ իս Տէր յաւուրս յորս հայեցաւ յիս բառնալ զնախատինս իմ ի մարդկանէ:

²⁵«Այս ի՛նչ բան արեց Տէրը ինձ իմ այս օրերին, երբ նայեց ինձ վրա՝ վերացնելով իմ նախատինքը մարդկանց միջից»:

³⁶Եւ ահա **Եղիսաբէլ** ազգական քո, եւ նա յղի է ի ծերութեան իւրում. եւ այս վեցերորդ ամիս է նորա որ ամուլն կոչեցեալ էր. ³⁷զի ոչ տկարացի առ յԱստուծոյ ամենայն բան:

Ղուկ Ա 36

³⁶Եվ ահա քո ազգական **Եղիսաբէլը**. նա ևս հղի է իր ծերութեան մեջ, և այս՝ հղիութեան վեցերորդ ամիսն է նրա, որ ամուլ էր կոչված. ³⁷որովհետև Աստծո՛ համար անկարելի բան չկա»:

³⁹Յարուցեալ Մարիամ յաւուրսն յայնոսիկ՝ գնաց ի լեռնակողմն փութապէս ի քաղաքն Յուդայ. ⁴⁰եւ եմուտ ի տունն Ջաքարիայ եւ ետ ողջոյն **Եղիսաբէլի**:

Ղուկ Ա 40

³⁹Այդ օրերին Մարիամը վեր կացավ և շտապով գնաց Հուդայի լեռնային շրջանի քաղաքներից մեկը, ⁴⁰մտավ Ջաքարիայի տունը ու **Եղիսաբէլին** ողջույն տվեց:

⁴¹Եւ եղեւ իբրեւ լուաւ զողջոյնն Մարիամու **Եղիսաբէլ**, խաղաց մանուկն յորովայնի նորա. եւ լցաւ եղիսաբէթ Յոզուով Սրբով. ⁴²եւ ի ծայն բարձր աղաղակեաց եւ ասէ. Օրհնեալ ես դու ի կանայս, եւ օրհնեալ է պտուղ որովայնի քո:

Ղուկ Ա 41

⁴¹Եվ երբ **Եղիսաբէլը** Մարիամի ողջույնը լսեց, մանուկը խաղաց նրա որովայնում, և եղիսաբէթը լցվեց Սուրբ Հոգով ⁴²և բարձր ձայնով աղաղակեց ու ասաց. «Օրհնյա՛լ ես դու կանանց մեջ, և օրհնյա՛լ է քո որովայնի պտուղը:

⁵⁷Եւ Եղիսաբէթի լցան ժամանակք ծնանելոյ, եւ ծնաւ որդի:

Ղուկ Ա 57

⁵⁷Եղիսաբէթի ծննդաբերելու ժամանակը լրացավ, և նա մի որդի ծնեց:

Եղիսաբէթ (եբր. «Աստված է իմ երդումը»): Հովհաննէս Մկրտչի մայրը: Եղիսաբէթը գյուղական մի քահանայի՝ Զաքարիայի կինն էր: Երկուսն էլ քահանայական ցեղից էին, Եղիսաբէթը՝ Ահարոնի, Զաքարիան՝ Աբիսայի: Երկուսն էլ բարեպաշտ և Օրենքին հնազանդ անձեր էին: Բայց նրանք երեխա չունեին, որովհետև Եղիսաբէթն ամուլ էր, և իրենք էլ արդեն տարեց էին: Տաճարում քահանայական սպասավորութիւն կատարելիս Զաքարիան մի տեսիլք է ունենում, որի ժամանակ Գաբրիէլ հրեշտակապետը նրան ավետում է. «Մի՛ վախեցիր, Զաքարիա՛, որովհետև քո աղոթքը լսելի եղավ. քո կինը՝ Եղիսաբէթը, մի որդի կձնի քեզ, և նրա անունը Հովհաննէս կընես» (Ղուկ Ա 13):

Տաճարում ծառայութիւն մատուցելուց հետո Զաքարիան վերադառնում է տուն: Եղիսաբէթը հղիանում է և հինգ ամիս առանձնութեան մեջ անցկացնում: Տեսիլք էր հայտնվել նաև Եղիսաբէթի ազգականին՝ Նազարեթում բնակվող Մարիամին՝ որդու՝ Հիսուսի ծննդյան

խոստումով: Գաբրիէլ հրեշտակապետը Մարիամին հայտնել էր Եղիսաբէթի՝ զավակ ունենալու մասին. «Եվ ահա քո ազգական Եղիսաբէթը. նա ևս հղի է իր ծերութեան մեջ, և այս՝ հղիութեան վեցերորդ ամիսն է նրա, որ ամուլ էր կոչված, որովհետև Աստծո համար անկարելի բան չկա» (Ղուկ Ա 36-37):

Մարիամն անմիջապես ճանապարհ է ընկնում դեպի «Հուդայի լեռնային շրջանի քաղաքներից մեկը»՝ այցելելու Եղիսաբէթին: Եղիսաբէթը նրան դիմավորում է հետևյալ խոսքերով. «Օրհնյա՛լ ես դու կանանց մեջ, և օրհնյա՛լ է քո որովայնի պտուղը: Որտեղի՞ց ինձ այս ուրախութիւնը, որ իմ Տիրոջ մայրը ինձ մոտ գա, որովհետև ահավասիկ, երբ քո ողջունի ձայնը հասավ իմ ականջին, մանուկը ցնծալով խաղաց իմ որովայնում» (Ղուկ Ա 42-44):

Այստեղ Ղուկասը ներկայացնում է ցնծութեան այն օրհներգութիւնը, որ կոչվում է «Մեծացուսցէ» և քրիստոնեական բոլոր եկեղեցիների ժամասացութիւնների մաս է կազմում:

ԶԱԿՔԵՈՍ

²Եւ ահա այր մի անուն կոչեցեալ Չակէթոս, եւ նա էր մաքսապետ եւ ինքն մեծատուն. ³Եւ խնդրէր տեսանել եթէ ով իցէ Յիսուս, եւ ոչ կարէր ի բազմութենէն, զի կարճ էր հասակաւ:

Ղուկ ԺԹ 2

²Եվ ահա մի մարդ, Չակէթոս անունով, որ մաքսապետ էր ու մեծահարուստ, ³ուզում էր տեսնել, թե ո՛վ է Յիսուս, բայց բազմութեան պատճառով չէր կարողանում, որովհետև կարճահասակ էր:

⁵Իբրեւ եկն ի տեղին, հայեցաւ ի վեր Յիսուս եւ ասէ ցնա. Չակէթ, փութա էջ այտի, զի այսօր ի տան քում արժան է ինձ ազանել:

Ղուկ ԺԹ 5

⁵Երբ այդ տեղը եկավ, Յիսուս վեր նայեց և ասաց. «Չակէթ՝ս, շտապիր իջի՛ր այդտեղից, որովհետև այսօր պետք է, որ ես քո տանը գիշերեմ»:

⁸Եկն եկաց Չակէթոս եւ ասէ ցՏէր. Տէր, ահա զկէս ընչից իմոց տաց աղքատաց, եւ եթէ զոք զրկեցի, հատուցից չորեքկին:

Ղուկ ԺԹ 8

⁸Իսկ Չակէթոսը եկավ կանգնեց և ասաց Տիրոջը. «Տէ՛ր, ահա իմ ինչքերի կեսը կտամ աղքատներին, և եթե որևէ մեկին զրկել եմ, քառապատիկ կհատուցեմ»:

Զակքեոս (եբր. և արամ. «մաքուր»): *Մաքսապետ, շատ հարուստ մեկը, որովհետև իրավունք էր ստացել հավաքելու Երիքովի հարկերը, իսկ դրանք եկամտուտի շահավետ աղբյուր էին: Երբ Հիսուս Երիքով է գալիս, Զակքեոսը կամենում է տեսնել Նրան, բայց քանի որ կարճահասակ էր, բարձրանում է ճամփեզրյա մի ծառի վրա, որի մոտով անցնելու էր Հիսուս: Հասնելով այդտեղ՝ Հիսուս նայում է վեր ու ասում. «Զակքեո՛ս, շտապիր իջի՛ր այդտեղից, որովհետև այսօր պետք է, որ ես քո տանը գիշերեմ» (Ղուկ ԺԹ 5): Զակքեոսն անմիջապես իջնում է ներքև և ուրախությամբ ընդունում Նրան:*

մտավ գիշերելու: Իսկ Զակքեոսը եկավ կանգնեց և ասաց Տիրոջը. “Տէ՛ր, ահա իմ ինչքերի կեսը կտամ աղքատներին, և եթե որևէ մեկին զրկել եմ, քառապատիկ կհատուցեմ”: Եվ Հիսուս նրան ասաց. *“Այսօր այս տան համար փրկություն եղավ, քանի որ սա ևս Աբրահամի որդի է, որովհետև մարդու Որդին եկավ փնտրելու և փրկելու կորածին”*» (Ղուկ ԺԹ 7-10):

Ղուկասը հստակ ցույց է տալիս, որ Հիսուս, «կորած» ասելով, նկատի ունի մաքսավորներին, ովքեր իրենց ապրելակերպով անխուսափելիորեն «մեղավորներ» էին դառնում: Ի պաշտպանություն Զակքեոսի՝ Հիսուս նրան անվանում է «Աբրահամի որդի», բարի հրեա՝ չնայած նրա ապրելակերպին:

«Երբ ամենքը այս տեսան, տրտնջում էին և ասում, թե մեղավոր մարդու մոտ

ՉԱՔԱՐԻԱ՝ Հովհաննես Սկրտչի հայրը

- ⁵Եւ եղեւ յաւուրս Հերովդի արքայի Հրեաստանի, քահանայ ոմն անուն *Ջաֆարեա* ի դասակարգէ Աբիայ, եւ կին նորա ի դատերաց Ահարովնի, եւ անուն նորա Եղիսաբեթ:
- ¹²Եւ խռովեցաւ *Ջաֆարեա*, իբրեւ ետես, եւ անկաւ ահ ի վերայ նորա:
- ¹³Ասէ ցնա հրեշտակն Տեառն. Մի՛ երկնչիր, *Ջաֆարեա*, զի լսելի եղեն աղօթք քո, եւ կին քո Եղիսաբեթ ծնցի քեզ որդի, եւ կոչեսցես զանուն նորա Յովհաննէս:
- ¹⁸Եւ ասէ *Ջաֆարեա* ցիրեշտակն. Եւ ի՞նչ զհտացից զայդ. զի ես ծեր եմ, եւ կին իմ անցեալ զաւուրքք իւրովք:
- ²¹Եւ ժողովուրդն ական ունէր *Ջաֆարեայ*, եւ զարմանային ընդ յամելն նորա ի տաճարին:
- ³⁹Յարուցեալ Մարիամ յաւուրսն յայնոսիկ՝ գնաց ի լեռնակողմն փութապէս ի քաղաքն Յուդայ. ⁴⁰Եւ եմուտ ի տուն *Ջաֆարեայ*, եւ ետ ողջոյն Եղիսաբեթի:
- ⁵⁹Եւ եղեւ յաւուրն ութերորդի եկին թլփատել զմանուկն, եւ կոչէին զնա յանուն հոր իւրոյ *Ջաֆարեա*:
- ⁶⁷Եւ *Ջաֆարեա* հայր նորա լցաւ Հոգւով Սրբով, մարգարեացաւ եւ ասէ. ⁶⁸Օրհնեալ Տէր Աստուած Իսրայելի, զի յայց ել մեզ, եւ արար փրկութիւն ժողովրդեան իւրուն:
- ¹Ի հնգետասաներորդի ամի տէրութեանն Տիբերեայ կայսեր, ի դատաւորութեան Հրեաստանի Պիղատոսի
- Ղուկ Ա 5
- Յրեաստանի Հերովդես թագավորի օրով, Աբիայի քահանայական ընտանիքից *Ջաֆարեա* անունով մի քահանա կար, որի կինը Ահարոնի դստրերից էր. նրա անունը Եղիսաբեթ էր:
- Ղուկ Ա 12
- ¹²Երբ *Ջաֆարեան* նրան տեսավ, խռովվեց, և վախ ընկավ նրա մեջ:
- Ղուկ Ա 13
- ¹³Տիրոջ հրեշտակը նրան ասաց. «Մի՛ վախեցիր, *Ջաֆարեա*, որովհետև քո աղօթքը լսելի եղավ. քո կինը՝ Եղիսաբեթը, մի որդի կծնի քեզ, և նրա անունը Հովհաննես կդնես:
- Ղուկ Ա 18
- ¹⁸Եվ *Ջաֆարեան* ասաց հրեշտակին. «Ես ի՞նչ կերպ կ'իմանամ այդ, քանի որ ես ծեր եմ, և կինս էլ առաջացած տարիքում է»:
- Ղուկ Ա 21
- ²¹Իսկ ժողովուրդը սպասում էր *Ջաֆարեային*. զարմանում էին, որ տաճարում նա ուշանում է:
- Ղուկ Ա 40
- ³⁹Այդ օրերին Մարիամը վեր կացավ և շտապով գնաց Հուդայի լեռնային շրջանի քաղաքներից մեկը, ⁴⁰մտավ *Ջաֆարեայի* տունը ու Եղիսաբեթին ողջոյն տվեց:
- Ղուկ Ա 59
- ⁵⁹Եվ ութերորդ օրը եկան մանկանը թլփատելու. և նրան իր հոր անունով *Ջաֆարեա* էին կոչում:
- Ղուկ Ա 67
- ⁶⁷*Ջաֆարեան*՝ նրա հայրը, Սուրբ Հոգով լցվեց, մարգարեացավ և ասաց. ⁶⁸«Օրհնյալ է Իսրայելի Տէր Աստվածը որ այցի եկավ մեզ և փրկութիւն բերեց իր ժողովրդին:
- Ղուկ Գ 2
- ¹Տիբերիոս կայսեր իշխանութեան տասնհինգերորդ տարում, երբ Պոնտացի Պիղատոսը կուսա-

Պոնտացւոյ, եւ ի չորրորդպետութեան Գալիլեացւոց Յերովոզի, եւ ի Փիլիպպոսի եղբօր նորա չորրորդպետութեան Իտուրացւոց եւ Տրաքոնացւոց աշխարհին, եւ ի չորրորդպետութեան Լիւսանայ Աբիլենացւոյ, ²եւ ի քահանայապետութեան Աննայի եւ Կայիափայ, եղեւ բան Աստուծոյ ի վերայ Յովհաննու որդւոյ **Զափարիայ**, յանապատի անդ:

Կալ էր Յրեաստանի, և Յերովոզեց՝ չորրորդպետ Գալիլիայի, և նրա եղբայր Փիլիպպոսը՝ չորրորդպետ Իտուրացիների ու Տրաքոնացիների աշխարհի, Լյուսանիասը՝ չորրորդպետ Աբիլենցի, ²և Աննայի ու Կայիափայի քահանայապետութեան օրով, Աստծո խոսքը լսելի եղավ **Զափարիայի** որդի Յովհաննեսին անապատում:

Զաքարիա (եբր. «Տիրոջ հիշատակ»): Հովհաննես Մկրտչի հայրը, Աբիայի քահանայական տոհմից: Նա և իր կինը՝ Եղիսաբեթը, որ Ահարոնի սերնդից էր, բարեպաշտ և Օրենքին հնազանդ մարդիկ էին, սակայն զավակ չունեին, և երկուսն էլ արդեն տարեց էին: «Ահարոնի որդիները» քսանչորս ցեղերը Երուսաղեմի տաճարում քահանայական ծառայության շարունակական մատուցումն էին ապահովում: Յուրաքանչյուր ցեղում վիճակահանութեամբ ընտրվում էր մի քահանա, ով առավոտյան և երեկոյան հոգ էր տանում Սրբությունն սրբոցի առջև գտնվող խնկարկուծյան սեղանի կրակարանի մասին: Այն օրը, երբ Զաքարիան ընտրվում է սրբարան մտնելու ու այնտեղ խոսնկ ծխելու մեծ առանձնաշնորհումն իրականացնելու, և մինչ համայնքը դրսում աղոթում էր, նրան տեսիլք է հայտնվում:

Զաքարիան տեսնում է խնկարկուծյան սեղանի մոտ կանգնած մի հրեշտակի և լցվում վախով: Հրեշտակը նրան ասում է. «Մի՛ վախեցիր, Զաքարիա՛, որովհետև քո աղոթքը լսելի եղավ. քո կինը՝ Եղիսաբեթը, մի որդի կձնի քեզ, և նրա անունը Հովհաննես կդնես: Նա քեզ համար ուրախություն և ցնծություն կլինի, և շատերը կուրախանան իր

ծննդով, որոհետև նա Տիրոջ առաջ մեծ կլինի, գինի և օղի չի խմի և մոր որովայնից սկսած Սուրբ Հոգով կլցվի և Իսրայելի որդիներից շատերին կդարձնի դեպի իրենց Տեր Աստվածը: Նա Եղիայի հոգով և զորութեամբ պիտի զնա նրա առջևից, որպեսզի հայրերի սրտերը որդիներին դարձնի ու անհնազանդներին՝ արգարների իմաստությունը՝ Տիրոջ համար պատրաստ մի ժողովուրդ կազմելու»: Զաքարիան պատասխանում է. «Ես ի՞նչ կերպ կիմանամ այդ, քանի որ ես ծեր եմ, և կինս էլ առաջացած տարիքում է»: Հրեշտակն ասում է. «Ես Գաբրիելն եմ, որ կանգնում եմ Աստծո առաջ. ես ուղարկվեցի խոսելու քեզ հետ և այդ բանը քեզ ավետելու: Եվ ահա՛, դու համր կլինես և չես կարողանա խոսել մինչև այն օրը, երբ այդ կատարվի, քանի որ դու չհավատացիր իմ խոսքերին, որ կիրականանան իրենց ժամանակին» (Ղուկ Ա 18-20): Երբ ի վերջո Զաքարիան դուրս է գալիս սրբարանից, որպեսզի ողջունյն փոխանցի մարդկանց, չի կարողանում խոսել և փորձում է նշաններով ինչ-որ բան արտահայտել: Նրանք հասկանում են, որ սրբարանում քահանային տեսիլք է հայտնվել:

Տուն վերադարձից հետո նրա կինը հղիանում է: Բայց Զաքարիան համր է

մնում մինչև որդու թլփատությունն ու անվանակոչումը: Թլփատության արարողության ժամանակ Ջաքարիայի ընտանիքի անդամներն ու բարեկամները կամենում են երեխային անվանակոչել «Ջաքարիա»՝ հոր անունով, սակայն Եղիսաբեթը պնդում է, որ նրա անունը «Հովհաննես» պետք է լինի: Ի վերջո նրանք դիմում են Ջաքարիային՝ երեխայի հորը, ով տախտակի վրա գրում է. «Դրա անունը Հովհաննես է», ինչպես որ Գաբրիել հրեշտակապետն էր

կարգադրել նրան: Հենց այդ պահին էլ վերականգնվում է նրա խոսելու ընդունակութունը: Ղուկասը գրի է առել այն մարգարեական խոսքերը, որոնցով Ջաքարիան փառաբանել է Աստծուն: Այդ օրհներգը քրիստոնեական եկեղեցում մատուցվող ժամասացության մասն է դարձել (Հմմտ.՝ Ղուկ Ա 68-79):

Հետագա մի ավանդության համաձայն՝ Հերովդեսի հրամանով Ջաքարիային սպանել են Տաճարում:

ԹԱԴԵՈՍ առաքյալ

²Եւ առաքելոցն երկոտասանից՝ էին անուանք այսոքիկ: Առաջին, Սիմովն՝ անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրեաս եղբայր նորա: ³Յակովբոս Ձեբեդեայ, եւ Յովհաննէս եղբայր նորա. Փիլիպպոս, եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս, եւ Մատթէոս մաքսաւոր. Յակովբոս Ալփեայ, եւ Ջաբէոս՝ որ անուանեցաւն **Թադէոս**: ⁴Սիմովն կանանացի, եւ Յուդա սկարիովտացի՝ որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁶Եւ եղ անուն Սիմովնի՝ Պետրոս. ¹⁷Եւ Յակովբոս Ձեբեդեայ՝ եւ Յովհաննոս եղբարն Յակովբայ՝ եղ նոցա անուանն Բաներեգէս, որ է՝ որդիք որոտման, ¹⁸Եւ զԱնդրեաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողովմէոս, եւ զՄատթէոս զմաքսաւորն, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ **զԹադէոս**, եւ զՍիմովն Կանանացի. ¹⁹Եւ զՅուդա սկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա.

Մատթ Ժ 3

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, եւ նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Ձեբեդեոսի որդի Յակոբոս եւ նրա եղբայրը Յովհաննէս, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսավոր, Ալփեոսի որդի Յակոբոս եւ Ղեբէոս, որ **Թադէոս** կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեց նրան:

Մարկ Գ 18

¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պետրոս դրեց ¹⁷Եւ Ձեբեդեոսի որդու՝ Յակոբոսի ու նրա եղբոր՝ Յովհաննէսի անունները դրեց Բաներեգէս, որ նշանակում է՝ Որտման որդիներ: ¹⁸Նաեւ Անդրեասին եւ Փիլիպպոսին եւ Բարթողոմէոսին եւ մաքսավոր Մատթէոսին եւ Թովմասին եւ Ալփեոսի որդի Յակոբոսին եւ **Թադէոսին** եւ Սիմոն Կանանացուն ¹⁹Եւ Յուդա Իսկարիովտացուն, որը եւ նրան մատնեց:

Թադէոս Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից: «Թադէոս» անունը հանդիպում է միայն Մատթէոսի և Մարկոսի ավետարաններում, իսկ Ղուկասի ավետարանում նրա փոխարեն առկա է «Հուդա Հակոբյան» անվանաձևը: Այսօր քննադատների մեծ մասն այս տեքստում ընթերցում է «Թադէոս»՝ «Ղեբեոս» ձևը համարելով արևմտյան բնագրից ներմուծված: «Թադէոս» անվանումը հավանաբար առաջացել է արամեերեն ԹԱԴ բառարմատից, որ նշանակում է «կանացի կուրծք». այստեղ ակնարկվում է Թադէոսի տաքարյունության և կանացի հավատարմության մասին: «Ղեբեոս» անվանաձևն

առաջացել է հին եբրայական Լև բառից, որ նշանակում է «սիրտ»:
Ժամանակակից ուսումնասիրողները միահամուռ կերպով ընդունում են Թադէոսի նույնացումը Հուդա Հակոբյանի հետ: Հուդա անվանումն այդ ժամանակաշրջանում այդքան էլ մեծ տարածում չունեի, քանի որ աղերսվում էր Հուդա Իսկարիովտացու դավաճանական կերպարին, և հնարավոր է, որ հենց այս պատճառով Հուդա անունն օգտագործված չէ Մատթէոսի և Մարկոսի ավետարաններում: Հետագա հայրաբանական գրականության մեջ Հուդայի և Թադէոսի նույնացումն այդքան էլ հստակ չէ: Ըստ Հերոնիմոսի (Դ դ.)՝ Թադէոսին

անվանում էին նաև Ղեբեոս և Հուզա Հակոբյան՝ նույնացնելով նրան Եղեսիայի Աբգար թագավորի մոտ ուղարկված առաքյալի հետ: Սակայն Եվսեբիոս Կեսարացին (Դ դ.) նրան համարում է ոչ թե Տասներկու առաքյալներից մեկը, այլ Յոթանասուներկու աշակերտներից:

Եղեսիայում Թադեոսի քարոզչության մասին մեզ պատմում է Լաբուբնա Ասորի պատմիչը՝ մեջբերված Եվսեբիոս Կեսարացու «Եկեղեցական պատմության» մեջ: Մովսես Խորենացու համաձայն՝ Թադեոսը, Եղեսիայում իր առաքելությունն ավարտին հասցնելուց հետո, անցնում է Մեծ Հայք՝ Արտազ գավառ: Հենց այս քարոզչությամբ էլ սկզբնավորվում է Հայոց Աշխարհի լուսավորության բուն պատմությունը: Թադեոսի հայերեն վարքի համաձայն՝

Արտազ գավառի Շավարշան գյուղաքաղաքում Թադեոս առաքյալը հանդիպում է Սանատրուկ հայոց թագավորի պալատականներից շատերին, որոնց մեջ էր նաև արքայազուստր Սանդուխտը: Նրանց մեծ մասը, այդ թվում Սանդուխտը, առաքյալի քարոզչության ու բժշկությունների վրա դարձի են գալիս և հավատում Քրիստոսին: Թադեոս առաքյալը նահատակվում է Սանատրուկ թագավորի հրամանով Մեծ Հայքի Արտազ գավառում: Նրա գերեզմանի վրա կառուցված Սբ. Թադեի հայկական վանքը մինչ օրս էլ ուխտատեղի է և գտնվում է Իրանի տարածքում:

**Տե՛ս նաև ՂԵԲԵՈՍ,
ՆՈՒԴԱ առաքյալ**

ԹԵՈՓԻԼՈՍ

¹Քանզի բազումք յօժարեցին վերստին կարգել զպատմութիւն վասն իրացն հաստատելոց ի մեզ, ²որպէս ականդեցին մեզ որ ի սկզբանէ ականատեսք եւ սպասաւորք եղեն բանին, ³կամ եղել եւ ինձ, որ ի սկզբանէ զհետ երթեալ էի ամենայնի ճշմարտութեամբ, կարգաւ գրել քեզ, քաջո՞ **Թէոփիլէ**, ⁴զի ծանիցես զբանիցն որոց աշակերտեցար՝ զճշմարտութիւն:

Ղուկ Ա 3

¹Քանի որ շատերը ձեռնարկեցին շարադրել մեզանում կատարված դեպքերի պատմությունը, ²ինչպես մեզ ավանդեցին նրանք, որ սկզբից խոսքի ականատեսներն ու սպասավորները եղան, ³ես էլ, որ սկզբից ստուգությամբ հետամուտ էի եղել ամեն բանի, կամեցա կարգով քեզ գրել, ո՞վ գերազանցո՞ **Թէոփիլէ**, ⁴որպեսզի ճանաչես ճշմարտությունն այն խոսքերի, որոնց աշակերտեցիր:

Թեոփիլոս (հուն. «աստվածասեր»): Անհայտ անձ, ում ուղղված են Ղուկասի Ավետարանն ու Գործք Առաքելոցը: Թեոփիլեին տրված կոչումը՝ «ո՞վ գերազանց», որ այլուր օգտագործված է Ֆելիքս կուսակալի համար, խոսում է նրա հասարակական բարձր դիրքի մասին: Այդ տիտղոսը պատշաճում էր հեծյալի աստիճան ունեցող հռոմեացի պաշտոնյային:

Այս մարդը լսել էր Հիսուսի ու Նրա հետևորդների համբավը և թերևս ջանացել մանրամասն տեղեկություններ

քաղել նրանց մասին: Նա երկու մագաղաթ էր ստացել՝ մեկը Հիսուսի ծննդյան, կյանքի, առաքելության, մահվան ու հարության մասին, մյուսը՝ Հիսուսի հետևորդների, առանձնապես Պետրոսի ու Պողոսի կողմից հիմնած համայնքներին առնչվող դեպքերի վերաբերյալ: Ուսումնասիրողների մի մասը կարծում է, որ այս անվան տակ պետք է հասկանալ ընդհանրապես քրիստոնյա ընթերցողին, իսկ մյուս մասն էլ՝ Վեսպասիանոս կայսեր ազգական Տիտոս Փլաբիոս Կղեմեսին:

ԹՈՎՄԱՍ առաքյալ

²Եւ առաքելոցն երկուտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմովն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրէաս եղբայր նորա, ³Յակովբոս Ջեբեղեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, **Թովմաս** եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ Ղեբէոս որ անուանեցան Թադէոս, ⁴Սիմովն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁶Եւ եդ անուն Սիմովնի՝ Պետրոս, ¹⁷Եւ Յակովբոս Ջեբեղեայ եւ Յովհաննու եղբորն Յակովբայ՝ եդ նոցա անուանս Բաներեզէս, որ է Որդիք որոտման. ¹⁸Եւ զԱնդրէաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, եւ զՄատթէոս զմաքսաւորն, եւ **զԹովմաս**, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹադէոս, եւ զՍիմովն Կանանացի, ¹⁹Եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁴ՉՍիմովն զոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրէաս զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ զՅովհաննէս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵Եւ զՄատթէոս, եւ **զԹովմաս**, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զՍիմովն զկոչեցեալն Նախանձայոյզ, ¹⁶Եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եդեւ իսկ մատնիչ:

¹⁶Ասէ **Թովմաս**, անուանեալն երկուորեակ, ցաշակերտակիցսն. Օն, եկայք եւ մեք զի ընդ նմա մեռցուր:

⁵Ասէ ցնա **Թովմաս**. Տեր, ոչ գիտեմք յո՛ւ երթաս, եւ զիա՞րդ զճանապարհն կարասցուք գիտել:

Մատթ Ժ 3

Մարկ Գ 18

Ղուկ Զ 15

Յովի ԺԱ 16

Յովի ԺԴ 5

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Ջեբեղեոսի որդի Յակոբոս և նրա եղբայրը Յովհաննես, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, **Թովմաս** և Մատթէոս մաքսավոր, Ալփեոսի որդի Յակոբոս և Ղեբէոս, որ Թադէոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և Յուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պետրոս դրեց ¹⁷և Ջեբեղեոսի որդու՝ Յակոբոսի ու նրա եղբոր՝ Յովհաննեսի անունները դրեց Բաներեզէս, որ նշանակում է՝ Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև՝ Անդրեասին և Փիլիպպոսին և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր Մատթէոսին և **Թովմասին** և Ալփեոսի որդի Յակոբոսին և Թադէոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և Յուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Յակոբոսին, Յովհաննեսին, ¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին, Մատթէոսին, **Թովմասին**, Ալփեոսի որդի Յակոբոսին, Սիմոնին՝ Նախանձախույզ կոչվածին, ¹⁶Յակոբի որդի Յուդային և Իսկարիովտացի Յուդային, որը և մատնիչ եղավ:

¹⁶**Թովմասը**, որ երկվորյակ էր կոչվում, աշակերտակիցներին ասաց. «Եկե՛ք մենք էլ զնանք, որ նրա հետ մեռնենք»:

⁵**Թովմասը** նրան ասաց. «Տեր, չգիտեմք՝ ուր ես գնում, ուրեմն ինչպե՞ս կարող ենք գիտենալ ճանապարհը»:

²⁴Իսկ **Թովմաս**, մի յերկուսասանիցն, անուանեալն Երկուորեակ, ոչ էր ընդ նոսա յորժամ եկն Յիսուս:

²⁶Եւ յետ ութ աւուր դարձեալ էին ի ներքս աշակերտքն, եւ **Թովմաս** ընդ նոսա. գայ Յիսուս դրօքն փակելովք, եւ ասէ. Ողջոյն ընդ ձեզ:

Յովի Ի 24

²⁴Իսկ **Թովմասը**՝ Տասներկուսից մեկը՝ Երկվորյակ կոչվածը, նրանց հետ չէր, երբ Յիսուս եկավ:

Յովի Ի 26

²⁶Ութ օր հետո աշակերտները դարձյալ ներսում էին. և **Թովմասը**՝ նրանց հետ: Յիսուս եկավ փակ դռներով, կանգնեց մեջտեղ ու ասաց՝ խաղաղություն ձեզ:

²⁷Ապա ասէ **Թովմաս**. Բեր գնատունս քո եւ արկ այսր եւ տես զձեռս իմ, եւ բեր զձեռն քո եւ մխտա ի կողս իմ, եւ մի՛ լինիր անհաւատ, այլ հաւատացեալ:

Յովի Ի 27

²⁷Ապա **Թովմասին** ասաց. «Բեր քո մատները և դիր այստեղ ու տես իմ ձեռքերը. և բեր քո ձեռքը ու մտցրու՛ իմ կողի մեջ. անհավատ մի՛ եղիր, այլ՝ հավատացյալ»:

²⁸Պատասխանի ետ **Թովմաս** եւ ասէ ցնա. Տէր իմ եւ Աստուած իմ:

Յովի Ի 28

²⁸**Թովմասը** պատասխան տվեց ու նրան ասաց՝ Տէր իմ և Աստված իմ:

¹³Ետ այսորիկ դարձեալ յայտնեաց զանձն իւր Յիսուս աշակերտացն իւրոց առ ծովեզերքն Տիբերեայ, եւ յայտնեաց այսպէս. ²Էին ի միասին Սիմովն Պետրոս, եւ **Թովմաս** անուանեալն Երկուորեակ, եւ Նաթանայէլ որ ի Կանայ Գալիլեացոց, եւ որդիքն Ձեբեդեայ, եւ այլք յաշակերտաց անտի երկու:

Յովի ԻՎ 2

¹Սրանից հետո Յիսուս դարձյալ իրեն հայտնեց իր աշակերտներին Տիբերիայի ծովեզերքի մոտ. և հայտնեց այսպէս. ²միասին էին Սիմոն Պետրոսը, **Թովմասը**՝ Երկվորյակ կոչվածը, Նաթանայելը, որ Գալիլիայի Կաա քաղաքից էր, Ձեբեդեոսի որդիները և աշակերտներից ուրիշ երկու հոգի:

Թովմաս (Հուն. «Դիդիմոս», արամ. «երկվորյակ»): Հիսուսի տասներկու առաքյալներից, Նրա հավատարիմ ու գործնական աշակերտը, ում կասկածները Հիսուսի հարուստի հանդեպ փարատում է Ինքը՝ հարուցյալ Վարդապետն իր ներկայութեամբ:

Թովմասի անունը հանդիպում է համատես Ավետարաններում առաքյալների բոլոր թվարկումներում, նաև նրանց խմբում, ովքեր Հիսուսի համբարձումից հետո Վերնատանը Հուդային փոխարինող առաքյալ են ընտրում և Պենտեկոստեին ստանում Սուրբ Հոգին: Նոր Կտակարանում՝ Ավետարանների գուրս, նրա մասին ոչինչ չի հիշատակվում: Հովհաննու Ավետարանում նա

կոչվում է «Երկվորյակ»: Հովհաննեսը նշում է չորս միջադեպ, երբ **Թովմասի** ներկայութունը կարևորվում է ավետարանական պատմության համար:

Առաջինն այն է, երբ Հիսուս ստիպված հեռանում է Երուսաղեմից: Շուտով հասնում է Ղազարոսի հիվանդության լուրը: Հիսուս անմիջապես որոշում է վերադառնալ նրա մոտ՝ Բեթանիա, որն ընդամենը երկու մղոն էր հեռու Երուսաղեմից: **Թովմասը**՝ վախեցած, բայց հավատարիմ, պատրաստակամութուն է հայտնում հետևելու Հիսուսին. «Եկե՛ք մենք էլ գնանք, որ նրա հետ մեռնենք»:

Երկրորդ դեպքը տեղի է ունեցել Վերջին ընթրիքին՝ Վերնատանը: Հիսուս

աշակերտներին նախապատրաստում էր Իր մոտալուստ հեռանալուն. «Եվ եթե գնամ և ձեզ համար էլ տեղ պատրաստեմ, դարձյալ կգամ և ձեզ կվերցնեմ ինձ մոտ, որպեսզի, ուր ես լինեմ, դուք ևս այնտեղ լինեք: Եվ թե ուր եմ գնում, այդ գիտեք, գիտեք և ճանապարհը»: Թովմասն անմիջապես ընդհատում է Նրան. «Տե՛ր, չգիտենք՝ ուր ես գնում, ուրեմն ինչպե՞ս կարող ենք գիտենալ ճանապարհը»: Ինչ խոսք, մյուսները նույնպես չգիտեին, բայց Թովմասը չէր թողնում, որ իր Վարդապետի խոսքերն անհասկանալի մնային իր համար: «Ես եմ ճանապարհը և ձյմարտությունը և Կյանքը: Ոչ ոք չի գա Հոր մոտ, եթե ոչ՝ ինձանով: Եթե ինձ ճանաչեիք, ապա կճանաչեիք և իմ Հորը. այսուհետև կճանաչեք նրան. և տեսել եք նրան», պատասխանում է Հիսուս:

Երրորդ միջադեպը դարձյալ Վերնատանն է, բայց արդեն Հիսուսի հարուստ յունից հետո: Զատկի գիշերը, երբ Հիսուս առաջին անգամ այցելում է աշակերտներին, Թովմասը նրանց հետ չէր: Երբ նրանք այդ մասին հայտնում են Թովմասին, նա չի հավատում և խիստ գործնական մարդուն բնորոշ պատասխան է տալիս. «Եթե չտեսնեմ նրա ձեռքերի վրա մեխերի նշանը և իմ մատները մեխերի տեղերը չզննեմ ու իմ ձեռքը նրա կողի մեջ չխրեմ, չեմ հավատա»:

Մեկ շաբաթ անց աշակերտները դարձյալ հավաքված էին Վերնատանը,

Թովմասն էլ նրանց հետ: Թեև դռները կողպված էին հրեաների պատճառով, Հիսուս դարձյալ հայտնվում է այնտեղ: Թովմասի կասկածներն ու պահանջները թե՛ Հիսուսի, թե՛ ավետարանիչների համար պատշաճ հնարավորություն էին և՛ այն ժամանակ, և՛ հիմա հարուստի իրողությունն աշակերտներին ապացուցելու համար: Հիսուս Թովմասին կանչում է, որպեսզի շոշափի իր վերքերը. «Բե՛ր քո մատները և դի՛ր այստեղ ու տե՛ս իմ ձեռքերը. և բե՛ր քո ձեռքը ու մտցրո՛ւ իմ կողի մեջ. անհավատ մի՛ եղիր, այլ՝ հավատացյալ»:

Նրա խիստ հոռետեսությունն ու մեկուսի կասկածներն անհետանում են, և նա Հիսուսին անվանում է՝ «Տե՛ր իմ և Աստված իմ»:

Թովմասը վերջին անգամ հիշատակվում է Գալիլիայի լճում ձուկ որսացող յոթ աշակերտների թվում: Լուսադեմին ծովեզրի մոտ նրանք հանդիպում են Հիսուսին և զարմանալի քանակությամբ ձուկ որսում: Հետհարուստի շրջանի այս վերջին պատմության մեջ Թովմասը հիշատակված աշակերտների մեջ երկրորդն է՝ Սիմոն Պետրոսից հետո:

Հետագա ավանդությունների համաձայն՝ Թովմասը գնացել է Պարսկաստան և հարավային Հնդկաստան ու Քերալայում հիմնադրել Մար Թովմա եկեղեցին: Նրան է վերագրվում պարականոն մի Ավետարան՝ թվագրված Բ դարով:

ԿԱՅԻԱՓԱ քահանայապետ

³Յայնժամ ժողովեցան քահանայապետքն եւ դպիրք եւ ծերք ժողովրդեանն ի սրահ քահանայապետին որում անուն էր *Ասայեֆ*։ ⁴Եւ արարին խորհուրդ զի նենգութեամբ կալցին զՅիսուս եւ սպանցեն։

Մատթ ԻԶ 3

³Այն ժամանակ քահանայապետները և օրենսգետներն ու ժողովրդի ծերերը հավաքվեցին *Ասայեֆ* անունով քահանայապետի դահլիճը ⁴և խորհուրդ արեցին, որպեսզի նենգությամբ բռնեն Յիսուսին ու սպանեն։

⁵⁷Իսկ նոցա կալեալ զՅիսուս՝ ածին առ *Ասայեֆ* քահանայապետ, ուր դպիրքն եւ ծերք ժողովեալ էին։

Մատթ ԻԶ 57

⁵⁷Իսկ նրանք բռնելով Յիսուսին՝ տարան *Ասայեֆ* քահանայապետի մոտ, ուր օրենսգետներն ու ծերերը հավաքվել էին։

⁵³Եւ տարան զՅիսուս առ քահանայապետն *Ասայեֆ* եւ գային ընդ նմա ամենայն քահանայապետքն եւ դպիրք եւ ծերք։

Մարկ ԺԴ 53

⁵³Եվ Յիսուսին տարան *Ասայեֆ* քահանայապետի մոտ. և նրա հետ հավաքված էին բոլոր քահանայապետները, օրենսգետներն ու ծերերը։

¹Ի հնգետասաներորդի ամի տէրութեանն Տիբերեայ կայսեր, ի դատաւորութեան Յրէաստանի Պիղատոսի Պոնտացոյ, եւ ի չորրորդպետութեան Գալիլեացոց Յերովդի, եւ ի Փիլիպպոսի եղբօր նորա չորրորդպետութեան Իտուրացոց եւ Տրաքոնացոց աշխարհին, եւ ի չորրորդպետութեան Լիւսանեայ Աբիլենացոյ, ²եւ ի քահանայապետութեան Աննայի եւ *Ասայեֆ*, եղեւ բան Աստուծոյ ի վերայ Յովհաննու որդւոյ Ջաքարիայ յանապատի անդ։

Ղուկ Գ 2

¹Տիբերիոս կայսեր իշխանութեան տասնհինգերորդ տարում, երբ Պոնտացի Պիղատոսը կուսակալ էր Յրեաստանի, և Յերովդեսը՝ չորրորդապետ Գալիլիայի, և նրա եղբայր Փիլիպպոսը՝ չորրորդապետ Իտուրացիների ու Տրաքոնացիների աշխարհի, Լյուսանիասը՝ չորրորդապետ Աբիլենեի, ²և Աննայի ու *Ասայեֆ* քահանայապետութեան օրով, Աստծո խոսքը լսելի եղավ Ջաքարիայի որդի Յովհաննեսին անապատում։

⁴⁹Մի ոմն ի նոցանէ, անուն *Ասայեֆ*, որ քահանայապետ էր տարւոյն այնորիկ, ասէ ցնոսա. Դուք ոչինչ զհտէք, ⁵⁰եւ ոչ բնաւ խորհել իսկ, թէ լաւ է մեզ զի այր մի մեռանիցի ի վերայ ժողովրդեանս, եւ մի՛ ամենայն ազգս կորիցէ։

Յովի ԺԱ 49

⁴⁹Նրանցից մեկը՝ *Ասայեֆ* անունով, որ այդ տարվա քահանայապետն էր, նրանց ասաց. ⁵⁰«Դուք ոչինչ չգիտեք, ոչ իսկ խորհել էք, թե մեզ համար ավելի լավ է, որ մեկ մարդ մեռնի ժողովրդի համար, քան թե ամբողջ ազգը կորչի»։

¹²Իսկ գունդն եւ հազարապետն եւ սպասաւորք Յրէիցն կալան զՅիսուս եւ կապեցին. ¹³Եւ ածին զնա նախ առ Աննա, որ էր աներ *Ասայեֆ*, որ քահանայապետն էր տարւոյն այնորիկ։

Յովի ԺԸ 13

¹²Իսկ գունդը, հազարապետը և հրեաների պահակները բռնեցին Յիսուսին և կապեցին։ ¹³Եվ նախ նրան տարան Աննայի մոտ, որը *Ասայեֆ* այդ տարվա քահանայապետի աներն էր։

¹⁴Այս այն **Մայրամաս** էր որ խրատն ետ Զրէից եթ՛ Լաւ է առն միում մեռանել ի վերայ ժողովրդեանն:

Յովի ժԸ 14

¹⁴Սա այն **Մայրամաս**ն էր, որ հրեաներին խրատ տվեց, թե ավելի լավ է, որ ժողովրդի համար մեկ մարդ մեռնի:

²⁴Եւ առաքեաց զՆա Աճճա կապեալ առ **Մայրամաս** քահանայապետ:

Յովի ժԸ 24

²⁴Եվ Աճճան նրան կապած ուղարկեց **Մայրամաս** քահանայապետի մոտ:

²⁸Եւ ածին զՅիսուս ի վանացն **Մայրամաս**, յապարանս դատաւորին, եւ էր այգուց. եւ նոքա ոչ մտին յապարանսն, զի մի՛ պղծեսցին, այլ զի ուտիցեն զգատիկն:

Յովի ժԸ 28

²⁸**Մայրամաս**ն տնից Զիսուսին տարան կուսակալի ապարանքը: Այգաբաց էր: Բայց նրանք ապարանք չմտան, որպեսզի չպղծվեն և որպեսզի գատկական ընթրիքը կարողանան ուտել:

Նովսելի Կայիափա: Հրեա քահանայապետ (ՔՀ 18-37), Աննա քահանայապետի (ՔՀ 6-15) փեսան: Սովորութեան համաձայն՝ քահանան ամուսնանում էր քահանայի դստեր հետ: Սա հատկապես տարածված էր Երուսաղեմի քահանայական ազնվականության շրջանակներում, որոնց հեղինակությունն ու կրթությունն ավելի էր մեծացնում նրանց դերը: Քահանայապետներն իրենց որդիներին ու փեսաներին կարգում էին Տաճարի առավել շահավետ պաշտոններում: Արդ զարմանալի չէ, որ Կայիափան հաջորդում է իր աներոջը՝ հիմնելով քահանայապետական դինաստիա: Հասարակության ատելությունը վայելող Կայիափային քահանայապետությունից զրկել է Վիտելիոսը: Ըստ Ղուկասի՝ Հովհաննես Մկրտչի քարոզչությունն սկսվել է «Աննայի և Կայիափայի քահանայապետության օրով»:

Հովհաննես Ավետարանում պատմվում է, թե ինչպե՛ս են Հիսուսին ձերբակալում և տանում Աննայի մոտ: Վերջինս՝ որևէ վճիռ կայացնելու անկարող, Նրան ուղարկում է Կայիափա քահանայապետի մոտ: Սա հրավիրում է Սինհեզերիոնին՝ դատելու Հիսուսին, և Նրան

ուղարկում է Պիղատոսի մոտ: Հստակ է, որ Սինհեզերիոնում Հիսուսի դատը Կայիափան է վարել:

Խորհրդակցության ընթացքում ձեռք է բերվում խելացի ու հնարամիտ լուծում, որը թերևս հենց Կայիափայի նենգության արդյունքն էր. Հիսուս պետք է հանձնվեր հռոմեական իշխանությունների ձեռքը: Իհարկե, նրանց չի հաջողվում Հիսուսին մահվան դատապարտել, բայց գոնե հաջողվում է Նրան մեղադրել հռոմեական իշխանության դեմ հանցավորության մեջ՝ իբրև լուրջ սպառնալիք կայսրության համար:

Տաճարում առևտուր անողների և լուծայափոխների վտարումը լուրջ սպառնալիք էր Կայիափայի իշխանություն համար, որովհետև Տաճարը բարգավաճ առևտրի կենտրոն էր և զոհաբերվող կենդանիների վաճառքի եկամտաբեր աղբյուր: Այստեղ մեծ չափերի էր հասնում նաև դրամափոխությունը, որովհետև զոհաբերվող կենդանի զնելու համար Տաճարի մետաղադրամ էր հարկավոր: Հովսեփոս Փլավիոսն (Ա դ.) իր «Հրեաների հնախոսություն» աշխատության մեջ ասում է. «Քահանայապետների անպատկառությունը հասել

էր այն աստիճանի, որ նրանք անամոթաբար իրենց ծառաներին ուղարկում էին կալատուն՝ ստանալու քահանաներին հասանելիք տասանորդը: Սա հանգեցրեց նրան, որ այն տարեց քահանաները, որոնց գոյամիջոցը հենց այդ տասանորդներն էին, սկսեցին սովամահով թշուառանալ:»:

Հասարակ ժողովրդի հանդեպ Տաճարի իշխանավորների վախն է կանխում Հիսուսի ձեռքակալումը: Ծաղկազարդի՝ Հիսուսի՝ Երուսաղեմ կատարած վերջին այցելությունն օրը, քաղաքն աղմկալից էր: Շատերն ակնկալում էին, որ Պասեքի տոնին Հիսուս իրեն «Դավթի Որդի» էր հռչակելու: Կայրափայի համար հստակ էր՝ հիմա կամ երբեք. պետք էր գործի անցնել նախքան տոնախմբությունը:

Կայրափայի ըստ երևույթին վախնում էր Հիսուսի գերբնական զորությունից և գալիլիացի ուխտագնացների՝ Հիսուսի հանդեպ ունեցած ակնածանքից: Այս հանգամանքն է Կայրափային ստիպում նրան ձեռքակալել գիշերով: Ընդհանրապես անօրինական էր գիշերով դատավարություն կազմակերպել, ձեռքակալվածին մղել ինքնազատապարտության և նրան ազատ չարձակել վկայությունների անհամաձայնության պարագային: Տաճարը կործանելու Հիսուսի սպառնալիքը հրապարակավ չի ապացուցվում, իսկ Հիսուսի՝ Մեսիա լինելու կոչն էլ հետևանք էր Կայրափայ քահանայապետի սաղրանքի: Տեսնելով, որ մեղադրանքներն ապարդյուն են, քահանայապետն ինքն է սկսում հարցաքննել Հիսուսին:

Երբ Հիսուսին տանում են Պիղատոսի մոտ, հայհոյություն համար դատա-

պարտությունն անտեսվում է, որովհետև նրա դեմ կար մեկ այլ՝ ավելի մեծ մեղադրանք՝ կայսեր հանդեպ անհավատարմությունը:

Հիսուսի դատավարությունը Պիղատոսի առաջ վաղ առավոտյան կազմակերպելու Կայրափայի աճապարանքն ու ջանքերը վկայում են նրա բռնի իշխանության մասին: Կայրափայի սպառնում է Պիղատոսի վարչական հեղինակությունը՝ նրան խաղալիք դարձնելով իր ձեռքին: Երբ կուսակալն ուզում է Հիսուսին ազատ արձակել, հրեաներն աղաղակում են. «Եթե դրան արձակես, կայսրին բարեկամ չես: Ամենայն ոք, որ ինքն իրեն թագավոր է կոչում, հակառակ է կայսեր»: Սա Հիսուսի դատապարտությունը հաստատելու հրեաների վերջին միջոցն էր:

Վաղ եկեղեցու պատմության մեջ Կայրափային հանդիպում ենք մի քանի անգամ: Երկու անգամ նա վարել է Պետրոսի, Հովհաննեսի և մյուս առաքյալների հարցաքննությունը՝ Տաճարում քարոզելու և բժշկություններ անելու կապակցությամբ: Փարիսեցի Գամաղիելի խորհրդով՝ Կայրափայի գանահարել է տվել առաքյալներին և զգուշացնելով այլևս չխոսել Հիսուսի անունով, ազատ է արձակել նրանց: Կայրափայն է վարել նաև Ստեփանոսի դատավարությունը և նրա քարկոծումից հետո ձեռնամուխ եղել հունախոս քրիստոնյաների հալածանքներին՝ անուղղակիորեն նպաստելով ամբողջ Միջերկրականի ավազանում քրիստոնեության քարոզությանը: Կայրափայն է եղել այն քահանայապետը, ով Սողոսին (հետագայում՝ Պողոս առաքյալ) հեղինակավոր նամակներ հանձնելով, հանձնարարել է

գնալ հեռավոր Դամասկոս և հալածել տեղի քրիստոնյաներին:

Կայրափայի տան հավանական վայրը Վերնատան տարածքն է՝ Երուսաղեմի Արևմտյան բլրի վրա, որը վեր է հանում քահանայապետի ապարանքի ամենաուշագրավ հատվածները՝ իրենց ողջ պերճանքով. ամբարը, գանձարանը, պալատը, ատյանը, պահականոցը, բանտախցերը:

Այստեղ շատ եկեղեցիներ են կառուցվել՝ ի հիշատակ Կայրափայի կողմից Հիսուսի դատավարության, ինչպես նաև՝ Պետրոսի ուրացումների և ապաշ-

խարության: Ուխտագնաց Բորդեուքսը (533թ.) քահանայապետի տան ավերակների մասին այսպես է արտահայտվել. «Սիլովամի հովտում, որտեղից կարելի է բարձրանալ Սիոն լեռ, կարող եք տեսնել այն վայրը, որտեղ նախկինում եղել է Կայրափայի տունը»: 457-459թթ. Եվդոկիա կայսրուհին Պետրոսին նվիրված մի սքանչելի եկեղեցի է կառուցել տան ավերակների վրա:

Ներկայիս եկեղեցին ուղղաձիգ սալալանջին է՝ երեք տարբեր մակարդակների վրա:

ԿՂԵՈՊԱՍ

¹⁸Պատասխանի ետ մի ոմն ի նոցանէ որում անուն էր **Կղէոպաս**, եւ ասէ ցնա. Դո՞ւ միայն կաս յերուսաղէմ, որ ոչ գիտացեր զինչ գործեցաւ ի նմա յաւուրսս յայսոսիկ:

Ղուկ ԻԴ 18

¹⁸Նրանցից մեկը, որի անունը **Կղէոպաս** էր, ասաց նրան. «Երուսաղէմում միայն դու՛ ես, որ չես իմացել, թե ինչեր կատարվեցին այնտեղ այս օրերին»:

Կղէոպաս («Կղեոպատրոս» անվան կրճատ ձևը): Զատկի առաջին օրը Երուսաղեմից էմմավոս գնացող երկու աշակերտներից մեկը, ով ըստ երևույթին ոչ թե Գալիլիայից, այլ Հրեաստանից էր:

Էմմավոսի հավանական վայրի մասին չորս վարկած կա՝ չորսն էլ՝ Երուսաղեմից էմմավոս տարբեր հեռավորություններ նշելով: Հռոմեական «ստադիան» 201 մետր է, սակայն որոշ ձեռագրերում ստադիաների թիվը տարբեր է: Առաջարկված վայրերից մեկը Կալոնիեն է (այդպես է կոչվել ի պատիվ հռոմեական գաղութի), որն արձանագրված հեռավորության միայն կեսն է: Մեկ այլ վայր է Երուսաղեմից 60 ստադիա (կամ 7 մղոն) հեռավորության վրա գտնվող Քուբեյբը՝ վկայակոչված աստվածաշնչային նշանավոր ձեռագրերից շատերում: Սա մի փոքրիկ քաղաք է Երուսաղեմից Կեսարիա գնացող հռոմեական ճանապարհի վրա: Էմմավոսի՝ այդտեղ գտնվելու հավանականությունը հաստատում են միայն խաչակիրներն ու Փրանցիսկյանները: Խաչակիր-

ների առաջարկած մեկ ուրիշ տեղանք, որտեղ վեր է խոյանում մի փառահեղ եկեղեցի, գտնվում է Աբու Ղոչում: Սա նույնպես Երուսաղեմից ճշգրիտ հեռավորության վրա է գտնվում և ընկած է ծովափ տանող մեկ այլ հռոմեական ճանապարհի վրա:

Զարմանալի է, բայց ամենավաղ ավանդական և հնագիտական վկայությունների համաձայն՝ էմմավոս գյուղը գտնվել է Ամվասում (Էմմավոսի արաբերեն անվանումը)՝ Երուսաղեմից 160 ստադիա հեռավորության վրա: Այս մասին հիշատակվում է «Սինայական ձեռագրում»:
Ամվասը 15 մղոն է հեռու Երուսաղեմից: Ուրեմն մեկ օրում երկու անգամ կարելի է Երուսաղեմից գնալ այնտեղ և վերադառնալ:

Ամվասում և Քուբեյբում տեղի ունեցած պեղումները վկայում են, որ ամբողջ շրջանը բնակեցված է եղել հողագործությանը զբաղվող համայնքով: Հետևաբար կարելի է ենթադրել, որ Կղեոպասն սթափ մտքով մի գործարար էր:

ՀԱԿՈՐՈՍ առաքյալ՝ Ձեբեղեղեղի որդի

²¹Եւ մատուցեալ անտի յառաջ՝ ետես այլ երկուս եղբարս, *«Յակովբոս»* Ձեբեղեղեայ եւ զՅովհաննէս զեղբայր նորա, ի նաւի Ձեբեղեղեալ հանդերձ հարբն իւրեանց, մինչ կազմէին զուռկանս իւրեանց, եւ կոչեաց զնոսա:

Մատթ Դ 21

²¹Եվ այնտեղից առաջ գնալով, տեսավ երկու այլ եղբայրների՝ Ձեբեղեղեայ որդի *Յակովբոսին* և նրա եղբայր Յովհաննեսին, մինչ նավակի մեջ էին իրենց հոր՝ Ձեբեղեղեայի հետ միասին և իրենց ուռկանները կարգի էին բերում. և նրանց էլ կանչեց:

²Եւ առաքելոցն երկուտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմոն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրեաս եղբայր նորա, ³*Յակովբոս* Ձեբեղեղեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ Ղեբէոս որ անուանեցաւն Թադէոս, ⁴Սիմոն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

Մատթ Ժ 3

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Ձեբեղեղեայ որդի *Յակովբոս* և նրա եղբայրը Յովհաննես, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթէոս մաքսավոր, Ալփեայի որդի Յակոբոս և Ղեբէոս, որ Թադէոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և Յուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

¹Եւ յետ վեց աւուր առնու ընդ իւր Յիսուս գՊետրոսս եւ *«Յակովբոս»* եւ զՅովհաննէս զեղբայր նորա, եւ հանէ զնոսա ի լեառն մի բարձր առանձինն. ²Եւ այլակերպեցաւ առաջի նոցա, եւ լուսաւորեցան երեսք նորա իբրեւ զարեգակն, եւ հանդերձք նորա եղեն սպիտակ իբրեւ զլոյս:

Մատթ ԺԷ 1

¹Եվ վեց օր հետո Յիսուս իր հետ վերցրեց Պետրոսին, *Յակովբոսին* և նրա եղբորը՝ Յովհաննեսին և նրանց հանեց առանձին, մի բարձր լեռ ²և նրանց առաջ պայծառակերպվեց. և նրա դեմքը փայլեց ինչպես արեգակը. և նրա զգեստները դարձան սպիտակ ինչպես լույսը:

¹⁹Եւ մատուցեալ անտի սակաւիկ մի յառաջ՝ ետես *«Յակովբոս»* Ձեբեղեղեայ եւ զՅովհաննէս զեղբայր նորա, եւ զնոսա ի նաւին մինչ կազմէին զուռկանս:

Մարկ Ա 19

¹⁹Այստեղից մի քիչ առաջ գնալով՝ տեսավ Ձեբեղեղեայ որդի *Յակովբոսին* և նրա եղբայր Յովհաննեսին. սրանց էլ տեսավ իրենց նավակի մեջ, մինչ ուռկաններն էին կարգի բերում:

²⁹Եւ վաղվաղակի ելեալ ի ժորովրդենէն՝ եկն ի տուն Սիմոնի եւ Անդրեայ *Յակովբոս*– եւ Յովհաննու հանդերձ:

Մարկ Ա 29

²⁹Եվ ժողովարանից դուրս ելնելով, անմիջապես եկավ Սիմոնի և Անդրեասի տունը՝ *Յակովբոսի* և Յովհաննեսի հետ:

¹⁷Եւ *Յակովբոս*– Ձեբեղեղեայ եւ Յովհաննու եղբորն Յակովբայ՝ եղ նոցա անուանս Բաներեզես, որ է Որ-

Մարկ Գ 17

¹⁷և Ձեբեղեղեայ որդու՝ *Յակովբոսի* ու նրա եղբոր՝ Յովհաննեսի անունները դրեց Բաներեզես, որ նշանակում

դիք որոտման. ¹⁸Եւ զԱնդրեաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, եւ զՄատթէոս զմաքսաւորն, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹադէոս, եւ զՍիմովն Կանանացի, ¹⁹Եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

³⁷Եւ ոչ զոք եթող ընդ իւր երթալ, բայց միայն զՊետրոս եւ *զՅակովբոս* եւ զՅովհաննէս զեղբայրն *Յակովբայ*:

¹Եւ յետ վեց աւուր առնու ընդ իւր Յիսուս զՊետրոս եւ *զՅակովբոս* եւ զՅովհաննէս, եւ հանէ զնոսա ի լեառն մի բարձր առանձինն, եւ յայլակերպս եղև առաջի նոցա:

³⁵Եւ երթային առ նովա *Յակովբոս* եւ Յովհաննէս որդիքն Չեբեդեայ, եւ ասեն ցնա. Վարդապետ, կամիմք զի զոր ինչ խնդրեսցուք ի քէն՝ արասցես մեզ:

⁴¹Եւ լուեալ զայն տասանցն՝ սկսան բարկանալ *Յակովբայ* եւ Յովհաննու:

³Եւ մինչ նստել նա ի լերինն Չիթեմեաց յանդիման տաճարին, հարցանէին ցնա առանձինն Պետրոս եւ *Յակովբոս* եւ Յովհաննէս եւ Անդրեաս. ⁴Ասա մեզ ե՞րբ լինիցի այդ, եւ զի՞նչ նշան է յորժամ կատարելոց իցէ այդ ամենայն:

³³Եւ առնու ընդ իւր զՊետրոս եւ *զՅակովբոս* եւ զՅովհաննէս, եւ սկսա տխրել եւ հոգալ:

⁹Քանզի ահ պատեաց զնա եւ զամենեսեան որ ընդ նմայն էին՝ վասն որոյ ձկանցն զոր ըմբռնեցին, ¹⁰նոյնպէս եւ *զՅակովբոս* եւ զՅովհաննէս զորդիսն Չեբեդեայ, որ էին որսակիցք Սիմովնի. եւ ասէ ցՍիմովն Յիսուս. Մի՛ երկնչիր, յայսմ հետն զմարդիկ որսայցես ի կեանս:

Է՛ Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև՝ Անդրեասին և Փիլիպպոսին և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր Մատթեոսին և Թովմասին և Ալփեոսի որդի Յակոբոսին և Թադէոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և Յուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

Մարկ Ե 37

³⁷Եվ ոչ ոքի թույլ չտվեց իր հետ զնալ, այլ միայն Պետրոսին, *Հակովբոսին* և նրա եղբորը՝ Յովհաննեսին:

Մարկ Թ 1

¹Վեց օր հետո Յիսուս իր հետ վերցրեց Պետրոսին, *Հակովբոսին* և Յովհաննեսին ու առանձին նրանց հանեց մի բարձր լեռան վրա և նրանց առաջ պայծառակերպվեց:

Մարկ Ժ 35

³⁵Չեբեդեոսի որդիները՝ *Հակովբոսը* և Յովհաննեսը, զնացին նրա մոտ և ասացին նրան. «Վարդապետ, ինչ որ քեզնից պիտի խնդրենք, կամենում ենք, որ անես մեզ համար»:

Մարկ Ժ 41

⁴¹Այդ լսելով՝ տասը առաքյալները սկսեցին բարկանալ *Հակովբոսի* և Յովհաննեսի վրա:

Մարկ ԺԳ 3

³Եվ մինչ նստած էր նա Չիթեմյաց լեռան վրա, տաճարի դիմաց, Պետրոսն ու *Հակովբոսը* և Յովհաննեսն ու Անդրեասը, առանձին, հարցրին նրան. ⁴«Ասա՛ մեզ, ե՞րբ պիտի լինի այդ, և ի՞նչ կլինի նշանը, երբ կատարվելու լինի այդ բոլորը»:

Մարկ ԺԴ 33

³³Եվ նա իր հետ վերցրեց Պետրոսին, *Հակովբոսին* և Յովհաննեսին և սկսեց տխրել ու տազմապել:

Ղուկ Ե 10

⁹Քանի որ վախը պատել էր նրան և բոլորին, որ նրա հետ էին, իրենց բռնած ձկների քանակի պատճառով. ¹⁰նույնպէս և Չեբեդեոսի որդիներին՝ *Հակովբոսին* և Յովհաննեսին, որոնք Սիմոնի որսակիցներն էին. և Յիսուս Սիմոնին ասաց. «Մի՛ վախեցիր, այսուհետև դու մարդկանց պիտի որսաս կհանքի համար»:

14ՉՍիմոնը գոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրէաս զեղբայր նորին, եւ *զՅակովբոս*, եւ զՅովհաննէս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալիեայ, եւ զՍիմոն զկոչեցեալն Նախանձայոյ, ¹⁶եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եղեւ իսկ մատնիչ:

Ղուկ Զ 14

¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, *Հակովբոսին*, Յովհաննեսին, ¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին, Մատթեոսին, Թովմասին, Ալիեոսի որդի Յակոբոսին, Սիմոնին՝ Նախանձառու կոչվածին, ¹⁶Յակոբի որդի Յուդային և Իսկարիովտացի Յուդային, որը և մատնիչ եղավ:

⁵¹Եւ մտեալ ի տունն՝ ոչ գոք եթող մտանել, բայց միայն զՊետրոս եւ *զՅակովբոս* եւ զՅովհաննէս եւ զհայր մանկանն եւ զմայր նորա:

Ղուկ Ը 51

⁵¹Եվ նրա տունը մտնելով՝ ոչ ոքի չթողեց ներս մտնել, բացի Պետրոսից, *Հակովբոսից*, Յովհաննեսից և երեխայի հորից ու մորից:

²⁸Եւ եղեւ յետ այսց բանից իբրեւ աւուրք ութ, առեալ զՊետրոս եւ *զՅակովբոս* եւ զՅովհաննէս՝ ել ի լեռնն կալ յաղօթս:

Ղուկ Թ 28

²⁸Եվ այս խոսքերից մոտ ութ օր հետո, իր հետ վերցնելով Պետրոսին, *Հակովբոսին* և Յովհաննեսին, նա լեռ ելավ աղոթքի կանգնելու:

⁵⁴Իբրեւ տեսին աշակերտքն, *Յակովբոս* եւ Յովհաննէս, ասեն. Տէր, կամի՞ս զի ասասցուք, եւ իջցէ հուր յերկնից եւ սատակեսցէ զնոսա:

Ղուկ Թ 54

⁵⁴Երբ նրա աշակերտները՝ *Հակովբոսը* և Յովհաննեսը, այդ տեսան, ասացին. «Տէր, կամենու՞մ ես, որ ասենք, և երկնքից կրակ իջնի ու բնաջինջ անի նրանց»:

Նակորոս (եբր. «գարշապարից բռնող», փիւբ. «խարզախ»): Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից, *Զեբեդեոսի* ավագ որդին, Հովհաննես առաքյալի եղբայրը: Հակոբոսն ու Հովհաննեսը Գալիլիայի ծովեզերքին իրենց ուռևաններն էին կարգի բերում, երբ Հիսուս նրանց կոչում է առաքելության: Ղուկասը հայտնում է, որ երկու եղբայրները Սիմոնի և Անդրեասի՝ Հովհաննեսի որդիների որսակիցներն էին: Հակոբոսը գրեթե միշտ եղբոր հետ է հիշատակվում: Հակոբոսը, Հովհաննեսը և Պետրոսը Հիսուսի ամենամտերիմ աշակերտներն էին, Նրա կյանքի, գործերի, մահվան և հարույթյան ականատեսները: Նրանք ներկա են եղել Հայրոսի դատեր հարույթյանը, Հիսուսի

պայծառակերպությանը, Գեթսեմանիի պարտեզում Նրա տազնապի պահին: Իրենց նախանձախնդրության և կրքոտության պատճառով, ինչն ակնհայտ կերպով դրսևորվում է սամարական մի անհյուրընկալ գյուղի վրա կրակ թափելու ցանկության մեջ, եղբայրները վաստակում են «Բաներեզես»՝ «որոտման որդիներ», մականունը: Առաքելության կոչվելուց տասնհինգ տարի անց Հակոբոսը դառնում է Հերովդես Ագրիպպաս Ա-ի քաղաքական նկրտումների զոհը: Նրա սպանությունից շատ չանցած մեռնում է նաև Հերովդեսը: Հակոբոսի նահատակությունը տասներկու առաքյալներից գոնե մեկի մահվան միակ հավաստի և աստվածաշնչյան արձանագրությունն

է: Հակոբոսն առաջինն էր, որ պիտի խմեր իր Տիրոջ մահվան բաժակից և մկրտվեր իր Տիրոջ չարչարանքների մկրտութեամբ, ինչպես խոստացել էր Տերը:

Ըստ ժէ դարի մի ավանդության, Հակոբոսը նահատակությունից առաջ մեկնել է Իսպանիա: Իսպանական մեկ այլ ավանդության համաձայն՝ Հակոբոսի աճյունը տեղափոխվել է Սանտյագո

դե Կոմպոստելա (Հյուսիսային Իսպանիա), և նրա գերեզմանն այսօր էլ մեծ ուխտատեղի է: Երուսաղեմի հին քաղաքի Արևմտյան բլրի վրա վեր է խոյանում ԺԲ դարում հիմնված հայկական Սբ Հակոբոս եկեղեցին, որտեղ ավանդության համաձայն՝ գտնվում է առաջին նահատակ առաքյալի՝ Հակոբոսի գերեզմանը:

ՀԱԿՈՐՈՍ առաքյալ՝ Ալփետոսի որդի

²Եւ առաքելոցն երկուտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմովն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրէաս եղբայր նորա, ³Յակովբոս Ձեբեղեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, **Յակովբոս** Ալփեայ եւ Ղեբէոս որ անուանեցաւն Թադէոս, ⁴Սիմովն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁶Եւ եդ անուն Սիմովնի՝ Պետրոս, ¹⁷Եւ Յակովբոս Ձեբեղեայ եւ Յովհաննու եղբօրն Յակովբայ՝ եդ նոցա անուանս Բաներեգէս, որ է Որդիք որոտման. ¹⁸Եւ զԱնդրէաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, եւ զՄատթէոս զմաքսաւորն, եւ զԹովմաս, եւ **«Յակովբոս** Ալփեայ, եւ զԹադէոս, եւ զՍիմովն Կանանացի, ¹⁹Եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁴ՉՍիմովն զոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրէաս զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ զՅովհաննէս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵Եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ **«Յակովբոս** Ալփեայ, եւ զՍիմովն զկոչեցեալն Նախանձայոյոյ, ¹⁶Եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եղև իսկ մատնիչ:

Հակոբոս (եբր. «գարշապարից բռնող», փխբ. «խարդախ»): Բրիստոսի տասներկու առաքյալներից, Ալփետոսի որդին: Հիսուսի համբարձումից հետո Երուսաղեմի վերնատանը նա ներկա է եղել Հուդային փոխարինող Մատթիա առաքյալի ընտրությանը: Մատթեոսի և Մարկոսի Ավետարաններում, տասներկուսի ընտրության դրվագում, Հակոբոսը և Թադեոսը հիշատակվում են որպես Ալփետոսի որդիներ: Մարկոսը նշում

Մատթ Ժ 3

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Ձեբեղեոսի որդի Հակոբոս և նրա եղբայրը Հովհաննես, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթեոս մաքսավոր, Ալփետոսի որդի **Հակովբոս** և Ղեբեոս, որ Թադեոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և Հուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

Մարկ Գ 18

¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պետրոս դրեց ¹⁷և Ձեբեղեոսի որդու՝ Հակոբոսի ու նրա եղբոր՝ Հովհաննեսի անունները դրեց Բաներեգէս, որ նշանակում է՝ Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև՝ Անդրեասին և Փիլիպպոսին և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր Մատթեոսին և Թովմասին և Ալփետոսի որդի **Հակովբոսին** և Թադեոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և Հուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

Ղուկ Զ 15

¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Հակոբոսին, Հովհաննեսին, ¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին, Մատթեոսին, Թովմասին, Ալփետոսի որդի **Հակովբոսին**, Սիմոնին՝ Նախանձախույզ կոչվածին, ¹⁶Հակոբի որդի Հուդային և Իսկարիովտացի Հուդային, որը և մատնիչ եղավ:

է նաև, որ Ղևին (նա նկատի ունի Մատթեոսին) «Ալփետոսի որդին» է (Մարկ Բ 14): Այստեղից կարելի է ենթադրել, որ այս երեք առաքյալները՝ Հակոբոսը, Թադեոսը և Մատթեոսը եղբայրներ էին:

Այս Հակոբոսի մասին այլևս ոչինչ հայտնի չէ: Նրան տեսանելի էր Հակոբոսի կամ Հակոբոս Կրտսերի հետ նույնացնելու համար բավարար վկայություն չկա:

ՅԱԿՈԲՈՍ՝ Հիսուսի եղբայրը

⁵⁵Ո՞չ սա է հիւսանն որդի. ո՞չ մայր սորա կոչի Մարիամ, եւ եղբայրք սորա՝ **Յակովբոս** եւ Յովսէս եւ Սիմովն եւ Յուդա. ⁵⁶եւ քորք սորա ո՞չ ամենեքեան առ մեզ եմ. արդ ուստի՞ է սմա այս ամենայն:

Մատթ ԺԳ 55

⁵⁵Սա հյուսնի որդին չէ՞. սրա մայրը չէ՞, որ Մարիամ է կոչվում. և սրա եղբայրները՝ **Հակոբոս**, Յովսէս, Սիմոն և Յուդա: ⁵⁶Եվ սրա քույրերը բոլորը մեզ մոտ չե՞ն. և արդ, որտեղի՞ց է սրան այս բոլորը»:

³Ո՞չ սա է մանուկ հիւսանն եւ որդին՝ Մարեմայ, եղբայր **Յակովբայ**, եւ Յովսէայ եւ Յուդայի եւ Սիմովնի, եւ չիցե՞ն քորք դորա աստ առ մեզ: Եւ գայթակղէին ի նա:

Մարկ Զ 3

³Սա հյուսնի տղան և Մարիամի որդին չէ՞ միթե, **Հակոբոս** և Յովսէի ու Յուդայի և Սիմոնի եղբայրը. և սրա քույրերը այստեղ մեզ մոտ չե՞ն: Եվ նրանով գայթակղվում էին:

Տակոբոս (եբր. «գարշապարից բռնող», փխբ. «խարդախ»): Հիսուսի չորս եղբայրներից կամ քեռորդիներից մեկը: Հակոբոսի՝ «Տիրոջ եղբոր» դարձը, թերևս տեղի է ունեցել հարուցյալ Հիսուսի երևման շնորհիվ, որի մասին հիշատակում է Պողոս առաքյալը (Ա Կորնթ ԺԵ 7): Շուտով Հակոբոսը Երուսաղեմի քրիստոնեական եկեղեցու առաջնորդն է դառնում: Գաղատիայի եկեղեցուն ուղղված թղթի ինքնակենսագրական հատվածներում Պողոսը պատմում է իր դարձից (35-36թթ.) և անապատում մնալուց հետո Երուսաղեմում երկու շաբաթ Պետրոսի և Հակոբոսի հետ անցկացնելու մասին: Հերովդես Ագրիպպաս Ա-ի կողմից բանտից ազատվելուց հետո (ԲՀ 44թ.) Պետրոսն իր ընկերներին խնդրում է. «Այս բաները պատմեցե՛ք Հակոբոսին և եղբայրներին» (Գրծ ԺԲ 17): Գաղատացիներին ուղղված թղթում Պողոսը պատմում է, թե ինչպես է ինքը, դարձի գալուց տասնչորս տարի հետո, հեթանոսների մեջ կատարած իր առաքելությունը

քննարկում Հակոբոսի, Կեփասի և Հովհաննեսի հետ, որոնք եկեղեցու սյուներ էին համարվում:

Թեև քրիստոնեական նախնական եկեղեցին Երուսաղեմից տեղափոխվել էր Անտիոք, եկեղեցու հենարանը շարունակում էր մնալ Երուսաղեմում: Այնտեղ կար մի հզոր հրեական քրիստոնեական համայնք, որ պայքարում էր Մովսեսի Օրենքին անհավատարիմ հեթանոսների դեմ: Թե՛ հրեաների և թե՛ հեթանոսների մեջ Հակոբոսը մեծ ազդեցություն էր վայելում՝ իր բարեպաշտության և քաղաքական խորաթափանցության շնորհիվ: Պողոսն ու Բառնաբասը Երուսաղեմից ուղարկվում են Անտիոք՝ հեթանոսությունից դարձած քրիստոնյաներին ընդունելու խնդիրը հարթելու նպատակով:

Հակոբոսի գլխավորությունը գումարված Երուսաղեմի առաքելական ժողովը (48-49թթ.) որոշում է ընդունում, որի համաձայն Աստծուն դարձած հեթանոսները պարտավորվում են հեռու մնալ կուռքերին մատուցված զոհերից,

խեղդամահ արված կենդանիների մսից, պոռնկուլթյունից և մերձավոր ազգականների միջև ամուսնուլթյունից: Այսպիսով ատյանը հրաժարվում է Օրենքը հեթանոսներին պարտադրելուց, բացառելով մի քանի կարևոր կետերի: Սրանից քաջալերված՝ Պողոսն ու Բառնաբասը շարունակում են քարոզել Անտիոքում: Հակոբոսը և հրեական ծագում ունեցող այլ քրիստոնյաներ շարունակում են հավատարիմ մնալ Մովսեսի Օրենքին:

Երբ Պողոսը վերջին անգամ այցելում է Երուսաղեմ (58թ.), Հակոբոսն ու քրիստոնեական եկեղեցու երեցներն անհանգստանում են նրա համար. «Տեսնո՞ւմ ես, եղբայր, հազարավոր հավատացյալ հրեաներ կան, և բոլորն էլ նախանձախնդիր են օրենքին: Բայց քո մասին իրազեկ եղանք, թե հեթանոսների մեջ գտնվող բոլոր հրեաներին ուսուցանում ես հրաժարվել Մովսեսի Օրենքից. ասում ես, որ նրանք իրենց որդիներին չթլփատեն և կրոնի ավանդուլթյունների համաձայն չզնան» (Գրծ ԻԱ 20-22): Հակոբոսի առաջարկով Պողոսը մասնակցում է Տաճարում կատարվող յոթնօրյա ծիսական մաքրման արարողությանը: Այնուամենայնիվ Պողոսը ձերբակալվում է և տարվում Հռոմ:

Հրեա պատմիչներ Հովսեփոս Փլավիոսն (Ա դ.) ու Հեգեսիպոսը (Բ դ.), երկուսն էլ Պաղեստինի բնակիչներ, տեղեկացնում են քահանայապետի և Մինեդրիոնի կողմից հրահրված Հակոբոսի սպանության մասին (62թ.): Տաճարի պարսպի վրայից Հակոբոսին նետել են Կեդրոնի հեղեղատը, որտեղից նրա դին դուրս է բերել սիլովամցի մի թաղիքագործ:

Տակորոս՝ Ընդհանրական թղթի հեղինակ: Այս նամակը կոչվել է «Հակոբոս Երուսաղեմացու հովվական թուղթ»: Թեև այն ավանդաբար վերագրվում է Հակոբոսին՝ Հիսուսի եղբորը, սակայն առավել հավանական է, որ «սիյուլուքում եղող տասներկու ցեղերին» ուղղված այս քարոզը պատկանում է ոմն անհայտ ուսուցչի և գրվել է 90թ. շեմին: Եկեղեցին, որին հեղինակն ուղղում է իր խոսքը, դեկավարում են երեցները: Եպիսկոպոսների և սարկավագների մասին ոչինչ չի ակնարկվում: Միայն Դ դարում է, որ Արևմուտքում այս թուղթն ընդգրկվում է Նոր Կտակարանի կանոնում: Պատճառը թերևս այն էր, որ նամակի սկզբում հիշատակվում էր Հակոբոսի՝ Տիրոջ եղբոր անունը. «Հակոբոսը՝ Աստծո և Տեր Հիսուս Քրիստոսի ծառան» (Հակ Ա 1):

ՀԱՅՐՈՍ

²²Եւ ահա մի ի ժողովրդապետացն գայր, որուն անուն էր Յայրոս, եւ իբրեւ ետես զնա անկաւ առ ոտս նորա. ²³աղաչէր զնա յոյժ եւ ասէր թէ՛ Դուստր նորա մերձ է ի մահ, զի եկեալ դնիցէ մնա ձեռն, որպէս զի ապրեսցի եւ կեցցէ:

⁴¹Եւ ահա եկն այր մի որուն անուն էր Յայրոս, եւ նա էր իշխան ժողովրդեանն, անկեալ առ ոտսն Յիսուսի՝ աղաչէր զնա մտանել ի տուն նորա. ⁴²զի դուստր միամօր էր նորա ամաց իբրեւ երկուտասանից, եւ էր մերձ ի մահ. եւ ընդ երթալն նորա ժողովուրդքն նեղէին զնա

Մարկ Ե 22

Ղուկ Ը 41

²²Ահա եկավ ժողովրդապետներից մեկը, որի անունը Վայրոս էր. և երբ տեսավ նրան, նրա ոտքերն ընկավ. ²³սաստիկ աղաչում էր նրան ու ասում, որ իր դուստրը մահամերձ է, և որ նա գա ու նրա վրա իր ձեռքը դնի, որպեսզի առողջանա և ապրի:

⁴¹Եվ ահա եկավ մի մարդ, որի անունը Վայրոս էր, և որը ժողովրդապետ էր: Հիսուսի ոտքերն ընկնելով՝ նա աղաչում էր նրան, որ իր տունը մտնի, ⁴²որովհետև նա մոտ տասներկու տարեկան մի միամորիկ դուստր ուներ, որ մահամերձ էր: Եվ երբ Հիսուս գնում էր, ժողովուրդը նրան նեղում էր:

Վայրոս (եբր. «Տիրոջից լուսավորված»): Տեղական սինհեզրիոնի պարագլուխ, ով ղեկավարում էր Կափառնայումի ժողովարանում մատուցվող պաշտամունքը և համայնական կյանքը: Հիսուս վերականգնացնում և բժշկում է նրա մահացած տասներկուամյա դստերը:

Այս հրաշքի մասին պատմում են միայն համատես Ավետարանները: Բուն պատումը հանդիպում է Մարկոսի մոտ, Ղուկասի մոտ՝ համառոտ, Մատթեոսի մոտ՝ այնքան հակիրճ, որ չի հիշատակվում նույնիսկ Հայրոսի անունը:

Նրա դուստրը մահամերձ էր, ինչի համար ընկնում է Հիսուսի ոտքերը և նրան աղաչում գալ իր տուն: Նրանց անմիջապես հետևում է ամբոխը՝ գուցե այն պատճառով, որ Հայրոսը մեծ հեղինակություն և համբավ վայելող անձ էր:

Երբ մոտենում են Հայրոսի տանը, ինչ-որ մեկը Հայրոսին հայտնում է նրա դստեր մահվան գուշօր: Ուշադրութ-

յուն չդարձնելով դրան՝ Հիսուս ուղղակի դառնում է Հայրոսին և ասում. «Մի՛ վախեցիր, այլ միայն հավատա՛»: Երբ տեղ են հասնում և տեսնում, որ ամենքը լաց են լինում ու ողբում, Հիսուս ասում է. «Ինչո՞ւ եք խռովված ու լաց եք լինում. մանուկը մեռած է՛, այլ ննջում է» (Մարկ Ե 36, 39): Ներկաներն արհամարհանքով ծիծաղում են նրա վրա, որովհետև աղջիկն իսկապես մեռած էր: Հիսուս միայն երեխայի ծնողներին և Պետրոսին, Հակոբոսին ու Հովհաննեսին է թույլատրում մտնել այնտեղ, որտեղ պառկած էր աղջնակը: Ապա Հիսուս երեխային հրամայում է վեր կենալ: Մարկոսը մեջբերում է Հիսուսի արամեերեն ասված խոսքերը. «Տալիթա, կու՛մի. աղջի՛կ, դո՛ւ, քե՛զ եմ ասում, վե՛ր կաց» (Մարկ Ե 41): Աղջիկն իսկույն վեր է կենում ու քայլում, և ամենքը խիստ զարմանում են: Հիսուս պատվիրում է լուել կատարվածի մասին և աղջկան ուտելու բան տալ:

ՀԵՐՈՎԴԵՍ արքա

¹Եւ ի ծնանելն Յիսուսի ի Բեթղեհեմ Հրեաստանի յաւուրս *Հերովդէս* արքայի, ահա մոգք յարեւելից եկին յերուսաղէմ, ²Եւ ասեն. Ո՞ր է որ ծնաւ արքայն Հրէից. զի տեսաք զաստղն նորա յարեւելս, եւ եկաք երկիր պագանել նմա:

Մատթ Բ 1

¹Երբ Հիսուս ծնվեց Հրեաստանի Բեթղեհեմ քաղաքում, *Հերովդէս* արքայի օրով, ահա արևելքից մոգեր եկան Երուսաղէմ և ասացին. ²«Ու՞ր է հրեաների արքան, որ ծնվեց, որովհետև նրա աստղը տեսանք արևելքում և եկանք նրան երկրպագելու»:

³Եւ իբրեւ լուաւ արքայ *Հերովդէս*, խռովեցաւ, եւ ամենայն Երուսաղէմ ընդ նմա:

Մատթ Բ 3

³Եվ երբ *Հերովդէս* արքան լսեց այս, խռովվեց, նրա հետ՝ և Երուսաղէմի ամբողջ ժողովուրդը:

⁷Յայնժամ *Հերովդէս* գաղտ կոչեաց զմոգսն, եւ ստուգեաց ի նոցանէ զժամանակ աստեղն երեւելոյ. ⁸Եւ արձակեալ զնոսա ի Բեթղեհեմ, ասէ. Գնացէք, ստուգեցէք վասն մանկանն, եւ յորժամ գտանիցէք, ազդ արասջիք ինձ, զի եւ ես եկեալ երկիր պագից նմա:

Մատթ Բ 7

⁷Այն ժամանակ *Հերովդէսը* գաղտնի կանչեց մոգերին և նրանցից ստուգեց աստղի երևալու ժամանակը: ⁸Եվ նրանց Բեթղեհեմ ուղարկելով՝ ասաց. «Գնացե՛ք ստույգ իմացեք մանկան մասին և երբ գտնեք, տեղեկացրե՛ք ինձ, որպեսզի ես էլ գնամ երկրպագեմ նրան»:

¹²Եւ հրաման առեալ ի տեսլեան չդառնալ անդրէն առ *Հերովդէս*՝ ընդ այլ ճանապարհ գնացին յաշխարհն իւրեանց:

Մատթ Բ 12

¹²Եվ երազի մեջ Աստծուց հրաման առնելով չվերադառնալ *Հերովդէս*՝ մոտ, այլ ճանապարհով գնացին իրենց երկիրը:

¹³Եւ իբրեւ գնացին նոքա անտի, ահա հրեշտակ Տեառն երեւեր ի տեսլեան Յովսեփու եւ ասէր. Արի, առ զմանուկդ եւ զմայր իւր, եւ փախիր յեգիպտոս, եւ անդ լինիջիր ցորժամ ասացից քեզ. քանզի ի խնդիր է *Հերովդէս* կորուսանել զմանուկդ:

Մատթ Բ 13

¹³Եվ երբ նրանք այնտեղից գնացին, ահա Տիրոջ հրեշտակը երազի մեջ երևաց Հովսեփին ու ասաց. «Վերկաց, վերցրո՛ւ այդ մանկանը և նրա մորը ու փախիր Եգիպտոս. և այնտեղ մնա՛ մինչև որ քեզ ասեն. քանի որ *Հերովդէսը* փնտրում է այդ մանկանը կորստիան մատնելու համար»:

¹⁴Եւ նա յարուցեալ առ զմանուկն եւ զմայր իւր գիշերի, եւ գնաց յեգիպտոս, եւ անդ էր մինչեւ ցվախճան *Հերովդէս*. ¹⁵Գի լցցի ասացեալն ի Տեառնէ ի ձեռն մարգարէին որ ասէ. Յեգիպտոսէ կոչեցից գորդի իմ:

Մատթ Բ 14

¹⁴Եվ նա վեր կացավ, առավ մանկանն ու նրա մորը, գիշերով, և գնաց Եգիպտոս ու այնտեղ մնաց մինչև *Հերովդէսի* մահը, ¹⁵որպեսզի կատարվի մարգարեի բերանով Տիրոջ կողմից ասվածը, թե՛ Եգիպտոսից պիտի կանչեն իմ Որդուն:

¹⁶Յայնժամ իբրեւ ետես **Հերովդէս** թէ խաբեցաւ ի մոգուց անտի, բարկացաւ յոյժ. եւ առաքեաց կոտորեաց զամենայն մանկունս որ էին ի Բեթղեհեմ եւ յամենայն սահմանս նորա յերկեմենից եւ ի խոնարհ՝ ըստ ժամանակին զոր ստուգեաց ի մոգուցն:

Մատթ Բ 16

¹⁶Այն ժամանակ, երբ **Հերովդէսը** տեսավ, որ մոգերից խաբվեց, սաստիկ բարկացավ և մարդ ուղարկեց ու կոտորեց այն բոլոր մանուկներին, որ Բեթղեհեմում և նրա սահմաններում էին գտնվում և երկու տարեկան ու դրանից ցած էին՝ ըստ այն ժամանակի, որն ստուգել էր մոգերից:

¹⁹Եւ ի վախճանելն **Հերովդէի**՝ ահա հրեշտակ Տեառն ի տեսլեան երեւեր Յովսեփայ յեգիպտոս, ²⁰եւ ասէր. Արի, առ զմանուկդ եւ զմայր իւր, եւ գնա յերկիրն Իսրայելի, զի մեռան որ խնդրէին զանձն մանկանդ:

Մատթ Բ 19

¹⁹Երբ **Հերովդէսը** վախճանվեց, ահա Տիրոջ հրեշտակը երագի մեջ երևաց Յովսեփին Եգիպտոսում և ասաց. ²⁰«Վե՛ր կաց, վերցրո՛ւ՝ այդ մանկանն ու իր մորը և վերադարձի՛ր Իսրայելի երկիրը, որովհետև մեռան նրանք, որ այդ մանկան մահն էին ուզում»:

²²Եւ իբրեւ լուաւ եթէ Արքեղայոս թագաւորեաց Յրեաստանի փոխանակ **Հերովդէի** հօրն իւրոյ, երկեաւ երթալ անդր. եւ հրաման առեալ ի տեսլեան՝ զնաց ի կողմանս Գալիլեացւոց:

Մատթ Բ 22

²²Իսկ երբ լսեց, թե Արքեղայոսը թագավորել է Յրեաստանի վրա իր հոր՝ **Հերովդէի** փոխարեն, վախեցավ այնտեղ գնալ. և երագի մեջ հրաման առնելով՝ զնաց Գալիլիայի կողմերը:

⁵Եւ եղև յաւուրս **Հերովդէի** արքայի Յրեաստանի, քահանայ ոմն անուն Չաքարիա ի դասակարգէ Աբիայ, եւ կին նորա ի դստերաց Ահարովնի, եւ անուն նորա Եղիսաբեթ:

Ղուկ Ա 5

⁵Յրեաստանի **Հերովդէ** թագավորի օրով, Աբիայի քահանայական ընտանիքից Չաքարիա անունով մի քահանա կար, որի կինը Ահարոնի դստրերից էր. նրա անունը Եղիսաբեթ էր:

Ներուղիւն Մեծ: Հրեաների թագավոր (ՔԱ 37-4թթ.): Քաղաքական խորթափանցութեան և կատարյալ դիվանագիտութեան շնորհիվ նա ընդարձակում է իր իշխանութիւնը՝ հրեական բոլոր տարածքների չորրորդապետը դառնալու նկրտումով, և ՔԱ 40թ. Հռոմում նշանակվում է Հրեաստանի թագավոր: Չնայած իր եզոմական ծագմանը՝ Հերովդեսը ցանկանում էր, որ իրեն վերաբերվեին որպես իսկական հրեայի: Միաժամանակ նա մեծ համակրանք էր տածում հռոմեական մշակույթի ու զբաղանութեան նկատմամբ:

Հերովդեսը մեծ շինարար էր: Նա ոչ միայն Երուսաղեմի տաճարի, Քեբբոնում գտնվող նահապետների քարանձավի վրա վեր խոյացող սրբարանի, Սամարիայի, Երեքովի, Բեթղեհեմի, Մասադայի, Մաքերուսի բազմաթիվ պալատ-ամրոցների, Երուսաղեմի Անտոնիայի ամրոցի, այլև հեռավոր Դամասկոսի, Անտիոքի և Բիբլոսի մի շարք կոթողների հիմնադիրն է:

Հերովդեսը խելացի քաղաքագետ էր, հմուտ, բայց անկանխատեսելի կառավարիչ, և բացարձակ անողորմ, երբ

սպառնալիքի տակ էր իր անվտանգութ-
յունը: Նա իր կանանցից մեկին և երկու
որդիներին մահապատժի է ենթարկել:
Նրան բնորոշել են որպես «երկու հոգի
ունեցող դժբախտ մարդու»՝ ժամանա-
կակից մարդու հոգի, որ հելլենիստա-
կան մշակույթի կրողն էր և տենչում էր
հեռանալ անապատ (նրա բոլոր ամրոց-
ներն անապատի սահմաններին են),
մյուսը՝ մեսիական ձգտումներ ունեցող
կառավարչի:

Հերովդես Մեծը մահացել է ՔԱ 4թ.,
և Մատթեոսի Ավետարանից մեզ հայտ-
նի է, որ Հիսուս նրա իշխանության
օրոք է ծնվել: Հերովդեսն Արևելքից
եկած մոզերին ուղարկում է Բեթղեհեմ՝

պատվիրելով վերադառնալ նորածին
«հրեաների թագավորի» մասին տեղե-
կություններով: Մոզերի կողմից խաբ-
ված՝ Հերովդեսը հրամայում է կոտորել
Բեթղեհեմի անմեղ մանուկներին: Հե-
րովդեսը թաղվել է Բեթղեհեմին կից իր
ամառանոցում:

Հերովդեսի մահից հետո նրա թագա-
վորությունը, ինչպես ինքն էր կամեցել,
բաժանվում է նրա երեք որդիների մի-
ջև. Հրեաստանը, Սամարիան և Եդոմն
անցնում են Արքեղայոսին՝ որպես
երրորդապետի, Գալիլիան ու Բերիան՝
Անտիպպասին՝ որպես չորրորդապետի,
հյուսիս-արևելյան տարածքները՝ Փի-
լիպպոսին:

ՅԵՐՈՎՈՒԵՍ՝ Գալիլիայի չորրորդապետ

<p>¹Յայնմ ժամանակի լուաւ Հերովոյեւ չորրորդապետ զլուր Յիսուսի: ²Եւ ասէ ցճառայս իւր. Նա է Յովհաննես մկրտիչ. նա յարեաւ ի մեռելոց, եւ վասն այնորիկ զօրութիւնք լինին նովաւ:</p>	Մատթ ԺԴ 1	<p>¹Այն ժամանակ Հերովոյեւ չորրորդապետը լսեց Յիսուսի համբավը և իր ծառաներին ասաց. ²«Նա՛ է Յովհաննես Մկրտիչը. մեռելներից հարություն է առել, և դրա համար նրա միջոցով զորավոր գործեր են լինում»:</p>
<p>³Քանզի Հերովոյեւ կալաւ զՅովհաննես, կապեաց զնա եւ եղ ի բանտի վասն Յերովդիայ, կնոջ Փիլիպպոսի եղբոր նորա:</p>	Մատթ ԺԴ 3	<p>³Արդարև Հերովոյեւը ձերբակալել էր Յովհաննեսին, նրան կապել և բանտի մեջ էր դրել իր եղբոր՝ Փիլիպպոսի կնոջ՝ Յերովդիայի պատճառով:</p>
<p>⁶Եւ իբրեւ եղեն ծնունդք Հերովոյեւ, կաքաւեաց դուստրն Յերովդիայ ի մէջ բազմականին. եւ հաճոյ թուեցաւ Հերովոյեւ:</p>	Մատթ ԺԴ 6	<p>⁶Եվ երբ Հերովոյեւն ծննդյան տարեդարձը հասավ, Յերովդիայի դուստրը հրավիրյալների առաջ պարեց. և հաճելի թվաց Հերովոյեւին:</p>
<p>¹⁴Եւ լուաւ արքայ Հերովոյեւ, քանզի յայտնի եղեւ անուն նորա, եւ ասէր թէ Յովհաննես մկրտիչ յարեաւ ի մեռելոց, եւ վասն այնորիկ զօրութիւնք լինին նովաւ:</p>	Մարկ Զ 14	<p>¹⁴Եվ Հերովոյեւ արքան լսեց այս բաները, որովհետև Յիսուսի անունը հայտնի էր դարձել. և նա ասաց. «Յովհաննես Մկրտիչը հարություն է առել մեռելներից, և դրա համար զորություններ են գործվում նրա միջոցով»:</p>
<p>¹⁶Իբրեւ լուաւ Հերովոյեւ, ասէ. Ջորոյ ես զգլուխն հատի զՅովհաննու, սա է նա, յարեաւ ի մեռելոց:</p>	Մարկ Զ 16	<p>¹⁶Երբ Հերովոյեւ այս լսեց, ասաց. «Յովհաննեսը, որի գլուխը կտրեցի ես, սա նա՛ է. մեռելներից հարություն է առել»:</p>
<p>¹⁷Ձի ինքն Հերովոյեւ առաքեաց կալաւ զՅովհաննես, եւ կապեաց զնա եւ եղ ի բանտի վասն Յերովդիայ կնոջ Փիլիպպոսի եղբոր նորա, զի նա կին արար զնա:</p>	Մարկ Զ 17	<p>¹⁷Արդարև, ինքը՝ Հերովոյեւն էր մարդ ուղարկել, ձերբակալել էր Յովհաննեսին, կապել նրան ու բանտարկել՝ իր եղբոր՝ Փիլիպպոսի կնոջ՝ Յերովդիայի պատճառով, քանի որ Յերովդեսը նրան իրեն կին էր դարձրել:</p>
<p>¹⁸Քանզի ասէր Յովհաննես Հերովոյեւ թէ Ոչ է օրէն քեզ ունել զկին եղբոր քո:</p>	Մարկ Զ 18	<p>¹⁸Եւ քանի որ Յովհաննեսը Հերովոյեւն ասում էր. «Քո եղբոր կնոջը քեզ կին առնելը օրինավոր չէ»:</p>
<p>²⁰Ձի Հերովոյեւ երկնչէր ի Յովհաննէ, քանզի գիտէր զնա այր արդար եւ</p>	Մարկ Զ 20	<p>²⁰Որովհետև Հերովոյեւը վախենում էր Յովհաննեսից, քանի որ նրան գի-</p>

սուրբ, եւ սպասէր նմա, եւ լուեալ ի նմանէ՝ բազում ինչ առնէր, եւ քաղցրութեամբ լսէր նմա:

²¹Իբրեւ օր մի լինէր պարապոյ, յորժամ ընթրիս տայր Հերովոյեան յաւուր ծննդոց իւրոց նախարարաց իւրոց եւ հազարապետաց եւ մեծամեծաց Գալիլեացւոց. ²²Եւ ի մտանել դստերն Զերովոյիայ եւ ի կաքաւել, հաճոյ եղեւ Հերովոյեան եւ բազմակամացն. ասէ թագաւորն ցաղջիկն. Խնդրեա յինէն զոր ինչ կամիս, եւ տաց քեզ:

¹Ի հնգետասաներորդի ամի տէրութեանն Տիբերեայ կայսեր, ի դատաւորութեան Զրեաստանի Պիղատոսի Պոնտացւոյ, եւ ի չորրորդպետութեան Գալիլեացւոց Հերովոյեան, եւ ի Փիլիպպոսի եղբօր նորա չորրորդպետութեան Իտուրացւոց եւ Տրաքոնացւոց աշխարհին, եւ ի չորրորդպետութեան Լիւսանեայ Աբիլենացւոյ, ²Եւ ի քահանայապետութեան Աննայի եւ Կայիափայ, եղեւ բան Աստուծոյ ի վերայ Յովհաննու որդւոյ Ջաքարիայ յանապատի անդ:

¹⁹Բայց Հերովոյեան չորրորդապետ յանդիմանեալ ի նմանէ վասն Զերովոյիայ, կնոջ եղբօր իւրոյ, եւ վասն ամենայն չարեացն զոր գործեաց Հերովոյեան, ²⁰յաւել եւ զայն եւս ի վերայ ամենայնի, եւ եղ ի բանտի զՅովհաննէս:

²Եւ կանայք ոմանք՝ որ բժշկեալ էին յայսոց չարաց եւ ի հիւանդութենէ. Մարիամ՝ որ կոչէր Մագդաղէնացի, յորմէ եւթն դէն ելեալ էր. ³Եւ Յովաննա՝ կին՝ Քուզայ հազարապետին Հերովոյեան. եւ Շուշան, եւ այլք բազումք որք պաշտէին զնա յընչից իւրեանց:

տեր որպէս արդար և սուրբ մարդու, և նրան հովանավորում էր ու նրան անսալով՝ շատ բաներ էր անում և քաղցրութեամբ լսում էր նրան:

Մարկ 2 21

²¹Սակայն մի հարմար օր եկավ, երբ Հերովոյեան իր ծննդյան տարեդարձի ընթրիքն էր տալիս իր նախարարներին, Գալիլիայի մեծամեծներին և հազարապետներին: ²²Եվ երբ Զերովոյիայի դուստրը ներս մտավ և սկսեց պարել, դուր եկավ Հերովոյեան և սեղանակիցներին. թագավորը աղջկան ասաց. «Ուզիր ինձնից, ինչ որ կամենում ես, և քեզ կտամ»:

Ղուկ 4 1

¹Տիբերիոս կայսեր իշխանութեան տասնհինգերորդ տարում, երբ Պոնտացի Պիղատոսը կուսակալ էր Զրեաստանի, և Հերովոյեան՝ չորրորդապետ Գալիլիայի, և նրա եղբայր Փիլիպպոսը՝ չորրորդապետ Իտուրացիների ու Տրաքոնացիների աշխարհի, Լյուսանիսը՝ չորրորդապետ Աբիլենի, ²և Աննայի ու Կայիափայի քահանայապետութեան օրով, Աստծո խոսքը լսելի եղավ Ջաքարիայի որդի Յովհաննեսին անապատում:

Ղուկ 4 19

¹⁹Բայց Հերովոյեան չորրորդապետը, հանդիմանված լինելով Յովհաննեսի կողմից, իր եղբոր կնոջ՝ Զերովոյիայի պատճառով և այն բոլոր չարիքների համար, որ Հերովոյեան գործել էր, ²⁰այդ բոլորի վրա ավելացրեց և այն, որ Յովհաննեսին բանտարկեց:

Ղուկ Ը 3

²Եվ մի քանի կանայք, որոնք բժշկվել էին չար ոգիներից ու հիվանդություններից. Մարիամը, որ կոչվում էր Մագդաղէնացի, և որից յոթը դև էր դուրս եկել, ³Յովհաննան՝ Հերովոյեանի վերակացուի՝ Քուզայի կինը, և Շուշանն ու շատ ուրիշներ, որոնք իրենց ունեցվածքից մատակարարում էին նրան:

<p>⁷Լուաւ չեղողքէ՝ չորրորդապետ զգործսն ամենայն, եւ զարմանայր վասն ասելոյն յոմանց՝ «Եթէ Յովհաննէս յարեաւ ի մեռելոց, եւ յոմանց՝ թէ Եղիա յայտնեցաւ, եւ յայլոց թէ՛ Մարգարէ ոմն յառաջնոցն յարեաւ:</p>	Ղուկ Թ 7	<p>⁷Չեղողքէ՝ չորրորդապետը լսեց այս բոլոր գործերը և զարմանում էր ոմանց ասածի վրա, թէ՛ Յովհաննէսը մեռելներից հարություն է առել, իսկ ոմանց ասածի վրա, թէ՛ Եղիան հայտնվեց, և ուրիշների՝ թէ՛ նախկին մարգարեներից մեկը հարություն է առել:</p>
<p>⁹Ասէ չեղողքէ՝. «Յովհաննէս ես գլխատեցի, իսկ սա ո՞վ իցէ զորմէ՛ զայսպիսի իրս լսեն: Եւ խնդրէր տեսանել զնա:</p>	Ղուկ Թ 9	<p>⁹Չեղողքէն՝ ասաց. «Յովհաննէսին ես գլխատեցի, իսկ սա ո՞վ է, որի մասին այսպիսի բաներ եմ լսում»: Եվ ուզում էր նրան տեսնել:</p>
<p>³¹Ի նմին աւուր մատեան ոմանք փարիսեցիք եւ ասեն ցնա. Ել եւ զնա աստի, զի չեղողքէ՝ կամի սպանանել զքեզ:</p>	Ղուկ ԺԳ 31	<p>³¹Նոյն օրը մի քանի փարիսեցիներ մոտեցան և ասացին նրան. «Վեր կաց, զնա՛ այստեղից, որովհետև չեղողքէն ուզում է քեզ սպանել»:</p>
<p>⁷Եւ իբրեւ գիտաց թէ յիշխանութենէ չեղողքէ՛ է, ետ տանել զնա առ չեղողքէ՝. քանզի եւ նա յերուսաղէմ էր յաւուրսն յայնոսիկ:</p>	Ղուկ ԻԳ 7	<p>⁷Եվ երբ իմացավ, թէ չեղողքէն իշխանությունից է, հանձնեց, որ նրան տանեն չեղողքէն մոտ, որովհետև այդ օրերին նա էլ Երուսաղէմում էր:</p>
<p>⁸Եւ չեղողքէ՝ իբրեւ ետես զՅիսուս, ուրախ եղէ յոյժ, զի ցանկայր ի բազում ժամանակաց տեսանել զնա. քանզի լսէր բազում անգամ զնմանէ, եւ ակն ունէր նշան ինչ լիեալ տեսանել ի նմանէ:</p>	Ղուկ ԻԳ 8	<p>⁸Եվ երբ չեղողքէն տեսավ Յիսուսին, շատ ուրախացավ, որովհետև երկար ժամանակից ի վեր ցանկանում էր նրան տեսնել, քանի որ հաճախ լսում էր նրա մասին և ակնկալություն ուներ նրա ձեռքով կատարված որևէ նշան տեսնել:</p>
<p>¹¹Արհամարիեաց զնա եւ չեղողքէ՝ հանդերձ իւրովք զօրականօքն, եւ այպն արարեալ՝ արկ զնովաւ հանդերձս սպիտակս, եւ ետ տանել անդրէն առ Պիղատոս:</p>	Ղուկ ԻԳ 11	<p>¹¹Չեղողքէն էլ, իր զորականներով հանդերձ, արհամարիեց նրան և ծիծաղելով նրա վրա՝ սպիտակ զգեստներ հագցնել տվեց նրան ու վերստին հանձնեց, որ տանեն նրան Պիղատոսի մոտ:</p>
<p>¹²Եւ եղեն բարեկամք Պիղատոս եւ չեղողքէ՝ յաւուր յայնմիկ, քանզի յառաջ թշնամիք էին միմեանց:</p>	Ղուկ ԻԳ 12	<p>¹²Եվ Պիղատոսն ու չեղողքէն այդ օրերին բարեկամներ եղան, որովհետև առաջ իրար թշնամիներ էին:</p>
<p>¹⁵Այլ եւ ոչ չեղողքէ՝, քանզի ետու տանել զդա առ նա. եւ արդ ոչինչ մահու արժանի է գործեալ դորա. ¹⁶Խրատեցից զդա եւ արձակեցից:</p>	Ղուկ ԻԳ 15	<p>¹⁵Եվ ոչ էլ չեղողքէն, որի մոտ հրամայեցի, որ Յիսուսին տանեն: ¹⁶Արդ, նա մահվան արժանի ոչինչ չի արել, նրան զանահարել կտամ և կ'արձակեմ»:</p>

Ներովդեա Անտիպաս: Գալիլիայի և Բեներիայի չորրորդապետ (ՔԱ 4 - ՔՀ 39), Հերովդեա Մեծի ողջ մնացած երկրորդ որդին: Նա է բանտարկում Հովհաննես Մկրտչին և եղբոր՝ Փիլիպպոսի կնոջ՝ Հերովդիայի դստեր խնդրանքով հրամայում գլխատել նրան: Հիսուս Անտիպասին «աղվես» է անվանում, երբ փարիսեցիներից լսում է, թե նա ուզում է սպանել իրեն: Անտիպասը հայտնի էր իր ծուլությամբ, անառակությամբ ու շվայտությամբ: Ըստ Ղուկասի՝ Հիսուսի դատի ժամանակ Պիղատոսն իմանալով, որ Նա Անտիպասի տերությունից է և Երուսաղեմ է եկել Պասեքի համար, Նրան Անտիպասի մոտ է ուղարկում՝ հարցաքննության, սակայն Հիսուս հրաժարվում է պատասխանել վերջինիս հարցերին, և Նրան ետ են ուղարկում Պիղատոսի մոտ:

Անտիպասը Գալիլիայի ծովի հյուսիսարևմտյան ափին հիմնում է Տիբերիա քաղաք-ամրոցը՝ իր տերության մայրաքաղաքը: Ղուկասը նրան հիշատակում է «չորրորդապետ» տիտղոսով: Մարկոսը նրան անվանում է «արքա», տիտ-

ղոս, որ Անտիպասը ապարդյուն կերպով խնդրում էր Կալիգուլա կայսրից: Անտիպասը 39թ. կանչվում է Հռոմ և արսորվում Գալլիա:

Նա ամուսնացել էր Արաբիայի թագավոր Արետասի դստեր հետ, ում հետագայում արձակելով՝ ամուսնանում է եղբոր՝ Փիլիպպոս չորրորդապետի կնոջ՝ Հերովդիայի հետ:

Հովսեփոս Փլավիոսի (Ա դ.) վկայությամբ Արետասը վրեժխնդիր է եղել դստեր համար՝ ՔՀ 36թ. Անտիպասին պարտության մատնելով: Հովսեփոսը նաև պատմում է Հովհաննես Մկրտչի՝ Անտիպասի հրամանով իրագործված գլխատման մասին: Բայց պատմիչը չի հիշատակում այն փաստը, որ Հովհաննես Մկրտիչը դատապարտել էր Անտիպասի ամուսնությունը եղբոր կնոջ հետ: Գուցե Մարկոսի և Մատթեոսի Ավետարանները թյուրիմացաբար են Հերովդիային կապել Փիլիպպոսի հետ: Հովսեփոսը նշում է, որ Հերովդիան սկզբում ամուսնացել էր հորեղբոր հետ, և հաստատում է նրա՝ Անտիպասի հետ հետագա ամուսնության փաստը:

ՅԵՐՈՎՈՒԿ

- ³Քանզի Յերովդէս կալաւ զՅովհաննէս, կապեաց զնա եւ եղ ի բանտի վասն *Ներսէսի*, կնոջ Փիլիպպոսի եղբոր նորա:
- Մատթ ԺԴ 3
- ³Արդարև Յերովդէսը ձերբակալել էր Յովհաննէսին, նրան կապել և բանտի մեջ էր դրել իր եղբոր՝ Փիլիպպոսի կնոջ՝ *Ներսէսի* պատճառով:
- ⁶Եւ իբրեւ եղեն ծնունդք Յերովդի, կաքաւեաց դուստրն *Ներսէսի*, ի մէջ բազմականին. եւ հաճոյ թուեցաւ Յերովդի:
- Մատթ ԺԴ 6
- ⁶Եվ երբ Յերովդէսի ծննդյան տարեդարձը հասավ, *Ներսէսի* դուստրը հրավիրյալների առաջ պարեց. և հաճելի թվաց Յերովդէսին:
- ¹⁷Չի ինքն Յերովդէս առաքեաց կալաւ զՅովհաննէս, եւ կապեաց զնա եւ եղ ի բանտի վասն *Ներսէսի*, կնոջ Փիլիպպոսի եղբոր նորա, զինա կին արար զնա:
- Մարկ Զ 17
- ¹⁷Արդարև, ինքը՝ Յերովդէսն էր մարդուղարկել, ձերբակալել էր Յովհաննէսին, կապել նրան ու բանտարկել՝ իր եղբոր՝ Փիլիպպոսի կնոջ՝ *Ներսէսի* պատճառով, քանի որ Յերովդէսը նրան իրեն կին էր դարձրել:
- ¹⁹Եւ *Ներսէս* ոխացեալ էր ընդ նմա, եւ կամէր սպանանել զնա եւ ոչ կարէր:
- Մարկ Զ 19
- ¹⁹Եվ *Ներսէս*ն ոխ էր պահել նրա դէմ ու ուզում էր նրան սպանել տալ, բայց չէր կարողանում:
- ²¹Իբրեւ օր մի լինէր պարապոյ, յորժամ ընթրիս տայր Յերովդէս յաւուր ծննդոց իւրոց նախարարաց իւրոց եւ հազարապետաց եւ մեծամեծաց Գալիլեացւոց. ²²Եւ ի մտանել դստերն *Ներսէսի*, եւ ի կաքաւել, հաճոյ եղև Յերովդի եւ բազմականացն. ասէ թագաւորն ցաղջիկն. Խնդրեա յինէն զոր ինչ կամիս, եւ տաց քեզ:
- Մարկ Զ 22
- ²¹Սակայն մի հարմար օր եկավ, երբ Յերովդէսը իր ծննդյան տարեդարձի ընթրիքն էր տալիս իր նախարարներին, Գալիլիայի մեծամեծներին և հազարապետներին: ²²Եվ երբ *Ներսէսի* դուստրը ներս մտավ և սկսեց պարել, դուր եկավ Յերովդէսին և սեղանակիցներին. թագավորը աղջկան ասաց. «Ուզիր ինձնից, ինչ որ կամենում ես, և քեզ կտամ»:
- ¹⁹Բայց Յերովդէս չորրորդապետ յանդիմանեալ ի նմանէ վասն *Ներսէսի*, կնոջ եղբոր իւրոյ, եւ վասն ամենայն չարեացն զոր գործեաց Յերովդէս, ²⁰յաւել եւ զայն եւս ի վերայ ամենայնի, եւ եղ ի բանտի զՅովհաննէս:
- Ղուկ Գ 19
- ¹⁹Բայց Յերովդէս չորրորդապետը, հանդիմանված լինելով Յովհաննէսի կողմից, իր եղբոր կնոջ՝ *Ներսէսի* պատճառով և այն բոլոր չարիքների համար, որ Յերովդէսը գործել էր, ²⁰այդ բոլորի վրա ավելացրեց և այն, որ Յովհաննէսին բանտարկեց:

Հերովդէս Մեծի թոռնուհին, Արիստոբուլոսի (Հերովդէս Մեծի որդին՝ Մարիամներից) դուստրը: Հերովդէսն նախ ամուսնանում է հորեղբոր՝ Հերովդէս Փիլիպպոսի հետ (Հերովդէս Մեծի որդին՝ մյուս Մարիամներից. չչփոթել

Փիլիպպոս Չորրորդապետի հետ), ումից ունենում է մի դուստր՝ Սաղոմեին: Ապա երկրորդ անգամ ամուսնանում է մյուս հորեղբոր՝ Հերովդես Անտիպասի հետ: Հերովդիայի հետ ամուսնանալու նպատակով Անտիպասն արձակում է կնոջը՝ Արաբիայի նաբաթացիների Արետաս Դ թագավորի դստերը: Վրեժխնդրությամբ լցված՝ Արետասն արշավում է Անտիպասի տերուկություն և այնպիսի ջարջարիչ հարված հասցնում նրան, որ վերջինս ստիպված դիմում է հուստեական զորքերի օգնությանը: Հասարակական համոզմամբ՝ Անտիպասի այդ պարտությունն աստվածային պատիժ էր՝ Հովհաննես Մկրտչին գլխատելու համար:

Հովհաննես Մկրտչի մահվան պատմությունն ընկալվում է որպես թագավորին հանդիմանող մարգարեի հայտնի ավանդություն: Հին Կտակարանում այս պատմության զուգահեռը Նաբոթի խաղողի այգուն տիրանալու համար Աքաաբ թագավորին ուղղված եղիայի հանդիմանանքի պատումն է: Հովհաննեսը համարձակ դատապարտում էր Անտիպասին՝ Փիլիպպոսի կնոջը կնուկության առնելու համար, որովհետև նման ամուսնությունն օրենքով արգելվում էր: Հովհաննեսը նաև դատապարտում էր Հերովդիային՝ առաջին ամուսնուն լքելու և իր հորեղբայր Անտիպասի հետ ապօրինի միություն կնքելու համար: Հերովդիան խոր ատելություն էր տածում Հովհաննեսի հանդեպ:

«Սակայն մի հարմար օր եկավ, երբ Հերովդեսն իր ծննդյան տարեդարձի

ընթրիքն էր տալիս իր նախարարներին, Գալիլիայի մեծամեծներին և հազարապետներին: Եվ երբ Հերովդիայի դուստրը ներս մտավ և սկսեց պարել, դուր եկավ Հերովդեսին և սեղանակիցներին. թագավորը աղջկան ասաց. «Ուզի՛ր ինձնից, ինչ որ կամենում ես, և քեզ կտամ»: Եվ երգվեց նրան շատ անգամ, թե՛ դու ինձնից ինչ էլ որ ուզես, կտամ քեզ, մինչև իսկ իմ թագավորության կեսը: Աղջիկը դուրս գնալով իր մորն ասաց՝ ի՞նչ ուզեմ: Եվ սա ասաց՝ Հովհաննես Մկրտչի գլուխը: Եվ աղջիկը շտապով վերստին մտնելով թագավորի մոտ՝ ասաց. «Ուզում եմ, որ հիմա ինձ տաս սկուտեղի վրա Հովհաննես Մկրտչի գլուխը»: Եվ թագավորը սաստիկ տրտմեց, բայց իր երզումների և հրավիրյալների պատճառով չուզեց նրան մերժել: Եվ թագավորը իսկույն դահիճ ուղարկեց ու հրամայեց բերել Հովհաննեսի գլուխը: Եվ սա գնաց գլխատեց նրան բանտում ու նրա գլուխը սկուտեղով բերեց և տվեց աղջկան, և աղջիկը տարավ տվեց իր մորը» (Մարկ Զ 21-28):

Հետագայում Հերովդիան Անտիպասին հորդորում է Հերովդես Ագրիպպասի նման կայսրից «արքա» տիտղոսն ստանալու փորձ անել: Բայց Ագրիպպասն առաջինն է հասնում Հռոմ և Անտիպասի դեմ ամբաստանություններ ներկայացնում, որոնց պատճառով էլ Անտիպասն աքսորվում է Գալլիա, իսկ 39թ. Հերովդիան միանում է նրան:

ՀՈՎՅԱՆՆԱ

²Եւ կանայք ոմանք՝ որ բժշկեալ էին յայսոց չարաց եւ ի հիւանդութենէ. Մարիամ՝ որ կոչէր Մագդաղենացի, յորմէ եւթն դեւն ելեալ էր. ³Եւ *Յովաննա* կին՝ Քուզայ հազարապետին Յերովդի. եւ Շուշան, եւ այլք բազումք որք պաշտէին զնա յընչից իւրեանց:

Ղուկ Ը 3

²և մի քանի կանայք, որոնք բժշկվել էին չար ոգիներից ու հիվանդություններից. Մարիամը, որ կոչվում էր Մագդաղենացի, և որից յոթը դև էր դուրս եկել, ³*Հովհաննան*՝ Յերովդեսի վերակացվի՝ Քուզայի կինը, և Շուշանն ու շատ ուրիշներ, որոնք իրենց ունեցվածքից մատակարարում էին նրան:

⁹Եւ դարձան պատմեցին զայս ամենայն մետասանիցն, եւ այլոցն ամենեցուն: ¹⁰Եւ էին Մարիամ Մագդաղենացի, եւ *Յովհաննա*, եւ Մարիամ Յակովբայ, եւ այլք ընդ նոսա՝ որ պատմեցին զայս առաքելոցն:

Ղուկ ԻԴ 10

⁹Եվ վերադարձան ու պատմեցին այս ամենը Տասնմեկին և բոլոր մյուսներին: ¹⁰Եվ Մարիամ Մագդաղենացին, *Հովհաննան*, Հակոբի մայր Մարիամը և նրանց հետ ուրիշ կանայք էին, որ այս բաները պատմեցին առաքյալներին:

Հերովդես Անտիպասի տան վերակացու Քուզայի կինը: Հովհաննան գալիլիացի այն կանանցից էր, ովքեր իրենց ունեցվածքից մատակարարում էին Հի-

սուսին: Ջատկի առավոտյան նա Տիրոջ թափուր գերեզմանի ականատեսներից է եղել:

ՀՈՎՅԱՆՆԵՍ Սկրտիչ

- ¹Յաւուրսն յայնոսիկ գայ **ՅովՀաննէնէ** մկրտիչ քարոզել յանապատին Յրեաստանի, ²Եւ ասել. Ապաշխարեցեք, զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից. ³զի սա է վասն որոյ ասացաւ ի ձեռն Եսայեայ մարգարէի, որ ասէ. Չայն բարբառոյ յանապատի. Պատրաստ արարեք զճանապարհ Տեառն, եւ ուղիղ արարեք զշաւիղս նորա:
- Մատթ Գ 1
- ¹Այն օրերին **ՀովՀաննէնէ** Սկրտիչը գալիս է քարոզելու Յրեաստանի անապատուն և ասում. ²«Ապաշխարեցեք, որովհետև երկնքի արքայութիւնը մոտեցել է»: ³Սա՛ է այն մարդը, որի մասին Եսայի մարգարէի բերանով ասվեց. «Անապատուն կանչողի ծայնն է, պատրաստեցեք Տիրոջ ճանապարհը և հարթեցեք նրա շավիղները»:
- ⁴Եւ ինքն **ՅովՀաննէնէ** ունէր հանդերձ ի ստեւոյ ուղտու, եւ գօտի մաշկեղէն ընդ մէջ իւր, եւ կերակուր նորա էր մարախ եւ մեղր վայրենի:
- Մատթ Գ 4
- ⁴Եվ ինքը՝ **ՀովՀաննէնէ**ը, ուղտի մազից զգեստ ուներ և կաշվե գոտի՝ իր մեջքին, իսկ նրա կերակուրն էր մորեխ ու վայրի մեղր:
- ¹³Յայնժամ գայ Յիսուս ի Գալիլէէ ի Յորդանան առ **ՅովՀաննէնէ** մկրտել ի նմանէ:
- Մատթ Գ 13
- ¹³Այն ժամանակ Յիսուս Գալիլիայից Յորդանան եկավ, **ՀովՀաննէնէ**ի մոտ՝ նրանից մկրտվելու:
- ¹⁴Եւ **ՅովՀաննէնէ** արգելու զնա եւ ասէ. Ինձ պիտոյ է ի քէն մկրտել, եւ դու առ ի՞նչ գաս:
- Մատթ Գ 14
- ¹⁴Իսկ **ՀովՀաննէնէն** ընդդիմացավ նրան ու ասաց. «Ինձ պետք է, որ քեզնից մկրտվեմ, և դու ի՞նչ մոտ ես գալիս»:
- ¹²Եւ իբրեւ լուաւ Յիսուս եթէ **ՅովՀաննէնէ** մատնեցաւ, մեկնեցաւ զնաց ի Գալիլէա:
- Մատթ Դ 12
- ¹²Եվ երբ Յիսուս լսեց, թէ **ՀովՀաննէնէ**ը բանտարկվել է, մեկնեց զնաց Գալիլիա:
- ¹⁴Յայնժամ մատեան առ նա աշակերտքն **ՅովՀաննէնէ** եւ ասեն. Ընդէ՞ր մեք եւ փարիսեցիքն պահենք յաճախ, եւ քո աշակերտքդ ոչ պահեն:
- Մատթ Թ 14
- ¹⁴Այն ժամանակ **ՀովՀաննէնէ**ի աշակերտները մոտեցան նրան և ասացին. «Ինչու՞ մենք և փարիսեցիները հաճախ ծոմ ենք պահում, իսկ քո աշակերտները չեն պահում»:
- ²Իսկ **ՅովՀաննէնէ** իբրեւ լուաւ ի բանտին զգործսն Քրիստոսի, առաքեաց ի ձեռն աշակերտաց իւրոց, ³Եւ ասէ ցնա. Դո՞ւ ես որ գալոցն ես, եթէ այլուն ակն կալցուք:
- Մատթ ԺԱ 2
- ²Իսկ **ՀովՀաննէնէ**ը, երբ բանտում լսեց Քրիստոսի գործերի մասին, ուղարկեց իր աշակերտներին և նրանց միջոցով ասաց նրան. ³«Դու՞ ես, որ գալու էիր, թե՞ ուրիշին սպասենք»:
- ⁴Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնոսա. Գնացեք պատմեցեք **ՅովՀաննէնէ** գոր լուայք եւ տեսեք. ⁵կոյրք տեսանեն, կաղք զնան, բորոտք սրբին,
- Մատթ ԺԱ 4
- ⁴Յիսուս պատասխան տվեց նրանց և ասաց. «Գնացեք պատմեցեք **ՀովՀաննէնէ**ին, ինչ որ դուք լսեցիք և տեսաք. ⁵կույրերը տեսնում են, կա-

<p>ել խուլք լսեն, եւ մեռեալք յառնեն, եւ աղքատք աւետարանին:</p>		<p>ղերը՝ քայլում, բորոտները՝ մաքրվում, խուլերը՝ լսում, մեռելները՝ հառնում, և աղքատներին քարոզվում է Ավետարանը:</p>
<p>⁷Եւ իբրեւ նոքա գնացին, սկսաւ Յիսուս ասել ցժողովուրդսն <i>«Յնով-Շաննէ»</i>. Չի՞նչ ելէք տեսանել յանապատին. եղէ՞զն շարժուն ի հողմոյ:</p>	<p>Մատթ ԺԱ 7</p>	<p>⁷Երբ Հովհաննէսի աշակերտները գնացին, Հիսուս սկսեց ժողովրդին ասել <i>«ՆովՇաննէսի»</i> մասին. «Ին՞չ տեսնելու ելաք անապատում. հողմից շարժվող եղէ՞զ:</p>
<p>¹¹Ամէն ասեմ ձեզ. Չէ յարուցեալ ի ծնունդս կանանց մեծ քան <i>«Յնով-Շաննէ»</i> մկրտիչ. բայց փոքրիկն յարքայութեան երկնից՝ մեծ է քան զնա:</p>	<p>Մատթ ԺԱ 11</p>	<p>¹¹Ճշմարիտ են ասում ձեզ, կանանցից ծնվածների մեջ <i>«ՆովՇաննէս»</i> Սկրտչից ավելի մեծը չի ելել. բայց երկնքի արքայութեան մեջ ամենից հետինը նրանից մեծ է:</p>
<p>¹²Բայց յաւուրցն <i>«ՅնովՇաննէ»</i> մկրտչի մինչեւ ցայժմ արքայութիւնն երկնից բռնադատի, եւ բռունք յափշտակեն զնա:</p>	<p>Մատթ ԺԱ 12</p>	<p>¹²<i>«ՆովՇաննէս»</i> Սկրտչի օրերից մինչև այժմ երկնքի արքայութիւնը բռնադատվում է. և հզորներն են հափշտակում այն:</p>
<p>¹³Քանզի ամենայն օրէնք եւ մարգարէք մինչեւ <i>«ՅնովՇաննէ»</i> մարգարեացան. ¹⁴Եւ եթէ կամիք ընդունել, նա է եղիա որ գալոցն է:</p>	<p>Մատթ ԺԱ 13</p>	<p>¹³Քանզի որ ամբողջ Օրենքը և մարգարեները մարգարեացան մինչև <i>«ՆովՇաննէսը»</i>: ¹⁴Եվ եթե ուզում էք ընդունել, Հովհաննէսն է եղիան, որ գալու է:</p>
<p>¹⁸Եկն <i>«ՅնովՇաննէ»</i>, ոչ ուտէր եւ ոչ ըմպէր, եւ ասեն. Դեւ գոյ ի նմա:</p>	<p>Մատթ ԺԱ 18</p>	<p>¹⁸Եկավ <i>«ՆովՇաննէսը»</i>. ո՛չ ուտում էր և ո՛չ խմում. և ասացին՝ նրա մեջ դև կա:</p>
<p>¹Յայնմ ժամանակի լուաւ Հերովդէս չորրորդապետ զլուր Յիսուսի. ²Եւ ասէ ցժառայս իւր. Նա է <i>«ՅնովՇաննէ»</i> մկրտիչ. նա յարեաւ ի մեռելոց, եւ վասն այնորիկ գօրութիւնք լինին նովաւ:</p>	<p>Մատթ ԺԴ 2</p>	<p>¹Այն ժամանակ Հերովդես չորրորդապետը լսեց Հիսուսի համբավը և իր ծառաներին ասաց. ²«Նա՛ է <i>«ՆովՇաննէս»</i> Սկրտիչը. մեռելներից հարություն է առել, և դրա համար նրա միջոցով զորավոր գործեր են լինում»:</p>
<p>³Քանզի Հերովդէս կալաւ <i>«ՅնովՇաննէ»</i>, կապեաց զնա եւ եղ ի բանտի վասն Հերովդիայ, կնոջ Փիլիպպոսի եղբօր նորա:</p>	<p>Մատթ ԺԴ 3</p>	<p>³Արդարև Հերովդեսը ձերբակալել էր <i>«ՆովՇաննէսին»</i>. նրան կապել և բանտի մեջ էր դրել իր եղբոր՝ Փիլիպպոսի կնոջ՝ Հերովդիայի պատճառով:</p>
<p>⁴Ձի ասէր ցնա <i>«ՅնովՇաննէ»</i>. Չէ արժան քեզ ունել զդա:</p>	<p>Մատթ ԺԴ 4</p>	<p>⁴Որովհետև <i>«ՆովՇաննէսը»</i> նրան ասում էր. «Օրինավոր չէ, որ դու նրան իբրև կին ունենաս»:</p>
<p>⁸Եւ նա յառաջագոյն խրատեալ ի մօրէ իւրմէ. Տուր ինձ, ասէ, այսր ի վերայ սկտեղ գզլուխն <i>«ՅնովՇաննէ»</i> մկրտչի:</p>	<p>Մատթ ԺԴ 8</p>	<p>⁸Եվ նա, առաջուց խրատված լինելով իր մորից, ասաց. «Տուր ինձ այստեղ, սկուտեղի վրա, <i>«ՆովՇաննէս»</i> Սկրտչի գլուխը»:</p>

<p>¹⁰Եւ առաքեաց գլխատեաց <i>«Յօվ- Հաննէ»</i> ի բանտի:</p>	<p>Մատթ ԺԴ 10</p>	<p>¹⁰Եվ մարդ ուղարկեց, գլխատել տվեց <i>ՀովՀաննէսին</i> բանտի մեջ:</p>
<p>¹⁴Եւ նոքա ասեն. Ոմն՝ <i>«ՅօվՀաննէ»</i> մկրտիչ, եւ այլք՝ գեղիա, եւ կեսք՝ գերեմիա կամ զմի ոք ի մարգա- րեիցն:</p>	<p>Մատթ ԺԶ 14</p>	<p>¹⁴Եվ նրանք ասացին. «Մեկը, թե՛ <i>ՀովՀաննէս</i>՝ Սկրտիչը, և ուրիշներ՝ Եղիան, իսկ ոմանք, թե՛ Երեմիան, կամ մարգարեներից մեկը»:</p>
<p>¹³Յայնժամ ի միտ առին աշա- կերտքն թէ վասն <i>ՅովՀաննէս</i>– մկրտչի ասաց ցնոսա:</p>	<p>Մատթ ԺԷ 13</p>	<p>¹³Այն ժամանակ աշակերտները հասկացան, թե <i>ՀովՀաննէս</i>՝ Սկրտչի մասին էր ասել իրենց:</p>
<p>²⁵Սկրտութիւնն <i>ՅովՀաննէս</i>– ուստի՞ էր, յերկնի՞ց թէ ի մարդկանէ: Եւ նո- քա խորհէին ընդ միմեանս եւ ասէին. ²⁶Եթէ ասենք. Յերկնից, ասէ ցմեզ. Իսկ ընդէ՞ր ոչ հաւատացք նմա. եւ եթէ ասենք. Ի մարդկանէ, երկնչիմք ի ժողովրդեան, զի ամենեքին <i>«Յօվ- Հաննէ»</i> իբրեւ զմարգարտ ունին:</p>	<p>Մատթ ԻԱ 25-26</p>	<p>²⁵<i>ՀովՀաննէսի</i> մկրտությունը որտե- ղի՞ց էր՝ երկնքի՞ց, թե՞ մարդկան- ցից»: Նրանք իրար մեջ խորհուրդ էին անում ու ասում. «Եթե ասենք՝ երկնքից, մեզ կ'ասի՝ իսկ ինչու՞ չհավատացիք նրան. ²⁶իսկ եթե ասենք՝ մարդկանցից, ժողովրդից վախենում ենք, որովհետև բոլորն էլ <i>ՀովՀաննէսին</i> որպես մարգարտ են ընդունում»:</p>
<p>³²Ձի եկն <i>ՅովՀաննէս</i> ճանապարհաւ արդարութեան, եւ ոչ հաւատացք նմա. եւ մաքսաւորք եւ պոռնիկք հաւատացին նմա, եւ դուք տեսէք, եւ ոչ զղջացարուք յետոյ հաւատալ նմա:</p>	<p>Մատթ ԻԱ 32</p>	<p>³²որովհետև <i>ՀովՀաննէսը</i> արդարութե- հան ճանապարհով եկավ, և նրան չհավատացիք. իսկ մաքսավորներ ու պոռնիկներ հավատացին նրան. և դուք այդ տեսաք և հետո էլ չզղջա- ցիք, որ նրան հավատայիք»:</p>
<p>⁴Եւ եղեւ զի <i>ՅովՀաննէս</i> մկրտէր յա- նապատի, եւ քարոզէր մկրտութիւն ապաշխարութեան ի թողութիւն մե- ղաց:</p>	<p>Մարկ Ա 4</p>	<p>⁴<i>ՀովՀաննէսը</i> մկրտոմ էր անապա- տում և քարոզում ապաշխարութե- հան մկրտություն՝ մեղքերի թողութե- հան համար:</p>
<p>⁶Եւ էր <i>ՅովՀաննէս</i> զգեցեալ ստեւ ուղ- տու, եւ գօտի մաշկեղէն ընդ մէջ իւր. Եւ կերակուր նորա մարախ եւ մեղր վայրենի:</p>	<p>Մարկ Ա 6</p>	<p>⁶Եվ <i>ՀովՀաննէսը</i> հագել էր ուղտի մազից զգեստ և մեջքին՝ կաշվե գո- տի. և նրա կերակուրն էր մորեխ և վայրի մեղր:</p>
<p>⁹Եւ եղեւ յաւուրսն յայնոսիկ եկն Յի- սուս ի Նազարեթ Գալիլեացոց, եւ մկրտեցաւ ի <i>ՅովՀաննէս</i> ի Յորդանան:</p>	<p>Մարկ Ա 9</p>	<p>⁹Այն օրերին Հիսուս եկավ Գալիլիա- յի Նազարեթ քաղաքից և <i>ՀովՀաննէ- սից</i> մկրտվեց Հորդանանում:</p>
<p>¹⁴Եւ յետ մատնելոյն <i>ՅովՀաննէս</i>– եկն Յիսուս ի Գալիլեա. քարոզէր զաւե- տարանն Աստուծոյ ¹⁵Եւ ասէր թէ՛ Կատարեալ է ժամանակ, եւ հասեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ, ապաշ- խարեցէք եւ հաւատացէք յաւետա- րանն:</p>	<p>Մարկ Ա 14</p>	<p>¹⁴<i>ՀովՀաննէսի</i> բանտարկվելուց հե- տո Հիսուս Գալիլիա եկավ. քա- րոզում էր Աստծո Ավետարանը և ասում. ¹⁵«Ժամանակը հասել է, և մոտեցել է Աստծո արքայությունը. ապաշխարեցեք և հավատացեք Ավետարանին»:</p>

¹⁸Եւ էին աշակերտքն *ՅովՀաննոս*– եւ փարիսեցիքն ի պահս. գան եւ ասեն ցնա. Ընդէ՛ր աշակերտքն *ՅովՀաննոս*– եւ փարիսեցիքն պահեն, եւ քո աշակերտքդ ոչ պահեն:

¹⁴Եւ լուաւ արքայ Յերովդէս, քանզի յայտնի եղեւ անուն նորա, եւ ասէր թէ *ՅովՀաննէս* մկրտիչ յարեալ ի մեռելոց, եւ վասն այնորիկ զօրութիւնք լինին նովաւ:

¹⁶Իբրեւ լուաւ Յերովդէս, ասէ. Ջորոյ ես զգլուխն հատի *յ ՅովՀաննոս*–, սա է նա, յարեալ ի մեռելոց: ¹⁷Ձի ինքն Յերովդէս առաքեաց կալաւ *յ ՅովՀաննէս*–, եւ կապեաց զնա եւ եղ ի բանտի վասն Յերովդիայ կնոջ Փիլիպպոսի եղբօր նորա, զի նա կին արար զնա: ¹⁸Քանզի ասէր *ՅովՀաննէս*– ցՅերովդէս թէ՛ Ոչ է օրէն քեզ ունել զկին եղբօր քո:

²⁰Ձի Յերովդէս երկնչէր ի *ՅովՀաննէս*–, քանզի գիտէր զնա այր արդար եւ սուրբ, եւ սպասէր նմա, եւ լուեալ ի նմանէ՛ բազում ինչ առնէր, եւ քաղցրութեամբ լսէր նմա:

²⁴Նա ելեալ ասէ ցմայր իւր. Ձի՞նչ խնդրեցից: Եւ նա ասէ. Ձգլուխն *ՅովՀաննոս*– մկրտչի: ²⁵Եւ մտեալ անդրէն փութանակի առ թագաւորն՝ ասէ. Կամիմ զի այժմ տացես ինձ վաղվաղակի ի վերայ սկտեղ զգլուխն *ՅովՀաննոս*– մկրտչի:

²⁸Նորքա ետուն պատասխանի եւ ասեն. *ՉՅովՀաննէս*– մկրտիչ, եւ այլք՝ Ձեղիա, եւ այլք՝ Ձմի ոք ի մարգարէից անտի:

³⁰Մկրտութիւնն *ՅովՀաննոս*– յերկնի՞ց էր թէ ի մարդկանէ, տուք ինձ պատասխանի:

Մարկ Բ 18

Մարկ Զ 14

Մարկ Զ 16-18

Մարկ Զ 20

Մարկ Զ 24-25

Մարկ Ը 28

Մարկ ԺԱ 30

¹⁸*ՀովՀաննէսի* աշակերտները և փարիսեցիները ծոմ էին պահում. եկան և նրան ասացին. «Ինչու՞ *ՀովՀաննէսի* աշակերտները և փարիսեցիները ծոմ են պահում, իսկ քո աշակերտները չեն պահում»:

¹⁴Եվ Յերովդէս արքան լսեց այս բաները, որովհետև Յիսուսի անունը հայտնի էր դարձել. և նա ասաց. «*ՀովՀաննէս*՝ Մկրտիչը հարություն է առել մեռելներից, և դրա համար զորություններ են գործվում նրա միջոցով»:

¹⁶Երբ Յերովդէսը այս լսեց, ասաց. «*ՀովՀաննէսը*, որի գլուխը կտրեցի ես, սա նա՛ է. մեռելներից հարություն է առել»:¹⁷Արդարև, ինքը՝ Յերովդէսն էր մարդ ուղարկել, ձերբակալել էր *ՀովՀաննէսին*, կապել նրան ու բանտարկել՝ իր եղբոր՝ Փիլիպպոսի կնոջ՝ Յերովդիայի պատճառով, քանի որ Յերովդէսը նրան իրեն կին էր դարձրել, ¹⁸և քանի որ *ՀովՀաննէսը* Յերովդէսին ասում էր. «Քո եղբոր կնոջը քեզ կին առնելը օրինավոր չէ»:

²⁰Որովհետև Յերովդէսը վախենում էր *ՀովՀաննէսից*, քանի որ նրան գիտէր որպես արդար և սուրբ մարդու, և նրան հովանավորում էր ու նրան անսալով՝ շատ բաներ էր անում և քաղցրությամբ լսում էր նրան:

²⁴Աղջիկը դուրս գնալով իր մորն ասաց՝ ի՞նչ ուզեմ: Եվ սա ասաց՝ *ՀովՀաննէս*՝ Մկրտչի գլուխը: ²⁵Եվ աղջիկը շտապով վերստին մտնելով թագավորի մոտ՝ ասաց. «Ուզում եմ, որ հիմա ինձ տաս սկուտեղի վրա *ՀովՀաննէս*՝ Մկրտչի գլուխը»:

²⁸Նրանք պատասխան տվեցին և ասացին. «*ՀովՀաննէս*՝ Մկրտիչը, և ոմանք՝ Եղիան, իսկ ուրիշներ՝ մարգարեներից մեկը»:

³⁰*ՀովՀաննէսի* մկրտությունը երկնքի՞ց էր, թե՞ մարդկանցից. պատասխանեցէք ինձ»:

- ³¹Խորհեին ընդ միմեանս եւ ասեին. եթէ ասեմք եթէ Յերկնից, ասէ ցմեզ. Իսկ ընդէ՞ր ոչ հաւատացէք նմա. ³²այլ եթէ ասեմք. Ի մարդկանէ, երկն-չիմք ի ժողովորդենէն, զի ամենեքին զիտեին *«Յովհաննէ»* թէ մարգարտ էր:
- ¹³Ասէ ցնա հրեշտակն Տեառն. Մի՛ երկնչիր, Չաքարիա, զի լսելի եղեն աղօթք քո, եւ կին քո եղիսաբեթ ծնցի քեզ որդի, եւ կոչեսցես զանուն նորա *Յովհաննէս*:
- ⁵⁹Եւ եղել յաւուրն ութերորդի՝ եկին թլփատել զմանուկն, եւ կոչէին զնա յանուն հաւր իւրոյ Չաքարիա: ⁶⁰Պատասխանի ետ մայր նորա եւ ասէ. Ոչ, այլ կոչեսցի *Յովհաննէս*:
- ⁶²Ակն արկէին հաւրն նորա՝ թէ զի՞նչ կամիցի կոչել զնա: ⁶³Եւ խնդրեաց տախտակ, գրեաց եւ ասէ. *Յովհաննէս* է անուն դորա: Եւ զարմացան ամենեքին:
- ¹Ի հնգետասաներորդի ամի տէրութեանն Տիբերեայ կայսեր, ի դատաւորութեան Յրեաստանի Պիղատոսի Պոնտացւոյ, եւ ի չորրորդպետութեան Գալիլեացւոց Յերովդի, եւ ի Փիլիպպոսի եղբօր նորա չորրորդպետութեան Իտուրացւոց եւ Տրաքոնացւոց աշխարհին, եւ ի չորրորդպետութեան Լիւսանեայ Աբիլենացւոյ, ²եւ ի քահանայապետութեան Աննայի եւ Կայիափայ, եղել բան Աստուծոյ ի վերայ *Յովհաննէս*՝ որդւոյ Չաքարիայ յանապատի անդ:
- ¹⁵Մինչ ակն ունէր ժողովուրդն եւ խորհեին ամենեքեան ի սիրտս իւրեանց վասն *Յովհաննէս*. Միթէ սա՞ իցէ Քրիստոսն:
- ¹⁹Բայց Յերովդէս չորրորդպետ յանդիմանեալ ի նմանէ վասն Յերովդիայ, կնոջ եղբօր իւրոյ, եւ վասն ամենայն չարեացն զոր զործեաց Յերովդէս, ²⁰յաւել եւ զայն եւս
- Մարկ ԺԱ 32
- Մտաւ իրար միջև խորհում էին ու ասում. «Եթէ ասեմք՝ երկնքից, մեզ կ'ասի՝ իսկ ինչու՞ նրան չհավատացիք. ³²Իսկ եթէ ասեմք՝ մարդկանցից, ժողովորդից ենք վախենում». որովհետև բոլորը գիտեին, թէ *Հովհաննէսը* մարգարտ էր:
- Ղուկ Ա 13
- ¹³Տիրոջ հրեշտակը նրան ասաց. «Մի՛ վախեցիր, Չաքարիա՛, որովհետև քո աղոթքը լսելի եղավ. քո կինը՝ Եղիսաբեթը, մի որդի կ'ծնի քեզ, և նրա անունը *Հովհաննէս* կ'ընես:
- Ղուկ Ա 60
- ⁵⁹Եվ ութերորդ օրը եկան մանկանը թլփատելու. և նրան իր հոր անունով Չաքարիա էին կոչում: ⁶⁰Բայց նրա մայրը պատասխանեց և ասաց. «Ոչ, այլ *Հովհաննէս* պետք է կոչվի»:
- Ղուկ Ա 63
- ⁶²Նշանացի ակնարկեցին նրա հորը, թէ ինչ կկամենա նրան կոչել: ⁶³Իսկ նա մի տախտակ ուզեց և վրան գրեց. «Պրա անունը *Հովհաննէս* է»: Եվ բոլորը զարմացան:
- Ղուկ Գ 2
- ¹Տիբերիոս կայսեր իշխանութեան տասնհինգերորդ տարում, երբ Պոնտացի Պիղատոսը կուսակալ էր Յրեաստանի, և Յերովդեսը՝ չորրորդպետ Գալիլիայի, և նրա եղբայր Փիլիպպոսը՝ չորրորդպետ Իտուրացիների ու Տրաքոնացիների աշխարհի, Լյուսանիասը՝ չորրորդպետ Աբիլենեի, ²և Աննայի ու Կայիափայի քահանայապետութեան օրով, Աստծո խոսքը լսելի եղավ Չաքարիայի որդի *Հովհաննէսին* անապատում:
- Ղուկ Գ 15
- ¹⁵Ժողովուրդը սպասման մեջ էր, և բոլորն իրենց սրտում *Հովհաննէսի* մասին հարց էին տալիս, թե՛ միթէ սա՞ է Քրիստոսը:
- Ղուկ Գ 20
- ¹⁹Բայց Յերովդէս չորրորդպետը, հանդիմանված լինելով Յովհաննէսի կողմից, իր եղբոր կնոջ՝ Յերովդիայի պատճառով և այն բոլոր չարիքների համար, որ Յերովդէսը

ի վերայ ամենայնի, եւ եղ ի բանտի
 զՅովհաննէս:

³³Եւ նոքա ասեն ցնա. Ընդէ՞ր աշա-
 կերտքն Յովհաննո՞ւ պահեն ստէպ
 եւ խնդրուածս առնեն, նոյնպէս եւ
 փարիսեցւոցն, եւ քոյրդ ուտեն եւ
 ընպէն:

¹⁸Եւ պատմեցին Յովհաննո՞ւ աշա-
 կերտքն իւր վասն ամենայնի այսո-
 րիկ: ¹⁹Եւ կոչեաց առ ինքն երկուս
 ոմանս յաշակերտացն իւրոց Յով-
 հաննէս, առաքեաց առ Տէր՝ եւ ասէ.
 Դո՞ւ ես որ գալոցն ես, եթէ այլուն
 ակն կալցուք: ²⁰Եւ եկեալ արքն առ
 նա՝ ասեն. Յովհաննէս մկրտիչ առա-
 քեաց զմեզ առ քեզ եւ ասէ. Դո՞ւ ես
 որ գալոցն ես, եթէ այլուն ակն կալ-
 ցուք:

²²Պատասխանի ետ նոցա եւ ասէ.
 Երթայք պատմեցէք Յովհաննո՞ւ զոր
 տեսէքդ եւ լուայք, զի կոյրք տեսա-
 նեն, եւ կաղք գնան, բորոտք սրբին,
 խուլք լսեն, մեռեալք յառնեն,
 աղքատք աւետարանին. ²³Եւ երանի
 իցէ որ ոչ գայթակղիցի յիս:

²⁴Եւ իբրեւ գնացին հրեշտակքն
 Յովհաննո՞ւ, սկսաւ խօսել ընդ ժո-
 ղովորդսն վասն Յովհաննո՞ւ. Չի՞նչ
 ելէք յանապատն տեսանել, եղէ՞զն
 շարժուն ի հողմոյ:

²⁸Ամէն ասեմ ձեզ. Մեծ ի ծնունդս
 կանանց մարգարէ քան զՅովհան-
 նէս ոչ ոք է, բայց փոքրիկն յարքա-
 յութեան Աստուծոյ մեծ է քան զնա:
²⁹Եւ ամենայն ժողովորդն իբրեւ
 լուան եւ մաքսաւորքն, արդարա-
 ցուցին զԱստուած, զի մկրտեցան ի
 մկրտութիւնն Յովհաննո՞ւ:

գործել էր, ²⁰այդ բոլորի վրա ավե-
 լացրեց եւ այն, որ Հովհաննէսին բան-
 տարկեց:

³³Եվ նրանցից ոմանք ասացին
 նրան. «Ինչու՞ Հովհաննէսի, ինչպէս
 և փարիսեցիների աշակերտները
 ծոմ են պահում հաճախ և աղոթք
 անում, իսկ քո աշակերտները ու-
 տում են ու խմում»:

¹⁸Եվ Հովհաննէսին այս բոլորի մասին
 պատմեցին իր աշակերտները: ¹⁹Եվ
 Հովհաննէսն իր աշակերտներից մի
 երկուսին իր մոտ կանչեց ու նրանց
 ուղարկեց Տիրոջ մոտ՝ ասելու. «Դու՞
 ես, որ գալու էիր, թե՞ ուրիշին սպա-
 սենք»»: ²⁰Եվ այդ մարդիկ գալով
 նրա մոտ՝ ասացին. «Հովհաննէս
 Մկրտիչը մեզ ուղարկեց քեզ մոտ և
 ասում է. «Դու՞ ես, որ գալու էիր, թե՞
 ուրիշին սպասենք»:

²²Նա պատասխանեց նրանց և
 ասաց. «Գնացեք պատմեցեք Հով-
 հաննէսին, ինչ որ դուք տեսաք և լսե-
 ցիք. որ կույրերը տեսնում են, կա-
 ղերը՝ քայլում, բորոտները մաքր-
 վում են, խուլերը՝ լսում, մեռելները
 հարություն են առնում, աղքատնե-
 րը Բարի լուրն են լսում:

²⁴Եվ երբ Հովհաննէսի պատգամա-
 վորները գնացին, նա սկսեց ժո-
 ղովորդին խոսել Հովհաննէսի մասին.
 «Ինչ տեսնելու համար դուրս եկաք
 անապատ. քամուց շարժվող մի
 եղէ՞զ:

²⁸Ճշմարիտ են ասում ձեզ, կանան-
 ցից ծնվածների մեջ չկա ավելի մեծ
 մարգարե, քան Հովհաննէսը. բայց
 Աստծո արքայութեան մեջ ամենա-
 փոքրը ավելի մեծ է, քան թե նա»:
²⁹Եվ երբ ամբողջ ժողովորդը լսեց,
 նույնպէս և մաքսավորները, ըն-
 դունեցին Աստծո արդարութունը՝
 մկրտվելով Հովհաննէսի մկրտութե-
 յամբ:

Ղուկ Ե 33

Ղուկ Ե 18-20

Ղուկ Ե 22

Ղուկ Ե 24

Ղուկ Ե 28-29

<p>³³Եկն <i>ՅովՀաննէ</i> մկրտիչ, ոչ ուտէր եւ ոչ ըմպէր, եւ ասէիք. Դեւ գոյ ի մնա:</p>	<p>Ղուկ Է 33</p>	<p>³³Եկավ <i>ՀովՀաննէ</i> Սկրտիչը, չէր ուտում և չէր խմում. և դուք ասացիք՝ նրա մեջ դև կա:</p>
<p>⁷Լուաւ Յերովդէս չորրորդապետ զգործսն անենայն, եւ զարմանայր վասն ասելոյն յոմանց ⁸Եթէ <i>ՅովՀաննէ</i> յարեաւ ի մեռելոց, եւ յոմանց՝ թէ Եղիա յայտնեցաւ, եւ յայլոց թէ՛ Մարգարէ ոմն յառաջնոցն յարեաւ:</p>	<p>Ղուկ Թ 7</p>	<p>⁷Յերովդէս չորրորդապետը լսեց այս բոլոր գործերը և զարմանում էր ոմանց ասածի վրա, ⁸Եթէ՝ <i>ՀովՀաննէ</i> մեռելներից հարություն է առել, իսկ ոմանց ասածի վրա, թե՛ Եղիան հայտնվեց, և ուրիշների՝ թե՛ նախկին մարգարեներից մեկը հարություն է առել:</p>
<p>⁹Ասէ Յերովդէս. <i>ՉՅովՀաննէ</i> ես գլխատեցի, իսկ սա ո՞վ իցէ զորմէ զայսպիսի իրս լսեմ: Եւ խնդրէր տեսանել զնա:</p>	<p>Ղուկ Թ 9</p>	<p>⁹Յերովդէսն ասաց. «<i>ՀովՀաննէսին</i> ես գլխատեցի, իսկ սա ո՞վ է, որի մասին այսպիսի բաներ եմ լսում»: Եվ ուզում էր նրան տեսնել:</p>
<p>¹⁹Եւ նոցա պատասխանի տուեալ ասեն. <i>ՉՅովՀաննէ</i> մկրտիչ. եւ այլք՝ ՉԵղիա. իսկ այլք թէ՛ Մարգարէ ոք յառաջնոցն յարեաւ:</p>	<p>Ղուկ Թ 19</p>	<p>¹⁹Եվ նրանք պատասխանեցին և ասացին. «<i>ՀովՀաննէ</i> Սկրտիչը. և ոմանք, թե՛ Եղիան, իսկ ուրիշներ, թե՛ նախնիներից մի մարգարե հարություն է առել»:</p>
<p>¹Եւ եղև ի տեղուոջ ուրեք կալ յաղօթս. եւ իբրև դադարեաց, ասէ ցնա ոմն յաշակերտացն իւրոց. Տէր, ուսո մեզ յաղօթս կալ, որպէս եւ <i>ՅովՀաննէ</i> ուսոյց աշակերտացն իւրոց:</p>	<p>Ղուկ ԺԱ 1</p>	<p>¹Եվ եղավ որ Յիսուս մի տեղ աղոթքի էր կանգնած. և երբ վերջացրեց, նրա աշակերտներից մեկն ասաց նրան. «Տէ՛ր, մեզ աղոթել սովորեցրու՛, ինչպես <i>ՀովՀաննէ</i> սովորեցրեց իր աշակերտներին»:</p>
<p>¹⁶Օրէնքն եւ մարգարէք մինչեւ <i>ՅՅովՀաննէ</i>. յայնմ հետէ արքայութիւն Աստուծոյ աւետարանի, եւ ամենայն ոք զնա բռնաբարէ:</p>	<p>Ղուկ ԺԶ 16</p>	<p>¹⁶Օրէնքն ու մարգարեները մինչև <i>ՀովՀաննէսին</i> էին. այնուհետև ավետարանվում է Աստծո արքայությունը, և ամեն ոք բռնի է ուզում ձեռք բերել այն:</p>
<p>³Պատասխանի ետ՝ եւ ասէ ցնոսա. Յարցից եւ ես ցծեզ բան մի, եւ ասացէք ինձ: ⁴Սկրտութիւնն <i>ՅովՀաննէ</i> յերկնի՞ց էր եթէ ի մարդկանէ:</p>	<p>Ղուկ Ի 4</p>	<p>³Յիսուս պատասխան տվեց նրանց և ասաց. «Ես էլ ձեզ մի բան հարցնեմ, և դուք ինձ ասացե՛ք. ⁴<i>ՀովՀաննէսին</i> մկրտությունը երկնքի՞ց էր, թե՛ մարդկանցից»:</p>
<p>⁶Եթէ ասենք. Յերկնից, ասէ. Իսկ ընդէ՞ր ոչ հաւատացէք նմա. եւ եթէ ասենք. Ի մարդկանէ, ամենայն ժողովուրդն քարկոծ առնեն զմեզ. զի հաստատեալ է ի միտս <i>ՅՅովՀաննէ</i>, թէ մարգարտ է:</p>	<p>Ղուկ Ի 6</p>	<p>⁶«Եթե ասենք՝ երկնքից էր, կասի՝ իսկ ինչու՞ չհավատացիք նրան. և եթե ասենք՝ մարդկանցից, ամբողջ ժողովուրդը մեզ կքարկոծի, որովհետև իրենց մտքում <i>ՀովՀաննէսին</i> մասին հաստատ համոզում կա, թե՛ նա մարգարտ է»:</p>

<p>⁶Եղեւ այր մի առաքեալ յԱստուծոյ, անունն մնա <i>ՅովՀաննէս</i>։</p>	Յովի Ա 6	<p>⁶Կար մի մարդ՝ Աստծուց ուղարկված. նրա անունը՝ <i>ՀովՀաննէս</i>։</p>
<p>¹⁵<i>ՅովՀաննէս</i> վկայէ վասն նորա, աղաղակեաց եւ ասէ. Սա է զորմէ ասէի. Որ զկնի իմ գալոցն էր՝ առաջի իմ եղեւ, զի նախ քան զիս էր։</p>	Յովի Ա 15	<p>¹⁵<i>ՀովՀաննէսը</i> վկայում էր նրա մասին, աղաղակում և ասում. «Սա՛ է, որի մասին ասացի։ Նա, որ իմ հետևից էր գալու, ինձնից մեծ եղավ, որովհետև ինձնից առաջ կար»։</p>
<p>¹⁹Եւ այս է վկայութիւնն <i>ՅովՀաննոս</i>, յորժամ առաքեցին ան նա Յրեայքն յԵրուսաղեմէ քահանայս եւ Ղեւտացիս, զի հարցցեն ցնա թէ՛ Ղու ո՞ր էս։</p>	Յովի Ա 19	<p>¹⁹Եվ <i>ՀովՀաննէսի</i> վկայությունը այս է. երբ հրեաները Երուսաղեմից քահանաներ ու ղևտացիներ ուղարկեցին նրա մոտ, որպեսզի հարցնեն նրան՝ դու ո՞վ ես։</p>
<p>²⁶Պատասխանի ետ նոցա <i>ՅովՀաննէս</i> եւ ասէ. Ես մկրտեմ զձեզ ջրով. ի միջի ձերում կայ, զոր դուքն ոչ գիտէք. ²⁷որ զկնի իմ գալոցն է, որում չեմն արժանի եթէ լուծից զխրացս կօշկաց նորա։</p>	Յովի Ա 26	<p>²⁶<i>ՀովՀաննէսը</i> պատասխան տվեց նրանց ու ասաց. «Ես ձեզ մկրտում եմ ջրով. ձեր մեջ կա մեկը, որին դուք չեք ճանաչում, ²⁷որ գալու է իմ հետևից, և որի կոշիկների կապերը արձակելու արժանի չեմ ես»։</p>
<p>²⁸Այս ի Բեթաբրա եղեւ յայնկոյս Յորդանանու, ուր էրն <i>ՅովՀաննէս</i> եւ մկրտէր։</p>	Յովի Ա 28	<p>²⁸Այս բանը պատահեց Բեթաբրիայում, Յորդանանի մյուս կողմում, ուր գտնվում էր <i>ՀովՀաննէսը</i> և մկրտում։</p>
<p>³²Վկայեաց <i>ՅովՀաննէս</i> եւ ասէ թէ՛ Տեսանէի զՅոզիմ, զի իջանէր իբրեւ գաղաւնի յերկնից, եւ հանգչէր ի վերայ նորա։</p>	Յովի Ա 32	<p>³²<i>ՀովՀաննէսը</i> վկայեց և ասաց. «Տեսա Յոզիմ, որ իջնում էր երկնքից որպես աղավնի և հանգչում նրա վրա։</p>
<p>³⁵Ի վաղիւ անդր կայր <i>ՅովՀաննէս</i>, եւ յաշակերտաց անտի նորա երկու։</p>	Յովի Ա 35	<p>³⁵Հետևյալ օրը դարձյալ այնտեղ կանգնած էր <i>ՀովՀաննէսը</i>. Նաև՝ իր աշակերտներից երկուսը։</p>
<p>⁴⁰Էր Անդրէաս եղբայր Սիմովնի Վիմի, մի յերկուց անտի որ լուանն ի <i>ՅովՀաննէս</i> եւ զնացին զկնի նորա։</p>	Յովի Ա 40	<p>⁴⁰Սիմոն Պետրոսի եղբայր Անդրեասը մեկն էր այն երկուսից, որոնք լսեցին <i>ՀովՀաննէսի</i> ասածը և զնացին Հիսուսի հետևից։</p>
<p>²³Մկրտէր եւ <i>ՅովՀաննէս</i> ի յԱյննովն մերձ առ Սաղիմ, զի ջուրք բազումք էին անդ. եւ գային եւ մկրտէին. ²⁴զի չեւ եւս էր արկեալ զՅովհաննէս ի բանտ։ ²⁵Եւ եղեւ խնդիր յաշակերտացն <i>ՅովՀաննոս</i> ընդ Յրէի վասն սրբութեան։ ²⁶Եկին առ <i>ՅովՀաննէս</i> եւ ասեն ցնա. Ռաբբի, որ էրն ընդ քեզ յայնկոյս Յորդանանու, որում դուն վկայեցեր, ահաւասիկ նա մկրտէ, եւ</p>	Յովի Գ 23-27	<p>²³<i>ՀովՀաննէսն</i> էլ մկրտում էր Այննոնում, Երուսաղեմի մոտ, որովհետև այնտեղ շատ ջրեր կային, և մարդիկ գալիս ու մկրտվում էին, ²⁴քանի դեռ Հովհաննէսին չէին բանտարկել։ ²⁵Եվ <i>ՀովՀաննէսի</i> աշակերտների ու մի հրեայի միջև մաքրութեան մասին մի հարց ծագեց։ ²⁶Նրանք եկան <i>ՀովՀաննէսի</i> մոտ և նրան ասացին. «Ռաբբի՛, նա, որ Հորդանանի մյուս</p>

ամենեքին գան առ նա: ²⁷Պատասխանի ետ **Յովհաննէս** եւ ասէ. Ոչ կարի մարդ առնուլ յանձնէ եւ ոչ ինչ, եթ ոչ իցէ տուեալ յերկնից ի վերուստ:

կողմում քեզ հետ էր, և որի մասին դու վկայեցիր, ահավասիկ նա մկրտում է, և ամենքը գալիս են նրա մոտ»: ²⁷**Հովհաննէսը** պատասխանեց և ասաց. «Մարդն իրենից որևէ բան անել չի կարող, եթե նրան ի վերուստ՝ երկնքից այդ տրված չէ:

¹Իբրեւ գիտաց Յիսուս եթէ լուան փարիսեցիքն եթէ Յիսուս բազում աշակերտս առնէ եւ մկրտէ քան **յ. Յովհաննէս**, ²(քանզի ոչ եթէ Յիսուս ինքնին մկրտէր, այլ աշակերտքն նորա,) ³եթող զՅրէաստան երկիր, եւ եկն միւսանգամ ի Գալիլեա:

Յովի Դ 1

¹Երբ Յիսուս իմացավ, որ փարիսեցիները լսել են, թե ինքն ավելի շատ աշակերտներ է դարձնում և մկրտում, քան **Հովհաննէսը** ²(թեպետև ոչ թե Յիսուս ինքն էր մկրտում, այլ՝ նրա աշակերտները), ³թողեց Յրեաստան երկիրը և վերստին եկավ Գալիլիա:

³³Դուք առաքեցէք առ **Յովհաննէս** եւ վկայեաց ճշմարտութեանն:

Յովի Ե 33

³³**Հովհաննէսի** մոտ դուք մարդ ուղարկեցիք, և նա վկայեց ճշմարտությունը:

³⁶Այլ ես ունիմ վկայութիւն մեծ եւս քան **յ. Յովհաննէս**. գործսն զորս ետ ցիս Յայր զի կատարեցից զնոսա, նոքին իսկ գործքն զոր գործեմ՝ վկայեմ վասն իմ, եթէ Յայր առաքեաց զիս:

Յովի Ե 36

³⁶Բայց ես ավելի մեծ վկայություն ունեմ, քան **Հովհաննէսինը**. այն գործերը, որ Յայրն ինձ տվեց, որ կատարեմ, այդ նույն գործերն իսկ, որ անում եմ, վկայում են իմ մասին, թե Յայրն է ուղարկել ինձ:

⁴⁰Եւ գնաց միւսանգամ յայնկոյս Յորդանանու ի տեղին ուր էր **Յովհաննէս** զառաջինն եւ մկրտէր, եւ անդ լինէր: ⁴¹Եկին բազումք առ նա եւ ասեն. Չի **Յովհաննէս** նշան ինչ ոչ արար. ⁴²բայց զամենայն զոր ասաց **Յովհաննէս** վասն նորա, ճշմարիտ էր. եւ բազումք հաւատացին ի նա անդ:

Յովի Ժ 40-42

⁴⁰Եվ վերստին գնաց Յորդանանի մյուս կողմը, այնտեղ, ուր **Հովհաննէսն** էր նախապես գտնվում և մկրտում. և այնտեղ էր մնում: ⁴¹Շատեր նրա մոտ եկան և ասում էին. «**Հովհաննէսը** որևէ նշան չարեց, բայց այն ամենը, որ **Հովհաննէսն** ասել էր նրա մասին, ճշմարիտ էր»: ⁴²Եվ այնտեղ շատերը հավատացին նրան:

Նովիսանես (եբր. «Տերը ողորմած է»): *Հիսուսի նախակարապետը և Նրա ազգականը: Ինչպես կանխասել էին մարգարեները, նա անապատում ավետում է Մեսիայի գալուստը և հաստատում ապաշխարության մկրտությունը՝ մեղքերի թողության համար: Հորդանան գետի մոտ նա ճանաչում է Հիսուս*

Մեսիային, մկրտում Նրան՝ իր աշակերտներին ասելով. «Ահա՛ Գառն Աստծու»: ՔՀ մոտ 30թ. Հովհաննեսը բնատարկվում և գլխատվում է Հերովդես Անտիպասի կողմից: Զաքարիա քահանայի և քահանայական ընտանիքի դուստր, Հիսուսի մոր՝ Մարիամի ազգականուհի Եղիսա-

բեթի որդին ծնվել է ՔԱ 7թ. Հուդայի բլրոտ երկրում: Չաքարիան ու Եղիսաբեթն արդար էին Աստծո առաջ, սակայն անժառանգ: Երուսաղեմի տաճարում քահանայական ծառայութիւն մատուցելիս (ըստ քահանայութեան օրենքի, նրան էր վիճակվել մտնել Տիրոջ տաճարը և խնկարկել), երբ Չաքարիան մոտենում է խնկարկութեան սեղանին, նրան Տիրոջ հրեշտակն է երևում՝ հայտնելով Հովհաննեսի մոտալուտ ծննդյան մասին: (**Տե՛ս ԵՂԻՍԱԲԵԹ**):

Երկու մանուկները ծնվում են իրարից վեց ամսվա տարբերութեամբ, իրարից ոչ հեռու երկու տարբեր քաղաքներում: Չաքարիայի ու Եղիսաբեթի տունն Օրա լեռան ստորոտում էր՝ Այն Քարիմում («Գթառատ աղբյուր»): 1107թ. ռուս ուխտագնաց Դանիելը Հովհաննեսի ծննդյան վայրը հայտնաբերում է մի աննշան գյուղակում՝ քարանձավի մեջ, որի տեղն այժմ մատնանշվում է Ֆրանցիսկյան Սբ Հովհաննես եկեղեցում: Հովտի մյուս կողմում Ֆրանցիսկյան «Այցելութեան» եկեղեցին է, որի ստորերկրյա մատուռում է գտնվում ավանդութեան համաձայն Մարիամի ու Եղիսաբեթի հանդիպման վայրում բխած աղբյուրը: Երեսուն տարի շարունակ Հովհաննեսը հասարակութիւններից մեկուսացած կյանք էր վարում անապատում, որտեղից դուրս է գալիս ապաշխարութեան մկրտութիւնն սկսելու իր առաքելութեամբ:

Հովհաննեսը Հորդանան գետում մարդկանց մկրտելու իր առաքելութիւնն սկսում է 28թ. ՔՀ: Չորս ավետարանիչներն էլ Հովհաննեսի առաքելութիւնը դիտում են որպէս Եսայու մարգարեութեան իրականացում. «Անապատ

տում կանչողի ձայնն է. Պատրաստեցե՛ք Տիրոջ ճանապարհը և հարթեցե՛ք նրա շավիղները»: Հովհաննեսի զգեստն ուղտի մազից էր, կերակուրը՝ մորեխ ու վայրի մեղր: Հովհաննեսն արթնութեան քարոզիչ էր, Մեսիայի գալստյան նախապատրաստողը: Հրեական ավանդութեան համաձայն՝ մկրտութիւնը մեղքերի լվացում էր խորհրդանշում: Հովհաննեսի՝ ջրով մկրտութիւնը մարդկանց պիտի նախապատրաստեր Մեսիայի՝ Աստծո Հոգով մկրտութեանը:

Հովհաննեսը Հերովդես Անտիպասի հրամանով բանտարկվում է վերջինիս եղբոր՝ Փիլիպպոսի կնոջ հետ նրա ամուսնութիւնը դատապարտելու համար: Հովհաննեսն իր համարձակութեամբ մեզ հիշեցնում է Եղիա մարգարեին, ով նույն համարձակութեամբ դատապարտել էր Իսրայելի Աքաաբ արքային ու նրա անօրեն կնոջը՝ Հեզաբելին:

Բանտարկված Հովհաննեսն իր աշակերտներից երկուսին ուղարկում է Հիսուսի մոտ՝ հարցնելու. «Դո՞ւ ես, որ գալու էիր»: Հիսուսի պատասխանը, որտեղ վկայվում են Մեսիայի մասին կանխասված գործերը, փարատում է Հովհաննեսի կասկածները:

Մատթեոսն ու Մարկոսը նկարագրում են Հովհաննեսի գլխատումը, որի պատճառը Հերովդիայի աղջկան՝ Սաղոմեին Հերովդեսի տված անխոհեմ խոստումն էր: Ըստ Ա դարի հրեա պատմագիր Հովսեփոսի՝ Հովհաննեսին գլխատել են Հերովդեսի Մեռյալ ծովի արևելյան կողմում ընկած Մաքբերուսի բերդում:

Դ Ավետարանում Հովհաննես Մկրտիչը ներկայանում է որպէս Մեսիայի վկա

ու նախակարապետ, Ում ճանաչում է, երբ Սուրբ Հոգին աղավնակերպ իջնում է Նրա վրա (Հմմտ. Հովհ Ա 33, 34):

Դ Ավետարանում չի հիշատակվում այն, որ Հիսուս Իր քարոզչությունն սկսել է Հովհաննեսի բանտարկությունից հետո: Այս Ավետարանում երկուսի առաքելությունն էլ իրականացվում է միաժամանակ մինչև այն պահը, երբ Հիսուսին են հետևում Հովհաննեսի որոշ աշակերտներ: Ահա այդ ժամանակ է, որ Հովհաննեսը նահանջում է. «Ով հարս ունի, նա՛ է փեսան. իսկ փեսայի բարեկամը, որ կանգնած լսում է նրան, մեծապես ուրախանում է փեսայի ձայնի համար. արդ, այս ուրախությունը, որ իմն է, կատարյալ է: Պետք է, որ նա մեծանա, իսկ ես՝ նվազեմ» (Հովհ Գ 29-30):

Դ Ավետարանում աներկբայորեն ընդգծվում է Հովհաննեսի հոժարակամ հնազանդությունը, որն ամենայն հավանականությամբ կապված էր առաջին հարյուրամյակի վերջին դեռևս ապրող Հովհաննես Մկրտչի աշակերտների կազմած համայնքի այն համոզման հետ, թե Հովհաննեսն ավելի մեծ է, քան Հիսուս: Դ Ավետարանի հեղինակն սկզբից ևեթ խոսում է այն փաստի մասին, որ Հովհաննես Մկրտիչը շրջապատված էր աշակերտներով, և որ հենց այս հետևորդներից է հետագայում ձևավորվում Հիսուսի աշակերտների բուն շրջանակը: Այս աշակերտները Հիսուսի կողմն են անցնում հենց Հովհաննեսի խորհրդով, երբ նա Հիսուսին ներկայացնում է որպես «Քրիստոս» և «Գառն Աստծու»: Հովհաննեսի բանտարկության, գլխատման և թաղման պատմություններում զրսևորվում է Հովհաննես

սի՝ որպես իրենց առաջնորդի հանդեպ աշակերտների հավատարմությունը: Քսան տարի անց դեռ հանդիպում ենք Հովհաննեսի որոշ աշակերտների, այդ թվում՝ ուսյալ արեքսանդրիացի հրեա Ապողոսին, ով Եփեսոսում հանդիպում է Պողոսին և հետագայում դառնում Կորնթոսի առաջին եպիսկոպոսը (Հմմտ. Գործք ԺԸ 24-28):

Հովհաննեսը Հորդանան գետում մկրտության երկու վայր էր ընտրել՝ մեկը Սամարիայի, մյուսն էլ՝ Հուդայի բնակիչների համար: Առաջինը թերևս Սաղեմի շրջանում էր (Հմմտ. Հովհ Գ 23), հավանաբար Այենոնի հինգ աղբյուրների մոտ: Մկրտության հարավային վայրը՝ Բեթաբերիան (նշանակում է «հուն» կամ «գետանց»), հավանաբար մեկ մղոնաչափ հեռավորություն ունի այն վայրից, որն այսօր ընդունված է համարել իբրև Հովհաննեսի մկրտավայր: Վաղ ավանդության համաձայն Հովհաննեսն իր ազգական Հիսուսին մկրտել է Հայկյի ծանծաղուտում: 1902թ. Վազի Ալ-Խարար հովտի մուտքին՝ կամարների վրա կանգնած երկու փոքրիկ շինություններ էին դեռևս նշմարվում, որոնք թվագրվում էին բյուզանդական դարաշրջանով: 530թ. ուխտագնաց Թեոդոսիոսն Անաստաս կայսեր հրամանով Հորդանանի արևելյան ափի այդ նույն տեղում հիմնել է Ս. Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցին: Գետի մեջ՝ մկրտության վայրում, կանգնեցված էր մարմարյա սյան վրա փայլատակող խաչը: Քառասուն տարի անց Անտոնիոսը հայտնաբերում է միայն սյունը:

Շատ գիտնականներ փորձում էին անմիջական կապ տեսնել Հովհաննես

Մկրտչի և Քուճրանի վանական համայնքի միջև, որի մագաղաթյա ձեռագրերը հայտնաբերվել են Մեռյալ ծովի մոտ գտնվող քարանձավների մեջ: Հնարավոր է, որ Հովհաննեսն այն եսենացիներից մեկն էր, ովքեր կատարյալ անապականությունն ու սրբությունն անապատային մեկուսացման մեջ էին որոնում: Ձի բացառվում նաև, որ նրանց սովորությունները (մասնավորապես ծիսական լվացում և մաքրում) իրենց հետքն էին թողել Հովհաննեսի վրա:

Հարկավ, Հիսուս Ինքը որդեգրել և ընդունել է ջրով մկրտության խոր-

հուրդը՝ իբրև քրիստոնյա դառնալու միջոց: Հիսուսի համար Հովհաննեսը հին աշխարհի վերջին մարգարեն և նախակարապետն էր, և Քրիստոսի գալստյամբ նոր աշխարհի սկիզբն էր դրվում: Հիսուս այսպես է արտահայտվում Հովհաննեսի մասին. «Ճմարիտ եմ ասում ձեզ, կանանցից ծնվածների մեջ չկա ավելի մեծ մարգարե, քան Հովհաննեսը. բայց Աստծո արքայություն մեջ ամենափոքրը ավելի մեծ է, քան թե նա» (Ղուկ է 28):

ՀՈՎՅԱՆՆԵՍ առաքյալ

- ²¹Եւ մատուցեալ անտի յառաջ՝ ետես այլ երկուս եղբարս, զՅակովբոս Ձեբեղեայ եւ *«Յովհաննէ»* զեղբայր նորա, ի նաւի Ձեբեղեալ հանդերձ հարբն իւրեանց, մինչ կազմէին զուռկանս իւրեանց, եւ կոչեաց զնոսա:
- ²Եւ առաքելոցն երկուտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմոն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրէաս եղբայր նորա, ³Յակովբոս Ձեբեղեայ եւ *«Յովհաննէ»* եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ Ղեբնոս որ անուանեցան Թադէոս, ⁴Սիմոն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:
- ¹Եւ յետ վեց աւուր առնու ընդ իւր Յիսուս զՊետրոս եւ զՅակովբոս եւ *«Յովհաննէ»* զեղբայր նորա, եւ հանէ զնոսա ի լեառն մի բարձր առանձինն. ²Եւ այլակերպեցաւ առաջի նոցա, եւ լուսաւորեցան երեսք նորա իբրեւ զարեգակն, եւ հանդերձք նորա եղեն սպիտակ իբրեւ զլոյս:
- ¹⁹Եւ մատուցեալ անտի սակաւիկ մի յառաջ՝ ետես զՅակովբոս Ձեբեղեայ եւ *«Յովհաննէ»* զեղբայր նորա, եւ զնոսա ի նաւին մինչ կազմէին զուռկանս:
- ²⁹Եւ վաղվաղակի ելեալ ի ժորովրդենէն՝ եկն ի տուն Սիմոնի եւ Անդրեայ Յակովբաւ եւ *«Յովհաննէ»* հանդերձ:
- ¹⁶Եւ եղ անուն Սիմոնի՝ Պետրոս, ¹⁷Եւ Յակովբոս Ձեբեղեայ եւ *«Յովհաննէ»* եղբորն Յակովբայ՝ եղ նոցա անուանս Բաներեգէս, որ է Որ-
- Մատթ Դ 21
- Մատթ Ժ 3
- Մատթ ԺԷ 1
- Մարկ Ա 19
- Մարկ Ա 29
- Մարկ Գ 17
- ²¹Եվ այնտեղից առաջ զնալով, տեսավ երկու այլ եղբայրների՝ Ձեբեղեոսի որդի Յակոբոսին և նրա եղբայր *«Յովհաննէ»*ն, մինչ նավակի մեջ էին իրենց հոր՝ Ձեբեղեոսի հետ միասին և իրենց ուռկանները կարգի էին բերում. և նրանց էլ կանչեց:
- ²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Ձեբեղեոսի որդի Յակոբոս և նրա եղբայրը *«Յովհաննէ»*, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթեոս մաքսավոր, Ալփեոսի որդի Յակոբոս և Ղեբնոս, որ Թադէոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և Յուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:
- ¹Եվ վեց օր հետո Յիսուս իր հետ վերցրեց Պետրոսին, Յակոբոսին և նրա եղբորը՝ *«Յովհաննէ»*ն և նրանց հանեց, առանձին, մի բարձր լեռ ²և նրանց առաջ պայծառակերպվեց. և նրա դեմքը փայլեց ինչպես արեգակը. և նրա զգեստները դարձան սպիտակ ինչպես լույսը:
- ¹⁹Այստեղից մի քիչ առաջ զնալով՝ տեսավ Ձեբեղեոսի որդի Յակոբոսին և նրա եղբայր *«Յովհաննէ»*ն. սրանց էլ տեսավ իրենց նավակի մեջ, մինչ ուռկաններն էին կարգի բերում:
- ²⁹Եվ ժողովարանից դուրս ելնելով, անմիջապես եկավ Սիմոնի և Անդրեասի տունը՝ Յակոբոսի և *«Յովհաննէ»*ի հետ:
- ¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պետրոս դրեց ¹⁷և Ձեբեղեոսի որդու՝ Յակոբոսի ու նրա եղբոր՝ *«Յովհաննէ»*ն անունները դրեց Բաներեգէս, որ նշանակում է՝

դիք որոտման. ¹⁸Եւ զԱնդրեաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, եւ զՄատթէոս զմաքսաւորն, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹադէոս, եւ զՍիմոն Կանանացի, ¹⁹Եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

³⁷Եւ ոչ զոք եթող ընդ իւր երթալ, բայց միայն զՊետրոս եւ զՅակովբոս եւ *Հովհաննէս* զեղբայրն Յակովբայ:

¹Եւ յետ վեց աւուր առնու ընդ իւր Յիսուս զՊետրոս եւ զՅակովբոս եւ *Հովհաննէս*, եւ հանէ զնոսա ի լեառն մի բարձր առանձինն, եւ յայլակերպս եղեւ առաջի նոցա:

³⁷Պատասխանի ետ նմա *Յովհաննէս* եւ ասէ. Վարդապետ, տեսաք զոմն զի յանուն քո դեւս հաներ եւ զմեր կնի ոչ շրջէր, եւ արգելաք զնա:

³⁵Եւ երթային առ նովաւ Յակովբոս եւ *Յովհաննէս* որդիքն Չեբեդեայ, եւ ասեն ցնա. Վարդապետ, կամիմք զի զոր ինչ խնդրեսցուք ի քէն արասցես մեզ:

⁴¹Եւ լուեալ զայն տասանցն՝ սկսան բարկանալ Յակովբայ եւ *Յովհաննէս*:

³Եւ մինչ նստէր նա ի լերինն Չիթենեաց յանդիման տաճարին, հարցանէին ցնա առանձինն Պետրոս եւ Յակովբոս եւ *Յովհաննէս* եւ Անդրեաս. ⁴Ասա մեզ ե՞րբ լինիցի այդ, եւ զի՞նչ նշան է յորժամ կատարելոց իցէ այդ ամենայն:

³³Եւ առնու ընդ իւր զՊետրոս եւ զՅակովբոս եւ *Հովհաննէս*, եւ սկսաւ տխրել եւ հոգալ:

⁹Քանզի աս պատեաց զնա եւ զամենեսեան որ ընդ նմայն էին՝ վասն որոսոյ ձկանցն զոր ըմբռնեցին, ¹⁰նոյն-

Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև՝ Անդրեասին և Փիլիպպոսին և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր Մատթէոսին և Թովմասին և Ալփեոսի որդի Յակոբոսին և Թադէոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և Յուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

³⁷Եվ ոչ ոքի թույլ չտվեց իր հետ զնալ, այլ միայն Պետրոսին, Յակոբոսին և նրա եղբորը՝ *Հովհաննէսին*:

¹Վեց օր հետո Յիսուս իր հետ վերցրեց Պետրոսին, Յակոբոսին և *Հովհաննէսին* ու առանձին նրանց հանեց մի բարձր լեռան վրա և նրանց առաջ պայծառակերպվեց:

³⁷*Հովհաննէսը* պատասխանեց և ասաց. «Վարդապետ, տեսանք մեկին, որը քո անունով դներ էր հանում, բայց մեզ հետ չէր շրջում, և արգելեցինք նրան»:

³⁵Չեբեդեոսի որդիները՝ Յակոբոսը և *Հովհաննէսը*, զնացին նրա մոտ և ասացին նրան. «Վարդապետ, ինչ որ քեզնից պիտի խնդրենք, կամենում ենք, որ ամեն մեզ համար»:

⁴¹Այդ լսելով՝ տասը առաքյալները սկսեցին բարկանալ Յակոբոսի և *Հովհաննէսի* վրա:

³Եվ մինչ նստած էր նա Չիթենյաց լեռան վրա, տաճարի դիմաց, Պետրոսն ու Յակոբոսը և *Հովհաննէսն* ու Անդրեասը, առանձին, հարցրին նրան. ⁴«Ասա՛ մեզ, ե՞րբ պիտի լինի այդ, և ի՞նչ կլինի նշանը, երբ կատարվելու լինի այդ բոլորը»:

³³Եվ նա իր հետ վերցրեց Պետրոսին, Յակոբոսին և *Հովհաննէսին* և սկսեց տխրել ու տազնապել:

⁹Քանի որ վախը պատել էր նրան և բոլորին, որ նրա հետ էին, իրենց բռնած ձկների քանակի պատճա-

Մարկ Ե 37

Մարկ Թ 1

Մարկ Թ 37

Մարկ Ժ 35

Մարկ Ժ 41

Մարկ ԺԳ 3

Մարկ ԺԴ 33

Ղուկ Ե 10

պէս եւ զՅակովբոս եւ *«Յովհաննէս»* զորդիսն Ձեբեդեայ, որ էին որսակիցք Սիմոնի. եւ ասէ ցՍիմոն Յիսուս. Մի՛ երկնջիր, յայսմ հետէ զմարդիկ որսայցես ի կեանս:

ռով. ¹⁰Ուսմպէս և՛ Ձեբեդեոսի որդիներին՝ Յակոբոսին և *«Յովհաննէսին»*, որոնք Սիմոնի որսակիցներն էին. և Յիսուս Սիմոնին ասաց. «Մի՛ վախեցիր, այսուհետև դու մարդկանց պիտի որսաս կհանքի համար»:

¹⁴ԶՍիմոն զոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրեաս զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ *«Յովհաննէս»*, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զՍիմոն զկոչեցեալն Նախանձայոյդ, ¹⁶եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եղեւ իսկ մատնիչ:

Ղուկ Զ 14

¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Յակոբոսին, *«Յովհաննէսին»*, ¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին, Մատթէոսին, Թովմասին, Ալփեոսի որդի Յակոբոսին, Սիմոնին՝ Նախանձահույզ կոչվածին, ¹⁶Յակոբի որդի Յուդային և Իսկարիովտացի Յուդային, որը և մատնիչ եղավ:

⁵¹Եւ մտեալ ի տունն՝ ոչ զոք եթող մտանել, բայց միայն զՊետրոս եւ զՅակովբոս եւ *«Յովհաննէս»* եւ զհայր մանկանն եւ զմայր նորա:

Ղուկ Ը 51

⁵¹Եվ նրա տունը մտնելով՝ ոչ ոքի չթողեց ներս մտնել, բացի Պետրոսից, Յակոբոսից, *«Յովհաննէսից»* և երեխայի հորից ու մորից:

²⁸Եւ եղեւ յետ այսց բանից իբրեւ աւուրք ութ, առեալ զՊետրոս եւ զՅակովբոս եւ *«Յովհաննէս»* եւ ի լեառն կալ յաղօթս:

Ղուկ Թ 28

²⁸Եվ այս խոսքերից մոտ ութ օր հետո, իր հետ վերցնելով Պետրոսին, Յակոբոսին և *«Յովհաննէսին»*, նա լեռ ելավ աղոթքի կանգնելու:

⁴⁹Պատասխանի ետ *«Յովհաննէս»* եւ ասէ. Վարդապետ, տեսաք զոմն որ յանուն քո դեւս հանէր, եւ արգելաք զնա, զի ոչ շրջի ընդ մեզ:

Ղուկ Թ 49

⁴⁹*«Յովհաննէսը»* պատասխանեց և ասաց. «Վարդապետ, տեսանք մեկին, որ քո անունով դևեր էր հանում, և արգելեցինք նրան, որովհետև մեզ հետ չի շրջում»:

⁵⁴Իբրեւ տեսին աշակերտքն, Յակովբոս եւ *«Յովհաննէս»*, ասեն. Տէր, կամի՞ս զի ասասցուք, եւ իջցէ հուր յերկնից եւ սատակեսցէ զնոսա:

Ղուկ Թ 54

⁵⁴Երբ նրա աշակերտները՝ Յակոբոսը և *«Յովհաննէսը»*, այդ տեսան, ասացին. «Տէր, կամենու՞մ ես, որ ասենք, և երկնքից կրակ իջնի ու բնաջինջ անի նրանց»:

⁸Եւ առաքեաց զՊետրոս եւ *«Յովհաննէս»* եւ ասէ. Երթայք պատրաստեցէք մեզ զպասեքն զի կերիցուք:

Ղուկ ԻԲ 8

⁸Եվ նա ուղարկեց Պետրոսին և *«Յովհաննէսին»* ու ասաց. «Գնացե՛ք, պատրաստեցե՛ք մեզ համար Պասեքի ընթրիքը, որ ուտենք»:

Տոմիասնեսու (եբր. «Տերը ողորմած է»): *Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից, Ձեբեդեոսի և Սաղոմեի որդին, Հակոբոս առաքյալի եղբայրը: Հովհաննեսն ու Հակոբոսը ձկնորսներ էին,*

Պետրոսի ու Անդրեասի որսակիցները: Պետրոսի գործունեությունը և վաղ եկեղեցու դավանանքը հաստատելու ժամանակ Հովհաննեսը, ինչպես վկայում է Գործք Առաքելոցը, նրա հետ է եղել:

Նա եկեղեցու այն երեք «սյուներից» մեկն էր, ում Պողոսը հանդիպել է Երուսաղեմում (Հմմտ. Գաղ Բ 9):

Չի բացառվում, որ Հովհաննեսը Հովհաննես Մկրտչի՝ նրա քարոզչութայան դրվագում անվանապես չհիշատակվող այն աշակերտներից մեկն է, ովքեր Անդրեասի ու Պետրոսի հետ հետագայում դառնում են Հիսուսի աշակերտները: Հիսուս Հովհաննեսին ու նրա եղբորը կանչում է այն ժամանակ, երբ նրանք նավակում իրենց ուռկաններն էին նորոգում: Նրանք անմիջապես հեռանում են՝ իրենց հորը թողնելով նավակում, վարձկան ձկնորսի հետ: Սաղոմեն այն կանանց թվում էր, ովքեր, երբ Հիսուս Գալիլիայում էր, «նրա հետևից էին գնում և ծառայում նրան»: Ինչպես երևում է, Ջեբեդեոսի ընտանիքը որոշ կարողություններ էր: Պալատի դռնապանին ճանաչելու և Հիսուսի պատավարություն ժամանակ նրա միջոցով Պետրոսին ներս մտցնելու փաստը թույլ է տալիս ենթադրելու, որ Հովհաննեսը բավական ծանոթ էր Երուսաղեմի քահանայապետի ապարանքին: Շատ հավանական է, որ նրանք քահանայապետի ընտանիքին մատակարարել են Գալիլիայի ծովի ձկով:

Հիսուսի աշակերտների ընտրության դրվագում հանդիպում ենք Հովհաննեսին և Հակոբոսին տրված մականվանը՝ «Բաներեզես»: «Բաներեզես» նշանակում է «որոտման որդիներ», որը եղբայրները հավանաբար վաստակել էին իրենց նախանձախնդրության ու կրքոտություն պատճառով: «Որոտման որդի» նշանակում է օժտված լինել որոտի հատկանիշներով: Անկախ մականվան պատիվ թե նախատինք լինելուց,

ակնհայտ է, որ Հիսուս քանիցս նախատել է երկու եղբայրներին: Մի անգամ Կափառնայում Հովհաննեսը Հիսուսին ասում է. «Վարդապետ, տեսանք մեկին, որ քո անունով դեռ էր հանում, և արգելեցինք նրան, որովհետև մեզ հետ չի շրջում»: Եվ Հիսուս ասում է. «Մի՛ արգելեք նրան, որովհետև ով որ ձեր թշնամին չէ, ձեր կողմն է»: Երբ Հակոբոսն ու Հովհաննեսը Հիսուսին աղաչում են շնորհ անել իրենց՝ արքայություն մեջ նստեցնելու Իր աջ և ձախ կողմերում, Հիսուս պատասխանում է. «Չեք իմանում, թե ինչ եք խնդրում. կարո՞ղ եք խմել այն բաժակը, որ ես խմելու եմ, կամ մկրտվել այն մկրտությունը, որով ես մկրտվելու եմ»: Եղբայրները համոզված պնդում են, որ կարող են: Եվ Հիսուս պատասխանում է. «Այն բաժակը, որ ես խմելու եմ, կխմեք... բայց իմ աջում և ձախում նստեցնելը ես չէ, որ պիտի տամ...»: Հիսուս Հովհաննեսին ու Հակոբոսին նախատում է նաև սամարական մի գյուղում Իր պատգամավորների հանդեպ վատ ընդունելության դրվագում, երբ «որոտման որդիներն» ասում են. «Տե՛ր, կամենո՞ւմ ես, որ ասենք, և երկնքից կրակ իջնի ու բնաջինջ անի նրանց»:

Չնայած իրենց կրքոտությանը և Հիսուսի բացահայտ կշտամբանքներին՝ երկու եղբայրները՝ Հակոբոսն ու Հովհաննեսը, Պետրոսի հետ միասին Հիսուսի աշակերտների խմբի կորիզն էին: Այս երեքին է, որ Հիսուս մասնակից է դարձնում երեք նշանավոր իրադարձությունների. նրանք են Հիսուսին ուղեկցում Հայրոսի տուն, որտեղ Հիսուս հարություն է տալիս նրա դստերը, նրանք են դառնում Թաբոր լեռան վրա

Հիսուսի պայծառակերպության փառքի վկաները, նրանք են Գեթսեմանիի պարտեզում Հիսուսի տազնապի ահանատեսները: Հիսուսի չարչարանքների պատմության մեջ Հովհաննեսն անվանապես հիշատակվում է միայն այն ժամանակ, երբ Նրան հարցնում է, թե ե՞րբ է իրագործվելու Տաճարի կործանման մասին մարգարեությունը: Հավանական է, որ նա Հովհաննես Ավետարանում հիշատակվող «սիրելի աշակերտն» է: Եթե դա ճշմարիտ է, ապա բավական տեղեկություն է հայտնի այդ կերպարի և Վերնատանը, Գողգոթայում, թափուր գերեզմանի մոտ ու Գալիլիայում նրա ունեցած դերի մասին:

«Այն աշակերտը, որին Հիսուս սիրում էր» արտահայտությունը միայն Հովհաննես ավետարանիչն է օգտագործում, ընդամենը չորս միջադեպում, բոլորն էլ՝ Հիսուսի չարչարանքների կամ դրանց հաջորդող պատմություններում:

Առաջին միջադեպը Վերնատանն է՝ Վերջին ընթրիքի գիշերը, ճաշից հետո: Հիսուս, աշակերտների ոտքերը լվանալուց հետո, նստում է նրանց հետ և հայտնում իր մոտալուտ մատնություն մասին: Աշակերտներն իրար են նայում տարակուսելով, թե ո՛ւմ մասին է խոսքը: «Աշակերտներից մեկը, ում Հիսուս սիրում էր», նրա մոտ էր նստած: Սիմոն Պետրոսը նրան ակնարկ է անում՝ հարցնելով, թե այդ ո՛ւմ մասին է ասում: Սա Հիսուսի կրճքովն է ընկնում ու ասում. «Տե՛ր, ո՞վ է»: «Նա է, որի համար ես այս պատառը կթաթախեմ և կտամ իրեն», - պատասխանում է Հիսուս: «Եվ թաթախելով պատառը՝ տալիս է իսկաբիրովտացի Հուդային» (հմմտ. Հովհ ԺԳ 21-26):

Երկրորդ միջադեպը Գողգոթայում է՝ խաչելությունից հետո, Հիսուսի երկարատև հոգեվարքի ժամանակ: «Երբ Հիսուս տեսավ մորը և այն աշակերտին, որ մոտ էր կանգնած, որին նա սիրում էր, մորն ասաց. “Ո՛վ կին, ահա՛ քո որդին”»: Ապա աշակերտին ասաց. “Ահա՛ քո մայրը”»: Եվ այդ պահից աշակերտը նրան իր մոտ առավ» (հմմտ. Հովհ ԺԹ 25-27):

Երրորդ միջադեպը Զատիկ առավոտյան է, երբ Մարիամ Մագդաղենացին, այցելելով գերեզման, այն դատարկ է գտնում, իսկ մուտքի մոտի քարը՝ մի կողմ գլորված: «Ապա վազում է և գալիս Սիմոն Պետրոսի և այն մյուս աշակերտի մոտ, որին Հիսուս սիրում էր, ու նրանց ասում է. “Տիրոջը վերցրել են գերեզմանից...”»: Պետրոսը և մյուս աշակերտը ելան և գերեզման էին գալիս: Երկուսով միասին վազում էին, բայց մյուս աշակերտը առաջ անցավ Պետրոսից և ավելի շուտ վազեց ու առաջինը գերեզման եկավ: Եվ կռանալով՝ տեսավ, որ կտավները այնտեղ էին, բայց ներս չմտավ: Եկավ նաև Սիմոն Պետրոսը, որ նրա հետևից էր գալիս. մտավ գերեզմանը և տեսավ, որ կտավները այնտեղ էին, և վարչամակը, որ որս գլխին էր, մյուս կտավների հետ չէր, այլ առանձին ծալված՝ մի կողմ էր: Այն ժամանակ մտավ և մյուս աշակերտը, որ ավելի առաջ էր եկել գերեզման. տեսավ ու հավատաց...» (հմմտ. Հովհ Ի 1-10):

Չորրորդ միջադեպը Գալիլիայի լճում է՝ Պետրոսի և մյուսների հետ գիշերվա ապարդյուն ձկնորսությունից հետո: «Ուռկանը գցեցե՛ք նավակի աջ կողմը...»: Նրանք այդպես էլ անում են,

և ուռւկանի մեջ այնքան ձուկ է լցվում, որ նրանք չեն կարողանում այն դուրս քաշել: Այդ ժամանակ «այն աշակերտը, որին Հիսուս սիրում էր», Պետրոսին ասում է. «Տերն է»: Ուռւկանը ցամաք քարշ տալուց և նախաճաշելուց հետո Հիսուս երեք անգամ Պետրոսին պատգամում է արածացնել իր ոչխարներին, ապա կանխասում է նրա խաչելու թյունը. «Երբ ծերանաս, ձեռքերդ վեր կբարձրացնես, և ուրիշները քեզ գոտի կկապեն ու կտանեն՝ ուր չես կամենա»: ...Եվ երբ այս ասաց, ավելացրեց՝ արի՛ իմ հետևից: Պետրոսը դարձավ և տեսավ, որ այն աշակերտը, ում Հիսուս սիրում էր, գալիս է հետևից. նա, որ ընկել էր նրա կրծքով... ասաց Հիսուսին. «Տե՛ր, իսկ սա ի՞նչ կլինի»: Հիսուս նրան ասաց. «Եթե ես կամենում եմ, որ դա ապրի, մինչև որ ես գամ, այդ քեզ ի՞նչ հոգ, դու արի՛ իմ հետևից»»: Ավետարանի վերջին տողերը հաստատում են. «Այս աշակերտն է, որ վկայում է այս բաների մասին, որ և գրեց իսկ դրանք. և գիտենք, որ նրա վկայությունը ճշմարիտ է» (Տմմտ. Հովհ ԻԱ 20-24):

Ներքին վկայությունները կարծես Ավետարանի հեղինակ են մատնանշում Զեբեդեոսի որդի Հովհաննես առաքյալին, հատկապես այն չորս դրվագները, որտեղ «աշակերտը, ում սիրում էր Հիսուս» արտահայտությունն առկա է: Փաստը, որով կարող ենք բացառել Հովհաննեսի՝ Ավետարանի հեղինակ լինելը՝ այն պարզ ենթադրությունն է, որ նա չէր կարող ինքն իր համար կիրառել «սիրելի աշակերտ» արտահայտությունը: Իսկ եթե ընդունենք, որ Ավետարանը գրվել է որևէ գրչի կողմից, ով «ես՝ Հովհաննես» արտահայտությունը

փոխարինել է «աշակերտը, ում Հիսուս սիրում էր» արտահայտությամբ, ապա միանգամայն հնարավոր է դառնում այն, որ Ավետարանը շարադրվել է Հովհաննեսի աշակերտների շրջանակում: Այնուամենայնիվ, Ավետարանի վերջաբանում հստակ գրված է, որ իրական հեղինակը Զեբեդեոսի որդի Հովհաննեսն է: Անշուշտ, հնարավոր է, որ այս վերջաբանը հետագայի հավելում է, բայց պետք չէ մոռանալ, որ այն առկա է Ավետարանի մեզ հասած բոլոր ձևագրերում:

Արտաքին ապացույցներն առաջին հայացքից հակասական են: Վաղ եկեղեցու հայրերից ոմանք, ինչպես Իրենեոս Լուզդոնացին (†202թ.) և Կղեմես Հռոմեացին (†101թ.), փաստում են, որ Ավետարանը գրվել է Զեբեդեոսի որդի Հովհաննեսի կողմից, Եփեսոսում: Սակայն մյուս կողմից Պապիասը՝ Հերապոլսի եպիսկոպոսը (60-130թթ.), պնդում էր, որ երկու Հովհաննեսներ գոյություն ունեին՝ առաքյալը, որ այլևս կենդանի չէր, և երեցը, որ տակավին ողջ էր: Դիոնիսիոսը՝ Եփեսոսի հետագա եպիսկոպոսը, հավաստում էր, որ Եփեսոսում կար երկու գերեզման, որոնց մեջ թաղված էին Հովհաննես անունով անձինք: Համենայն դեպս, ավանդությունը համառորեն պնդում է, որ Ավետարանը գրվել է Եփեսոսում: Կարելի է հետևյալ ենթադրությունն անել. Ավետարանի շարադրման համար տեղեկությունը տրամադրել է Զեբեդեոսի որդի Հովհաննեսը, իսկ այն գրի է առնվել կամ խմբագրվել նույնպես Եփեսոսում բնակվող Հովհաննես Երեցի կողմից: Հովհաննեսի Բ և Գ թղթերի հեղինակը «Երեցն» է: Սակայն Ա

թուղթը, առավել քան Բ ու Գ թղթերը, հիշեցնում է Դ Ավետարանի ոճն ու բովանդակությունը, և հետևաբար կարող էր գրված լինել Ջեբեղեոսի որդի Հովհաննեսի կողմից:

Տայրնություն գրքի հեղինակը:
Մյուս Հովհաննեսների հետ համեմատությամբ, ովքեր կարող էին համարվել Դ Ավետարանի և Թղթերի հեղինակ, այս դեպքում հեղինակության հարցը բավական խրթին է: Հովհաննես-

սին տրված «Աստվածաբան» մակդիրը դժվարացնում է նրա նույնացումը Ջեբեղեոսի որդի Հովհաննես առաքյալի հետ: Սակայն եթե հաշվի առնենք, որ Ջեբեղեոսի որդի Հովհաննեսն ապրել է մինչև հռոմեական Դոմետիանոս կայսեր (ՔՀ 81-96) ժամանակները, ապա հավանական է, որ նա է «Պատմոսի տեսանողը», որի տեսիլքները գրի են առնվել Հայտնություն գրքում:

ՀՈՎՍԵ՝ Հիսուսի եղբայրը

- ⁵⁵Ո՛չ սա է հիւսանն որդի. ո՛չ մայր սորա կոչի Մարիամ, եւ եղբարք սորա՝ Յակովբոս եւ **Յովսէս** եւ Սիմովն եւ Յուդա. ⁵⁶Եւ քորք սորա ո՛չ ամենեքեան առ մեզ եմ. արդ ուստի՞ է սմա այս ամենայն:
- ⁵⁵Եին անդ կանայք բազումք, կային ի հեռաստանէ եւ հայէին, որք եկին զկնի Յիսուսի ի Գալիլէ պաշտել զնա. ⁵⁶յորս էր Մարիամ Մագդաղենացի, եւ Մարիամ Յակովբայ եւ **Յովսէս**, մայր, եւ մայր որդւոցն Ձերբդեայ:
- ³Ո՛չ սա է մանուկ հիւսանն, եւ որդին Մարեմայ, եղբայր Յակովբայ եւ **Յովսէս**, եւ Յուդայի եւ Սիմովնի. եւ չիցե՞ն քորքն դորա աստ առ մեզ: Եւ գայթազդէին ի նա:
- ⁴⁰Եին եւ կանայք որ հայէին ի հեռաստանէ. յորս էր Մարիամ Մագդաղենացի, եւ Մարիամ Յակովբոս փոքրկան եւ **Յովսէս**, մայրն, եւ Սողովմէ:
- ⁴⁷Իսկ Մարիամ Մագդաղենացի, եւ Մարիամ Յակովբայ եւ **Յովսէս**՝ տեսին զտեղին ուր եղաւ:
- Մատթ ԺԳ 55
- Մատթ ԻԵ 56
- Մարկ Զ 3
- Մարկ ԺԵ 40
- Մարկ ԺԵ 47
- ⁵⁵Սա հյուսնի որդին չէ՞. սրա մայրը չէ՞, որ Մարիամ է կոչվում. և սրա եղբայրները՝ Յակոբոս, **Յովսէս**, Սիմոն և Յուդա: ⁵⁶Եվ սրա քույրերը բոլորը մեզ մոտ չե՞ն. և արդ, որտեղի՞ց է սրան այս բոլորը»:
- ⁵⁵Այնտեղ շատ կանայք կային, որոնք կանգնած հեռվից նայուն էին և որոնք Գալիլիայից եկել էին Յիսուսի հետևից՝ նրան ծառայելու համար. ⁵⁶նրանց մեջ էին Մարիամ Մագդաղենացին, Յակոբի և **Յովսէի** մայր Մարիամը և Ձերբդեսուի որդիների մայրը:
- ³Սա հյուսնի տղան և Մարիամի որդին չէ՞ միթե, Յակոբոսի և **Յովսէի** ու Յուդայի և Սիմոնի եղբայրը. և սրա քույրերը այստեղ մեզ մոտ չե՞ն»: Եվ նրանով գայթակղվում էին:
- ⁴⁰Կային և կանայք, որոնք դիտում էին հեռվից: Նրանց մեջ էին Մարիամ Մագդաղենացին, Կրտսեր Յակոբոսի և **Յովսէի** մայրը՝ Մարիամը, ինչպես և Սաղոմեն:
- ⁴⁷Իսկ Մարիամ Մագդաղենացին և Յակոբոսի ու **Յովսէի** մայր Մարիամը տեսան այն տեղը, ուր նա դրվեց:

Երբ Հիսուս Իր երկրավոր առաքելութեան ընթացքում այցելում է Նազարեթ և քարոզում տեղի ժողովարանում, համայնքը Նրան հիշում է որպես «Հյուսնի որդու» և, հայտնելով Նրա չորս եղբայրների անուններն ու հիշատակելով քույրերին, ցույց տալիս, որ ճանաչում է Նրա ընտանիքին: Ղուկասը Հիսուսի ծննդյան պատումի մեջ Նրան անվանում է Մարիամի «անդրա-

նիկ որդի» (Ղուկ Բ 7): Եկեղեցու հայրերից ոմանք, ցանկանալով ապացուցել Մարիամի «հավերժական կուսությունը, ընդունում են, որ այդ եղբայրներն ու քույրերը Հովսեփի՝ նախորդ ամուսնության զավակներն էին: Ոմանք էլ, այդ թվում Աստվածաշնչի Դ գրքի գիտակ Հերոնիմոսը, այն տեսակետն են հայտնում, որ հունարեն «եղբայր» և «քույր» հասկա-

ցուծյունների տակ կարելի է հասկանալ նաև «գարմիկ» և «գարմուհի»: Հարկ է նշել նաև, որ սրա վառ ապացույցն է Արևելքում տարածված այդ սովորուծյունը:

Մարկոսը, ումից անկասկած օգտվել են Մատթեոսն ու Ղուկասը, նկարագրում է Կափառնայում շիսուսի քարոզչությունը: Լսելով, որ մայրն ու եղբայրները եկել և ուզում են տեսնել իրեն, շիսուս ասում է. «Ո՞վ է իմ մայրը կամ իմ եղբայրները»: Ապա նայեց իր շուրջը, իր աշակերտներին, որոնք նստած էին, և ասաց. «Ահա՛վասիկ իմ մայրը և իմ եղբայրները. որովհետև, ով Աստծո կամքն է կատարում, նա՛ է իմ եղբայրը, քույրը և մայրը» (Մարկ 9 33-35):

Հովհաննեսը պատմում է այն մասին, թե ինչպես Տաղավարահարաց տո-

նին, երբ հրեաներն ուզում էին սպանել Հիսուսին, և Նա ստիպված մնացել էր Գալիլիայում, եղբայրները, չհասկանալով Նրա նպատակն ու մտադրությունը, ասում են. «Այստեղից անցիր գնա՛ Հրեաստան, որպեսզի քո աշակերտներն էլ տեսնեն այն գործերը, որ դու անում ես. որովհետև չկա մեկը, որ թաքուն գործի և դեռ ուզենա իրեն համարձակ ներկայացնել. եթե այդ գործերն անում ես, ուրեմն հայտնի՛ր քեզ աշխարհին: Քանի որ եղբայրներն իսկ դեռևս չէին հավատացել նրան» (Հովհ Է 3-5): Մակայն Ղուկասը նշում է, որ Մարիամը՝ Հիսուսի մայրը, և Հիսուսի եղբայրները Նրա համբարձումից հետո Երուսաղեմում առաքյալների հետ միասին շարունակում են իրենց աղոթքները:

ՀՈՎՍԵՓ՝ Հիսուսի հայրը

¹⁶Յակովբ ծնաւ «Յովակիմ» զայրն Մարեմայ որում խօսեցեալ զՄարիամ կոյս յորմէ ծնաւ Յիսուս, որ անուանեցաւ Քրիստոս:

Մատթ Ա 16

¹⁶Մատթանը ծնեց Հակոբին. Հակոբը ծնեց «Յովակիմ» Մարիամի մարդուն, որի նշանածն էր կոյս Մարիամը, որից ծնվեց Հիսուս, որ անվանվեց Քրիստոս:

¹⁸Եւ Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս. խօսեալ զմայր նորա Մարիամ «Յովակիմ», մինչչեւ եկեալ առ միմեանս՝ գտաւ յղացեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ: ¹⁹Եւ «Յովակիմ» այր նորա, քանզի արդար էր եւ ոչ կամէր առակել զնա, խորհեցաւ լռելեայն արձակել զնա: ²⁰Եւ մինչդեռ նա զայս ածէր զմտաւ, ահա հրեշտակ Տեառն ի տեսլեան երեւեցաւ նմա եւ ասէ. «Յովակիմ, որդի Դավթի, մի՛ երկնչիր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո. քանզի որ ի նմայն ծնեալ է ի Հոգւոյն Սրբոյ է:

Մատթ Ա 18-20

¹⁸Հիսուս Քրիստոսի ծնունդը այսպէս եղավ. նրա մայրը՝ Մարիամը, որ «Յովակիմ» նշանածն էր, նախքան նրանց իրար նոտեմալը, Սուրբ Հոգուց հղիացած գտնվեց: ¹⁹Եվ «Յովակիմ» նրա մարդը, քանի որ արդար էր և չէր կամեցում նրան խայտառակել, մտածեց առանց աղմուկի արձակել նրան: ²⁰Եվ մինչ նա այս բանի մասին էր մտածում, ահա Տիրոջ հրեշտակը երագի մեջ երևաց նրան և ասաց. «Յովակիմ, Դավթի որդի, մի՛ վախեցիր քեզ մոտ առնելու Մարիամին՝ քո կնոջը, որովհետև նրա մեջ ծնվածը Սուրբ Հոգուց է:

²⁴Եւ զարթուցեալ «Յովակիմ» ի քնոյ անտի, արար որպէս հրամայեաց նմա հրեշտակն Տեառն, եւ առ յինքն զկինն իւր:

Մատթ Ա 24

²⁴Եվ «Յովակիմ» քնից արթնանալով՝ արեց, ինչպէս հրամայել էր իրեն Տիրոջ հրեշտակը, և իր կնոջն առավ իր մոտ:

¹³Եւ իբրեւ զնացին նոքա անտի, ահա հրեշտակ Տեառն երեւէր ի տեսլեան «Յովակիմ» եւ ասէր. Արի, առ զմանուկդ եւ զմայր իւր, եւ փախիր յեգիպտոս, եւ անդ լինիջիր ցորժամ ասացից քեզ. քանզի ի խնդիր է Հերովդէս կորուսանել զմանուկդ:

Մատթ Բ 13

¹³Եվ երբ նրանք այնտեղից զնացին, ահա Տիրոջ հրեշտակը երագի մեջ երևաց «Յովակիմ» ու ասաց. «Վեր կաց, վերցրո՛ւ այդ մանկանը և նրա մորը ու փախիր Եգիպտոս. և այնտեղ մնա՛ մինչև որ քեզ ասեմ. քանի որ Հերովդեսը փնտրում է այդ մանկանը կորստիան մատնելու համար»:

¹⁹Եւ ի վախճանելն Հերովդի՝ ահա հրեշտակ Տեառն ի տեսլեան երեւէր «Յովակիմ» յեգիպտոս, ²⁰Եւ ասէր. Արի, առ զմանուկդ եւ զմայր իւր, եւ զնա յերկիրն Իսրայելի, զի մեռան որ խնդրէին զանձն մանկանդ:

Մատթ Բ 19

¹⁹Երբ Հերովդեսը վախճանվեց, ահա Տիրոջ հրեշտակը երագի մեջ երևաց «Յովակիմ» Եգիպտոսում և ասաց. ²⁰«Վեր կաց, վերցրո՛ւ այդ մանկանը ու իր մորը և վերադարձիր Իսրայելի երկիրը, որովհետև մեռան նրանք, որ այդ մանկան մահն էին ուզում»:

26Եւ յամսեանն վեցերորդի առաքեցաւ Գաբրիէլ հրեշտակ յԱստուծոյ ի քաղաք մի Գալիլեացոց, որում անուն էր Նազարեթ, 27առ կոյս խօսեցեալ առն, որում անուն էր **Յովակեֆ**, ի տանէ Դաւթի. եւ անուն կուսին Մարիամ:

Ղուկ Ա 27

26Վեցերորդ ամսին Գաբրիէլ հրեշտակը Աստծո կողմից ուղարկվեց Գալիլիայի մի քաղաքը, որի անունը Նազարեթ էր, 27մի կոյսի մոտ, որ նշանված էր **Յովակեֆ** անունով մի մարդու հետ՝ Դավթի տնից: Եվ այդ կոյսի անունը Մարիամ էր:

4Եւ եւ **Յովակեֆ** ի Գալիլէէ ի քաղաքէ Նազարեթէ ի Զրեաստան, ի քաղաք Դաւթի որ կոչի Բեթղեհենմ, վասն լինելոյ նորա ի տանէ եւ յազգէ Դաւթի, 5մտանել յաշխարհագիր Մարեմաւ հանդերձ գոր խօսեալն էր նմա, եւ էր յղի:

Ղուկ Բ 4

4**Յովակեֆն** էլ Դավթի տնից և ազգատոհմից լինելով՝ Գալիլիայի Նազարեթ քաղաքից ելավ գնաց դեպի Զրեաստան՝ Դավթի քաղաքը, որը Բեթղեհեն է կոչվում, 5մարդահամարի մեջ արձանագրվելու Մարիամի հետ, որ նրա հետ նշանված էր և հղի էր:

16Եւ եկին փութանակի, եւ գտին զՄարիամն եւ **Յովակեֆ** եւ զմանուկն եղեալ ի մտուր:

Ղուկ Բ 16

16Եվ նրանք շտապով եկան ու գտան Մարիամին ու **Յովակեֆն** և մտուրի մեջ դրված մանկանը:

23Եւ ինքն Յիսուս էր ամաց իբրեւ երեսնից սկսեալ, որոց որպէս եւ կարճէր, որդի **Յովակեֆայ**, որ Յակովբայն, որ Զեղեայն, որ Մատաթայն

Ղուկ Գ 23

23Եվ ինքը Զիսուս շուրջ երեսուն տարեկան էր, երբ սկսեց իր գործունեությունը: Եվ, ինչպես կարծում էին, որդին էր **Յովակեֆի**, և սա՝ Զակոբի, և սա՝ Զեղիի, և սա՝ Մատաթի:

22Եւ ամենեքին վկայէին նմա, եւ զարմանային ընդ բանս շնորհացն որ ելանէին ի բերանոյ նորա, եւ ասէին. Ո՞չ սա է որդին **Յովակեֆայ**:

Ղուկ Դ 22

22Եվ բոլորը վկայում էին ու զարմանում նրա բերանից ելած շնորհալի խոսքերի վրա ու ասում. «Սա **Յովակեֆի** որդին չէ՞»:

45Գտանէ Փիլիպպոս զՆաթանայէլ եւ ասէ ցնա. Ջորմէ գրեաց Մովսէս յօրէնսն՝ եւ մարգարէքն, գտաք զՅիսուս զորդի **Յովակեֆայ** ի Նազարեթէ:

Յովի Ա 45

45Փիլիպպոսը գտնում է Նաթանայելին ու նրան ասում. «Ում մասին որ Մովսեսը օրենքի մեջ և մարգարեները գրել են, գտանք նրան՝ Զիսուսին՝ **Յովակեֆի** որդուն, Նազարեթ քաղաքից»:

Տրտմեղին զմմանէ Զրեայքն, զի ասաց թէ՛ Ես եմ հացն իջեալ յերկնից, 42Եւ ասէին. Ո՞չ սա է Յիսուս որդին **Յովակեֆայ**, զորոյ մեք զհտեմք զհայրն եւ զմայր. իսկ արդ զիա՞րդ ասէ եթէ՛ Ես յերկնից իջի:

Յովի Զ 42

42Եվ ասում էին. «Սա Զիսուսը չէ՞՞ **Յովակեֆի** որդին, որի հորն ու մորը մենք ճանաչում ենք: Իսկ արդ, ինչպե՞ս է ասում՝ ես երկնից իջա»:

Նովակեֆ (եբր. «Թող Աստված ավետում է Հիսուսի ծննդյան մասին: [զավակներ] ավելացնի): Կույս Մարիամի նշանածն էր դեռևս այն ժամանակ, երբ Գաբրիել հրեշտակը Մարիամին է որպես իր զավակի: Նա խառնվածքով

հեզ, սիրալիր, մեծահոգի ու բարեխիղճ ծնող էր, ով Հիսուսին թերևս սովորեցրել է հյուսնի արհեստը: Հնարավոր է՝ Հիսուսի ակնածանքը Հովսեփի նկատմամբ ինչ-որ չափով արտացոլված է այն պարզ փաստի մեջ, որ նա Աստծուն անվանում էր «Աբբա» (Հայրիկ)՝ դրանով արտահայտելով Աստծո Հայրության խոր և անձնական ըմբռնումը:

Մատթեոսի վկայությունները հոր Հովսեփին իմանում է իր նշանածի հղիության մասին, տարակուսանքի մեջ է ընկնում, բայց քանի որ արդար էր և չէր կամենում նրան խայտառակել, որոշում է առանց աղմուկի արձակել Մարիամին: Տիրոջ հրեշտակը հայտնվում է նրան և ասում. «Հովսեփ, Դավթի՛ որդի, մի՛ վախեցիր քեզ մոտ առնելու Մարիամին՝ քո կնոջը, որովհետև նրա մեջ հղացածը Սուրբ Հոգուց է: Նա մի որդի պիտի ծնի, և նրա անունը Հիսուս պիտի դնես, քանի որ նա պիտի փրկի իր ժողովրդին՝ իր մեղքերից»: Հավաստիանալով Մարիամի անարատ հղիության մեջ՝ Հովսեփը Մարիամին տանում է իր տուն, և երբ Բեթղեհեմի մսուրում մանուկը ծնվում է, նրա անունը դնում է «Հիսուս»:

Փրկչին երկրպագելու եկած Մոգերի հեռանալուց հետո հրեշտակի ցուցումով Հովսեփը Մարիամի ու Մանկան հետ փախչում է Եգիպտոս, և միայն Հերովդեսի մահից հետո նույն հրեշտակի ցուցումով վերադառնում է Իսրայել և բնակություն հաստատում Գալիլիայի գողտրիկ Նազարեթ քաղաքում: Այստեղ նա զբաղվում է իր՝ հյուսնի արհեստով: Սրա արձագանքն է թերևս Հիսուսի՝ Նազարեթ կատարած այցելության ժամանակ տեղի բնակիչների վերաբեր-

մունքը. «Սա հյուսնի որդին չէ՞. սրա մայրը չէ՞, որ Մարիամ է կոչվում. և սրա եղբայրները՝ Հակոբոս, Հովսեա, Սիմոն և Հուդա: Եվ սրա քույրերը բոլորը մեզ մոտ չե՞ն. և արդ, որտեղի՞ց է սրան այս բոլորը» (Մատթ ԺԳ 55-56): Մատթեոսի Ավետարանում Հովսեփի մասին հետագա հիշատակությունն չկա:

Ղուկասը նկարագրում է Հիսուսի ծննդյան ավետումը, որի ժամանակ Մարիամը «նշանված էր Հովսեփ անունով մի մարդու հետ՝ Դավթի տնից»: Ի տարբերություն Մատթեոսի՝ Ղուկասը հայտնում է, որ նրանք ապրում էին Նազարեթում: Միայն մարդահամարի պատճառով է, որ նրանք գնում են Բեթղեհեմ, որովհետև Հովսեփը «Դավթի տնից և ազգատոհմից» էր:

Ծննդից քառասուն օր հետո Մարիամն ու Հովսեփը Հիսուսին տանում են Տաճար՝ Տիրոջը ներկայացնելու և զոհաբերություն մատուցելու, որից հետո նրանք վերադառնում են «Գալիլիա, իրենց քաղաքը՝ Նազարեթ»:

Ղուկասն այնուհետև նշում է, որ Հիսուսի ծնողները կանոնավոր կերպով այցելում էին Երուսաղեմ: Հեղինակը հատկապես ներկայացնում է տասներկուամյա Հիսուսի՝ ծնողների հետ այցը Երուսաղեմ, որտեղ, համաձայն հրեական օրենքի, Հիսուս պետք է հաստատվեր իբրև «օրենքի զավակ»: Տունդարձի առաջին օրը, նկատելով, որ Հիսուս իրենց ուղեկիցների մեջ չէ, ծնողները վերադառնում են Երուսաղեմ և նրան գտնում Տաճարում՝ վարդապետների մեջ նստած: Հիսուսի մայրը նրան ասում է. «Որդի՛, այս ի՞նչ արեցիր դու մեզ. ահավասիկ հայրդ ու ես տազնապած քեզ էինք փնտրում»: Եվ նա

պատասխանեց նրանց. “Ինչո՞ւ էիք ինձ փնտրում, չգիտեի՞ք, թե ես Հորս տանը պետք է լինեմ”։ Բայց նրանք չհասկացան այն խոսքը, որ նա իրենց ասաց։ Եվ Հիսուս նրանց հետ իջավ ու Նազարեթ գնաց. և նա հնազանդ էր նրանց։ Եվ նրա մայրը այս բոլոր բաները պահում էր իր սրտում» (Ղուկ Բ 48-51)։

Երուսաղեմ կատարած այս այցից հետո Հովսեփի մասին այլևս հիշատակություն չկա։ Հովհաննու Ավետարանում և՛ Փիլիպպոսը (Նաթանայելի հետ խոսելիս), և՛ Կափառնայումի հրեաները Հիսուսին բնորոշում են որպես «Հովսեփի որդի»՝ հայտնելով, որ ճանաչում են նրա հորն ու մորը (հմմտ. Հովհ 9 42)։

Տեառնեղբայր Հակոբոսին վերագրված պարականոն Ավետարանը, որը

պատմում է Հիսուսի մանկության մասին և հավանաբար գրվել է Բ դարում, նշում է, որ Մարիամի հետ ամուսնանալիս Հովսեփը բավական տարիքով էր։ Թերևս վաղաժամ մահվան պատճառով է, որ նա խաչելություն դրվագում չի հիշատակվում։

Բ և Գ դարերի պարականոն «Ատաղձագործ Հովսեփի պատմությունը» արևելյան եկեղեցիներում աստիճանաբար ակնածանքի է արժանանում՝ որպես ընտանեկան սրբություն օրինակ։ Արվեստի գործերում նա հաճախ է պատկերվում մանուկ Հիսուսի հետ, գավազանը ձեռքին։

ՀՈՎՍԵՓ Արիմաթիացի

- ⁵⁷Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, եկն այր մի մեծատուն յԱրիմաթեայ որուն անուն էր **Յովակիմ**, որ աշակերտեցաւ իսկ Յիսուսի:
- ⁵⁹Եւ առեալ զմարմինն **Յովակիմ** պատեաց սուրբ կտաւովք, ⁶⁰եւ եղ ի նոր գերեզմանի զոր փորեաց ի վիմի. եւ թաւալեցուցեալ կափարիչ դրան գերեզմանին վէմ մի մեծ՝ գնաց:
- ⁴²Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, քանզի ուրբաթ էր որ ի շաբաթն մտանէր, ⁴³եկեալ **Յովակիմ** որ յԱրիմաթեայն էր, այր պարկեշտ նախարար, որ եւ ինքն իսկ ակն ունէր արքայութեանն Աստուծոյ, համարձակեցաւ եմուտ առ Պիղատոս, եւ խնդրեաց զմարմինն Յիսուսի:
- ⁴⁴Եւ Պիղատոս զարմացաւ, թէ այնչափ վաղ մեռաւ: Եւ կոչեցեալ առ ինքն զհարիւրապետն, եհարց զնա եւ ասէ, թէ արդարեւ՝ այնչափ վաղ մեռաւ: ⁴⁵Եւ իբրեւ ստուգեաց ի հարիւրապետէ անտի, շնորհեաց զմարմինն **Յովակիմ**: ⁴⁶Եւ **Յովակիմ** գնեաց կտաւ, եւ իջուցեալ զնա՝ պատեաց կտաւովն, եւ եղ ի գերեզմանի՝ զոր էր փորեալ ի վիմէ. եւ թաւալեցոյց վէմ մի դուռն գերեզմանին:
- ⁵⁰Եւ ահա այր մի անուն **Յովակիմ**, որ էր նախարար, այր բարեգործ եւ արդար. ⁵¹(սա չէր միաբանեալ ընդ խորհուրդս եւ ընդ գործս նոցա,) յԱրիմաթեայ քաղաքէ Հրէից, որ եւ ինքն իսկ ակն ունէր արքայութեանն Աստուծոյ:
- Մատթ ԻԷ 57 ⁵⁷Երբ երեկո եղավ, եկավ **Յովակիմ** անունով արիմաթիացի մի մեծատունստ մարդ, որ Հիսուսին աշակերտել էր:
- Մատթ ԻԷ 59 ⁵⁹Եվ **Յովակիմ**, մարմինն առնելով, պատեց մաքուր կտավով ⁶⁰և դրեց նոր գերեզմանի մեջ, որ փորել էր տվել ժայռի մեջ: Եվ մի մեծ քար, որպես կափարիչ, գերեզմանի դռան առաջ գլորեց ու գնաց:
- Մարկ ԺԵ 43 ⁴²Եվ երբ երեկո եղավ, քանի որ ուրբաթ էր, և շաբաթամուտն էր սկսվում, - ⁴³արիմաթիացի **Յովակիմ**, որ մի պարկեշտ մարդ էր ու հրեաների ժողովի անդամ և որ ինքն էլ Աստծո արքայութեանն էր սպասում, համարձակվեց մտնել Պիղատոսի մոտ և ուզեց Հիսուսի մարմինը:
- Մարկ ԺԵ 45-46 ⁴⁴Եվ Պիղատոսը զարմացավ, որ Հիսուս այդչափ շուտ էր մեռել. և իր մոտ կանչելով հարյուրապետին՝ հարցրեց նրան ու ասաց. «Իրոք այդչափ շուտ մեռավ»: ⁴⁵Երբ այդ ստուգեց հարյուրապետից, մարմինը շնորհեց **Յովակիմին**: ⁴⁶Եվ **Յովակիմ** կտավ գնեց ու նրան իջեցնելով՝ պատեց այդ կտավով ու դրեց մի գերեզմանի մեջ, որ փորված էր ժայռի մեջ: Եվ մի քար գլորեց գերեզմանի դռան առաջ:
- Ղուկ ԻԳ 50 ⁵⁰Եվ ահա **Յովակիմ** անունով մի մարդ կար հրեաների Արիմաթե քաղաքից: Նա հրեաների խորհրդի անդամ էր, բարեգործ և արդար մի մարդ ⁵¹(սա չէր միաբանել նրանց մտադրություններին ու գործերին): Եվ ինքն էլ էր սպասում Աստծո թագավորութեանը:

³⁸Յետ այսորիկ աղաչեաց զՊիղատոս Յովսէփ որ յԱրիմաթեայ էր, աշակերտ Յիսուսի ի ծածուկ վասն ահին Յրէից, զի բարձցէ զմարմինն Յիսուսի. եւ հրամայեաց Պիղատոս. եկին եւ բարձին զնա:

Յովի ԺԹ 38

³⁸Այնուհետև Հովսէփը, որ արիմաթիացի էր և Յիսուսի թաքուն աշակերտն էր հրեաների վախի պատճառով, Պիղատոսին աղաչեց, որ Յիսուսի մարմինը վերցնի: Եվ Պիղատոսը հրաման տվեց. ուստի Յովսէփն ու Նիկողեմոսը եկան և նրան վերցրին:

Հովսէփ (եբր. «Թող Աստված [զավակներ] ավելացնի): Ավետարաններից յուրաքանչյուրն իր ձևով է կերտում Հովսէփ Արիմաթիացու կերպարը: Մարկոսը նրան անվանում է Սինհեդրիոնի հարգված անդամ, ով Աստծո արքայութեանն էր սպասում: Մատթեոսը նրան պարզապես անվանում է «մեծահարուստ մարդ»: Ղուկասը նրան անվանում է «բարեգործ և արդար մարդ»՝ ավելացնելով, որ «սա չէր միաբանել նրանց (Սինհեդրիոնի անդամների) մտադրություններին ու գործերին»: Հովհաննեսը նրան հիշատակում է որպես «Հիսուսի թաքուն աշակերտ հրեաների վախի պատճառով»:

Չորս Ավետարաններն էլ հայտնում են, որ Հիսուսի խաչելությունից հետո Հովսէփը գնում է Պիղատոսի մոտ՝ խնդրելու Հիսուսի մարմինը, և ստանալով նրա համաձայնությունը, խաչից

իջեցնում է Տիրոջ մարմինը, պատում կտավով ու դնում գերեզմանում: Մարկոսն այստեղ ավելացնում է, որ Պիղատոսը «մարմինը շնորհեց Հովսէփին: Եվ Հովսէփը կտավ գնեց...» և Տիրոջ մարմինը գերեզմանում դնելուց հետո «մի քար գլորեց գերեզմանի դռան առաջ»: Մատթեոսը նշում է, որ այդ գերեզմանը նրան էր պատկանում: Ղուկասն ավելացնում է, որ ոչ ոք դեռ չէր դրվել գերեզմանի մեջ:

Հովսէփի հայրենի Արիմաթիա քաղաքի ավանդական վայրը Ռամլան է՝ Լյուդզայի մոտակայքում, Երուսաղեմից հարավ-արևմուտք ընկած ծովափնյա հարթավայրում: Նիկողեմոսի պարականոն Ավետարանի համաձայն՝ Հովսէփը նպաստել է Լյուդզայի առաջին քրիստոնեական համայնքի հիմնադրմանը:

ՀՈՒՂԱ Իսկարիովտացի

²Եւ առաքելոցն երկոտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմովն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրեաս եղբայր նորա, ³Յակովբոս Ձեբեդեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ Ղէբէոս որ անուանեցան Թադէոս, ⁴Սիմովն Կանանացի եւ *Յոգրա* Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

Մատթ Ժ 4

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Ձեբեդեոսի որդի Հակոբոս և նրա եղբայրը Հովհաննէս, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթէոս մաքսավոր, Ալփեոսի որդի Հակոբոս և Ղեբէոս, որ Թադէոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և *Հոգրա* Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

¹⁴Յայնժամ զնաց մի յերկոտասանիցն անուանեալ *Յոգրա* Իսկարիովտացի առ քահանայապետսն, եւ ասէ. ¹⁵Ձի՞նչ կամիք տալ ինձ, եւ ես մատնեցից զնա ձեզ:

Մատթ ԻԶ 14

¹⁴Այն ժամանակ Տասներկուսից մեկը՝ *Հոգրա* Իսկարիովտացի կոչվածը, զնաց քահանայապետների մոտ ու ասաց. ¹⁵«Ին՞չ կկամենաք ինձ տալ, որ ես նրան ձեզ մատնեմ»: Եվ նրանք երեսուն արծաթ դրամ խոստացան նրան:

²⁵Պատասխանի ետ *Յոգրա* որ մատնելոցն էր զնա եւ ասէ. Միթէ ե՞ս իցեմ, վարդապետ: Ասէ ցնա. Դու ասացեր:

Մատթ ԻԶ 25

²⁵*Հոգրան*, որ մատնելու էր նրան, պատասխանեց ու ասաց. «Միթէ ե՞ս եմ, վարդապետ»: Նրան ասաց՝ դու ասացիր:

⁴⁷Եւ մինչդեռ նա զայն խօսէր, ահա *Յոգրա*, մի յերկոտասանիցն եկն, եւ ընդ նմա ամբոխ բազում սրովք եւ բրօք ի քահանայապետիցն եւ ի ծերոց ժողովրդեանն:

Մատթ ԻԶ 47

⁴⁷Եվ մինչ նա դեռ այսպես խոսում էր, ահա *Հոգրան*՝ Տասներկուսից մեկը, եկավ. ու նրա հետ՝ քահանայապետների և ժողովրդի ծերերի կողմից բազում ամբոխ սրերով ու մահակներով:

³Յայնժամ տեսեալ *Յոգրայի* որ մատնեացն զնա թէ պարտաւորեցաւ, զղջացաւ եւ դարձոյց զարծաթն առ քահանայապետսն եւ ծերս ժողովրդեանն, ⁴Եւ ասէ. Մեղայ զի մատնեցի զարիւն արդար: Եւ նոքա ասեն. Մեզ չէ փոյթ, դու գիտես:

Մատթ ԻԷ 3

³Այն ժամանակ *Հոգրան*, որ Հիսուսին մատնել էր, տեսնելով, որ Հիսուս դատապարտվեց, զղջաց, արծաթ դրամները վերադարձրեց քահանայապետներին և ժողովրդի ծերերին ու ասաց. ⁴«Մեղանչեցի, որովհետև արդար արյուն մատնեցի»: Իսկ նրանք ասացին. «Մեր հոգը չէ, դու՞ գիտես»:

¹⁶Եւ եղ անուն Սիմովնի՝ Պետրոս, ¹⁷Եւ Յակովբոս Ձեբեդեայ եւ Յովհաննու եղբորն Յակովբայ՝ եղ նոցա անուանս Բաներեզես, որ է Որ-

Մարկ Գ 19

¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պետրոս դրեց ¹⁷և Ձեբեդեոսի որդու՝ Հակոբոսի ու նրա եղբոր՝ Հովհաննէսի անունները դրեց Բաներեզես, որ նշանակում

դիք որոտման. ¹⁸Եւ զԱնդրեաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, եւ զՄատթէոս զմաքսաւորն, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹադէոս, եւ զՍիմովն Կանանացի, ¹⁹Եւ *չ* *Յոգրա* Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁰Եւ *Յոգրա* Իսկարիովտացի, մի յերկոտասանից անտի, զնաց առ քահանայապետսն զի մատնեսցէ զնա նոցա:

⁴³Եւ մինչդեռ նա զայն խօսէր, զայ *Յոգրա* Իսկարիովտացի, մի յերկոտասանից անտի, եւ ընդ նմա ամբոխ սուսերօք եւ բրօք ի քահանայապետիցն եւ ի դպրաց եւ ի ծերոց:

¹⁴ՉՍիմովն զոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրեաս զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ զՅովհաննէս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵Եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զՍիմովն զկոչեցեալն Նախանձայոյզ, ¹⁶Եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ *չ* *Յոգրա* Իսկարիովտացի, որ եղև իսկ մատնիչ:

³Ապա եմուտ Սատանայ ի *Յոգրա* ի կոչեցեալն Իսկարիովտացի, որ էր ի թուոյ երկոտասանիցն:

⁴⁷Եւ մինչդեռ խօսէր, ահաւասիկ ամբոխ. եւ որ կոչէրն *Յոգրա*, մի յերկոտասանիցն, առաջնորդէր նոցա. իբրեւ մերձեցաւ առ Յիսուս, համբուրեաց զնա. քանզի զայն նշան տուեալ էր նոցա, թէ՛ Ընդ որում ես համբուրեցից, նա է, զնա ունիցիք: ⁴⁸Ասէ ցնա Յիսուս. *Յոգրա*, համբուրելո՞ւ մատնես զորդի մարդոյ:

⁷²Եւ ասէր զՍիմովնեան *Յոգրայէ* Իսկարիովտացւոյ, զի նա իսկ մատնելոց էր զնա, եւ մի էր յերկոտասանիցն:

է՛ Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև՝ Անդրեասին և Փիլիպպոսին և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր Մատթէոսին և Թովմասին և Ալփեոսի որդի Յակոբոսին և Թադէոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և *չ* *Յոգրա* Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

¹⁰Եվ *չ* *Յոգրա* Իսկարիովտացին՝ Տասներկուսից մեկը, զնաց քահանայապետների մոտ, որ Հիսուսին մատնի նրանց:

⁴³Եվ մինչ նա դեռ խոսում էր այս բաները, եկավ *չ* *Յոգրա* Իսկարիովտացին՝ Տասներկուսից մեկը, և իր հետ՝ սրերով, մահակներով զինված ամբոխ՝ ուղարկված քահանայապետների, օրենսգետների ու ծերերի կողմից:

¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Յակոբոսին, Յովհաննեսին, ¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին, Մատթէոսին, Թովմասին, Ալփեոսի որդի Յակոբոսին, Սիմոնին՝ Նախանձառույզ կոչվածին, ¹⁶Հակոբի որդի Յուդային և Իսկարիովտացի *չ* *Յոգրայէն*, որը և մատնիչ եղավ:

³Ապա սատանան մտավ Իսկարիովտացի կոչված *չ* *Յոգրայէ* մեջ, որ Տասներկուսի թվում էր:

⁴⁷Եվ մինչ նա դեռ խոսում էր, ահա երևաց մի ամբոխ. և նա, որ *չ* *Յոգրա* էր կոչվում, Տասներկուսից մեկը, առաջնորդում էր նրանց. երբ Հուդան մոտեցավ Հիսուսին, համբուրեց նրան, որովհետև այն նշանն էր տվել նրանց, թե՛ «Ում հետ ես համբուրվեմ, նա՛ է, նրան բռնեցեք»: ⁴⁸Հիսուս նրան ասաց. «*չ* *Յոգրա՛*, համբուրելո՞ւ ես մատնում մարդու Որդուն»:

⁷²Նա խոսում էր Իսկարիովտացու՝ Սիմոնի որդի *չ* *Յոգրայէ* մասին, որովհետև հենց նա էր մատնելու նրան. և Տասներկուսից մեկն էր:

Մարկ ԺԴ 10

Մարկ ԺԴ 43

Ղուկ Զ 16

Ղուկ ԻԲ 3

Ղուկ ԻԲ 47-48

Յովհ Զ 72

⁴Ասէ մի ոմն յաշակերտաց անտի, **Յոգաս** Իսկարիովտացի, որ մատնելոցն էր գնա. ⁵Ընդէ՞ր ոչ եւղդ այդ վաճառեցաւ երեք հարելր դենարի եւ տուաւ աղքատաց:

Յովի ԺԲ 4

⁴Աշակերտներից մեկը՝ **Հոգաս** Իսկարիովտացին, որ մատնելու էր նրան, ասաց. ⁵«Ինչու՞ այդ յուղը չվաճառվեց երեք հարյուր արծաթ դահեկանի և չտրվեց աղքատներին»:

²Եւ ի լինել ընթրեացն (Սատանայի իսկ արկեալ էր ի սիրտ, զի մատնեսցէ զնա, **Յոգաս** Սիմովնի Իսկարիովտացոյ) ³գիտաց Յիսուս զի զամենայն ինչ ետ Յայր ի ձեռս նորա, եւ թէ յԱստուծոյ էլ եւ առ Աստուած երթայ, ⁴յառնէ յընթրեաց անտի եւ դնէ զհանդերձսն, եւ առեալ դենջակ մի սփածաւ:

Յովի ԺԳ 2

²Եվ ընթրիքի ժամանակ, երբ սատանան արդեն իսկ Սիմոնի որդի Իսկարիովտացի **Հոգաս**ի սրտի մեջ դրել էր, որ մատնի նրան, ³Յիսուս իմացավ, որ Յայրը ամեն բան իր ձեռքն էր հանձնել, և որ ինքը Աստուծուց էր ելել և Աստծո մոտ էր գնում: ⁴Նա վեր կացավ ընթրիքի սեղանից, մի կողմ դրեց զգեստները և մի սրբիչ վերցնելով՝ մեջքին կապեց:

²⁶Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ. Այն է, որում ես թացից զպատառն եւ տաց: Եւ թացեալ զպատառն տայ **Յոգաս**ի Իսկարիովտացոյ:

Յովի ԺԳ 26

²⁶Յիսուս պատասխանեց և ասաց. «Նա է, որի համար ես այս պատառը կթաթախեմ և կտամ իրեն»: Եվ թաթախելով պատառը՝ տալիս է Իսկարիովտացի **Հոգաս**ին:

²⁹Զի ոմանք համարէին թէ զի զարկղն ունէր **Յոգաս**, ասաց նմա Յիսուս. Գնեա ինչ որ պիտոյ իցէ մեզ ի տօնիս, եւ կամ, զի աղքատաց ինչ տացէ:

Յովի ԺԳ 29

²⁹Որովհետև ոմանք կարծում էին, թե, քանի որ **Հոգաս**ն էր զանձանակը պահում, Յիսուս նրան ասաց. «Գնիր, ինչ որ մեզ տոնի ժամանակ պետք է» և կամ՝ որ մի բան տա աղքատներին:

²Գիտէր եւ **Յոգաս** որ զնայն մատնելոց էր՝ զտեղին, զի բազում անգամ ժողովեալ էր անդր Յիսուսի աշակերտօքն հանդերձ: ³Եւ **Յոգաս**ի առեալ ընդ իւր զգունդն, եւ ի քահանայապետիցն եւ ի փարիսեցոց սպասաւորս, զայ անդր ջահիւք եւ լապտերօք եւ զինուք:

Յովի ԺԸ 2-3

²**Հոգաս**ն էլ, որ նրան մատնելու էր, գիտեր այն տեղը, որովհետև Յիսուս ու իր աշակերտները շատ անգամ այնտեղ հավաքվել էին: ³Եվ **Հոգաս**ն իր հետ վերցնելով գունդը և պահակներ՝ ուղարկված քահանայապետներից ու փարիսեցիներից, այնտեղ եկավ ջահերով, լապտերներով ու զենքերով:

⁵Պատասխանի ետուն նմա. ԶՅիսուս Նազովրեցի: Ասէ ցնոսա Յիսուս. Ես եմ: Կայր ընդ նոսա եւ **Յոգաս** որ մատներն զնա:

Յովի ԺԸ 5

⁵Նրան պատասխանեցին՝ Յիսուս Նազովրեցուն: Յիսուս նրանց ասաց՝ ես եմ: Նրանց հետ էր և **Հոգաս**ն, որ մատնում էր նրան:

Նուդա (եբր. «զովելի», «հռչակավոր»): *Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից, Ավետարաններում առաքյալների թվարկումների մեջ վերջինը՝*

«որ մատնեց նրան» մակղիրով: «Իսկարիովտ»՝ «Իչ Կարիթից», նշանակում է «մարդ Կարիթից», որը Հրեաստանի հարավային քաղաքներից էր: Հետևա-

բար Հուդան տասներկուսի մեջ միակ ոչ գալիլիացին էր՝ օտար՝ առաքյալների խմբում, ով կարծես միշտ մենակ էր՝ մյուսների կողմից չհասկացված:

Հովհաննեսը բացահայտորեն նրան անվանում է «գող և մատնիչ», «կորստյան դատապարտված մարդ» և «սատանայից բռնված»:

Հիսուս թերևս Հուդային համարել է իր աշակերտների խմբի խիստ կարևոր անդամ, և Հուդան հավանաբար Հիսուսի մեջ նշմարել է մեսիական մարգարեության լրումը: Հուդան խմբի ամենակրթոտ ազգայնամոլն էր, առավել խորաթափանց, քան հասարակ գալիլիացիները, ով բավական շուտ հասկացավ, որ Հիսուս, «հզոր՝ խոսքերով և գործերով», իր և շատերի կողմից երկար սպասված Մեսիան էր: Սակայն իր սպասումները չարդարացված գտնելով և հետզհետե հրասթափության մեջ ընկնելով (քանի որ Հիսուս մերժել էր թագավոր դառնալ, հմմտ. Հովհ 2 15-16)՝ Հուդան ավելի ու ավելի անհամբեր է դառնում, մինչև որ որոշում է նախաձեռնությունն իր ձեռքը վերցնել:

Հուդան ինքն է մոտենում քահանայապետներին՝ Հիսուսին «մատնելու նրանց»: Վերջիններս ուրախանում են և խոստանում հատուցել դրա դիմաց երեսուն արծաթ դրամ (մոտ տասը դոլլար), ինչը Հին Կտակարանի ժամանակներում օտար ստրուկի գնման վարձն էր կամ այն գումարը, որ Նոր Կտակարանի ժամանակներում պահանջվում էր տիրոջից հրեա ստրուկի արյուն թափելու դիմաց:

Իր աշակերտների հետ Վերջին ընթրիքի ժամանակ, Պասեքին նախորդող գիշերը, Հիսուս բացահայտ զգուշաց-

նում է իր մոտայուտ մատնության մասին:

Ըստ Հովհաննու Ավետարանի՝ Հիսուս իր աշակերտների, այդ թվում Հուդայի ոտքերը լվանալով և խոնարհության օրինակ ծառայելով, հայտնում է իր մատնության մասին: Այս անգամ զգուշացումն ավելի ազդու էր. «Ճշմարիտ, ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, ծառան ավելի մեծ չէ, քան իր տերը, և ոչ էլ ուղարկվածը՝ ավելի մեծ, քան նա, ով նրան ուղարկեց: Եթե այս բաները գիտեք, առավել երանելի եք, եթե դրանք կատարեք: Ձեր բոլորի համար չէ, որ ասում եմ, որովհետև ես գիտեմ նրանց, որոնց ընտրել եմ, այլ որպեսզի կատարվի գրվածը, թե՛ ով ինձ հետ հաց էր ուտում, իմ դեմ դարձավ» (Հովհ ԺԳ 16-18):

Թվում է՝ հաջորդ քայլը պիտի լիներ մատնիչին տարհամոզելը կամ աշակերտների խմբից նրան հեռացնելը, սակայն Հիսուս նրան պատվի է արժանացնում՝ տալով կերակրի ամենալավ պատառը և բոլորից թաքցնելով նրա ուրացությունը, բացի «սիրելի աշակերտից»:

Հուդան կարծես մերժում է Հիսուսի այդ վերջին ջերմ մոտեցումը, որովհետև, ինչպես Հովհաննեսն է ասում. «Սատանան մտավ նրա մեջ»: Հիսուս ասում է. «Հիմա ինչ որ անելու ես, իսկույն արա՛»: Հուդան անմիջապես դուրս է ելնում. «և գիշեր էր...»:

Համատես Ավետարանները նկարագրում են Հիսուսի աղոթքը Գեթսեմանիում, Նրա տազնապը պարտեզում, և Հուդայի ժամանումը գինված ամբուխի հետ: Հուդան նրանց նշան էր տվել, որով պիտի ճանաչեին Հիսուսին. «Ում

հետ ես համբուրվեմ, նա՛ է, բռնեցե՛ք նրան և տարե՛ք զգուշությամբ: Եվ մոտենալով նրան՝ իսկույն ասաց. «Ռաբբի՛, Ռաբբի՛». և համբուրեց նրան: Եվ նրանք ձեռք դրեցին նրա վրա ու բռնեցին» (Մարկ ԺԴ 44-46): Հովհաննու Ավետարանում ձերբակալությունն այսպես է նկարագրվում. «Իսկ Հիսուս իր վրա եկող այս ամենը տեսնելով՝ դուրս ելավ ու նրանց ասաց. «Ո՞ւմ եք փնտրում»: Նրան պատասխանեցին՝ Հիսուս Նազովրեցուն: Հիսուս նրանց ասաց՝ ես եմ: Նրանց հետ էր և Հուդան, որ մատնում էր նրան: Երբ Հիսուս ասաց՝ ես եմ, հետ-հետ գնացին և գետին ընկան: Դարձյալ նրանց հարցրեց՝ ո՞ւմ եք փնտրում: Նրանք ասացին՝ Հիսուս Նազովրեցուն: Հիսուս նրանց պատասխանեց. «Ձեզ ասացի, թե՛ ես եմ. արդ, եթե ինձ եք փնտրում, նրանց թո՛ւյլ տվեք գնալ՝» (Հովհ ԺԸ 4-8):

Հուդան Սինհեդրիոնի դատավարության ժամանակ չի հիշատակվում, չնայած որ համաձայն օրենքի՝ նա պետք է վկայություն տար Հիսուսի մասին:

Հուդայի ցավագին զղջման և ինքնասպանության պատկերը Մատթեոսը կառուցել է Զաքարիայի մարգարեությունից հիման վրա (Հմմտ. Զաք ԺԱ 12, 13 եւ Մատթ ԻԷ 3-5): Հուդայի մահվան պատմությունը, որը Ղուկասը ներկայացնում է Գործք Առաքելոցում, և որի մասին գիտեին բոլոր երուսաղեմացիները, հավանաբար ավելի ճշգրիտ է: Երկու պատումներն էլ Հուդայի մահը կապում են Երուսաղեմում բնակվող օտարազգիների գերեզմանի հետ, որ կոչվում էր «Ակկեղդամա»՝ «Արյան դաշտ»: Այդ վայրն այսօր էլ տեսանելի է Արևմտյան բլրից հարավ՝ Ենոմի հովտի մոտ:

ՅՈՒՂԱ՝ Հիսուսի եղբայրը

⁵⁵Ո՞չ սա է հիւսանն որդի. ո՞չ մայր սորա կոչի Մարիամ, եւ եղբարք սորա՝ Յակովբոս եւ Յովսէս եւ Սիմովն եւ ~~Յոգայ~~. ⁵⁶Եւ քորք սորա ո՞չ ամենեքեան առ մեզ են. արդ ուստի՞ է սմա այս ամենայն:

Մատթ ԺԳ 55

⁵⁵Սա հյուսնի որդին չէ՞. սրա մայրը չէ՞, որ Մարիամ է կոչվում. և սրա եղբայրները՝ Հակոբոս, Հովսէս, Սիմոն և ~~Հոգայ~~: ⁵⁶Եվ սրա քույրերը բոլորը մեզ մոտ չեն. և արդ, որտեղի՞ց է սրան այս բոլորը»:

³Ո՞չ սա է մանուկ հիւսանն եւ որդին Մարեմայ, եղբայր Յակովբայ եւ Յովսէայ եւ ~~Յոգայ~~ եւ Սիմովնի, եւ չիցե՞ն քորք դորա աստ առ մեզ: Եւ գայթակղէին ի նա:

Մարկ Զ 3

³Սա հյուսնի տղան և Մարիամի որդին չէ՞ միթե, Հակոբոսի և Հովսէի ու ~~Հոգայ~~ և Սիմոնի եղբայրը. և սրա քույրերը այստեղ մեզ մոտ չեն»: Եվ նրանով գայթակղվում էին:

Տուղա (Եբր. «գովելի», «հռչակավոր»): Այս Հուդային հանդիպում ենք Հիսուսի ընտանիքի մյուս անդամների հետ, ովքեր եկել էին Նազարեթի ժողովարան՝ լսելու Հիսուսի վարդապետությունը. «Սա հյուսնի և Մարիամի որդին չէ՞, Հակոբոսի և Հովսէի ու Հուդայի և Սիմոնի եղբայրը. և սրա քույրերը այստեղ մեզ մոտ չեն»։ Հովհաննէսը մատնանշում է այն փաստը, որ Հիսուսի երկրավոր կյանքի վերջում անգամ Նրա եղբայրները չէին հավատում նրան։ Չորս եղբայրներից Սիմոնի և Հովսէի մասին հետագա ճշգրիտ տեղեկություններ չկան։ Հակոբոսը դառնում է Երուսաղեմի առաջին քրիստոնեական

եկեղեցու առաջնորդը և առաջին եպիսկոպոսը, իսկ Հուդան՝ մի համառոտ նամակի հեղինակ, որն ընդգրկված է Նոր Կտակարանում։

Նամակը գրվել է ՔՀ մոտ 80թ.՝ որպես զգուշացում ընդդեմ եկեղեցու սուտ ուսուցիչների։ Հեղինակն իրեն անվանում է՝ «Հուդան՝ ծառան Հիսուս Քրիստոսի և եղբայրը Հակոբոսի»։ Հակոբոսը, որ քսան տարի շարունակ Երուսաղեմի եկեղեցու եպիսկոպոսն էր, անշուշտ ծանոթ էր նրա ընթերցողներին։ Հակոբոսի հետ ունեցած Հուդայի ազգակցական կապի շուրջ տարակույսների պատճառներ գրեթե չկան։

ՀՈՒԴԱ առաքյալ

¹⁴ՉՍիմոնը զոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրեաս զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ զՅովհաննէս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զՍիմոն զկոչեցեալն Նախանձայոյզ, ¹⁶եւ *Յնորայ* Յակովբայ, եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եղեւ իսկ մատնիչ:

Ղուկ Զ 16

¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Յակովբոսին, Յովհաննէսին, ¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին, Մատթէոսին, Թովմասին, Ալփեոսի որդի Յակովբոսին, Սիմոնին՝ Նախանձաւոյզ կոչվածին, ¹⁶Յակոբի որդի *Յնորային* և Իսկարիովտացի Յուդային, որը և մատնիչ եղավ:

²²Ասէ ցնա *Յնորայ* (ոչ Իսկարիովտացին). Տէր, զի՞ եղեւ զի մեզ յայտնելոց եւ զքեզ եւ ոչ աշխարհի:

Յովի ԺԴ 22

²²*Յնորայն* (ոչ Իսկարիովտացին) ասաց նրան. «Տէր, ինչպե՞ս եղավ, որ քեզ պիտի հայտնես մեզ և ոչ թե աշխարհին»:

Նուդա (Եբր. «գովելի», «հոչակավոր»): Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից, հայտնի նաև «Ղեբեոս» և «Թադեոս» անուններով: «Հուդա» անվամբ նրան միայն Ղուկասն է հիշատակում տասներկուսի խմբում: Հովհաննու Ավետարանում նա անվանվում

է «Հուդա (ոչ Իսկարիովտացին)», երբ Վերջին ընթրիքին Հիսուսին հարցնում է. «Տե՛ր, ինչպե՞ս եղավ, որ քեզ պիտի հայտնես մեզ և ոչ թե աշխարհին»:

Տե՛ս ԹՎԴԵՈՍ առաքյալ

ՂԱԶԱՐՈՍ

²⁰Եւ աղքատ ոմն անուն Ղազարոս անկեալ դնէր առ դրան նորա վիրաւորեալ, ²¹Եւ ցանկայր լնուլ զորովայն իւր ի փշրանացն որ անկանէին ի սեղանոյ մեծատանն. այլ եւ շունք եւս գային եւ լիզուին զվերս նորա:

Ղուկ ԺԶ 20

²⁰Եվ Ղազարոս անունով մի աղքատ մարդ ընկած էր նրա դռան առջև՝ վերքերով ծածկված: ²¹Եվ ցանկանում էր լցնել իր որովայնը այն փշրանքներով, որոնք թափվում էին մեծահարուստի սեղանից: Եվ դեռ շներն էլ գալիս էին ու լիզում նրա վերքերը:

²³Եւ ի դժոխսն ամբարձ գաչս իւր մինչ ի տանջանսն էր. ետես զԱբրահամ ի հեռաստանէ, եւ զՂազարոս ի գոգ նորա հանգուցեալ: ²⁴Եւ նա աղաղակեաց եւ ասէ. Հայր Աբրահամ, ողորմեաց ինձ, եւ առաքեալ զՂազարոս, զի թացցէ զձագ մատին իւրոյ ի ջուր, եւ զովացուցէ զլեզու իմ, զի պապակիմ ի տապոյ աստի: ²⁵Եւ ասէ ցնա Աբրահամ. Որդեակ, յիշեա զի ընկալար անդէն զբարիս քո ի կեանսն քում, եւ Ղազարոս նոյնպէս զչարչարանս. արդ սա աստ մխիթարի, եւ դու այդդ պապակիս:

Ղուկ ԺԶ 23-25

²³Եվ դժոխքում, մինչ սա տանջանքների մեջ էր, բարձրացրեց իր աչքերը, հեռվից տեսավ Աբրահամին և Ղազարոսին՝ և՛ նրա գրկում հանգտացած: ²⁴Եվ նա աղաղակեց ու ասաց. «Հայր Աբրահամ, ողորմիր ինձ և ուղարկիր Ղազարոսին, որ իր մատի ծայրը թոջի ջրով և զովացնի լեզուս, որովհետև այս տապից պապակում եմ»: ²⁵Եվ Աբրահամը նրան ասաց. «Որդյա՛կ, հիշիր, որ դու ստացար քո բարիքները այնտեղ, քո կիանքի ընթացքում, իսկ Ղազարոսն էլ՝ չարչարանքները. այժմ սա այստեղ մխիթարվում է, իսկ դու այդտեղ պապակում ես:

Ղազարոս (եբր. «Աստծուց օգնութիւնն ստացող»): Մեծահարուստի և Ղազարոսի առակի մտերացկանը: Նա Հիսուսի առակների միակ կերպարն է, որ անունով է հիշատակվում: Այս առակը կարող է և՛ կապված լինել, և՛ չլինել այդ ժամանակի՝ Հիսուսի ունկնդիրներին հայտնի մի միջադեպի հետ: Սա առակների երկար շարքի մեջ մտնող մի առակ է, որը գրի է առնվել միայն Ղուկասի Ավետարանում:

Ղազարոսի մասին նշվում է, որ նա մշտապես պառկած էր հարուստի դռան առաջ, ում մեծահարուստը չէր նկատում:

Մասվանից հետո աղքատ Ղազարոսը գնում է Աբրահամի գիրկը, իսկ մեծահարուստը՝ դժոխք: Չնայած Ղազարոսին տեսնելու իր բոլոր աղաչանքներին՝ մեծահարուստը մերժվում է Աբրահամից, քանի որ հանդերձյալ կյանքում Ղազարոսի ու մեծահարուստի միջև առկա անդունդը թույլ չէր տալիս դժոխքից դրախտ անցնել: Մեծահարուստը խնդրում է, որ գոնե Ղազարոսին ուղարկեն իր հոր ու եղբայրների մոտ՝ նրանց զգուշացնելու, որ իր նույն սխալները չկրկնեն: Սակայն Աբրահամն այս խնդրանքն էլ է մեր-

ժուժ՝ ասելով, որ Մովսեսն ու մարգարեները բավական են՝ թող նրանց լսեն:

Այս առակը մեզ ուսուցանում է տեսնելու հարստության մեջ առկա վտանգը, որը մարդուն անտարբեր է դարձնում ուրիշների կարիքների հանդեպ: Բացի դրանից, այն հիշեցնում է մեզ, որ մեր հավիտենական կյանքը նրանով է պայմանավորված, թե ինչպե՛ս կապրենք մեր երկրային կյանքը: Սա-

կայն պետք է մտածել, որ հարստությունն այստեղ չարիք է հռչակվում, իսկ աղքատությունը՝ առաքինություն: Չէ՞ որ Աբրահամն ինքն էլ հարուստ մեկն է եղել: Դժոխք չընկնելու համար հարուստը պետք է Ղուկ ԺԶ 1-9 դրվագում նկարագրված անիրավ տնտեսի պես մամոնայից բարեկամներ ձեռք բերեր:

ՂԱԶԱՐՈՍ՝ Մարթայի և Մարիամի եղբայրը

<p>¹Եւ էր ոմն հիւանդ Ղաւարոս ի Բեթանայ, ի գեղջէ Մարեմայ եւ Մարթայի քեռ նորա: ²Այս այն Մարիամ էր որ օծ զՏէրն իւղով, եւ ջնջեաց զոտս նորա հերով իւրով. որոյ եղբայրն Ղաւարոս հիւանդ էր:</p>	Յովի ԺԱ 1-2	<p>¹Եվ մի հիվանդ կար, Ղաւարոս անունով, Բեթանիայից՝ Մարիամի և նրա քույր Մարթայի գյուղից: ²Սա այն Մարիամն էր, որ յուղով օծեց Տիրոջը և իր մազերով սրբեց նրա ոտքերը: Եվ սրա եղբայր Ղաւարոսը հիվանդ էր:</p>
<p>⁵Եւ սիրէր Յիսուս զՄարթա եւ զքոյր նորա զՄարիամ եւ չՂաւար:</p>	Յովի ԺԱ 5	<p>⁵Հիսուս սիրում էր Մարիամին, նրա քրոջը՝ Մարթային, և Ղաւարոսին:</p>
<p>¹¹Չայս իբրեւ ասաց, յետ այսորիկ ասէ ցնոսա. Ղաւարոս բարեկամ մեր ննջեաց, այլ երթան զի զարթուցից զնա:</p>	Յովի ԺԱ 11	<p>¹¹Այս բաներն ասելուց հետո նորից ասաց նրանց. «Մեր բարեկամ Ղաւարոսը ննջել է, սակայն ես գնում եմ, որ նրան արթնացնեն»:</p>
<p>¹⁴Յայնժամ ասէ ցնոսա Յիսուս յայտնապէս. Ղաւարոս մեռաւ. ¹⁵Եւ ես ուրախ եմ վասն ձեր, զի դուք հաւատասցիք ինձ, զի ես չէի անդ. բայց արդ եկայք երթիցուք առ նա:</p>	Յովի ԺԱ 14	<p>¹⁴Այն ժամանակ Հիսուս նրանց հայտնապէս ասաց. «Ղաւարոսը մեռավ. ¹⁵բայց ես ուրախ եմ ձեզ համար, որ այնտեղ չէի. որպէսզի դուք ինձ հավատաք: Արդ, եկե՛ք գնանք նրա մոտ»:</p>
<p>⁴³Չայս իբրեւ ասաց, ի ձայն մեծ աղաղակեաց եւ ասէ. Ղաւարէ, արի եկ արտաքս:</p>	Յովի ԺԱ 43	<p>⁴³Երբ այս ասաց, բարձր ձայնով աղաղակեց և ասաց. «Ղաւարո՛ս, վե՛ր կաց, դու՛րս արի»:</p>
<p>¹Իսկ Յիսուս վեց աւուրք յառաջ քան զգատիկն եկն ի Բեթանիա, ուր էր Ղաւար մեռեալն, զոր յարոյցն ի մեռելոց: ²Եւ արարին անդ նմա ընթրիս, եւ ի սպասու կայր Մարթա, եւ Ղաւար մի էր ի բազմելոց ընդ նմա:</p>	Յովի ԺԲ 1-2	<p>¹Իսկ Հիսուս զատկից վեց օր առաջ եկավ Բեթանիա, ուր ապրում էր մեռած Ղաւարոսը, որին մեռելներից վեր էր կացրել: ²Եվ այնտեղ նրան ընթրիք տվին. սպասարկում էր Մարթան, իսկ Ղաւարոսը նրա հետ սեղան նստածներից մեկն էր:</p>
<p>⁹Իբրեւ գիտաց ժողովուրդ բազում ի Յրէիցն թէ անդ է, եկին, ոչ միայն վասն Յիսուսի, այլ զի եւ չՂաւար տեսցեն, զոր յարոյցն ի մեռելոց: ¹⁰Խորհուրդ արարին քահանայապետքն, զի եւ չՂաւար սպանցեն. ¹¹քանզի բազումք ի Յրէից երթային եւ հաւատային ի Յիսուս:</p>	Յովի ԺԲ 9-10	<p>⁹Երբ հրեաներից բազում ժողովուրդ իմացավ, որ նա այնտեղ է, եկավ. ոչ միայն Հիսուսի պատճառով, այլ՝ որպէսզի տեսնի նաև Ղաւարոսին, որին մեռելներից վեր էր կացրել: ¹⁰Քահանայապետները խորհուրդ արեցին, որ Ղաւարոսին էլ սպանեն, ¹¹քանի որ շատերը հեռանում էին հրեաներից և հավատում էին Հիսուսին:</p>

17Եւ ժողովուրդն վկայէր որ էր ընդ
նմա, եթէ **Վազար** կոչեաց եւեթ ի
գերեզմանէն, եւ յարոյց զնա ի մե-
ռելոց:

Յովի ԺԲ 17

17Իսկ ժողովուրդը, որ նրա հետ էր,
վկայում էր, որ Ղազարոսին հենց
գերեզմանից կանչեց և նրան մեռել-
ներից կենդանացրեց:

Ղազարոս (եբր. «Աստծուց օգ-
նություն ստացող»): Բեթանիացի Մար-
թայի ու Մարիամի եղբայրը, Հիսուսի
մտերիմներից, որոնց տանը Նա հյու-
րընկալվում էր Երուսաղեմ այցելելիս,
հատկապես Պասեքի տոնին: Ղազարո-
սի հարուստընն էական դեր է խաղում
Հովհաննես ավետարանչի՝ Հիսուսի մա-
սին պատմվող դրվագի աստվածաբա-
նական ու պատմական զարգացման մեջ:
Սա Ավետարանի առաջին կեսում նկա-
րագրված Հիսուսի ամենամեծ հրաշքն
է: Հովհաննեսը հստակ ընդգծում է այն
փաստը, որ Ղազարոսն արդեն չորսօրյա
հանգուցյալ էր: Հրեական պատկերա-
ցումների համաձայն՝ ննջեցյալի հոգին
երեք օր շարունակ մնում է մարմնի
մեջ, ուստի և Ղազարոսն անկասկած
արդեն մեռած էր: Այսպիսով, նրա հա-
րուստընը նշան է դառնում՝ ավելի բա-
ցահայտելով Հիսուսի՝ հավիտենական
կյանքի պարգևիչ նախասահմանված
լինելու հանգամանքը: Եվ չնայած որ
Ղազարոսը երկրավոր կյանքի է վե-
րադառնում՝ այնուամենայնիվ Հիսու-
սի զրույցը Մարթայի հետ պարզում է,
որ այդ հրաշքը հավիտենական կյանքի
նշանն է՝ Հիսուսի կողմից իրեն հավա-
տացողիններին բաշխվող: Շեշտելով Հի-
սուսի սերը Ղազարոսի ու նրա քույրե-
րի նկատմամբ և ցույց տալով, որ Հի-
սուս վտանգում էր իր կյանքը նրանց
օգնելով, պատումը մեզ այն մտքին է
հանգեցնում, որ Հիսուս շուտով իր
կյանքը պիտի մատնի իրեն սիրողներին
հավիտենական կյանք պարգևելու հա-
մար: Հիսուսի արտասովելը վկայում է
ոչ միայն ընտանիքի հանդեպ ունեցած

Նրա սիրո մասին, այլև այն կանխատե-
սության, որով Հիսուս, նրանց օգնելով,
ընդառաջ էր գնում իր իսկ մահվանը:

Ղազարու հարուստյան պատումից
անմիջապես հետո խոսվում է հրեա քա-
հանայապետների՝ Հիսուսին մահվան
դատապարտելու որոշման մասին: Քա-
հանայապետները կամենում էին սպա-
նել նաև Ղազարոսին: Եթե վերջինս
ներկայացնում էր բոլոր նրանց, որոնց
Հիսուս սիրում էր ու հավիտենական
կյանք պարգևում, ապա պատումն ու-
նի թաքնված համատեքստ. Հիսուսի
հետևորդները պետք է հալածանքների
ենթարկվեն Նրա սիրո պատճառով:

Հիսուսի ժամանակների Բեթանիա
գյուղն այժմ թափուր սարավանդի վրա
է, որտեղ վեր են խոյանում երկու եկե-
ղեցիներ՝ մեկը հունական ուղղափառ,
մյուսը՝ ֆրանցիսկյան: Վերջինս հիմն-
վել է Դ դարում, Ղազարոսի գերեզմանի
շուրջ կառուցված եկեղեցու ավերակնե-
րի վրա: Ղազարոսի գերեզմանն այսօր
էլ պահպանվում է Բեթանիայի գերեզ-
մանատանը: Ըստ Հերոնիմոսի, դեռևս
Դ դարի սկզբին Ղազարոսի գերեզմանի
շուրջ եկեղեցի է կառուցված եղել: ԺԱ
դարում այնտեղ մի մզկիթ է հիմնվել,
իսկ մի փոքր ավելի ուշ Ավետյաց երկրի
սրբավայրերի լատին պահապանները
թուլյտվություն են ստացել գերեզման
տանող նոր մուտք բացել:

Արևելյան մի ավանդուծյան համա-
ձայն՝ նրան և քույրերին դնում են մի
վնասված նավակի մեջ և բաց թողնում
Միջերկրական ծով, բայց նրանց հա-
ջողվում է հասնել Կիպրոս կղզի, որտեղ
Ղազարոսը դառնում է Քեստիմի եպիս-
կոպոսը:

ՂԵՔԵՈՍ

²Եւ առաքելոցն երկուտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմոն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրեաս եղբայր նորա, ³Յակովբոս Ջեբեղեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ **Ղէքէոս** որ անուանեցան Թադէոս, ⁴Սիմոն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

Մատթ Ժ 3

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Ջեբեղեոսի որդի Յակոբոս և նրա եղբայրը Յովհաննէս, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթէոս մաքսավոր, Ալփեոսի որդի Յակոբոս և **Ղէքէոս**, որ Թադէոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և Յուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

Ղեքեոս (եբր. «սիրտ» բառից): *Համարում, և արևմտյան տեքստերում՝ «Ղեքեոս» անունն օգտագործվում է միայն Մարկ Գ 18 համարում:*
«Թադեոս» անվան փոխարեն միայն որոշ աննշան ձեռագրերում՝ Մատթ Ժ 3 **Տե՛ս ԹԱԴԵՈՍ առաքյալ**

ՂԵՎԻ

¹⁴Եւ մինչդեռ անցանէր, ետես չՂԷ-ի Ալփեայ զի նստէր ի մաքսաւորութեան, եւ ասէ ցնա. Եկ զկնի իմ: Եւ յարուցեալ զնաց զկնի նորա:

Մարկ Բ 14

¹⁴Եվ մինչ նա անցնում էր, տեսավ Ալփեոսի որդի ՂԷ-ին, որ մաքսատանը նստած գործի վրա էր, ու նրան ասաց՝ արի՛ իմ հետևից: Եվ Ղկին վեր կացավ զնաց նրա հետևից:

²⁷Եւ յետ այնորիկ ել անտի եւ ետես մաքսաւոր մի որում անուն էր ՂԷ-ի, զի նստէր ի մաքսաւորութեան. եւ ասէ ցնա. Եկ զկնի իմ:

Ղուկ Ե 27

²⁷Դրանից հետո, դուրս ելավ այնտեղից և տեսավ մի մաքսավորի, որի անունը ՂԷ էր, և որը մաքսատանը նստած գործի վրա էր: Հիսուս նրան ասաց. «Իմ հետևից արի»:

²⁹Եւ արար ընդունելութիւն մեծ նմա ՂԷ-ի ի տան իւրում. եւ էր ժողովուրդ բազում մաքսաւորաց եւ այլոց որ էին բազմեալ ընդ նոսա:

Ղուկ Ե 29

²⁹Եվ ՂԷ-ին իր տան մեջ նրան մեծ ընդունելություն տվեց, և մեծ թվով մաքսավորներ և ուրիշներ նրանց հետ սեղան էին նստել:

Ղևի (Եբր. «միացած»):

Տե՛ս ՄԱՏԹ-ԵՈՍ առաքյալ

ՂՈՒԿԱՍ ավետարանիչ

Պողոս առաքյալի գործակիցներից, մասնագիտութամբ բժիշկ, միջերկրածովյան Անտիոք քաղաքից: Նա անձնավիրաբար ծառայել է Տիրոջը՝ առանց կնոջ և ընտանիքի:

Գործք Առաքելոցի՝ առաջին դեմքով պատմվող հատվածներից (ԺՁ 10-17, Ի 5-15, ԻԱ 1-37, ԻԸ 1-14), որտեղ նկարագրվում են Պողոսի հետ նրա ունեցած ճամփորդական որոշ զբվագներ, կարելի է կենսագրական որոշ մանրամասներ բացահայտել: Ղուկասը Պողոսին ընկերակցել է առաքելական երկրորդ ճամփորդության ժամանակ (49-52թթ.)՝ Տրովադայից Միջին Ասիայով դեպի Հունաստանի Փիլիպպե քաղաքը: Պողոսի երրորդ ճամփորդության ժամանակ (54-57թթ.), նա Պողոսի հետ Փիլիպպեից վերադառնում է Երուսաղեմ: Ղուկասը Պողոսի հետ էր նաև նրա վերջին՝ Հրեաստանի կառավարչի նստավայրից՝ Կեսարիայից դեպի Հռոմ ուղևորության ժամանակ, որտեղ և Պողոսի հետ մնում է նրա գերության ողջ ընթացքում:

Ղուկասը մահացել է 84 տարեկան հասակում, Հունաստանում: 356թ. Կոստանդին Բ կայսրը նրա նշխարները Բեովտիայի Թեբե քաղաքից տեղափոխում է Կոստանդնուպոլիս, որտեղ հետագայում ի պահ են դրվում Առաքելոց եկեղեցում: Ղուկասը և՛ բժիշկների, և՛ նկարիչների պահապան սուրբն է: Թե՛

Երուսաղեմի ասորական, թե՛ Հռոմի Սանտա Մարիա Մաջորե եկեղեցիների Տիրամոր պատկերները նրան են վերագրվում:

Իրինեոսը (†202թ.) առաջինն էր, որ Ղուկասին տվեց Գ Ավետարանի ու Գործք Առաքելոցի հեղինակի պատիվը:

Ղուկասի Ավետարանի ու Գործքի գրական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նրանց հեղինակը կրթված անձնավորություն է եղել: Բժշկագիտական եզրերի և ընդհանրապես բժշկության նկատմամբ յուրահատուկ վերաբերմունքը երկու գրքերում էլ խոսում են հեղինակի բժիշկ լինելու մասին: Երկու գրքերով նա ներկայացնում է քրիստոնեության պատմությունը՝ սկսած Հիսուսի ծննդից մինչև ողջ միջերկրածովյան աշխարհում Ավետարանի տարածումը: Ղուկասի Ավետարանը գրի է առնվել հավանաբար 70թ. հետո, իսկ Գործքը՝ ավելի վաղ՝ 64-65թթ., երկուսն էլ Հունաստանում:

Պողոսի և Եկեղեցու մյուս հիմնադիրների հետ ունեցած սերտ կապերը, ինչպես նաև պարբերաբար կրկնվող այցելությունները Երուսաղեմ ու Կեսարիա, հնարավորություն էին տալիս Ղուկասին մանրամասն տեղեկություններ հավաքելու Հիսուսի կյանքի և քրիստոնեական եկեղեցու հիմնադրության ու ծավալման պատմության մասին:

ՄԱՂՔՈՍ

¹⁰Իսկ Սիմոնն Պետրոս քանզի ունէր սուր, ձգեաց զնա, եհար զքահանայապետին ծառայ, եւ ի բաց առ զունկն նորա զաջոյ. եւ էր անուն ծառային *Մաղվոս*:

Յովի ԺԸ 10

¹⁰Իսկ Սիմոն Պետրոսը, որովհետև սուր ուներ, քաշեց այն և զարկեց քահանայապետի ծառային ու նրա աջ ականջը կտրեց: Եվ այն ծառայի անունը *Մաղվոս* էր:

Քահանայապետի ծառան, ում ականջը Պետրոսը սրով կտրեց Գեթսեմանիի պարտեզում Հիսուսի ձերբակալության ընթացքում տեղի ունեցած ընդհարման ժամանակ: Մաղքոսը թերևս Տաճարի պահապանների խմբից էր՝ զինված սրերով ու գավազաններով, որոնց հրամայված էր իրագործել Հիսուսի ձերբակալությունը:

Չնայած երեք համատես Ավետարաններն էլ նկարագրում են այդ միջադեպը (հմմտ. Մատթ ԻԶ 51, Մարկ ԺԴ 47, Ղուկ ԻԲ 50), բայց միայն Հովհաննու Ավետարանն է նշում Մաղքոսի, և նրա ականջը կտրողի՝ Պետրոսի անունները: Բժիշկ Ղուկասի պատումում նշվում է նաև, որ Հիսուս «դիպչելով ականջին՝ այն բժշկեց»:

ՄԱՏԹԵՆՍ առաքյալ

⁹Եւ անցեալ ընդ այն Յիսուսի՝ ետես այր մի զի նստէր ի մաքսաւորութեան, **Մաթթէոս** անուն, եւ ասէ ցնա. Եկ զկնի իմ: Եւ յարուցեալ զնաց զկնի նորա:

Մատթ Թ 9

⁹Եվ Հիսուս այնտեղով անցնելով՝ տեսավ **Մաթթէոս** անունով մի մարդու, որ նստել էր մաքսատանը, ու նրան ասաց. «Իմ հետևի՛ց արի»: Եվ նա վեր կենալով՝ զնաց նրա հետևից:

²Եւ առաքելոցն երկոտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմոն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրեաս եղբայր նորա, ³Յակովբոս Ջեբեդեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ **Մաթթէոս** մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ Ղեբեոս որ անուանեցաւն Թադէոս, ⁴Սիմովն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

Մատթ Ժ 3

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը՝ Անդրեաս, ³Ջեբեդեոսի որդի Հակոբոս և նրա եղբայրը՝ Հովհաննէս, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և **Մաթթէոս** մաքսավոր, Ալփեոսի որդի Հակոբոս և Ղեբեոս, որ Թադէոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և Հուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

¹⁶Եւ եղ անուն Սիմովնի՝ Պետրոս, ¹⁷Եւ Յակովբոս Ջեբեդեայ եւ Յովհաննու եղբորն Յակովբայ՝ եղ նոցա անուանս Բաներեզէս, որ է Որդիք որոտման. ¹⁸Եւ զԱնդրեաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, եւ **Մաթթէոս** զմաքսաւորն, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹադէոս, եւ զՍիմովն Կանանացի, ¹⁹Եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

Մարկ Գ 18

¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պետրոս դրեց ¹⁷և Ջեբեդեոսի որդու՝ Հակոբոսի ու նրա եղբոր՝ Հովհաննէսի անունները դրեց Բաներեզէս, որ նշանակում է՝ Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև՝ Անդրեասին և Փիլիպպոսին և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր **Մաթթէոսին** և Թովմասին և Ալփեոսի որդի Հակոբոսին և Թադէոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և Հուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

¹³Եւ իբրեւ այժ եղել՝ կոչեաց զաշակերտսն իւր, եւ ընտրեաց ի նոցանէ երկոտասանս. զորս եւ առաքեալս անուանեաց: ¹⁴Սիմովն զոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրեաս զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ զՅովհաննէս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵Եւ **Մաթթէոս**, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զՍիմովն զկոչեցեալն Նախանձայոյզ, ¹⁶Եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եղել իսկ մատնիչ:

Ղուկ Զ 15

¹³Եվ երբ լույսը բացվեց, կանչեց իր աշակերտներին և ընտրեց նրանցից տասներկուսին, որոնց և առաքյալներ անվանեց. ¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Հակոբոսին, Հովհաննէսին, ¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին, **Մաթթէոսին**, Թովմասին, Ալփեոսի որդի Հակոբոսին, Սիմոնին՝ Նախանձառույզ կոչվածին, ¹⁶Հակոբի որդի Հուդային և Իսկարիովտացի Հուդային, որը և մատնիչ եղավ:

Մապրթնու (եբր. «Աստծո պարգև»): Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից, մասնագիտությամբ հարկահավաք՝ մաքսավոր: Նրա անունը հանդիպում է առաքյալների բոլոր ցանկերում: Մատթեոսի Ավետարանում նա հարկահավաք է, Մարկոսի ու Ղուկասի Ավետարաններում նա կրում է նաև Ղևի անունը: Մարկոսը հավելում է, որ նա Ալփեոսի որդին է: Տեքստերի համադրությունը մեզ թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ Ղևին ու Մատթեոսը նույն անձնավորությունն են, ում Հիսուս առաքելության է կոչում սահմանային Կափառնայում քաղաքի մաքսատնից: Ղուկասու Ավետարանի համաձայն՝ Ղևի-Մատթեոսն իր տան մեջ Հիսուսի համար հատուկ խնջույք էր կազմակերպել: Եվսեբիոս Կեսարացու (Դ դ.) վկայությամբ՝ Մատթեոսը քարոզել է հրեաներին: Ավանդությունները նրա նահատակության տարբեր վայրեր են մատնանշում՝ Եթովպիա, Պարսկաստան, Պոնտոս:

Հերապոլիս քաղաքի եպիսկոպոս Պապիասը (60-130թթ.) տեղեկացնում է, որ Մատթեոսն է Ա Ավետարանի հեղինակը: Ամենայն հավանականությամբ Մատթեոսն սկզբում զրի է առել Հիսուսի խոսքերը, ապա դրանց ավելացրել մեսիական հինկտակարանյան մարգարեությունները: Հենց սա է պատճառ դարձել, որ Բ դարի կեսից այն սկսել է կոչվել «Ավետարան ըստ Մատթեոսի»: Նույն Պապիասի տեղեկացմամբ՝ Մատթեոսը քարոզել է հրեաներին իրենց իսկ լեզվով, որի արդյունքում ծնվել է եբրայեցերեն լեզվով ավետարանը, սակայն այս տեսակետը, դժվար ապացուցելի է դառնում՝ հաշվի առնելով Ավետարանի հղկված ու բարձրաճ հունարենը: Այն թերևս իր ավարտուն տեսքն է ստացել 70-80թթ.:

Տե՛ս նաև ՂԵՎԻ

ՄԱՐԿՈՍ ավետարանիչ

Մարկոս (լատ. «մեծ մուրճ»): Պողոս առաքյալի, հետագայում՝ Պետրոս առաքյալի գործակիցը, ով Հիսուսի քարոզչության ժամանակ դեռահաս մի պատանի էր: Մարկոսը, ում հրեական անունը Հովհաննես էր, նոր Կտակարանում հիշատակվում է առնվազն տասն անգամ՝ երեք տարբեր դրվագներում: Առաջին անգամ նա հանդես է գալիս որպես Մարիամի՝ Երուսաղեմում ակնառու քրիստոնյա կնոջ որդին, որոնց տունը վաղ քրիստոնյաների աղոթավայրն էր: Այդ տունը նաև Հիսուսի առաքյալների և աշակերտների մշտական հավաքատեղին էր Երուսաղեմում: Բանտից փախուստի դիմած Պետրոսը դարձյալ նրանց տուն է գնում (Հմմտ. Գործք ԺԲ 12): Ավանդություններից մեկն այն նույնացնում է Վերնատան հետ՝ Մարկոսին համարելով տանտիրոջ որդին: Ոմանց ենթադրությամբ Մարկոսն այն «երիտասարդն» է, որ Հիսուսի ձերբակալության ժամանակ, հագուստը թողնելով իրեն բռնողների ձեռքը, մերկ փախչում է Գեթսեմանիի պարտեզից (Հմմտ. Մարկ ԺԴ 51-52): Հավանական է, որ Հուդան, Վերջին ընթրիքի ժամանակ աշակերտներին Վերնատանը թողնելով, վերադառնում է այնտեղ՝ Հիսուսին ձերբակալելու, և որ Մարկոսը շտապում է Գեթսեմանի՝ Հիսուսին զգուշացնելու այդ մասին:

Մոտ 46թ. Պողոսն ու Բառնաբասը պաղեստինցի՝ այդ ժամանակ արդեն երիտասարդ Հովհաննես Մարկոսին մասնակից են դարձնում իրենց առա-

ջին ճամփորդությանը՝ Անտիոքից Կիպրոս և Պամփուլիայի Պերգե քաղաքը, որտեղից Մարկոսը, թողնելով նրանց, վերադառնում է հայրենի Երուսաղեմ: 49թ. Բառնաբասի և Պողոսի միջև խիստ անհամաձայնություն է ծագում՝ իրենց երկրորդ ճամփորդությանը Մարկոսին մասնակից դարձնելու առիթով: Այն ավարտվում է երկու գործակիցների բաժանումով. Պողոսն իր եռամյա ճամփորդության (Ասորիք և Կիլիկիա) ընկերակից է ընտրում Շիղային, իսկ Բառնաբասը Մարկոսի հետ միասին նավարկում է Կիպրոս կղզի:

Երկրորդ անգամ Մարկոսին հանդիպում ենք տասը տարի անց՝ Պողոսի հետ հաշտված, որպես նրա գործակից, գերության ընկեր և մեծ օգնական: Տեղեկանում ենք Կողոսիայի եկեղեցի կատարած նրա հավանական այցի մասին (Հմմտ. Կող Դ 10): Մարկոսի մասին վերջին անգամ ակնարկվում է Հռոմից Պետրոսի առաջին թղթի եզրափակիչ ողջույններում: Պետրոսն իր նամակը հանձնում է Սիզվանոսին՝ ավելացնելով. «Ձեզ ողջունում է... իմ որդի Մարկոսը» (Հմմտ. Ա Պետրոս Ա 13): Հավանական է, որ Մարկոսը Պետրոսի գործակիցն էր և նրա հոգևոր որդին՝ Հռոմում նրա մասին հոգ տանելուց և՛ առաջ, և՛ հետո:

Անշուշտ Բ Ավետարանի գրական հենքն այդ կապն է: Հերապոլիս քաղաքի եպիսկոպոս Պապիասը (60-130թթ.) հաստատում է, որ «Մարկոսը, լինելով Պետրոսի թարգմանիչը, արձանագրեց

ճշտությամբ, բայց ոչ հաջորդականությամբ, այն ինչ Պետրոսը հիշում էր Տիրոջ խոսքերից և գործերից»։ Իսկ Իրինեսուսի (†202թ.) վկայմամբ՝ «Պետրոսի և Պողոսի մահից հետո Մարկոսը՝ Պետրոսի աշակերտն ու թարգմանիչը, գրի առնելով մեզ է փոխանցել Պետրոսի վարդապետությունը»։ Այս վկայություններին կարելի է եզրակացնել, որ Մարկոսն Ավետարանը գրել է Հռոմում, նախքան 70թ.:

Եվսերիոս Կեսարացին (Դ դ.) տեղեկացնում է, որ նա Պողոս և Պետրոս

առաքյալների նահատակությունից հետո գնում է Ալեքսանդրիա և դառնում այնտեղի առաջին եպիսկոպոսը: Մարկոսի նշխարները պահպանվում են Վենետիկի Սբ Պողոս մայր եկեղեցում: Ղպտի եկեղեցին իր գլխավոր պատարագը վերագրում է Մարկոսին, թեև ալեքսանդրիացի քրիստոնյա գրողներից ո՛չ Կղեմեսը, ո՛չ էլ Որոգինեսը եգիպտոսում Մարկոսի բնակության մասին ոչինչ չեն ակնարկում:

ՄԱՐԹԱ

- ³⁸Եւ եղել ի գնալն նոցա, եւ ինքն եմուտ ի գեղ մի. եւ կին ոմն անուն *Մարնա* ընկալաւ զնա ի տան իւրում:
- ⁴⁰Եւ *Մարնա* զբաղեալ էր ի բազում սպասու, եկն եկաց առ նմա եւ ասէ. Տէր, ոչի՞նչ է փոյթ քեզ, զի քոյրդ իմ միայն եթող զիս ի սպասու. արդ ասա դմա զի օգնեսցէ ինձ: ⁴¹Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ. *Մարնա, Մարնա*, դու հոգաս եւ զբազում իւրք զբաղեալ ես, ⁴²բայց աստ սակաւ ինչ պիտոյ է: Մարիամ մասն բարի ընտրեաց, որ ոչ բարձցի ի սմանէ:
- ¹Եւ էր ոմն հիւանդ Ղազարոս ի Բեթանեայ, ի գեղջէ Մարեմայ եւ *Մարնայի* քեռ նորա:
- ⁵Եւ սիրէր Յիսուս *Մարնա* եւ զքոյր նորա զՄարիամ եւ զՂազար:
- ¹⁹Բազումք ի Յրէից անտի եկեալ էին առ *Մարնա* եւ Մարիամ, զի մխիթարեսցեն զնոսա վասն եղբորն: ²⁰*Մարնա* իբրեւ լուաւ թէ Յիսուս գայ, ընդ առաջ գնաց նորա, բայց Մարիամ նստէր անդէն ի տան: ²¹Ասէ *Մարնա* ցՅիսուս. Տէր, եթէ աստ լեալ էիր, եղբայրն իմ չէր մեռեալ. ²²այլ եւ արդ զիտեմ եթէ զոր ինչ խնդրեսցես յԱստուծոյ՝ տացէ քեզ Աստուած:
- ²⁴Ասէ ցնա *Մարնա*. Գիտեմ զի յարիցէ ի յարութեան՝ յաւուրն յետնում:
- ³⁰Չեւ եւս էր եկեալ Յիսուս ի գեղն, այլ էր անդէն ի տեղւոջն ուր ընդ առաջ եղել նմա *Մարնա*:
- Ղուկ Ժ 38
- Ղուկ Ժ 40-41
- Յովի ԺԱ 1
- Յովի ԺԱ 5
- Յովի ԺԱ 19-21
- Յովի ԺԱ 24
- Յովի ԺԱ 30
- ³⁸Եվ մինչ նրանք գալիս էին, Հիսուս մտավ մի գյուղ, և *Մարնա* անունով մի կին նրան ընդունեց իր տան մեջ:
- ⁴⁰Իսկ *Մարնան*, որ զբաղված էր տնային շատ գործերով, եկավ կանգնեց նրա մոտ և ասաց. «Տէ՛ր, քեզ փոյթ չէ՞, որ քույրս ինձ մեռակ է թողել ծառայութեան գործի մեջ. արդ, ասա՛ դրան, որ օգնի ինձ»: ⁴¹Հիսուս պատասխանեց ու ասաց. «*Մարնա՛, Մարնա՛*, դու հոգս ես անում և շատ բաներով ես զբաղված, ⁴²բայց այստեղ քիչ բան է պետք. Մարիամը ընտրել է լավ մասը, որ նրանից չպիտի վերցվի»:
- ¹Եվ մի հիվանդ կար, Ղազարոս անունով, Բեթանիայից՝ Մարիամի և նրա քույր *Մարնայի* գյուղից:
- ⁵Հիսուս սիրում էր Մարիամին, նրա քրոջը՝ *Մարնային*, և Ղազարոսին:
- ¹⁹Հրեաներից շատերը եկել էին *Մարնայի* և Մարիամի մոտ, որպեսզի նրանց մխիթարեն իրենց եղբոր մահվան համար: ²⁰Երբ *Մարնան* լսեց, որ Հիսուս գալիս է, նրան ընդառաջ գնաց. իսկ Մարիամը տանը նստած էր: ²¹*Մարնան* Հիսուսին ասաց. «Տէ՛ր, եթե դու այստեղ եղած լինեիր, իմ եղբայրը մեռած չէր լինի. ²²բայց հիմա էլ գիտեմ, թե ինչ էլ որ Աստուծոց ուզես, Աստված քեզ կտա»:
- ²⁴*Մարնան* նրան ասաց. «Գիտեմ, որ հարութեան ժամանակ վերջին օրը հարություն կ'առնի»:
- ³⁰Հիսուս դեռ գյուղ չէր հասել, այլ դեռևս այն տեղում էր, ուր *Մարնան* նրան ընդառաջ էր ելել:

³⁹Եւ ասէ Յիսուս. Ի բաց արարէք զվէմդ: Ասէ ցնա Մարթա, քոյր մեռելոյն. Տէր, արդ հոտեալ իցէ, քանզի չորեքօրեայ է:

Յովի ԺԱ 39

³⁹Եվ Յիսուս ասաց. «Այդ քարը մի կողմ դրեք»: Մարթան՝ մեռածի քույրը, նրան ասաց. «Տէր, հիմա արդեն նեխած կլինի, քանի որ չորս օրվա է»:

²Եւ արարին անդ ցնա ընթրիս, եւ ի սպասու կայր Մարթա, եւ Ղազար մի էր ի բազմելոց ընդ ցնա:

Յովի ԺԲ 2

²Եվ այնտեղ նրան ընթրիք տվին. սպասարկում էր Մարթան, իսկ Ղազարոսը նրա հետ սեղան նստածներից մեկն էր:

Մարթա (արամ. «տիրուհի»): Բեթանիացի Ղազարոսի երկու քույրերից մեկը, Հիսուսի մտերիմ բարեկամներից, որոնց տանը Նա Հյուրընկալվում էր Երուսաղեմ այցելելիս, հատկապես Պասեքի տոնին:

Մարթան Մարիամի քույրն էր, ով Հիսուսի մահվանից առաջ Նրա գլուխն օծեց յուղով: Ըստ Հովհաննես Ավետարանի՝ ընտանիքը ծնունդով Բեթանիայից էր, Երուսաղեմից 4 կմ հեռավորության վրա: Ինչպես նշում է Ղուկաս

սը, Հիսուս քնքշորեն հանդիմանում է Մարթային այն բանի համար, որ վերջինս անհանգստանում էր ավելի շատ Հյուրասիրության համար, քան Աստծո խոսքը լսելու: Սակայն Մարթան Մարիամից ոչ պակաս նվիրված էր Հիսուսին, պարզապես չգիտեր, թե ինչպես հաճելի լիներ Հիսուսին, քանի որ չէր հասկանում, որ Հիսուսի համար ավելի կարևոր էր Նրա խոսքի հանդեպ ուշադրությունը:

ՄԱՐԻԱՄ Աստվածածին

- ¹⁶Յակովբ ծնաւ զՅովսէփ զայրն *Մարիամ*, որուն խօսեցեալ զՄարիամ կոյս՝ յորմէ ծնաւ Յիսուս, որ անուանեցաւ Քրիստոս:
- Մատթ Լ 16 ¹⁶Մատթանը ծնեց Յակոբին. Յակոբը ծնեց Յովսէփին՝ *Մարիամի* մարդուն, որի նշանածն էր կոյս Մարիամը, որից ծնվեց Յիսուս, որ անվանվեց Քրիստոս:
- ¹⁸Եւ Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս. խօսեալ զմայր նորա *Մարիամ* Յովսէփու, մինչչեւ եկեալ առ միմեանս՝ գտաւ յղացեալ ի Յոգոյն Սրբոյ:
- Մատթ Լ 18 ¹⁸Յիսուս Քրիստոսի ծնունդը այսպէս եղավ. նրա մայրը՝ *Մարիամը*, որ Յովսէփի նշանածն էր, նախքան նրանց՝ իրար մոտենալը, Սուրբ Յոգուց հղիացած գտնվեց:
- ²⁰Եւ մինչդեռ նա զայս ածեր զնտաւ, ահա հրեշտակ Տեառն ի տեսեան երեւեցաւ նմա եւ ասէ. Յովսէփ, որդի Դաւթի, մի՛ երկնչիր առնուլ առ քեզ *զՄարիամ* կին քո. քանզի որ ի նմայն ծնեալ է՝ ի Յոգոյն Սրբոյ է:
- Մատթ Լ 20 ²⁰Եվ մինչ նա այս բանի մասին էր մտածում, ահա Տիրոջ հրեշտակը երազի մեջ երևաց նրան և ասաց. «Յովսէփ, Դավթի՛ որդի, մի՛ վախեցիր քեզ մոտ առնելու *Մարիամին*՝ քո կնոջը, որովհետև նրա մեջ ծնվածը Սուրբ Յոգուց է:
- ¹¹Եւ իբրեւ մտին ի տունն, տեսին զմանուկն հանդերձ *Մարիամ* մարբն իւրով, եւ անկեալ երկիր պագանէին նմա. եւ բացեալ զգանծս իւրեանց մատուցին նմա պատարագս՝ ոսկի եւ կնդրուկ եւ զնուռս:
- Մատթ Բ 11 ¹¹Եվ երբ այն տունը մտան, տեսան մանկանը իր մոր՝ *Մարիամի* հետ միասին և ընկան ու երկրպագեցին նրան. և բանալով իրենց գանձատուփերը՝ նրան նվերներ մատուցեցին՝ ոսկի, կնդրուկ և զնուռս:
- ⁵⁵Ո՞չ սա է հիւսանն որդի. ո՞չ մայր սորա կոչի *Մարիամ*, եւ եղբարք սորա՝ Յակովբոս եւ Յովսէս եւ Սիմովն եւ Յուդա. ⁵⁶Եւ քորք սորա ո՞չ ամենեքեան առ մեզ են. արդ ուստի՞ է սմա այս ամենայն:
- Մատթ ԺԳ 55 ⁵⁵Սա հյուսնի որդին չէ՞. սրա մայրը չէ՞, որ *Մարիամ* է կոչվում. և սրա եղբայրները՝ Յակոբոս, Յովսես, Սիմոն և Յուդա: ⁵⁶Եվ սրա քույրերը բոլորը մեզ մոտ չեն. և արդ, որտեղի՞ց է սրան այս բոլորը»:
- ³Ո՞չ սա է մանուկ հիւսանն եւ որդին *Մարիամ*, եղբայր Յակովբայ եւ Յովսեայ եւ Յուդայի եւ Սիմովնի, եւ չիցե՞ն քորք դորա աստ առ մեզ: Եւ գայթակղէին ի նա:
- Մարկ Զ 3 ³Սա հյուսնի տղան և *Մարիամի* որդին չէ՞ միթե, Յակոբոսի և Յովսէփի ու Յուդայի և Սիմոնի եղբայրը. և սրա քույրերը այստեղ մեզ մոտ չեն»: Եվ նրանով գայթակղվում էին:
- ²⁶Եւ յամսեանն վեցերորդի առաքեցաւ Գաբրիէլ հրեշտակ յԱստուծոյ ի քաղաք մի Գալիլեացուց, որուն անուն էր Նազարէթ, ²⁷առ կոյս խօսեցեալ առն, որուն անուն էր Յովսէփ, ի տանէ Դաւթի. եւ անուն կուսին *Մարիամ*:
- Դուկ Լ 27 ²⁶Վեցերորդ ամսին Գաբրիել հրեշտակը Աստծո կողմից ուղարկվեց Գալիլիայի մի քաղաքը, որի անունը Նազարեթ էր, ²⁷մի կույսի մոտ, որ նշանված էր Յովսէփի անունով մի մարդու հետ՝ Դավթի տնից: Եվ այդ կույսի անունը *Մարիամ* էր:

<p>³⁰Եւ ասէ ցնա հրեշտակն. Մի՛ երկն- չիր, <i>Մարբան</i>, զի գտեր շնորիս յԱս- տուծոյ:</p>	<p>Ղուկ Ա 30</p>	<p>³⁰Եվ հրեշտակը նրան ասաց. «Մի՛ վախեցիր, <i>Մարբան</i>, որովհետև Աստ- ծուց դու շնորի գտար:</p>
<p>³⁴Եւ ասէ <i>Մարբան</i>՝ ցհրեշտակն. Չիա՞րդ լինիցի ինձ այդ, քանզի զայր ոչ գիտեմ:</p>	<p>Ղուկ Ա 34</p>	<p>³⁴Իսկ <i>Մարբանը</i>՝ հրեշտակին ասաց. «Ինչպե՞ս այդ կպատահի ինձ, քա- նի որ ես տղամարդ չեմ ճանաչում»:</p>
<p>³⁸Եւ ասէ <i>Մարբան</i>. Ահաւասիկ կամ աղախին Տեառն, եղիցի ինձ ըստ բանի քուն: Եւ զնաց ի նմանէ հրեշ- տակն: ³⁹Յարուցեալ <i>Մարբան</i>՝ յա- ւուրսն յայնոսիկ՝ զնաց ի լեռնա- կողմն փութապէս ի քաղաքն Յու- դայ. ⁴⁰Եւ եմուտ ի տուն Ջաքարիայ եւ ետ ողջոյն Եղիսաբեթի:</p>	<p>Ղուկ Ա 38-39</p>	<p>³⁸Եվ <i>Մարբանն</i> ասաց. «Ահավասիկ ես մնում եմ Տիրոջ աղախինը, թող քո խոսքի համաձայն լինի ինձ»: Եվ հրեշտակը հեռացավ նրանից: ³⁹Այդ օրերին <i>Մարբանը</i> վեր կացավ և շտապով զնաց Հուդայի լեռնային շրջանի քաղաքներից մեկը, ⁴⁰մտավ Ջաքարիայի տունը ու Եղիսաբեթին ողջույն տվեց:</p>
<p>⁴¹Եւ եղև իբրև լուաւ զողջոյնն <i>Մար- բանո</i>՝ Եղիսաբեթ, խաղաց մանուկն յորովայնի նորա. եւ լցաւ Եղիսաբեթ Հոգևով Սրբով. ⁴²Եւ ի ծայն բարձր աղաղակեաց եւ ասէ. Օրհնեալ ես դու ի կանայս, եւ օրհնեալ է պտուղ որովայնի քո:</p>	<p>Ղուկ Ա 41</p>	<p>⁴¹Եվ երբ Եղիսաբեթը <i>Մարբանի</i> ող- ջույնը լսեց, մանուկը խաղաց նրա որովայնուն, և Եղիսաբեթը լցվեց Սուրբ Հոգով. ⁴²և բարձր ծայնով աղաղակեց ու ասաց. «Օրհնյա՛լ ես դու կանանց մեջ, և օրհնյա՛լ է քո որովայնի պտուղը:</p>
<p>⁴⁶Եւ ասէ <i>Մարբան</i>. Մեծացուցէ անձն իմ զՏէր. ⁴⁷Եւ ցնծացաւ հոգի իմ յԱս- տուած Փրկիչ իմ:</p>	<p>Ղուկ Ա 46</p>	<p>⁴⁶Եվ <i>Մարբանն</i> ասաց. «Իմ անձը կփառավորի Տիրոջը, ⁴⁷և իմ հոգին ցնծաց իմ Փրկիչ Աստծով:</p>
<p>⁵⁶Եկաց <i>Մարբան</i>՝ առ նմա իբրև ամիսս երիս, եւ դարձաւ ի տուն իւր:</p>	<p>Ղուկ Ա 56</p>	<p>⁵⁶<i>Մարբանը</i> գրեթե երեք ամիս մնաց Եղիսաբեթի մոտ և դարձավ իր տու- նը:</p>
<p>⁴Ել եւ Յովսէփ ի Գալիլէէ ի քաղաքէ Նազարեթ ի Հրէաստան, ի քաղաք Դաւթի որ կոչի Բեթղեհեմ, վասն լի- նելոյ նորա ի տանէ եւ յազգէ Դաւթի, ⁵մտանել յաշխարհագիր <i>Մարբան</i>՝ հանդերձ զոր խօսեալն էր նմա, եւ էր յղի:</p>	<p>Ղուկ Բ 5</p>	<p>⁴Հովսէփն էլ Դավթի տնից և ազգա- տոհմից լինելով՝ Գալիլիայի Նա- զարեթ քաղաքից ելավ զնաց դեպի Հրեաստան՝ Դավթի քաղաքը, որը Բեթղեհեմ է կոչվում, ⁵մարդահա- մարի մեջ արձանագրվելու <i>Մարբա- նի</i> հետ, որ նրա հետ նշանված էր և հղի էր:</p>
<p>¹⁶Եւ եկին փութանակի, եւ գտին <i>Մարբան</i>՝ եւ զՅովսէփ եւ զմանուկն եղեալ ի մտուր:</p>	<p>Ղուկ Բ 16</p>	<p>¹⁶Եվ նրանք շտապով եկան ու գտան <i>Մարբանին</i> ու Հովսէփին և մտուրի մեջ դրված մանկանը:</p>
<p>¹⁹Եւ <i>Մարբան</i>՝ զամենայն զբանս զայսոսիկ պահեր եւ խելամուտ լի- նէր ի սրտի իւրում:</p>	<p>Ղուկ Բ 19</p>	<p>¹⁹Իսկ <i>Մարբանը</i>՝ այս բոլոր ասվածնե- րը պահում էր իր մեջ և իր սրտում խորհում:</p>

³⁴Եւ օրհնեաց զճոսա Սիմէովն, եւ ասէ յՄարիամ՝ մայրն Գորա. Ահա սա կայ ի գլորումն եւ ի կանգնումն բազմաց ի մէջ Իսրայելի եւ ի նշան հակառակութեան:

Ղուկ Բ 34

³⁴Սիմեոնը նրանց օրհնեց և ասաց նրա մորը՝ Մարիամին. «Ահա՛ սա նա է, որ պատճառ է դառնալու Իսրայելի մեջ շատերի անկման ու բարձրացման և նշան՝ հակառակության:

Մարիամ (եբր. «հաստատակամոլթյուն»), հնարավոր է, որ այս անունը եբրայեցերենին է անցել հին եգիպտերենից Մարիե ձևով, որ նշանակում է «սիրելի»): Հիսուսի մայրը, բարեպաշտ հրեուհի, որ դեռահաս տարիքում նշանվում է Գալիլիայի Նազարեթ քաղաքի հյուսն Հովսեփի հետ: Աստված նրան ընտրում է՝ լինելու աշխարհի Փրկչի մայրը:

Ղուկասու Ավետարանում նշվում է, որ Հովսեփը Դավթի ցեղից էր, և ենթադրելի է, որ Մարիամը նույնպես պատկանում էր Դավթի ցեղին: Մատթեոսն ու Ղուկասը վկայում են, որ Հիսուսի ծնունդից հետո Սուրբ Ընտանիքը բնակվում էր Նազարեթում: Միայն Մատթեոսն է հիշատակում Եգիպտոս փախուստի մասին, որտեղ Հովսեփն ու Մարիամը Մանկան հետ թաքնվել էին Հերովդեսի հալածանքներից: Ղուկասը նկարագրում է Հովհաննես Մկրտչի մայր Եղիսաբեթին կատարած Մարիամի այցելությունը: Նույն ավետարանիչը, Հիսուսի մանկությունից դրվագներ ներկայացնելով, Մարիամին պատկերում է անհանգստացած մոր կերպարում, երբ կորցրած Մանկանը գտնում են Երուսաղեմի տաճարում վարդապետների հետ նստած:

Ավետարաններում Մարիամի մասին տեղեկությունները շատ աղքատիկ են: Ակնհայտ է, որ նա Հիսուսին Նրա քարոզչական գործունեության ընթացքում չէր ուղեկցում, չնայած որ նրան տեսնում ենք Գալիլիայի Կանա քաղաքի հրաշքի դրվագում: Խաչելության

ժամանակ Մարիամն իր Որդու ոտքերի մոտ էր: Հիսուս իր սիրելի աշակերտին՝ Հովհաննեսին է հանձնում մոր խնամքը: Մարիամի մասին հետագա հիշատակությունն ենք հանդիպում Գործք Առաքելոցում՝ առաքյալների շրջանակում, աղոթքի ընթացքում:

Մարիամի մասին շատ աղքատիկ այս տեղեկությունները բազմաթիվ բաց էջեր են թողնում նրա կյանքի վերաբերյալ, սակայն ավետարանական պատմաների պատմականությունը չխախտելու համար չենք կարող հավելումներ կատարել՝ բավարարվելով եղածով: Ամենայն իրավամբ կարող ենք նշել նրա բնավորության կարևոր գծերը՝ խոնարհություն, հնազանդություն, սրբություն, սեր և նվիրում Հիսուսի հանդեպ:

Մարիամի հետագա կյանքի մասին երկու ավանդություններ գոյություն ունեն: Նրանցից մեկի համաձայն՝ նա մնացել է Երուսաղեմում և ապրել Ջեբեղեոսի որդի Հովհաննեսի տանը՝ Սիոն լեռան վրա: Ըստ մյուս ավանդության՝ նա Հովհաննեսի հետ գնացել է Եփեսոս և այնտեղ ապրել մինչև կյանքի վերջը:

Ավանդությունը պատմում է, որ Մարիամի մարմինը Սիոն լեռան վրա գտնվող Հովհաննեսի տնից բերվել և թաղվել է Կեղրոնի հեղեղատի մոտ, որտեղից էլ երեք օր հետո մարմնով վերափոխվել է երկինք:

Տիրամոր մասին թերևս վերջին գրառումը Հովհաննու Հայտնության մեջ առկա տեսիլքն է (Հայտն ժԲ 1-6):

ՄԱՐԻԱՄ Մագդաղենացի

<p>⁵⁵Էին անդ կանայք բազումք, կային ի հեռաստանէ եւ հայէին, որք եկին զկնի Յիսուսի ի Գալիլէ պաշտել զնա. ⁵⁶յորս էր <i>Մարիամ Մագդաղենացի</i>, եւ Մարիամ Յակովբայ եւ Յովսեայ մայր, եւ մայր որդւոցն Ջեբեդեայ:</p>	<p>Մատթ ԻԷ 56</p>	<p>⁵⁵Այնտեղ շատ կանայք կային, որոնք կանգնած հեռվից նայում էին և որոնք Գալիլիայից եկել էին Յիսուսի հետևից՝ նրան ծառայելու համար. ⁵⁶նրանց մեջ էին <i>Մարիամ Մագդաղենացին</i>, Հակոբի և Հովսեի մայր Մարիամը և Ջեբեդեոսի որդիների մայրը:</p>
<p>⁶¹Անդ էր <i>Մարիամ Մագդաղենացի</i> եւ մեւս Մարիամն, նստէին հանդէպ գերեզմանին:</p>	<p>Մատթ ԻԷ 61</p>	<p>⁶¹Այնտեղ էր <i>Մարիամ Մագդաղենացին</i> և մյուս Մարիամը. նրանք նստած էին գերեզմանի դիմաց:</p>
<p>¹Եւ յերեկոյի շաբաթուն յորում լուսանայր միաշաբաթին, եկն <i>Մարիամ Մագդաղենացի</i> եւ մեւս Մարիամն տեսանել զգերեզմանն:</p>	<p>Մատթ ԻԸ 1</p>	<p>¹Շաբաթ օրվա երեկոյան, երբ կիրակին լուսանում էր, <i>Մարիամ Մագդաղենացին</i> և մյուս Մարիամը եկան գերեզմանը տեսնելու:</p>
<p>⁴⁰Էին եւ կանայք որ հայէին ի հեռաստանէ, յորս էր <i>Մարիամ Մագդաղենացի</i> եւ Մարիամ Յակովբու փոքրկան եւ Յովսեայ մայրն եւ Սողովմէ. ⁴¹որք յորժան էրն ի Գալիլէա, զհետ շրջէին նորա եւ պաշտէին զնա. եւ այլ բազում կանայք որ ընդ նմա իսկ ելեալ էին յերուսաղէմ:</p>	<p>Մարկ ԺԵ 40</p>	<p>⁴⁰Կային և կանայք, որոնք դիտում էին հեռվից: Նրանց մեջ էին <i>Մարիամ Մագդաղենացին</i>, Կրտսեր Հակոբոսի և Հովսեի մայրը՝ Մարիամը, ինչպես և Սաղոմեն, ⁴¹որոնք, երբ Յիսուս Գալիլիայում էր, նրա հետևից էին զնում և ծառայում նրան. կային նաև շատ այլ կանայք, որոնք նրա հետ Երուսաղէմ էին ելել:</p>
<p>⁴⁷Իսկ <i>Մարիամ Մագդաղենացի</i> եւ Մարիամ Յակովբայ եւ Յովսեայ տեսին զտեղին ուր եղաւ:</p>	<p>Մարկ ԺԵ 47</p>	<p>⁴⁷Իսկ <i>Մարիամ Մագդաղենացին</i> և Հակոբոսի ու Հովսեի մայր Մարիամը տեսան այն տեղը, ուր նա դրվեց:</p>
<p>¹Եւ իբրև անց շաբաթն, <i>Մարիամ Մագդաղենացի</i> եւ Մարիամ Յակովբայ եւ Սողովմէ չոգան պատրաստեցին խունկս:</p>	<p>Մարկ ԺԶ 1</p>	<p>¹Եվ երբ շաբաթն անցավ, <i>Մարիամ Մագդաղենացին</i>, Հակոբոսի մայր Մարիամը և Սաղոմեն գնացին խնկի պատրաստություն տեսան, որպեսզի գան և օծեն նրա մարմինը:</p>
<p>⁹Եւ իբրեւ անց շաբաթն, <i>Մարիամ Մագդաղենացի</i> եւ Մարիամ Յակովբայ եւ Սողովմէ չոգան պատրաստեցին խունկս, զի եկեցցեն օծցեն զնա:</p>	<p>Մարկ ԺԶ 9</p>	<p>⁹Կիրակի առավոտյան հարություն առած լինելով՝ Յիսուս նախ երևաց <i>Մարիամ Մագդաղենացու</i>-ն, որից յոթը դև էր հանել:</p>

¹Եւ եղել յետ այնորիկ եւ ինքն շրջեր ընդ քաղաքս եւ ընդ գեղս, քարոզեր եւ աստարաներ զարքայութիւն Աստուծոյ, եւ երկտասանքն ընդ նմա. ²Եւ կանայք ոմանք որ բժշկեալ էին յայսոց չարաց եւ ի հիւանդութեանց. *Մարիամ* որ կոչէր *Մաքրաղէնացի*, յորմէ եւթն դեւն ելեալ էր:

Ղուկ Ը 2

¹Դրանից հետո Յիսուս շրջում էր քաղաքներում և գյուղերում, քարոզում էր և ավետարանում Աստծո արքայությունը: Եվ նրա հետ էին Տասներկուսը ²և մի քանի կանայք, որոնք բժշկվել էին չար ոգիներից ու հիվանդություններից. *Մարիամը*, որ կոչվում էր *Մաքրաղէնացի*, և որից յոթը դև էր դուրս եկել:

¹⁰Եւ էին *Մարիամ Մաքրաղէնացի* եւ Յովհաննա եւ Մարիամ Յակովբայ եւ այլք ընդ նոսա որ պատմեցին զայս առաքելոցն:

Ղուկ ԻԴ 10

¹⁰Եվ *Մարիամ Մաքրաղէնացին*, Յովհաննան, Յակոբի մայր Մարիամը և նրանց հետ ուրիշ կանայք էին, որ այս բաները պատմեցին առաքյալներին:

²⁵Եւ կային առ խաչին Յիսուսի մայրն նորա, եւ քոյր մօր նորա, Մարիամ Կղեովպայ, եւ *Մարիամ Մաքրաղէնացի*:

Յովի ԺԹ 25

²⁵Իսկ Յիսուսի խաչի մոտ կանգնած էին նրա մայրը և նրա մորաքույրը՝ Կղեովպասի կին Մարիամը և *Մարիամ Մաքրաղէնացին*:

¹Եւ ի միաշարաթւոջն *Մարիամ Մաքրաղէնացի* գայ առաւօտուն ընդ արշալույսն ի գերեզման անդր, եւ տեսանէ զվէմն բարձեալ ի դրաց գերեզմանին:

Յովի Ի 1

¹Եվ կիրակի օրը *Մարիամ Մաքրաղէնացին* առավոտյան արշալույսին գերեզման է գալիս և տեսնում է, որ քարը գերեզմանի դռնից վերցված է:

¹¹Բայց *Մարիամ* կայր արտաքոյ գերեզմանին եւ լայր. եւ մինչդեռ լայր, խոնարհեցաւ ի գերեզմանն. ¹²Եւ տեսանէ երկուս հրեշտակս ի սպիտակս, զի նստին մի ի սնարից եւ մի յանոտից ուր կայր մարմինն Յիսուսի:

Յովի Ի 11

¹¹Բայց *Մարիամը* կանգնած էր գերեզմանի դուրսը ու լաց էր լինում. և մինչ դեռ լաց էր լինում, կռացավ դեպի գերեզմանը ¹²և տեսավ երկու հրեշտակներ՝ սպիտակների մեջ, որոնք նստել էին՝ մեկը՝ սնարին, և մյուսը՝ ոտքերի մոտ, այնտեղ, ուր Յիսուսի մարմինն էր եղել:

¹⁶Ասէ ցնա Յիսուս. *Մարիամ*: Եւ նա դարձաւ եւ ասէ ցնա Եբրայեցերէն. Րաբբունի, որ թարգմանի Վարդապետ:

Յովի Ի 16

¹⁶Յիսուս նրան ասաց՝ *Մարիամ*: Եվ նա դարձավ ու եբրայերեն նրան ասաց՝ Ռաբբունի՛ (որ թարգմանվում է՝ վարդապետ):

¹⁸Գայ *Մարիամ Մաքրաղէնացի* եւ պատմէ աշակերտացն եթէ տեսն նա զՏէր, եւ զայս ինչ ասաց ցնա:

Յովի Ի 18

¹⁸*Մարիամ Մաքրաղէնացին* եկավ ու աշակերտներին պատմեց, թե ինքը Տիրոջը տեսել է, և նա իրեն այս բաներն է ասել:

Մարիամ (եբր. «Հաստատակամուկթյուն», հնարավոր է, որ այս անունը եբրայեցերենին է անցել հին եգիպտերենից *Մարիե ձևով*, որ նշանակում է

«սիրելի»): Մեկն այն կանանցից, ովքեր իրենց ծառայութիւններն ու նյութական օժանդակութիւնն էին ցույց տալիս Հիսուսին և նրա աշակերտներին:

Նա ներկա է եղել Հիսուսի խաչելութ-
յանը: Հովհաննու Ավետարանում Մա-
րիամ Մագդաղենացին ներկայանում է
որպես հարուցյալ Քրիստոսի առաջին
ականատեսը:

Մագդաղենացի անվանումը հու-
շում է Մարիամի՝ Գալիլիայի ծովափնյա
Մագդաղիա քաղաքից լինելու մասին,
որը Հիսուսի ժամանակներում Գալի-
լիայի ծովը շրջապատող տասը մեծ քա-
ղաքներից մեկն էր:

Ղուկաս ավետարանիչը նշում է,
որ նրանից «յոթ դե էր դուրս եկել»՝
չհստակեցնելով, թե ո՛վ էր նրան ազա-
տել դեերից: Սուրբգրային աղբյուրնե-
րից դատելով՝ հնարավոր չէ պարզել,
թե արդյոք ի՛նչ հիվանդությունից էր

բուժվել Մարիամը՝ Ֆիզիկակա՞ն, հո-
գեկա՞ն, թե՞ բարոյական: Հենց այս
պատճառով էլ անհնար է նույնացնել
Մարիամ Մագդաղենացուն և Ղուկասի
Ավետարանի անառակ կնոջը, ով օծում
է Հիսուսի ոտքերը: Մարիամ Մագդաղե-
նացու անունը հիշատակվում է Հիսու-
սի խաչելության դրվագում՝ Գալիլիա-
յից եկած կանանց թվում: Հովհաննու
Ավետարանի համաձայն՝ Հարուցյալ
Տերն ամենից առաջ հայտնվում է հենց
այս Մարիամին:

Հունական մի ավանդության համա-
ձայն՝ Մարիամը Հովհաննեսի հետ զնա-
ցել է Եփեսոս, որտեղ էլ մահացել է, և
նրա մարմինը հետագայում տեղափոխ-
վել է Կոստանդնուպոլիս:

ՄԱՐԻԱՄ Զակորոսի և Հովսեփ մայրը

⁵⁵Էին անդ կանայք բազումք, կային ի հեռաստանէ եւ հայէին, որք եկին զկնի Յիսուսի ի Գալիլէ պաշտել զնա. ⁵⁶յորս էր Մարիամ Մագդաղենացի, եւ Մարիամ Յակովբայ եւ Յովնայ մայր, եւ մայր որդւոցն Ջեբեդայ:

Մատթ ԻԵ 56

⁵⁵Այնտեղ շատ կանայք կային, որոնք կանգնած հեռվից նայում էին և որոնք Գալիլիայից եկել էին Հիսուսի հետևից՝ նրան ծառայելու համար. ⁵⁶նրանց մեջ էին Մարիամ Մագդաղենացին, Հակոբի եւ Հովնայի մայր Մարիամը և Ջեբեդեոսի որդիների մայրը:

⁶¹Անդ էր Մարիամ Մագդաղենացի եւ մեւս Մարիամն, նստէին հանդէպ գերեզմանին:

Մատթ ԻԵ 61

⁶¹Այնտեղ էր Մարիամ Մագդաղենացին և մյուս Մարիամը. նրանք նստած էին գերեզմանի դիմաց:

¹Եւ յերեկոյի շաբաթուն յորում լուսանայր միաշաբաթին, եկն Մարիամ Մագդաղենացի եւ մեւս Մարիամն տեսանել զգերեզմանն:

Մատթ ԻԸ 1

¹Շաբաթ օրվա երեկոյան, երբ կիրակին լուսանում էր, Մարիամ Մագդաղենացին և մյուս Մարիամը եկան գերեզմանը տեսնելու:

⁴⁰Էին և կանայք, որ հայէին ի հեռաստանէ, յորս էր Մարիամ Մագդաղենացի և Մարիամ Յակովբոս փոքրկան և Յովնայ մայրն և Սողովմէ:

Մարկ ԺԵ 40

⁴⁰Կային և կանայք, որոնք դիտում էին հեռվից: Նրանց մեջ էին Մարիամ Մագդաղենացին, Կրտսեր Հակոբոսի եւ Հովնայի մայրը՝ Մարիամը, ինչպես և Սաղոմեն:

⁴⁷Իսկ Մարիամ Մագդաղենացի եւ Մարիամ Յակովբայ եւ Յովնայ տեսին զտեղին ուր եղաւ:

Մարկ ԺԵ 47

⁴⁷Իսկ Մարիամ Մագդաղենացին և Հակոբոսի ու Հովնայի մայր Մարիամը տեսան այն տեղը, ուր նա դրվեց:

¹Եւ իբրև անց շաբաթն, Մարիամ Մագդաղենացի եւ Մարիամ Յակովբայ, եւ Սողովմէ չոգան պատրաստեցին խունկս, զի եկեսցեն օծցեն զնա:

Մարկ ԺԶ 1

¹Երբ շաբաթն անցավ, Մարիամ Մագդաղենացին, Հակոբոսի մայր Մարիամը և Սաղոմեն գնացին խնկի պատրաստություն տեսան, որպեսզի գան և օծեն նրա մարմինը:

¹⁰Եւ էին Մարիամ Մագդաղենացի եւ Յովհաննա եւ Մարիամ Յակովբայ եւ այլք ընդ նոսա որ պատմեցին զայս առաքելոցն:

Ղուկ ԻԴ 10

¹⁰Եվ Մարիամ Մագդաղենացին, Հովհաննան, Հակոբի մայր Մարիամը և նրանց հետ ուրիշ կանայք էին, որ այս բաները պատմեցին առաքյալներին:

Մարիամ (եբր. «Հաստատակամուծյուն», հնարավոր է, որ այս անունը եբրայեցերենին է անցել հին եգիպտերենից Մարիե ձևով, որ նշանակում

է «սիրելի»): Հակորոսի և Հովսեփ մայրը, Մարիամ Մագդաղենացու մշտական ուղեկիցը թե՛ Գալիլիայում, թե՛ Երուսաղեմում, մեկն այն կանանցից,

ովքեր իրենց ծառայություններն ու նյութական օժանդակությունն են ցույց տվել Հիսուսին և Նրա աշակերտներին՝ նրանց դժվարին և դեգերումներով լի առաքելության ժամանակ, ականատեսը Հիսուսի խաչելության և թաղման, ով գերեզման այցելած կանանց հետ կիսել է այն զարմանքն ու ապշանքը, երբ շաբաթվա առաջին օրը գերեզմանի դռնից քարը գտել են մի կողմ գլորված: Ավետարանիչները կանանց վերաբերմունքը տարակերպ են ներկայացնում. Մարկոսն ասում է, թե նրանք այնքան էին վախեցել, որ ոչ ոքի ոչինչ չեին ասում,

Մատթեոսը պատմում է, թե ինչպես են նրանք տունդարձի ճանապարհին հանդիպում Հիսուսին, Ղուկասն ավելացնում է, որ նրանք պատգամը հայտնում են առաքյալներին, որոնք ուղղակի չեն հավատում: Հովհաննես ավետարանիչը Մարիամին կոչում է նաև «Կղեոպասի», ինչն ավելի շուտ նշանակում է Կղեոպասի կին, քան Կղեոպասի դուստր:

Եվսեբիոս Կեսարացու (Դ դ.) վկայության համաձայն՝ Կղեոպասը Հովսեփի՝ կույս Մարիամի նշանածի եղբայրն էր:

ՄԱՐԻԱՄ՝ Մարթայի քույրը

- ³⁹Եւ նորա էր քոյր մի, որում անուն էր **Մարթամ**, որ եւ եկն նստաւ առ ոտսն Տեառնն եւ լսէր զբանս նորա:
- ⁴¹Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ. Մարթա, Մարթա, դու հոգսս եւ զբազուն իւիք զբաղեալ ես, ⁴²բայց աստ սակաւ ինչ պիտոյ է: **Մարթամ** մասն բարի ընտրեաց, որ ոչ բարձրի ի սմանէ:
- ¹Եւ էր ոմն հիւանդ Ղազարոս ի Բեթանեայ, ի գեղջէ **Մարթամայ** եւ Մարթայի քեռ նորա: ²Այս այն **Մարթամ** էր որ օծ զՏէրն իւղով, եւ ջնջեաց զոտս նորա հերով իւրով. որոյ եղբայրն Ղազարոս հիւանդ էր:
- ⁵Եւ սիրէր Յիսուս զՄարթա եւ զքոյր նորա **չ Մարթամ** եւ զՂազար:
- ¹⁹Բազունք ի Յրէից անտի եկեալ էին առ Մարթա եւ **Մարթամ**, զի մխիթարեսցեն զնոսս վասն եղբօրն: ²⁰Մարթա իբրեւ լուաւ թէ Յիսուս գայ, ընդ առաջ գնաց նորա, բայց **Մարթամ** նստէր անդէն ի տան:
- ²⁸Եւ զայս իբրեւ ասաց, գնաց եւ կոչեաց **չ Մարթամ**, զքոյր իւր, լռելեայն եւ ասէ. Վարդապետն եկեալ է եւ կոչէ զքեզ:
- ³¹Իսկ Յրեայքն որ էին ընդ նմա ի տան անդ եւ մխիթարէին զնա, իբրեւ տեսին **չ Մարթամ** թէ յարեաւ վաղվաղակի եւ գնաց, գնացին եւ նոքա զհետ նորա, համարէին թէ ի գերեզմանն երթայ զի լացցէ անդ: ³²Իսկ **Մարթամ** իբրեւ եկն ուր էրն Յիսուս եւ ետես զնա, անկաւ առ ոտս նորա եւ
- Ղուկ Ժ 39
- Ղուկ Ժ 42
- Յովի ԺԱ 1-2
- Յովի ԺԱ 5
- Յովի ԺԱ 19-20
- Յովի ԺԱ 28
- Յովի ԺԱ 31-32
- ³⁹Եվ սա մի քույր ունէր, որի անունը **Մարթամ** էր, որ եկավ նստեց Տիրոջ ոտքերի առաջ և լսում էր նրա խոսքերը:
- ⁴¹Հիսուս պատասխանեց ու ասաց. «Մարթա՛, Մարթա՛, դու հոգս ես անում և շատ բաներով ես զբաղված, ⁴²բայց այստեղ քիչ բան է պետք. **Մարթամ**ը ընտրել է լավ մասը, որ նրանից չպիտի վերցվի»:
- ¹Եվ մի հիվանդ կար, Ղազարոս անունով, Բեթանիայից՝ **Մարթամի** և նրա քույր Մարթայի գյուղից: ²Սա այն **Մարթամն** էր, որ յուղով օծեց Տիրոջը և իր մազերով սրբեց նրա ոտքերը: Եվ սրա եղբայր Ղազարոսը հիվանդ էր:
- ⁵Հիսուս սիրում էր **Մարթամին**, նրա քրոջը՝ Մարթային, և Ղազարոսին:
- ¹⁹Հրեաներից շատերը եկել էին Մարթայի և **Մարթամի** մոտ, որպեսզի նրանց մխիթարեն իրենց եղբոր մահվան համար: ²⁰Երբ Մարթան լսեց, որ Հիսուս գալիս է, նրան ընդառաջ գնաց. իսկ **Մարթամ**ը տանը նստած էր:
- ²⁸Եվ այս ասելուց հետո, գնաց զաղտնաբար կանչեց իր քրոջը՝ **Մարթամին** և ասաց. «Վարդապետն է եկել և քեզ է կանչում»:
- ³¹Իսկ այն հրեաները, որ նրա հետ տանն էին և նրան մխիթարում էին, երբ տեսան **Մարթամին**, որ վեր կացավ իսկույն ու գնաց, իրենք ևս նրա հետևից գնացին. կարծում էին, թե գերեզման է գնում, որ այնտեղ լա լինի: ³²Իսկ **Մարթամ**ը, երբ եկավ այնտեղ, ուր Հիսուս կանգնած էր, ու

ասէ. Տէր, եթէ աստ էիր դիպեալ, ոչ էր մեռեալ եղբայրն իմ:

տեսավ նրան, ընկավ նրա ոտքերն ու ասաց. «Տէ՛ր, եթէ այստեղ եղած լինէիր, իմ եղբայրը մեռած չէր լինի»:

³Իսկ Մարիամ, առեալ լիտր մի իւղոյ նարդեան ազնուի մեծագնոյ, օծ զոտսն Յիսուսի, եւ հերով իւրով մաքրէր զոտս նորա. եւ տունն լի եղել ի հոտոյ իւղոյն:

Յովի ԺԲ 3

³Իսկ Մարիամը մի լիտր ազնիվ նարդոսի թանկարժեք յուղ վերցնելով՝ օծեց Յիսուսի ոտքերը. և իր մազերով էլ սրբում էր նրա ոտքերը. և տունը լցվեց յուղի բուրմունքով:

Մարիամ (եբր. «հաստատակամություն»), հնարավոր է, որ այս անունը եբրայեցերենին է անցել հին եգիպտերենից Մարիե ձևով, որ նշանակում է «սիրելի»): Բեթանիացի Ղազարոսի երկու քույրերից մեկը, Հիսուսի մտերիմ բարեկամներից, որոնց տանը Նա հյուրընկալվում էր Երուսաղեմ այցելելիս, հատկապես Պասեքի տոնին:

վում: Հատկապես տեղի վերաբերյալ Ղուկասը տարբերվում է մյուսներից՝ նշելով Գալիլիան: Հովհաննեսը համատեաններից զանազանվում է նրանով, որ պատմելով Ղազարու հարուժյան դրվագը, նշում է օձող կնոջ անունը՝ «սա այն Մարիամն էր, որ յուզով օծեց Տիրոջը և իր մազերով սրբեց նրա ոտքերը» (Հովհ ԺԱ 2): Ղուկասի պատումի համաձայն՝ օձող կինը մեղավոր մեկն էր: Մատթեոսի ու Մարկոսի վկայությամբ՝ դեպքը տեղի է ունեցել բորոտ Սիմոնի տանը: Նրանք շեշտում են, որ կինն օծել է Հիսուսի գլուխը, և ոչ թե ոտքերը, ինչպես Ղուկասու և Հովհաննու Ավետարաններում: Ամենահավանական տեսակետներից մեկն այն է, որ Հիսուս իր երկրավոր գործունեության ընթացքում երկու անգամ է օձվել՝ մեկը Գալիլիայում մեղավոր կնոջ կողմից, մյուսը՝ Բեթանիայում, Մարթայի քույր Մարիամի կողմից:

Անվանապես հիշատակվում է միայն Ղուկասու և Հովհաննու Ավետարաններում: Հովհաննու Ավետարանում՝ Ղազարոսի հարուժյան դրվագում, նկարագրվում է Հիսուսի հանդիպումը Մարթայի ու Մարիամի հետ Բեթանիայում: Մարիամի մասին խոսելիս ավետարանիչը հավելում է, որ նա Տիրոջն օծեց յուզով և նրա ոտքերը սրբեց իր մազերով:

Բոլոր չորս Ավետարաններն էլ նկարագրում են Հիսուսին օձող կնոջը: Բայց հարց է ծագում. արդյո՞ք բոլորն էլ նույն դեպքի մասին են խոսում: Մատթեոսն ու Մարկոսը պակաս կամ ավելի չափով համամիտ են միմյանց, Ղուկասի նկարագրության մեջ իրադարձությունն այլ կերպ է մատուց-

Մարիամի այս արարքը Հիսուսի հանդեպ սիրո ու նվիրվածության լավագույն դրսևորումն էր և պայմանավորված էր Հիսուսի մահվան՝ Մարիամի կանխազգացմամբ:

ՄԱՐԻԱՄ՝ Մարկոս ավետարանչի մայրը

⁴⁵Բազումք ի Յրէիցն որ եկեալ էին առ Մարէմանս, իբրեւ տեսին զոր արարն՝ հաւատացին ի նա:

Յովի ԺԱ 45

⁴⁵Յրեաներից շատերը, որոնք եկել էին Մարիամէնց մոտ, երբ տեսան, ինչ որ Յիսուս արեց, հավատացին նրան:

Մարիամ (եբր. «հաստատակամութիւն»), հնարավոր է, որ այս անունը եբրայեցերենին է անցել հին եգիպտեցերենից Մարիե ձևով, որ նշանակում է «սիրելի»): Հովհաննէս Մարկոսի մայրը, ում տունը դառնում է Երուսաղեմում քրիստոնեական առաջին ժողովարանը: Ավանդութիւնը հաստատում է, որ հենց այս տանն են տեղի ունեցել և՛ Վերջին ընթրիքը, և՛ Հիսուսի համբարձումից հետո առաքյալների առաջին հանդիպումը: Զարմանալի չէ, որ բանտից փախուստի դիմած Պետրոսն անմիջապէս ճանապարհ է ընկնում դեպի վաղ եկեղեցու այդ ընդհատակյա կենտրոնը (հմտ. Գործք ԺԲ 12): Մարիամն ըստ երևույթին որոշ ունեցվածքի տեր այրի էր, որովհետև տունը նրա անունով էր, և նա ծառաներ ու աղախիներ ուներ:

Հռովմէն՝ Մարիամի աղախինը ճանաչում է Պետրոսի ձայնը (հմտ. Գործք ԺԲ 13-14), ուստի ենթադրելի է, որ նա տան հաճախակի այցելուներից էր:

Եթե Բառնաբաս առաքյալը Հովհաննէս Մարկոսի մորեղբայրն էր կամ մորեղբոր տղան, ապա Մարիամը Բառնաբասի քույրը կամ մորաքույրն էր:

Մարիամի տան ավանդական վայրերից մեկը Երուսաղեմի Արևմտյան բլուրն է, հին քաղաքի պարիսպների ներսում, որտեղ այսօր կանգնած են ասորական ուղղափառ եպիսկոպոսարանը, եկեղեցին ու մենաստանը: Քրիստոնյա ուխտավորների համար այդ եկեղեցին նշանավորվում է նրանով, որ այնտեղ մատուցվող ասորերեն պատարագը նման է արամեերենին, որով խոսել են Հիսուս ու Նրա աշակերտները:

ՄՈՓԵՐ

Մոզեր (հուն. «իմաստուններ»): Առաջին հեթանոսները, որ մանուկ Հիսուսին երկրպագեցին որպես Մեսիայի կամ հրեաների թագավորի: Հետևելով աստղին՝ նրանք Բեթղեհեմի արևելքից գալիս են Հիսուսի մոտ՝ Նրան ընծայելով ոսկի, կնդրուկ և զմուռս (հմմտ. Մատթ Բ 1-12):

Տերտուղիանոսը (Բ-Գ դդ.) մոզերին համարում է «գրեթե թագավորներ», իսկ Որոզինեսը (Գ դ.) մոզերի թիվը որոշում է ըստ ընծաների, որոնք երեքն էին: Զ դարում տարածվում է նրանց թագավորական իշխանության մասին ավանդությունը, և նրանք սկսվում են հիշատակվել անուններով՝ Գասպար, Մելքոն և Բաղդասար: Միջնադարում հաստատվում է նրանց պաշտամունքը: 1162թ. Գերմանացի կայսր Ֆրեդերիկ Բարբարոսան նրանց նշխարները տեղափոխում է Քյոլնի մայր եկեղեցի:

«Արևելքից մոզեր եկան Երուսաղեմ» միտքը հստակ չի հայտնում՝ արդյոք նրանք արևելյա^ն աստղագուշակ-

ներ էին, թե՞ պարզապես Երուսաղեմի արևելքից էին եկել: Տերտուղիանոսի և Հուստինոս Վկայի (Բ դ.) կարծիքով մոզերը եկել են Արաբիայից, ինչպես «Արաբիայի և Սաբայի թագավորներ»՝ բերելով նվերներ, Եսայու մարգարեության համաձայն (հմմտ. Ես Կ 6): Իհարկե կային աստղերի անուններով կոչվող արաբական ցեղեր, և «մոլորակայիններ» կոչված մի ցեղ, որը պնդում էր, թե իր նախնիներն են այցելել մարգարե Հիսուս Մեսիային:

Մատթեոսի Ավետարանի հեղինակի համար մոզերի գալստյան խորհուրդը մեծ էր այնքանով, որ նրանք Հիսուս Մեսիային երկրպագող հեթանոսների նախակարապետներն էին: Ավետարանն ավարտվում է Հիսուսի՝ աշակերտներին ուղղված տիեզերական պատգամով. «Գնացե՛ք ուրեմն աշակերտ դարձրե՛ք բոլոր ազգերին, նրանց մկրտեցե՛ք Հոր և Որդու և Սուրբ Հոգու անունով...» (Մատթ ԻԸ 19):

ՆԱԹԱՆԱՅԵԼ

⁴⁵Գտան է Փիլիպպոս *ՎՆախանայել* եւ ասէ ցնա. Ձորմէ գրեաց Մովսէս յօրէնսն՝ եւ մարգարէքն, գտաք զՅիսուս զորդի Յովսեփայ ի Նազարեթ: ⁴⁶Ասէ ցնա *ՎՆախանայել*. Իսկ ի Նազարեթ մա՞րթ ինչ իցէ բարւոյ իմիք լինել: Ասէ ցնա Փիլիպպոս. Ել եւ տես: ⁴⁷Իբրեւ ետես Յիսուս *ՎՆախանայել* զի գայր առ նա, ասէ վասն նորա. Ահա արդարեւ Իսրայելացի յորում նենգութիւն ոչ գոյ: ⁴⁸Ասէ ցնա *ՎՆախանայել*. Ուստի՞ ճանաչես զիս: Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնա. Մինչչեւ էր Փիլիպպոսի կոչեցեալ զքեզ՝ զի էիր ի ներքոյ թգնւոյն, տեսի զքեզ: ⁴⁹Պատասխանի ետ նմա *ՎՆախանայել* եւ ասէ. Ռաբբի, դու ես Որդի Աստուծոյ, դու ես թագաւորն Իսրայելի:

Յովի Ա 45-49

⁴⁵Փիլիպպոսը գտնում է *Վախանայելին* ու նրան ասում. «Ում մասին որ Մովսէսը օրենքի մեջ և մարգարեները գրել են, գտանք նրան Յիսուսին՝ Յովսեփի որդուն, Նազարեթ քաղաքից»: ⁴⁶*Վախանայելը* նրան ասաց. «Իսկ կարելի՞ է, որ Նազարեթից մի որևիցէ լավ բան դուրս գա»: Փիլիպպոսը նրան ասաց. «Արի՛ և տես»: ⁴⁷Երբ Յիսուս տեսավ *Վախանայելին*, որ իր մոտ էր գալիս, ասաց նրա մասին. «Ահա՛ իսկական մի իսրայելացի, որի մեջ նենգություն չկա»: ⁴⁸*Վախանայելը* նրան ասաց. «Որտեղի՞ց ես ինձ ճանաչում»: Յիսուս պատասխանեց և ասաց նրան. «Փիլիպպոսը դեռ քեզ չկանչած, երբ թգնու տակ էիր, տեսա քեզ»: ⁴⁹*Վախանայելը* պատասխան տվեց նրան ու ասաց. «Ռաբբի՛, դու՛ ես Աստծո Որդին, դու՛ ես Իսրայելի թագավորը»:

²Էին ի միասին Սիմովն Պետրոս, եւ Թովմաս անուանեալն Երկուորեակ, եւ *Վախանայել* որ ի Կանայ Գալիլեացւոց, եւ որդիքն Ձեբեդեայ, եւ այլք յաշակերտաց անտի երկու:

Յովի ԻԱ 2

²Միասին էին Սիմոն Պետրոսը, Թովմասը՝ Երկվորյակ կոչվածը, *Վախանայելը*, որ Գալիլիայի Կանա քաղաքից էր, Ձեբեդեոսի որդիները և աշակերտներից ուրիշ երկու հոգի:

Նաթանայել (Եբր. «Աստվածատուր»):

Տե՛ս ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԵՈՍ առաքյալ

ՆԻԿՈՂԵՄՈՍ

¹Եւ էր այր մի ի փարիսեցւոց անտի Նիկողոսն անուն նորա, իշխան Յրեից:

Յովի Գ 1

¹Եվ փարիսեցիների մեջ Նիկողոսն անունով մի մարդ կար, որ հրեաների իշխանավոր էր:

⁴Ասէ ցնա Նիկողոսն. Ձիա՞րդ կարէ մարդ ծնանել որ ծերն իցէ. միթէ մա՞րթ ինչ իցէ անդրէն յորովայն մօր իւրոյ կրկին մտանել եւ ծնանել:

Յովի Գ 4

⁴Նիկողոսնը նրան ասաց. «Ինչպե՞ս կարող է ծնվել մի մարդ, որ ծեր է. միթե կարելի՞ է իր մոր որովայնը կրկին անգամ մտնել ու ծնվել»:

⁹Պատասխանի ետ Նիկողոսն եւ ասէ ցնա. Ձիա՞րդ մարթի այդմ լինել:

Յովի Գ 9

⁹Նիկողոսնը հարցրեց նրան. «Այդ ինչպե՞ս կարող է լինել»:

⁵⁰Ասէ Նիկողոսն ցնոսա (որ եկեալն էր առ նա գիշերի յառաջագոյն, եւ մի էր ի նոցանէ). ⁵¹Միթէ օրէնքն մեր դատի՞ն գմարդ, եթէ ոչ լսեն ինչ նախ ի նմանէ, կամ գիտեն զինչ գործէ:

Յովի Է 50

⁵⁰Նիկողոսնը, որ նախապես գիշերով եկել էր նրա մոտ և նրանցից մեկն էր, նրանց ասաց. ⁵¹«Միթե մեր օրենքը դատապարտու՞մ է մարդուն, եթե նախ նրանից լսած և կամ իմացած չլինի, թե ինչ է գործել նա»:

³⁹Եկն եւ Նիկողոսն որ եկեալն էր առ Յիսուս ի գիշերի գառաջինն, եւ եբեր գնուռս խառն ընդ հալուէս իբրեւ լտերս հարելր:

Յովի ԺԹ 39

³⁹Նիկողոսնը, որ առաջին անգամ գիշերով Յիսուսի մոտ էր եկել, բերեց մոտ հարյուր լիտր գնուռս՝ հալվեի հետ խառնված:

Նիկողոսնոս (Հուն. «մարդկանց հաղթող»): Փարիսեցի, Սինեդրիոնի կամ Մեծ ատյանի անդամ, ով գիշերով այցելում է Հիսուսին: Նրան հիշատակում է միայն Հովհաննու Ավետարանը, որտեղ նա անվանվում է «Հուդայի երկրի իշխանավոր»: Նիկողոսնոսն ազնիվ մարդ էր, նրան հետաքրքրում էր Հիսուսի վարդապետությունը, բայց վախենալով փարիսեցիներից՝ խուսափում էր բացահայտ արտահայտել իր համակրանքը Հիսուսի հանդեպ: Չնայած Հիսուսի վարդապետության նկատմամբ իր հետաքրքրությունը՝ նա այդպես էլ չի հասկանում Հոգուց ծնվելու մասին

Հիսուսի փոխաբերությամբ: Նիկողոսնոսը երկրորդ անգամ հիշատակվում է Հովհաննու գլխում, որտեղ նա բացահայտորեն իր համակրանքն է արտահայտում Քրիստոսի հանդեպ՝ նշելով, որ Նրան հարկավոր է լսել: Վերջին անգամ Նիկողոսնոսին հանդիպում ենք Հովհաննու Ավետարանի վերջնամասում, երբ նա Հիսուսի մարմինն օծելու համար գնուռս և հալվե է բերում:

Նիկողոսնոսի մասին այլ տեղեկություններ մեզ չեն հասել, բացի անվավեր որոշ ավետարաններում պահպանված ավանդություններից, որոնցից է նաև Նիկողոսնոսի անուն կրող ավետարանը:

ՊԵՏՐՈՍ առաքյալ

- ¹⁸Մինչ դեռ զգնայր Յիսուս ընդ եզր ծովուն գալիլեցաւոց, ետես երկուս եղբարս զՍիմոն զկոչեցեալն **Պէտրոս**, եւ զԱնդրեաս եղբայր նորա՝ արկեալ ուռկան ի ծով. քանզի ձկնորսք էին:
- ¹⁴Եւ եկեալ Յիսուս ի տուն **Պէտրոսի**, ետես զի զոքանչն նորա անկեալ դնէր տապացեալ: ¹⁵Կալաւ զձեռանէ նորա՝ եւ եթող զնա ջերմնն. յոտն եկաց՝ եւ պաշտէր զնա:
- ²Եւ առաքելոցն երկոտասանից՝ էին անուանք այսոքիկ: Առաջին, Սիմոն՝ անուանեալն **Պէտրոս**, եւ Անդրեաս եղբայր նորա: ³Յակովբոս Ջեբեղեայ, եւ Յովիաննես եղբայր նորա. Փիլիպպոս, եւ Բարթողոմէոս. ⁴Թովմաս, եւ Մատթէոս մաքսաւոր. ⁵Յակովբոս Ալփեայ, եւ Ջաբէոս՝ որ անուանեցաւն Թադէոս: ⁶Սիմոն կաննանացի, եւ Յուդա սկարիովտացի՝ որ եւ մատնեացն զնա:
- ²⁸Պատասխանի ետ նմա **Պէտրոս**՝ եւ ասէ. Տէր՝ եթէ դու ես, հրամայեա ինձ գալ առ քեզ ի վերայ ջրոյս: ²⁹Եւ նա ասէ. Եկ: Եւ իջեալ ի նաւն **Պէտրոս**՝ զնաց ի վերայ ջուրցն, եւ եկն առ Յիսուս:
- ¹⁵Պատասխանի ետ նմա **Պէտրոս** եւ ասէ. Մեկնեա մեզ զառակս զայս:
- ¹⁶Պատասխանի ետ նմա Սիմոն **Պէտրոս**՝ եւ ասէ. Դու ես Քրիստոսն որդի Աստուծոյ կենդանւոյ:
- ²²Եւ առեալ զնա մեկուսի՝ **Պէտրոսի**, սկսաւ կազել ընդ նմա՝ եւ ասել. Քաւ լիցի քեզ Տէր, մի՛ եղիցի քեզ այդ: ²³Եւ նա դարձեալ ի **Պէտրոս**՝ ասէ.
- Մատթ Դ 18
- Մատթ Ը 14
- Մատթ Ժ 2
- Մատթ ԺԴ 28-29
- Մատթ ԺԵ 15
- Մատթ ԺԶ 16
- Մատթ ԺԶ 22-23
- ¹⁸Մինչ Հիսուս Գալիլիայի ծովեզերքով քայլում էր, տեսավ երկու եղբայրների՝ Սիմոնին, որ **Պէտրոս** էր կոչվում, և նրա եղբայր Անդրյասին. ծովի մեջ ուռկան էին զցում, քանի որ ձկնորսներ էին:
- ¹⁴Հիսուս **Պէտրոսի** տունը գալով՝ տեսավ, որ նրա զոքանչը տաքուքիւսան մեջ պառկած էր: ¹⁵Բռնեց նրա ձեռքից, և ջերմությունը նրան թողեց. ոտքի կանգնեց և ծառայում էր նրանց:
- ²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն **Պէտրոս** կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Ջեբեղեոսի որդի Հակոբոս և նրա եղբայրը Հովիաննես, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, ⁴Թովմաս և Մատթէոս մաքսավոր, ⁵Ալփեոսի որդի Հակոբոս և Ղեբեոս, որ Թադէոս կոչվեց, ⁶Սիմոն Կաննանացի և Հուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:
- ²⁸**Պէտրոսը** նրան պատասխանեց ու ասաց. «Տէր, եթե դու ես, հրամայիր ինձ ջրի վրաով քեզ մոտ գալ»: ²⁹Եվ նա ասաց՝ արի՛: Եվ **Պէտրոսը** նավակից իջնելով՝ քայլեց ջրի վրաով ու եկավ Հիսուսի մոտ:
- ¹⁵**Պէտրոսը** պատասխան տվեց նրան և ասաց. «Այս առակը բացատրիր մեզ»:
- ¹⁶Սիմոն **Պէտրոսը** պատասխանեց ու ասաց. «Դու ես Քրիստոսը՝ կենդանի Աստծո որդին»:
- ²²Եվ **Պէտրոսը** նրան մի կողմ տանելով՝ սկսեց վիճել նրա հետ ու ասել. «Քա՛վ լիցի քեզ, Տէր, այդ քեզ չի պատահի»: ²³Եվ նա դառնալով

Երթ յե՛տս իմ սա՛տանայ, գայթազ-
դութիւն իմ ես. զի ո՛չ խորհիս դու
զաստուածոյսն, այլ զմարդկան:

Պէտրոսին՝ ասաց. «Ետևս գնա, սա-
տանա՛, դու գայթակղություն ես ինձ
համար. որովհետև քո խորհուրդը
Աստծունը չէ, այլ՝ մարդկանը»:

¹Եւ յետ վեց աւուր՝ առնու ընդ իւր
Յիսուս *և Պէտրոս* եւ զՅակովբոս եւ
զՅովհաննէս զեղբայր նորա, եւ հա-
նէ զնոսա ի լեառն մի բարձր առան-
ձինն:

Մատթ ԺԷ 1

¹Եվ վեց օր հետո Յիսուս իր հետ
վերցրեց *Պէտրոսին*, Յակոբոսին և
նրա եղբորը Յովհաննեսին և նրանց
հանեց, առանձին, մի բարձր լեռ:

⁴Պատասխանի ետ *Պէտրոս* եւ ասէ
ցՅիսուս. Տէր՝ բարուք է մեզ աստ
լինել. եւ թէ կամիս՝ արասցուք երիս
տաղաւարս. մի՞ քեզ, եւ մի՞ Մովսի-
սի, եւ մի՞ Եղիայի:

Մատթ ԺԷ 4

⁴*Պէտրոսը* պատասխան տվեց և
ասաց Յիսուսին. «Տէր, լավ է, որ
մենք այստեղ ենք. եթե կամենաս,
երեք տաղավարներ շինենք, մեկը՝
քեզ համար, մեկը՝ Մովսեսի, մեկն էլ՝
Եղիայի»:

²³Իբրեւ եկին նոքա ի Կափառնաւոմ,
մատեան՝ որք զերկդրամեանն պա-
հանջէին՝ առ *Պէտրոս*, եւ ասեն. Վար-
դապետն ձեր ո՛չ տայ զերկդրա-
մեանն, եւ նա ասէ՝ այո՛:

Մատթ ԺԷ 23

²³Երբ նրանք Կափառնայում եկան,
երկդրամյան տուրքը պահանջող-
ները մոտեցան *Պէտրոսին* և ասացին.
«Ձեր վարդապետը երկդրամյանը
չի՞ տալիս»: Եվ Պետրոսն ասաց՝
այո՛:

²¹Յայնժամ մատեաւ առ նա *Պէտրոս*՝
եւ ասէ. Տէր՝ քանի՞ ցս անգամ թէ մե-
ղիցէ ինձ եղբայր իմ, եւ թողից նմա.
մինչեւ ցե՞ւթն անգամ:

Մատթ ԺԸ 21

²¹Այն ժամանակ *Պէտրոսը* մոտեցավ
նրան ու ասաց. «Տէր, քանի՞ ան-
գամ, եթե եղբայրս իմ դեմ մեղանչի,
պետք է ներեմ նրան. մինչև յո՞թն
անգամ»:

²⁷Յայնժամ պատասխանի ետ *Պէտր-
ոս* եւ ասէ ցնա. Աւասիկ մեք՝ թողաք
զամենայն, եւ եկա՛ք զկնի քո. արդ՝
զին՞չ լինիցի մեզ:

Մատթ ԺԹ 27

²⁷Այն ժամանակ *Պէտրոսը* պատաս-
խան տվեց ու ասաց նրան. «Ահա-
վասիկ, մենք թողեցինք ամեն բան
և եկանք քո հետևից. արդ, մենք ի՞նչ
կ'ունենանք»:

³³Պատասխանի ետ *Պէտրոս*՝ եւ
ասէ ցնա. Թէպէտ եւ ամենեքեան
գայթազդեսցին ի քէն, սակայն ես
ո՛չ գայթազդեցայց:

Մատթ ԻԶ 33

³³*Պէտրոսը* պատասխանեց և ասաց
նրան. «Թեպետ և ամենքը քո պատ-
ճառով գայթակղվեն, սակայն ես
չեմ գայթակղվի»:

³⁵Ասէ ցնա *Պէտրոս*. թէ եւ մեռանել
հասանիցէ ընդ քեզ, զքեզ ո՛չ ուրա-
ցայց: Նոյնպէս եւ ամենայն աշա-
կերտքն ասէին:

Մատթ ԻԶ 35

³⁵*Պէտրոսը* նրան ասաց. «Թե քեզ
հետ մեռնել իսկ ինձ հասնի, քեզ չեմ
ուրանա»: Նույնն ասացին բոլոր
աշակերտներն էլ:

³⁷Եւ առեալ ընդ իւր *և Պէտրոս*՝ եւ
զերկուս որդիսն Ջեբեդեայ, սկսաւ
տրտմել եւ հոգալ:

Մատթ ԻԶ 37

³⁷Եվ իր հետ վերցնելով *Պէտրոսին* և
Ջեբեդեսի երկու որդիներին սկսեց
տրտմել և տագնապել:

- ⁵⁸Եւ Պէտրոս զիտ նորա երթայր բացագոյն մինչեւ ի սրահ քահանայապետին. եւ մտեալ ի ներքս նստիր ընդ սպասաւորսն տեսանել զկատարածն:
- ⁶⁹Իսկ Պէտրոս նստեր արտաքոյ ի գաւթին: Մատեաւ առ նա աղախին մի՝ եւ ասէ. Եւ դու ընդ Յիսուսի գալիլեացոյ էիր:
- ⁷³Եւ յետ՝ սակաւ միոյ մատուցեալ որք կայինն անդ՝ եւ ասեն յՊէտրոս. Արդարեւ եւ դու ի նոցանէ ես, քանզի եւ խաւսք քո յայտ առնեն զքեզ:
- ⁷⁵Եւ յիշեաց Պէտրոս զբանն Յիսուսի զոր ասաց, թէ մինչչեւ՝ հաւու խաւսեալ իցէ՝ երիցս ուրացիս զիս: Եւ ելեալ արտաքս՝ ելաց դառնապէս:
- ¹⁶Եւ եդ անուն Սիմովնի՝ Պէտրոս. ¹⁷Եւ Յակովբու Ջեբեղեայ՝ եւ Յովհաննու եղբարն Յակովբայ՝ եդ նոցա անուանս բաներեզես, որ է՝ որդիք որոտման, ¹⁸Եւ զԱնդրեաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողովմէոս, եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹադէոս, եւ զՍիմովն կաննանացի. ¹⁹Եւ զՅուդա սկարիովտացի, որ եւ մատնեացն գնա.
- ³⁷Եւ ոչ զոք եթող ընդ իւր երթալ, բայց միայն յՊէտրոս եւ զՅակովբոս եւ զՅովհաննէս՝ զեղբայրն Յակովբայ:
- ²⁹Ասէ ցնոսա. Իսկ դուք՝ զո՞ ուստեք ասէք զինէն թէ իցեմ: Պատասխանի ետ Պէտրոս, եւ ասէ ցնա. Դու ես Քրիստոսն:
- ³²Եւ համարձակ զբանն խաւսեցաւ: Եւ առեալ զնա մեկուսի Պէտրոսի՝ սկսաւ սաստել նմա: ³³Եւ նա դարձաւ ետես զաշակերտսն, սաստեաց Պէտրոսի՝ եւ ասէ. Երթ յետս իմ սա-
- Մատթ ԻԶ 58 ⁵⁸Եվ Պէտրոսը հեռվից նրան հետևելով՝ գնաց մինչև քահանայապետի գավիթը և ներս մտնելով՝ սպասավորների հետ նստեց՝ տեսնելու համար վախճանը:
- Մատթ ԻԶ 69 ⁶⁹Իսկ Պէտրոսը նստած էր դուրսը՝ գավթում. մի աղախին մտնեցավ նրան ու ասաց. «Դու՛ էլ գալիլիացի Յիսուսի հետ էիր»:
- Մատթ ԻԶ 73 ⁷³Եվ մի քիչ հետո այնտեղ գտնվողները, մտնեալով, Պէտրոսին ասացին. «Իրոք, դու էլ նրանցից ես, քանի որ քո խոսվածքն էլ քեզ հայտնի է անում»:
- Մատթ ԻԶ 75 ⁷⁵Եվ Պէտրոսը հիշեց Յիսուսի խոսքը, որ նա ասել էր, թե՛ դեռ քաղաղը չկանած՝ երեք անգամ ինձ պիտի ուրանաս: Եվ դուրս ելնելով՝ դառնապես լաց եղավ:
- Մարկ Գ 16 ¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պէտրոս դրեց ¹⁷և Ջեբեղեոսի որդու՝ Յակոբոսի ու նրա եղբոր՝ Յովհաննեսի անունները դրեց Բաներեզես, որ նշանակում է՝ Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև՝ Անդրեասին և Փիլիպպոսին և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր Մատթեոսին և Թովմասին և Ալփեոսի որդի Յակոբոսին և Թադէոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և Յուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:
- Մարկ Ե 37 ³⁷Եվ ոչ ոքի թույլ չտվեց իր հետ գնալ, այլ միայն՝ Պէտրոսին, Յակոբոսին և նրա եղբորը՝ Յովհաննեսին:
- Մարկ Ը 29 ²⁹Նրանց ասաց. «Իսկ դուք ի՞նչ էք ասում իմ մասին՝ ո՞վ եմ ես»: Պէտրոսը պատասխան տվեց և ասաց նրան. «Դու Քրիստոսն ես»:
- Մարկ Ը 32-33 ³²Եվ այս խոսքը ասաց բացահայտորեն. և Պէտրոսը նրան մի կողմ տանելով՝ սկսեց հանդիմանել նրան: ³³Իսկ նա դարձավ տեսավ աշակերտներին, սաստեց Պէտրոսին

տանայ. զի ոչ խորհիս դու զԱստուծոյսն, այլ զմարդկանս:

ու ասաց. «Ետևս գնա, սատանա՛, որովհետև դու Աստծու՛ բաները չես խորհում, այլ՝ մարդկանցը»:

¹Եւ յետ վեց աւուր՝ առնու ընդ իւր Յիսուս «Պէտրոս» եւ զՅակովբոս եւ զՅովհաննէս, եւ հանէ զնոսա ի լեառն մի բարձր առանձինն. եւ յայլակերպս եղեւ առաջի նոցա:

Մարկ Թ 1

¹Վեց օր հետո Յիսուս իր հետ վերցրեց Պէտրոսին, Յակոբոսին և Յովհաննեսին ու առանձին նրանց հանց մի բարձր լեռան վրա և նրանց առաջ պայծառակերպվեց:

⁴Պատասխանի ետ Պէտրոս՝ եւ ասէ ցՅիսուս. Ռաբբի՛ բարւո՞ք է մեզ աստ լինել. եւ արասցուք՝ երիս տաղաւարս՝ մի՛ քեզ, եւ մի՛ Մովսիսի, եւ մի՛ Եղիայի:

Մարկ Թ 4

⁴Պէտրոսը Յիսուսին ասաց. «Ռաբբի՛, լավ է, որ մենք այստեղ լինենք և երեք տաղավարներ շինենք, մեկը՝ քեզ, մեկը՝ Մովսեսի և մեկն էլ՝ Եղիայի համար»:

²⁸Սկսաւ ասել ցնա Պէտրոս. Ահաւսիկ մեք՝ թողաք զամենայն, եւ եկաք զկնի քո:

Մարկ Ժ 28

²⁸Պէտրոսն սկսեց նրան ասել. «Ահավասիկ մենք թողել ենք ամեն բան և եկել ենք քո հետևից»:

²¹Յիշեաց Պէտրոս՝ եւ ասէ ցնա. Ռաբբի՛ ահաւսիկ թզենին զոր անիծեր՝ ցամաքեցաւ:

Մարկ ԺԱ 21

²¹Պէտրոսը հիշեց և ասաց նրան. «Ռաբբի՛, ահավասիկ թզենին, որին անիծեցիր, չորացել է»:

³Եւ մինչ նստեր նա ի լերինն ձիթեցեաց յանդիման տաճարին, հարցանէին ցնա առանձինն Պէտրոս եւ Յակովբոս եւ Յովհաննէս եւ Անդրեաս: ⁴Ասա՛ մեզ՝ ե՞րբ լինիցի այդ. եւ զի՞նչ նշան է՝ յորժամ կատարելոց իցէ այդ ամենայն:

Մարկ ԺԳ 3

³Եվ մինչ նստած էր նա Ձիթենյաց լեռան վրա, տաճարի դիմաց, Պէտրոսն ու Յակոբոսը և Յովհաննեսն ու Անդրեասը, առանձին, հարցրին նրան. ⁴«Ասա՛ մեզ, ե՞րբ պիտի լինի այդ, և ի՞նչ կլինի նշանը, երբ կատարվելու լինի այդ բոլորը»:

²⁹Պատասխանի ետ Պէտրոս՝ եւ ասէ ցնա. Թէպէտ եւ ամենեքեան զայթազդեսցին, այլ ես՝ ո՛չ:

Մարկ ԺԴ 29

²⁹Պէտրոսը պատասխանեց և ասաց նրան. «Թեկուզ բոլորն էլ գայթակղվեն, բայց ես չեմ գայթակղվի»:

³³Եւ առնու ընդ իւր «Պէտրոս» եւ զՅակովբոս եւ զՅովհաննէս, եւ սկսաւ տխրել՝ եւ հոգալ:

Մարկ ԺԴ 33

³³Եվ նա իր հետ վերցրեց Պէտրոսին, Յակոբոսին և Յովհաննեսին և սկսեց տխրել ու տազնապել:

³⁷Եւ գայ՝ գտանէ զնոսա զի ննջէին, եւ ասէ ցՊէտրոս. Սիմովն ննջե՞ս. ո՞չ կարացեր ժամ մի արթուն կալ:

Մարկ ԺԴ 37

³⁷Եվ Յիսուս եկավ ու նրանց քնած գտավ. և Պէտրոսին ասաց. «Սիմոն, ննջում ես. չկարողացա՞ր մեկ ժամ արթուն մնալ»:

⁵⁴Եւ Պէտրոս՝ երթայր ի հեռաստանէ զհետ նորա՝ մինչեւ ի ներքս իսկ ի գաւիթ քահանայապետին, եւ նստեր ընդ սպասաւորսն, եւ ջեռնոյր առ լուսովն:

Մարկ ԺԴ 54

⁵⁴Իսկ Պէտրոսը հեռվից նրա հետևից գնաց մինչև ներս, քահանայապետի գավիթը: Եվ նստած էր սպասավորների մոտ ու տաքանում էր կրակի բոցի առջև:

- ⁶⁶Եւ Պէտրոս մինչդեռ էր ի խոնարհ ի գաւթին, գայ աղախին մի քահանայապետին,
- ⁷⁰Եւ նա դարձեալ ուրացաւ: Եւ յետ սակաւ միոյ՝ դարձեալ որ շուրջն կային ասեն յՊէտրոս. Արդարեւ եւ դո՛ւ ի նոցանէ ես, քանզի գալիլեացի ես, եւ խաւսըդ իսկ քո նման են:
- ⁷²Եւ նոյն ժամայն կրկին հաւ խաւսեցաւ: Եւ յիշեաց Պէտրոս զբանն՝ զոր ասաց ցնա Յիսուս, թէ չէի իցէ հաւու երիցս խաւսեալ՝ զի դու երիցս ուրացես զիս, եւ սկսաւ լալ:
- ⁷Այլ երթայք ասացէք ցաշակերտս նորա եւ յՊէտրոս, եթէ ահա՛ յառաջագոյն երթայ քան զձեզ ի Գալիլեա, անդ տեսանիցէք զնա՝ որպէս ասացն ձեզ:
- ⁸Իբրեւ ետես Սիմոն Պէտրոս՝ անկա՛ւ առ ծունկսն Յիսուսի՝ եւ ասէ. Ի բաց գնա յինէն Տէր, զի այր՝ մեղաւոր եմ ես:
- ¹³Եւ իբրեւ այգ եղեւ՝ կոչեաց զաշակերտսն իւր, եւ ընտրեաց ի նոցանէ երկոտասանս. զորս եւ առաքեալս անուանեաց: ¹⁴ՉՍիմոն՝ զոր եւ Պէտրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրեաս եղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ զՅովհաննէս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զՍիմոն զկոչեցեալն Նախանձայոյզ, ¹⁶եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ զՅուդա Սկարիովտացի՝ որ եղեւ իսկ մատնիչ:
- ⁴⁵Եւ ասէ Յիսուս. Ո՞վ է որ մերձեցան յիս: Իբրեւ ամենեքեան ուրանային, ասէ Պէտրոս՝ եւ որ ընդ նմա էին. Վարդապետ՝ ժողովուրդդ պնդեն եւ նեղեն զքեզ:
- Մարկ ԺԴ 66
- Մարկ ԺԴ 70
- Մարկ ԺԴ 72
- Մարկ ԺԶ 7
- Ղուկ Ե 8
- Ղուկ Զ 14
- Ղուկ Ը 45
- ⁶⁶Եվ մինչ Պէտրոսը դեռ ներքևում, գավթում էր, քահանայապետի մի աղախինը եկավ և տեսավ նրան տաքանալիս:
- ⁷⁰Եվ Պետրոսը դարձել ուրացավ: Փոքր-ինչ հետո, նորից, նրանք, որ շուրջը կանգնել էին, ասացին Պէտրոսին. «Իրոք, դու էլ նրանցից ես, քանի որ գալիլիացի ես, և քո խոսվածքն էլ նման է»:
- ⁷²Եվ հենց նույն ժամին արաղաղը երկրորդ անգամ կանչեց: Եվ Պէտրոսը հիշեց այն խոսքը, որ Յիսուս ասել էր իրեն, թե՛ «Աքաղաղ դեռ երկու անգամ չկանչած՝ դու երեք անգամ ինձ պիտի ուրանաս». և սկսեց լալ:
- ⁷Բայց գնացեք ասացէք նրա աշակերտներին և Պէտրոսին, թե՛ ահա նա ձեզնից առաջ գնում է Գալիլիա. այնտեղ կտեսնեք նրան, ինչպես ձեզ ասել էր»:
- ⁸Երբ Սիմոն Պէտրոսն այս տեսավ, Յիսուսի ծնկներին ընկավ և ասաց. «Ինձնից հեռու՛ գնա, Տէր, որովհետև ես մեղավոր մարդ եմ»:
- ¹³Եվ երբ լույսը բացվեց, կանչեց իր աշակերտներին և ընտրեց նրանցից տասներկուսին, որոնց և առաքյալներ անվանեց. ¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պէտրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Յակոբոսին, Յովհաննեսին, ¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին, Մատթեոսին, Թովմասին, Ալփեոսի որդի Յակոբոսին, Սիմոնին՝ Նախանձառույզ կոչվածին, ¹⁶Յակոբի որդի Յուդային և Իսկարիովտացի Յուդային, որը և մատնիչ եղավ:
- ⁴⁵Եվ Յիսուս ասաց. «Ո՞վ էր, որ ինձ դիպավ»: Եվ երբ բոլորը ուրանում էին, Պէտրոսը և նրա հետ եղողները ասացին. «Վարդապետ, ժողովուրդն է, որ սեղմում ու նեղում է քեզ»:

51Եւ մտեալ ի տունն, ո՛չ զոք եթող մտանել, բայց միայն **չՊէ՛տրոս** եւ զՅակովբոս եւ զՅովհաննէս, եւ զհայր մանկանն եւ զմայր նորա:

Ղուկ Ը 51

51Եվ նրա տունը մտնելով՝ ոչ ոքի չթողեց ներս մտնել, բացի **Պէտրոսին**, Յակոբոսից, Յովհաննեսից և երեխայի հորից ու մորից:

20Ասէ ցնոսա. Դուք՝ զո՞վ ոք ասէք զինէն թէ իցեմ, պատասխանի՛ ետ **Պէ՛տրոս**՝ եւ ասէ. Ջթրիստոսն Աստուծոյ:

Ղուկ Թ 20

20Ասաց նրանց. «Դուք իմ մասին ի՞նչ էք ասում. ո՞վ եմ»: **Պէտրոսը** պատասխանեց և ասաց. «Աստծո Քրիստոսը»:

28Եւ եղև յետ այսց բանից՝ իբրև աւուրք ութ, առեալ **չՊէ՛տրոս** եւ զՅակովբոս եւ զՅովհաննէս, ել ի լեառն կալ յաղա՛ւթս:

Ղուկ Թ 28

28Եվ այս խոսքերից մոտ ութ օր հետո, իր հետ վերցնելով **Պէտրոսին**, Յակոբոսին և Յովհաննեսին, նա լեռ ելավ աղոթքի կանգնելու:

32Իսկ **Պէ՛տրոս** եւ որ ընդ նմայն էին՝ ծանրացեալք ի քնոյ, զարթեան, տեսին զփառսն նորա, եւ զերկուս արսն որ կային առ նմա: 33Եւ եղև ի մեկնելն նոցա ի նմանէ, ասէ **Պէ՛տրոս** ցՅիսուս. Վարդապետ՝ բարո՞ք է մեզ անտ լինել, եւ արասցուք երիս տաղաւարս, մի քե՛զ, եւ մի՛ Մովսիսի, եւ մի՛ Եղիայի: Եւ ո՛չ զիտեր զինչ խաւեր:

Ղուկ Թ 32-33

32Իսկ **Պէտրոսը** և նրա հետ գտնվողները քնի ծանրութիան տակ՝ արթնացան ու տեսան նրա փառքը և երկու մարդկանց, որոնք նրա մոտ կանգնած էին: 33Եվ երբ դրանք նրանից հեռանում էին, **Պէտրոսը** Յիսուսին ասաց. «Վարդապետ, լավ է, որ մենք այստեղ ենք. երեք տաղավար շինենք, մեկը՝ քեզ, մեկը՝ Մովսեսի և մեկը՝ Եղիայի համար»: Եվ չէր իմանում, թե ինչ էր խոսում:

41Ասէ **Պէ՛տրոս**. Տէր՝ առ մե՞զ ասացեր զառակդ զայդ՝ թէ առ ամենեսեան:

Ղուկ ԺԲ 41

41**Պէտրոսն** ասաց. «Տէր, մե՞զ համար ասացիր այդ առակը, թե՞ բոլորի համար»:

28Եւ ասէ **Պէ՛տրոս**. Ահաւասիկ մեք թողաք զամենայն ինչ զմեր, եւ եկա՛ք զկնի քո:

Ղուկ ԺԸ 28

28Եվ **Պէտրոսն** ասաց. «Ահա մենք մեր ամեն ինչը թողեցինք և եկանք քո հետևից»:

8Եւ առաքեաց **չՊէ՛տրոս**, եւ զՅովհաննէս՝ եւ ասէ. Երթայք պատրաստեցէ՛ք մեզ զպասեքն զի կերիցու՛ք:

Ղուկ ԻԲ 8

8Եվ նա ուղարկեց **Պէտրոսին** և Յովհաննեսին ու ասաց. «Գնացեք, պատրաստեցե՛ք մեզ համար Պասեքի ընթրիքը, որ ուտենք»:

34Եւ նա՛ ասէ ցնա. Ասե՛մ քեզ **Պէ՛տրէ՛** չիցե՛՛ այսաւր հաւու խաւսեալ, մինչէ եւ երիցս ուրասցիս զիս չզհետել:

Ղուկ ԻԲ 34

34Եվ նա նրան ասաց. «Ասում եմ քեզ, **Պէտրո՛ս**, այսօր դեռ քաղաքը կանչած չպիտի լինի, մինչև որ դու երեք անգամ ուրանաս՝ ասելով, թե ինձ չես ճանաչում»:

54Եւ կալեալ զնա՛ ածին եւ մուծին ի տուն քահանայապետին: Եւ **Պէ՛տրոս** երթայր զկնի նորա հեռագոյն: 55Իբրև լուցին կրակ ի մէջ գաւթին՝ եւ նստան շուրջ, նստաւ եւ **Պէ՛տրոս** ի մէջ նոցա:

Ղուկ ԻԲ 54-55

54Եվ բռնելով նրան՝ տարան և մտցրին քահանայապետի տունը. իսկ **Պէտրոսը** հեռվից գնում էր նրա հետևից: 55Երբ գավթի մեջ կրակ վառեցին և նստեցին շուրջը, **Պէտրոսն** էլ նստեց նրանց մեջ:

<p>⁵⁷Իսկ Պէրրոս ուրացան էլ ասէ. Ո՛չ գիտեմ զնա կին դու: ⁵⁸Եւ յետ սակաւ միոյ՝ այլ ոմն ետես զնա՝ եւ ասէ. Եւ դու՛ ի նոցանէ ես: Եւ Պէրրոս ասէ. Ա՛յր դու՛ չեմ ի նոցանէ:</p>	<p>Ղուկ ԻԲ 57-58</p>	<p>⁵⁷Իսկ Պէրրոսն ուրացավ ու ասաց. «Ես նրան չեմ ճանաչում, ո՛վ կին»: ⁵⁸Եվ քիչ հետո մեկ ուրիշը տեսավ նրան և ասաց. «Դու՛ էլ նրանցից ես»: Պէրրոսն ասաց. «Ո՛վ մարդ, ես նրանցից չեմ»:</p>
<p>⁶⁰Ասէ Պէրրոս. Ա՛յր դու՛ չգիտեմ զինչ խաւսիսդ: Եւ առժամայն մինչդեռ նա զայն ասէր, խաւսեցան հա՛ն: ⁶¹Դարձա՛ւ Տէր՝ եւ հայեցա՛ւ ի Պէրրոս: Եւ յիշեա՛ց Պէրրոս զբանն Տեառն՝ զոր ասաց ցնա. Սի՛նչչէ՛ւ հաւու խաւսեալ իցէ, երիցս ուրասցիս՝ չգիտել զիս: ⁶²Եւ ելեալ արտաքս՝ ելա՛ց դառնապէս:</p>	<p>Ղուկ ԻԲ 60-61</p>	<p>⁶⁰Պէրրոսն ասաց. «Ո՛վ մարդ, չգիտեմ այդ ի՛նչ ես խոսում»: Եվ նույն պահին, մինչ նա այս ասում էր, արաղաղը կանչեց: ⁶¹Տերը դարձավ և նայեց Պէրրոսին. և Պէրրոսը հիշեց Տիրոջ խոսքը, որ ասել էր իրեն. «Դեռ արաղաղը չկանչած՝ երեք անգամ պիտի ուրանաս, թե ինձ չես ճանաչում»: ⁶²Եվ Պէրրոսը դուրս ելնելով՝ դառնորեն լաց եղավ:</p>
<p>¹²Բայց Պէրրոս յարուցեալ՝ ընթացաւ ի գերեզմանն, եւ հայեցեալ՝ տեսանէ զկտանսն լոկ՝ զի կային. եւ զնա՛ց ընդ միտս զարնացեալ, թէ զինչ եղել:</p>	<p>Ղուկ ԻԴ 12</p>	<p>¹²Սակայն Պէրրոսը վեր կացավ և վազեց դեպի գերեզման, նայեց ու տեսավ, որ կտավները միայն կային: Եվ զնա՛ց մտքում զարնացած, թե ինչ էր եղել:</p>
<p>⁴²Սա՛ աժ զնա առ Յիսուս: Հայեցեալ ընդ նա Յիսուսի՝ ասէ. Դու՛ ես Սի՛մոն որդի Յովնանու, դու կոչեսցի՛ս Կեփաս, որ թարգմանի՝ Պէրրոս:</p>	<p>Հովի Ա 42</p>	<p>⁴²Սա նրան տարավ Հիսուսի մոտ: Նայելով նրան Հիսուս ասաց. «Դու Հովնանի որդի Սիմոնն ես. դու պիտի կոչվես Կեփաս» (որ թարգմանվում է՝ Պէրրոս):</p>
<p>⁴⁴Եւ էր Փիլիպպոս ի Բեթսայիդայ, ի քաղաքէ Անդրեայ եւ Պէրրոսի՛:</p>	<p>Հովի Ա 44</p>	<p>⁴⁴Եվ Փիլիպպոսը Բեթսայիդայից էր, Անդրեասի և Պէրրոսի՛ քաղաքից:</p>
<p>⁶⁹Պատասխանի ետ նմա Սի՛մոն Պէրրոս. Տէր՝ առ ո՞վ երթիցուք. բանս կենաց յաւիտեանականաց ունիս. ⁷⁰Եւ մեք՝ հաւատացա՛ք եւ ծանեաք՝ եթէ դու՛ ես Քրիստոսն որդի Աստուծոյ:</p>	<p>Հովի Ձ 69</p>	<p>⁶⁹Սիմոն Պէրրոսը նրան պատասխանեց. «Տե՛ր, ու՞մ մոտ պիտի գնանք: Դու հավիտեանական կիանքի խոսքեր ունես: ⁷⁰Եվ մենք հավատացինք և ճանաչեցինք, որ դու ես Քրիստոսը՝ Աստծո Որդին»:</p>
<p>⁶Չայ՛ առ Սի՛մոն Պէրրոս: Եւ նա ասէ ցնա. Տէր՝ դու զիմ զոտս՝ լուանա՛ս:</p>	<p>Հովի ԺԳ 6</p>	<p>⁶Մոտեցավ Սիմոն Պէրրոսին, և սա ասաց նրան. «Տե՛ր, դու՞ ես իմ ոտքերը լվանում»:</p>
<p>⁸Ասէ ցնա Պէրրոս. Ո՛չ լուացես զոտս իմ յաւիտեան: Պատասխանի ետ Յիսուս. Եթէ ո՛չ լուացից զքեզ, ո՛չ ունիս ընդ իս մասն: ⁹Ասէ ցնա Սի՛մոն Պէրրոս. Տէր՝ մի՛ միայն զոտս իմ, այլ եւ զձե՛ռս՝ եւ զգլուխս:</p>	<p>Հովի ԺԳ 8-9</p>	<p>⁸Պէրրոսը նրան ասաց. «Իմ ոտքերը հավիտյան չես լվանա»: Հիսուս պատասխանեց. «Եթե քեզ չլվանամ, ինձ հետ մաս չունես»: ⁹Սիմոն Պէրրոսն ասաց նրան. «Տե՛ր, ոչ թե միայն իմ ոտքերը, այլ և իմ ձեռքերն ու գլուխն էլ լվա»:</p>

²⁴Ակնարկէ՛ր ցնա Սի՛նովն ՊԼ՛գրոս հարցանել. Ո՞վ իցէ վասն որոյ ասէն:

Յովի ԺԳ 24

²⁴Սի՛նոն ՊԼ՛գրոսը սրան ակնարկ արեց՝ հարցնելով, թե այդ ու՛ն մասին է ասում:

³⁶Ասէ՛ ցնա Սի՛նովն ՊԼ՛գրոս. Տէր յո՞վ երթաս: Պատասխանի՛ ետ Յիսուս. Ուր ե՛սն երթամ, դու՛ ո՛չ կարես այժմ գալ զկնի իմ, բայց ապա եկեսցես զկնի իմ: ³⁷Ասէ՛ ցնա ՊԼ՛գրոս. Տէր՝ ընդէ՛ր ոչ կարիցեմ գալ՝ այժմ զկնի քո. արդէն զանձն իմ իսկ եդից ի վերայ քո:

Յովի ԺԳ 36-37

³⁶Սի՛նոն ՊԼ՛գրոսը նրան ասաց. «Տէ՛ր, ու՞ր ես գնում»: Յիսուս պատասխանեց. «Ուր ես եմ գնում, դու այժմ իմ հետևից չես կարող գալ, բայց հետո կգաս իմ հետևից»: ³⁷ՊԼ՛գրոսը նրան ասաց. «Տէ՛ր, ինչու՞ այժմ չեմ կարող քո հետևից գալ. այժմվանից իսկ իմ կհանքը քեզ համար կտամ»:

¹⁰Իսկ Սի՛նովն ՊԼ՛գրոս քանզի ունէր սուր, ձգեաց գնա՛ եւ եհար՝ զքահանայապետին ծառայ, եւ ի բա՛ց առ զունկն նորա զաջոյ: Եւ էր անուն ծառային Մաղքոս: ¹¹Ասէ՛ Յիսուս յՊԼ՛գրոս. Արկ՝ զսուրդ անդրէն ի պատեանս իւր. զբաժակն զոր ետ ինձ Յայր ո՞չ ըմպիցեմ գնա:

Յովի ԺԸ 10-11

¹⁰Իսկ Սի՛նոն ՊԼ՛գրոսը, որովհետև սուր ունէր, քաշեց այն և զարկեց քահանայապետի ծառային ու նրա աջ ականջը կտրեց: Եվ այն ծառայի անունը Մաղքոս էր: ¹¹Յիսուս ՊԼ՛գրոսին ասաց. «Այդ սուրդ նորից իր պատյանի մեջ դիր. այն բաժակը, որ Յայրն է ինձ տվել, չպիտի՞ խմեմ»:

¹⁵Եւ երթային զհետ Յիսուսի Սի՛նովն ՊԼ՛գրոս՝ եւ մեւս աշակերտն: Եւ աշակերտն այն քանզի ծանալթ էր քահանայապետին՝ եմուտ ընդ Յիսուսի ի գաւիթ քահանայապետին: ¹⁶Եւ ՊԼ՛գրոս կայր առ դրանն արտաքոյ: Ել մեւս աշակերտն՝ որ էր ծանալթ քահանայապետին, եւ ասաց ցոյժնապանն՝ եւ եմոյծ ի ներքս զՊԼ՛գրոս: ¹⁷Ասէ՛ աղջիկն որ դռնապանն էր՝ յՊԼ՛գրոս. Մի՞թէ՛ եւ դու յաշակերտաց անն այնորիկ իցես: Եւ նա՛ ասէ. Ո՛չ եմ: ¹⁸Կային անդ ծառայքն եւ սպասաւորք, խարոյկ արկեալ՝ քանզի ցուրտ էր, եւ ջեռնուին. կայր ընդ նոսա եւ ՊԼ՛գրոս՝ եւ ջեռնոյր:

Յովի ԺԸ 15-18

¹⁵Եվ Յիսուսի հետևից գնում էին Սի՛նոն ՊԼ՛գրոսը և մյուս աշակերտը: Եվ քանի որ այդ աշակերտը քահանայապետին ծանոթ էր, Յիսուսի հետ մտավ քահանայապետի տան զավիթը: ¹⁶Իսկ ՊԼ՛գրոսը կանգնել էր դռան մոտ, դուրսը: Մյուս աշակերտը, որ ծանոթ էր քահանայապետին, դուրս ելավ, դռնապանին ասաց և ՊԼ՛գրոսին՝ ներս մտցրեց: ¹⁷Այն աղջիկը, որ դռնապանն էր, ՊԼ՛գրոսին ասաց. «Միթե՞ դու էլ այդ մարդու աշակերտներից ես»: Եվ նա ասաց՝ ո՛չ, չեմ: ¹⁸Այնտեղ կային ծառաներ և պահակներ, որոնք խարույկ էին արել և տաքանում էին, քանի որ ցուրտ էր: ՊԼ՛գրոսն էլ նրանց հետ կանգնել էր ու տաքանում էր:

²⁵Եւ Սի՛նովն ՊԼ՛գրոս կա՛յր անդ՝ եւ ջեռնոյր. ասեն ցնա. Մի՞թէ՛ եւ դու յաշակերտաց անտի նորա իցես: Նա՛ ուրացաւ եւ ասէ՛ թէ չեմ: ²⁶Եւ ասէ՛ մի ոմն ի ծառայից քահանայապետին՝ ազգական այնորիկ, զորոյ զունկն եհատ ՊԼ՛գրոս. ո՞չ ես իսկ տեսի զքեզ ի պարտիզի անդ ընդ մնա: ²⁷Դարձեալ ուրացաւ ՊԼ՛գրոս. եւ վաղվաղակի հաւ խաւսեցաւ:

Յովի ԺԸ 25-27

²⁵Եվ Սի՛նոն ՊԼ՛գրոսը այնտեղ կանգնած էր ու տաքանում էր. նրան ասացին. «Միթե՞ դու էլ նրա աշակերտներից ես»: Նա ուրացավ և ասաց՝ ո՛չ, չեմ: ²⁶Եվ քահանայապետի ծառաներից մեկը՝ նրա՛ ազգականը, որի ականջը ՊԼ՛գրոսը կտրել էր, ասաց. «Չէ՞ որ ես ինքս տեսա քեզ նրա հետ պարտեզում»: ²⁷ՊԼ՛գրոսը դարձյալ ուրացավ. և իսկույն մի աքաղաղ կանչեց:

<p>²Ապա ընթանայ եւ գայ առ Սիմովն Պէտրոս՝ եւ առ մեւս աշակերտն զոր սիրէր Յիսուս, եւ ասէ ցնոսա. Բարձին զՏէր ի գերեզմանէ անտի, եւ ո՛չ գիտեմք՝ ուր եղին զնա: ³Եւ Պէտրոս եւ մեւս աշակերտն եւ գային ի գերեզմանն: ⁴Ընթանային երկոքին ի միասին: Եւ մեւս աշակերտն յառաջեաց ընթացաւ վաղագոյն քան զՊէտրոս՝ եւ եկն նախ ի գերեզմանն:</p>	<p>Յովի Ի 2-4</p>	<p>²Ապա վազում է և գալիս Սիմոն Պէտրոսի և այն մյուս աշակերտի մոտ, որին Յիսուս սիրում էր, ու նրանց ասում է. «Տիրոջը վերցրել են գերեզմանից, և չգիտենք, թե ուր են դրել նրան»: ³Պէտրոսը և մյուս աշակերտը ելան և գերեզման էին գալիս: ⁴Երկուսով միասին վազում էին, բայց մյուս աշակերտը առաջ անցավ Պէտրոսից և ավելի շուտ վազեց ու առաջինը գերեզման եկավ:</p>
<p>⁶Եկն եւ Սիմովն Պէտրոս՝ որ գայրն զկնի նորա, եւ եմուտ ի գերեզմանն. եւ տեսանէ՛ զկտաւսն զի կային անդ.</p>	<p>Յովի Ի 6</p>	<p>⁶Եկավ նաև Սիմոն Պէտրոսը, որ նրա հետևից էր գալիս. մտավ գերեզմանը և տեսավ, որ կտավները այնտեղ էին:</p>
<p>²Եին ի միասին Սիմովն Պէտրոս, եւ թովմաս՝ անուանեալն երկուորեակ, եւ Նաթանայէլ որ ի Կանայ՝ գալիլեացոց, եւ որդիքն Ջեբեղեայ, եւ այլք յաշակերտաց անտի երկու: ³Ասէ ցնոսա Սիմովն Պէտրոս՝ երթամ ձուկն որսալ: Ասեն ցնա. Գամք եւ մեք ընդ քեզ: Գնացին եւ մտին ի նաւ, եւ յայնմ գիշերի կալան՝ եւ ո՛չ ինչ:</p>	<p>Յովի ԻԱ 2-3</p>	<p>²Միասին էին Սիմոն Պէտրոսը, Թովմասը՝ Երկվորյակ կոչվածը, Նաթանայելը, որ Գալիլիայի Կանա քաղաքից էր, Ջեբեղեսոսի որդիները և աշակերտներից ուրիշ երկու հոգի: ³Սիմոն Պէտրոսը նրանց ասաց. «Գնում եմ ձուկ որսալու»: Նրան ասացին. «Մենք էլ ենք գալիս քեզ հետ»: Գնացին և նավակը մտան. և այդ գիշեր ոչինչ չբռնեցին:</p>
<p>⁷Ասէ աշակերտն այն զոր սիրէրն Յիսուս՝ զՊէտրոս. Տէր է այն: Սիմովն Պէտրոս իբրեւ լուաւ թէ Տէր է, արկաւ զիւրեւ զսփածանելին՝ քանզի մերկ էր, եւ ընկէ՛ց զինքն ի ծովն:</p>	<p>Յովի ԻԱ 7</p>	<p>⁷Այն աշակերտը, որին Յիսուս սիրում էր, Պէտրոսին ասաց Տերն է: Երբ Սիմոն Պէտրոսը լսեց, թե Տերն է, հագուստը վրան օգեց, քանի որ մերկ էր, և իրեն նետեց ծովի մեջ:</p>
<p>¹¹Եմուտ Սիմովն Պէտրոս, եւ ձգէր զգործին ի ցամաք՝ լի՛ մեծամեծ ձկանքք, հարելր եւ յիսուն եւ երիւք: Եւ այնչափ ինչ կայր, եւ ո՛չ պատառեցաւ գործին:</p>	<p>Յովի ԻԱ 11</p>	<p>¹¹Սիմոն Պէտրոսը նավակ մտավ և ցամաք քաշեց ուռկանը, որ լիքն էր հարյուր հիսուներեք մեծ-մեծ ձկներով: Թեև այնչափ բան կար, բայց ուռկանը չպատռվեց:</p>
<p>¹⁵Եւ իբրեւ ճաշեցին, ասէ ցՍիմովն Պէտրոս Յիսուս. Սիմովն Յովնանու, սիրե՛ս զիս առաւել քան զոսա: Ասէ ցնա. Այո Տէր, եւ դո՛ւ գիտես զի սիրեմ զքեզ: Ասէ ցնա. Արածեա՛, զգառինս իմ: ¹⁶Դարձեալ ասէ ցնա. Սիմովն Յովնանու սիրե՛ս զիս: Ասէ ցնա. Այո՛ Տէր, եւ դու գիտես զի սիրեմ զքեզ: Ասէ ցնա՝ արածեա՛ զդճխարս իմ: ¹⁷Ասէ ցնա երիցս անգամ.</p>	<p>Յովի ԻԱ 15-17</p>	<p>¹⁵Եվ երբ ճաշեցին, Յիսուս Սիմոն Պէտրոսին ասաց. «Սիմոն, որդի՛ Յովնանի, սիրում ես ինձ ավելի, քան դրանք»: Սա ասաց նրան. «Այո՛, Տէր, և դու գիտես, որ սիրում եմ քեզ»: Նրան ասաց՝ արածացրո՛ւ իմ գառներին: ¹⁶Դարձյալ ասաց նրան. «Սիմոն, որդի՛ Յովնանի, սիրում ես ինձ»: Նա ասաց նրան. «Այո՛, Տէր, և դու գիտես, որ սիրում եմ քեզ»:</p>

Սիմոն Յովնանու սիրե՞ս զիս: Տրտմեցաւ Պէտրոս՝ զի ասաց ցնա երիցս՝ թէ սիրես զիս. եւ ասէ ցնա. Տէր՝ դու զամենայն զիտես. եւ դու իսկ՝ զամենայն ճանաչես, եւ եթէ սիրեմ զքեզ: Ասէ ցնա Յիսուս. Արածեա՛ զոչխարս իմ:

Նրան ասաց՝ արածացրու՛ իմ ոչխարներին: ¹⁷Երրորդ անգամ նրան ասաց. «Սիմոն, որդի՛ Յովնանի, սիրու՞մ ես ինձ»: Պէտրոսը տխրեց, որ երրորդ անգամ իրեն ասաց, թէ սիրու՞մ ես ինձ: Ու նրան պատասխանեց. «Տէր, դու ամեն ինչ զիտես. դու ինքդ ճանաչում ես բոլորին և զիտես, թէ սիրում եմ քեզ»: Յիսուս նրան ասաց. «Արածացրու՛ իմ ոչխարներին»:

²⁰Դարձաւ Պէտրոս՝ եւ տեսանէ զաշակերտն զոր սիրէր Յիսուս՝ զի երթայր զկնի, որ եւ անկաւ զլանջաւքն նորա՝ եւ ասէ. Տէր ո՞վ է որ մատնելոցն է զքեզ: ²¹Ձնա՛ տեսեալ Պէտրոսի, ասէ ցՅիսուս. Տէր, իսկ սա՛ զի՞:

²⁰Պէտրոսը դարձավ և տեսավ, որ այն աշակերտը, ում Յիսուս սիրում էր, գալիս է հետևից. նա, որ ընկել էր նրա կրծքովն ու ասել. «Տէր, ո՞վ է, որ մատնելու է քեզ»: ²¹Պէտրոսը, նրան տեսնելով, ասաց Յիսուսին. «Տէր, իսկ սա ի՞նչ կ'լինի»:

Պետրոս (Հուն. «վեմ», նախնական անունը **Սիմոն**, արամ. «ունկնդրում»): Բրիստոսի տասներկու առաքյալներից, Հովնանի որդին, Անդրեաս առաքյալի եղբայրը, Գալիլիայի Բեթսաիդա քաղաքից: Ավետարանները նշում են, որ նա ապրել է նաև Կափառնայումում: Պետրոսն ամուսնացած էր, և քարոզչական գործունեություն ընթացքում կինը նրան ուղեկցում էր: Վերոհիշյալ երկու քաղաքներն էլ գտնվում էին Տիբերական լճի ափին և ծառայում էին Հիմնականում ձկնորսության նպատակով: Պետրոսը Հմուտ ձկնորս էր և մշտական Հարաբերության մեջ էր տեղի Հեթանոս ազգաբնակչության հետ: Հավանաբար նա մեծապես ազդվել էր Հովհաննես Մկրտչի քարոզչությունից, քանի որ եղբայրը՝ Անդրեասը, Հովհաննեսի աշակերտներից էր:

Հիսուսի և Պետրոսի ծանոթությունն ամենայն հավանականությամբ պետք է վերագրել Հիսուսի նախագալիլեական գործունեությանը՝ Անդրեասի միջնորդությամբ:

դուրեթյամբ: Աշակերտ դառնալով՝ Սիմոն Պետրոսը նոր անուն ստացավ՝ Կեփաս (արամ.՝ «վեմ»), որը Նոր Կտակարանում արտահայտված է Պետրոս բառով: Հովհաննու Ավետարանի համաձայն՝ Պետրոսն այս անվանումն ստացավ Հիսուսի հետ առաջին իսկ հանդիպումից: Պետրոսը Հիսուսի առաջին աշակերտներից էր և հենց այդպես էլ ներկայացվում է առաքյալների թվարկումների մեջ: Նրա նվիրվածությունը Հիսուսին հաճախ է շեշտվում Ավետարաններում, և նա բազմիցս հանդես է գալիս Տասներկուսի անունից:

Գործք Առաքելոցում հստակ նկարագրվում է, թե ինչպե՛ս Հոգեգալստյան օրը Պետրոսն է դառնում քրիստոնեական առաջին համայնքի առաջնորդը: Սամարիայում նույնպես Եկեղեցու առաքելության ընթացքին նա է դառնում նախաձեռնողն ու առաջնորդը: Գործք առաքելոցը նրա անվան հետ է կապում հեթանոսների մեջ քրիստոնեական քարոզչության սկզբնավորումը:

Այս նախաձեռնությունն պատճառով Պետրոսն անմիջապես քննադատություն է արժանանում: Անտիոքում հեթանոսությունից քրիստոնեություն դարձած առաջին հավատացյալների հետ սիրո ճաշի ընթացքին Պետրոսը հուդայական օրենքի նախանձախնդիր կողմնակիցների ճնշման տակ ստիպված տեղի է տալիս և հրաժարվում հեթանոսների հետ սեղան նստելուց: Սուլյն արարքն արժանանում է Պողոս առաքյալի քննադատությանը: Չնայած այս ամենին՝ Պողոս և Պետրոս առաքյալների միջև առկա տարաձայնությունները երբեք չեն կարող բնութագրվել իբրև աստվածաբանական:

Ստեփանոսի նահատակությունից հետո Պետրոսի քարոզչական ճամփորդությունը դժվար է հետևել: Հոպպեում, Կեսարիայում և այլուր նրա գործունեության հիշատակումը վկայում է, որ նա հիմնականում Պաղեստինի առաքյալն էր: Երուսաղեմում գնդանից հրաչքով ազատվելուց հետո նա ուղևորվում է մեկ այլ տեղ: Այդ տեղը սահմանելու հետազոտողների բոլոր ջանքերն անարդյունք են: Գիտենք, որ նա եղել է Անտիոքում, հնարավոր է, որ որոշ ժամանակ եղել է Կորնթոսում և Փոքր Ասիայի հյուսիսում գտնվող քրիստոնեական համայնքներում: Պետրոսի գործունեությունը Հռոմում որոշ հետազոտողների կողմից կասկածանքի տակ է դրվել, այնուհանդերձ Պետրոսի Առաջին Թուղթը թերևս գրվել է Հռոմում (հմմտ. Ա Պետր. Ե 13): Թղթում ակնարկներ կան ներոնյան հալածանքների մասին, որոնց ըստ Կղեմես Հռոմեացու (†101)՝ զոհ են գնացել Պողոս և Պետրոս առաքյալները: Նրա գլխի վայր խաչվելու փաստը՝ նկարագրված

Գործք Պետրոսի անվավեր գրվածքում, պատմական որևէ հենք չունի: Հռոմում կատարված պեղումների ընթացքում հայտնաբերվել են Ս. Պետրոսի պաշտամունքի վաղ շրջանի բազմաթիվ վկայություններ:

Մատթ ԺԶ 18 համարը Պետրոսին վերաբերող նորկտակարանյան ամենաքննարկված դրվագներից է: Հնուց ի վեր գոյություն ունեն այս համարի հիմնականում երկու մեկնություններ.

ա) «վեմ» իմաստն աղերսվում է կամ Պետրոսի հավատքին կամ էլ Հիսուսի մեսիականությունը: Սա ամենավաղ մեկնությունն է (Որոգինես Գ դ.), և դրա ամենամեծ առավելությունը դրվագի համատեքստին տրված նշանակությունն է, որով ընդգծվում է Հիսուսի հանդեպ ունեցած դավանությունը: Պատմական տեսանկյունից պետք է թերևս վեմը հասկանալ ոչ միայն Հիսուսի հանդեպ ունեցած հավատի, այլև առաքելական դավանության իմաստով, որն ամենուրեք նշվում է իբրև Եկեղեցու հիմք (հմմտ. Եփես Բ 20):

բ) Վեմը հենց ինքը Պետրոսն է: Այս մեկնությունը գրեթե ժամանակակից է առաջինին, որովհետև արդեն Տերտուղիանոսն (Գ դ.) առաջ է քաշում Պետրոսի առաջնայնությունն առաքյալների խմբում: Այս մեկնության հիմնական իմաստն այն է, որ Մատթ ԺԶ 18-ում Հիսուսի խոսքերը համարում է ուղղված անմիջականորեն Պետրոսին: Այնուամենայնիվ Արևելյան Եկեղեցու մեկնությունը հիմնական գծերի մեջ հետևել է Որոգինեսին, որի համաձայն՝ ունենալ Պետրոսի հավատքն ու առաքինությունները՝ նշանակում է ձեռք բերել նաև նրան տրված արքայության բանալիները: Այս տեսակետի օգտին է

խոսում ես ՄԱ 1-ում Աստծո խոսքը. «Լսեցե՛ք ինձ, դուք, որ արդարության եք հետամուտ և փնտրում եք Տիրոջը, նայեցե՛ք այն հաստատուն վեմին, որից կերտվել եք, և այն հորի փոսին, որից

հանվել եք» (Այս հարցի շուրջ Հայ Եկեղեցու տեսակետը տե՛ս Մխիթար Սկևռացի, «Յաղագս համապատուութեան երկոտասան առաքելոցն», Երուսաղէմ 1857):

ՊԻՂԱՏՈՍ Պոնտացի

- ¹Իբրեւ այգ եղել, խորհուրդ արարին ամենայն քահանայապետքն եւ ծերք ժողովրդեանն վասն Յիսուսի սպանանել զնա: ²Կապեցին զնա եւ առին զնացին, եւ ետուն ի ձեռս Պոնտացւոյ Պիղատոսի դատաւորի:
- ¹³Յայնժամ ասէ ցնա Պիղատոս. Ո՞չ լսես որչափ դոքա հակառակ քո վկայեն:
- ¹⁷Իբրեւ ժողովեցան, ասէ ցնոսա Պիղատոս. Չո՞ կամիք յերկուց աստի զի արձակեցից ձեզ, զՅեսու Բարաբբա՞ եթէ զՅիսուս զանուանեալն Քրիստոս: ¹⁸Քանզի գիտէր թէ առ նախանձու մատնեցին զնա:
- ²²Ասէ ցնոսա Պիղատոս. Իսկ զի՞ արարից զՅիսուս զանուանեալն Քրիստոս:
- ²⁴Եւ տեսեալ Պիղատոսի թէ ոչինչ օգնէ, այլ առաւել խռովութիւն լինի, առեալ ջուր՝ լուաց զձեռս առաջի ժողովրդեանն եւ ասէ. Քաւեալ են քս յարենէ արդարոյ այդորիկ. դուք գիտասջիք:
- ⁵⁸Սա մատուցեալ առ Պիղատոս՝ խնդրեաց զմարմինն Յիսուսի. յայնժամ Պիղատոս հրամայեաց տալ զմարմինն:
- ⁶²Եւ ի վաղիւ անոր որ է յետ ուրբաթուն, ժողովեցան քահանայապետքն եւ փարիսեցիքն առ Պիղատոս, ⁶³եւ ասեն. Տէր, յիշեցաք զի մոլորեցուցիչն այն ասէր մինչ կենդանին էր, թէ՛ Յետ երից աւուրց յառնեն:
- Մատթ ԻԷ 2
- Մատթ ԻԷ 13
- Մատթ ԻԷ 17-18
- Մատթ ԻԷ 22
- Մատթ ԻԷ 24
- Մատթ ԻԷ 58
- Մատթ ԻԷ 62
- ¹Երբ առավոտ եղավ, բոլոր քահանայապետները և ժողովրդի ծերերը խորհուրդ արեցին Յիսուսի դէմ՝ նրան սպանելու համար: ²Նրան կապեցին, առան զնացին և հանձնեցին պոնտացի Պիղատոս կուսակալի ձեռքը:
- ¹³Այն ժամանակ Պիղատոսը նրան ասաց. «Չե՞ս լսում, ինչքան դրանք քո դէմ են վկայում»:
- ¹⁷Երբ հավաքվեցին, Պիղատոսը նրանց ասաց. «Այս երկուսից որի՞ն էք ուզում, որ ձեզ համար արձակեն. Յեսու Բարաբբայի՞ն, թե՞ Յիսուսին՝ Քրիստոս կոչվածին»։ ¹⁸Քանի որ Պիղատոսը գիտեր, որ նախանձից մատնել էին նրան:
- ²²Եվ նրանք ասացին՝ Բարաբբային: Պիղատոսը նրանց ասաց. «Իսկ ի՞նչ անեն Յիսուսին՝ Քրիստոս կոչվածին»:
- ²⁴Եվ Պիղատոսը տեսնելով, թե ոչինչ չի օգնում, այլ էլ ավելի խռովություն է լինում, ջուր վերցնելով՝ լվաց ձեռքերը ժողովրդի առաջ ու ասաց. «Այդ արդարի արյունից քս անմասն են. դու՛ք գիտեք»:
- ⁵⁸Սա Պիղատոսին մոտ գնալով՝ Յիսուսի մարմինը խնդրեց: Այն ժամանակ Պիղատոսը հրամայեց, որ մարմինը տրվի:
- ⁶²Եվ հետևյալ օրը, որ ուրբաթի հաջորդ օրն է, քահանայապետներն ու փարիսեցիները հավաքվեցին Պիղատոսին մոտ ու ասացին. ⁶³«Տէր, հիշեցինք, թե այն մոլորեցնողը, քանի կենդանի էր, ասում էր, թե՛ երեք օրից հարություն պիտի առնեն»:

⁶⁵Ասէ ցնոսա Պիղապոսո. ունիք զգօրականն, երթայք, զգուշացարուք որպէս եւ գիտէք:

Մատթ ԻԵ 65

⁶⁵Պիղապոսոն նրանց ասաց. «Զինվորներ ունեք. զնացե՛ք ապահովութեանը հոգ տարեք, ինչպէս որ գիտեք»:

¹Եւ վաղվաղակի ընդ առաւօտն խորհուրդ արարեալ քահանայապետիցն հանդերձ ծերովքն եւ դպրօք եւ ամենայն ատեանն, կապեցին զՅիսուս եւ տարան մատնեցին Պիղապոսոն: ²Եւ հարց զնա Պիղապոս եւ ասէ. Դու՞ ես թագաւորն Յրէից: Նա պատասխանի ետ նմա եւ ասէ. Դու ասես:

Մարկ ԺԵ 1-2

¹Եվ իսկույն, վաղ առավոտյան, ծերերի և օրենսգետների հետ միասին, քահանայապետները և ամբողջ ատյանը խորհուրդ անելով՝ կապեցին Յիսուսին և տարան հանձնեցին Պիղապոսին: ²Պիղապոսը հարցրեց նրան և ասաց. «Դու՞ ես հրյաների թագավորը»: Յիսուս պատասխան տվեց նրան և ասաց. «Դու ասում ես»:

⁴Իսկ Պիղապոսո դարձեալ հարցանէր զնա. ոչի՞նչ տաս պատասխանի, տես քանի՞ ամբաստանեն զքէն: ⁵Եւ Յիսուս այնուիւտեւ ոչինչ ետ պատասխանի, մինչեւ զարմանալ յոյժ Պիղապոսոն:

Մարկ ԺԵ 4-5

⁴Իսկ Պիղապոսը դարձյալ հարցրեց նրան. «Ոչ մի պատասխան չե՞ս տալիս. տես, ինչքա՞ն են քեզ ամբաստանում»: ⁵Եվ Յիսուս, այնուիւտեւ, էլ ոչինչ չպատասխանեց, այնպէս որ Պիղապոսը շատ զարմացավ:

⁹Պատասխանի ետ Պիղապոս եւ ասէ ցնոսա. Կամի՞ք զի արձակեցից ձեզ զարքայն Յրէից:

Մարկ ԺԵ 9

⁹Պիղապոսը պատասխանեց և ասաց նրանց. «Ուզու՞մ էք, որ հրյաների արքային արձակեմ ձեզ համար»:

¹²Դարձեալ պատասխանի ետ Պիղապոսո եւ ասէ ցնոսա. Իսկ զի՞նչ կամիք թէ արարից զարքայն Յրէից: ¹³Եւ նոքա դարձեալ աղաղակէին յուզեալք ի քահանայապետիցն. Ի խաչ հան զդա:

Մարկ ԺԵ 12

¹²Պիղապոսը դարձյալ խոսք առավ և ասաց նրանց. «Իսկ ի՞նչ էք ուզում, որ անեմ հրյաների արքային»: ¹³Եվ նրանք, քահանայապետներից դրդված, դարձյալ աղաղակեցին. «Խաչը՛ հանիր դրան»:

¹⁴Ասէ ցնոսա Պիղապոսո. Զի՞նչ ինչ չար արարեալ իցէ դորա: Եւ նոքա առաւել եւս աղաղակէին եւ ասէին. Ի խաչ հան զդա: ¹⁵Իսկ Պիղապոսո իբրեւ զմիտս կամեցաւ հաճել զամբոխին, արձակեաց նոցա զԲարաբբայն, եւ զՅիսուս զան հարեալ ետ ի ձեռս զի ի խաչ ելանիցէ:

Մարկ ԺԵ 14-15

¹⁴Պիղապոսը նրանց ասաց. «Ին՞չ չար բան է արել նա»: Եվ նրանք առավել ևս աղաղակում էին ու ասում. «Խաչը՛ հանիր դրան»: ¹⁵Իսկ Պիղապոսը, որովհետև ուզեց ամբոխին գոհացնել, նրանց համար Բարաբբային արձակեց: Իսկ Յիսուսին ծեծել տալով՝ նրանց ձեռքը հանձնեց, որպեսզի խաչը հանվի:

⁴³Եկեալ Յովսէփ որ յԱրիմաթեայն էր, այր պարկեշտ նախարար, որ եւ ինքն իսկ ակն ունէր արքայութեանն Աստուծոյ, համարձակեցաւ եմուս

Մարկ ԺԵ 43-44

⁴³արիմաթիացի Յովսեփը, որ մի պարկեշտ մարդ էր ու հրյաների ժողովի անդամ և որ ինքն էլ Աստծո արքայութեանն էր սպասում, հա-

առ Պեղատոս, եւ խնդրեաց զմարմինն Յիսուսի: ⁴⁴Եւ Պեղատոս զարմացաւ թէ այնչափ վաղ մեռաւ. եւ կոչեցեալ առ ինքն զհարիւրապետն՝ եհարց զնա եւ ասէ թէ՛ Արդարեւ այնչափ վա՞ղ մեռաւ:

մարծակվեց մտնել Պեղատոսի մոտ և ուզեց Յիսուսի մարմինը: ⁴⁴Եվ Պեղատոսը զարմացավ, որ Յիսուս այդչափ շուտ էր մեռել. և իր մոտ կանչելով հարյուրապետին՝ հարցրեց նրան ու ասաց. «Իրոք այդչափ շուտ մեռավ»:

¹Ի հինգետասաներորդի ամի տէրութեանն Տիբերեայ կայսեր, ի դատաւորութեան Յրեաստանի Պեղատոսի Պոնտացոյ, եւ ի չորրորդատուութեան զալիլեացոց Յերովդի, եւ Փիլիպոսի եղբար նորա չորրորդատուութեան ի Տուրացոց եւ ի Տրաքոնացոց աշխարհին, եւ ի չորրորդատուութեան Լիսանեայ Աբիլենացոյ.

Ղուկ Գ 1

¹Տիբերիոս կայսեր իշխանութեան տասնհինգերորդ տարում, երբ Պոնտացի Պեղատոսը կուսակալ էր Յրեաստանի, և Յերովդեսը՝ չորրորդապետ Գալիլիայի, և նրա եղբայր Փիլիպոսը՝ չորրորդապետ Իտուրացիների ու Տրաքոնացիների աշխարհի, Լյուսանիասը՝ չորրորդապետ Աբիլենների:

¹Եկին ոմանք ի նմին ժամանակի եւ պատմեցին նմա վասն Գալիլեացոցն, որոց զարիւնն Պեղատոս խառնեաց ընդ զոս նոցա:

Ղուկ ԺԳ 1

¹Այդ նույն ժամանակ ոմանք եկան և պատմեցին նրան այն գալիլիացիների մասին, որոնց արյունը Պեղատոսը խառնեց իրենց զոհերի արյան հետ:

¹Եւ յարուցեալ ամենայն բազմութիւնն նոցա, ածին զնա առ Պեղատոս:

Ղուկ ԻԳ 1

¹Նրանց ամբողջ բազմությունը, վերկենալով, նրան տարավ Պեղատոսի մոտ:

³Իսկ Պեղատոս եհարց զնա եւ ասէ. Դո՞ւ ես թագաւորն Յրէից: Նա պատասխանի ետ նմա եւ ասէ. Դու ասացեր: ⁴Ասէ Պեղատոս քահանայապետսն եւ ցժողովուրդսն. Չգտանեմ ինչ վնաս յառնս յայսմիկ:

Ղուկ ԻԳ 3-4

³Իսկ Պեղատոսը հարցրեց նրան և ասաց. «Յիրյանների թագավորը դու՞ ես»: Նա պատասխանեց նրան և ասաց. «Դու ասացիր»: ⁴Պեղատոսը քահանայապետներին և ժողովրդին ասաց. «Այս մարդու մեջ ես որևէ հանցանք չեմ գտնում»:

⁶Իսկ Պեղատոս իբրեւ լուաւ զԳալիլէ, եհարց եթէ Գալիլեացի՞ է այրն:

Ղուկ ԻԳ 6

⁶Իսկ Պեղատոսը, երբ լսեց Գալիլիայի մասին, հարցրեց, թե այդ մարդը գալիլիացի՞ է:

¹¹Արհամարհեաց զնա եւ Յերովդէս հանդերձ իւրովք զօրականօքն, եւ այսպն արարեալ՝ արկ զնովաւ հանդերձս սպիտակս, եւ ետ տանել անդրէն առ Պեղատոս: ¹²Եւ եղեն բարեկամք Պեղատոս եւ Յերովդէս յաւուր յայսմիկ, քանզի յառաջ թշնամիք էին միմեանց:

Ղուկ ԻԳ 11-12

¹¹Յերովդեսն էլ, իր զորականներով հանդերձ, արհամարհեց նրան և ծիծաղելով նրա վրա՝ սպիտակ զգեստներ հագցնել տվեց նրան ու վերստին հանձնեց, որ տանեն նրան Պեղատոսի մոտ: ¹²Եվ Պեղատոսն ու Յերովդեսը այդ օրերին բարեկամներ եղան, որովհետև առաջ իրար թշնամիներ էին:

¹³Կոչեաց Պիղարոս զքահանայապետսն եւ զիշխանս եւ զժողովուրդն, ¹⁴եւ ասէ ցնոսա. Աժէք մատուցէք ինձ զայրս զայս իբրեւ զխոտորեցուցիչ ժողովրդեանն. եւ ահաւասիկ առաջի ձեր դատեցայ, եւ վնաս ինչ ոչ գտի յառնս յայսմիկ՝ զորոց դուք չարախօսէք զդմանէ:

Ղուկ ԻԳ 13

¹³Պիղարոսը կանչեց քահանայապետներին, իշխանավորներին և ժողովրդին ու ասաց. ¹⁴«Այս մարդուն բերեցիք ներկայացրիք ինձ, որպէս ժողովրդին մոլորեցնողի. և ահավասիկ ձեր առաջ դատաքննութիւն արեցի և այս մարդու մեջ չգտա մեկն այն հանցանքներից, որոնցով դուք ամբաստանում էք նրան:

²⁰Դարձեալ Պիղարոս սկսաւ խօսել, քանզի կամէր արձակել զՅիսուս:

Ղուկ ԻԳ 20

²⁰Պիղարոսը նորից սկսեց խոսել, որովհետև կամեցում էր Հիսուսին արձակել:

²⁴Եւ Պիղարոս հաւանեցաւ առնել զհայցուածս նոցա:

Ղուկ ԻԳ 24

²⁴Եվ Պիղարոսը հավանութիւն տվեց, որ նրանց պահանջը կատարվի:

⁵²Սա մատուցեալ առ Պիղատոս՝ խնդրեաց զմարմինն Յիսուսի:

Ղուկ ԻԳ 52

⁵²Սա Պիղարոսի մոտ գալով՝ ուզեց Հիսուսի մարմինը:

²⁹Եւ առ նոսա Պիղարոս արտաքս եւ ասէ. Զի՞նչ չարախօսութիւն մատուցանէք զառնէն զայնմանէ:

Յովի ԺԸ 29

²⁹Ուստի Պիղարոսն ինքը դուրս ելավ նրանց մոտ և ասաց. «Այս մարդու մասին ի՞նչ ամբաստանութիւն էք ներկայացնում»:

³¹Ասէ ցնոսա Պիղարոս. Առէք զնա դուք, եւ ըստ ձերոց օրինացն դատեցարուք: Ասեն ցնա Հրեայքն. Մեզ ոչ է արժան սպանանել զդք:

Յովի ԺԸ 31

³¹Պիղարոսը նրանց ասաց. «Դուք վերցրեք նրան և ձեր օրենքի համաձայն նրան դատեցե՛ք»: Հրեաները նրան ասացին. «Մեզ համար որևէ մեկին սպանել օրինավոր չէ»:

³³Եմուտ միւսանգամ յապարանսն Պիղարոս, կոչեաց զՅիսուս եւ ասէ ցնա. Դո՞ւ ես թագաւորն Հրէից:

Յովի ԺԸ 33

³³Պիղարոսը դարձյալ ապարանք մտավ, կանչեց Հիսուսին և ասաց նրան. «Դու՞ ես հրեաների թագավորը»:

³⁵Պատասխանի ետ Պիղարոս. Միթէ եւ ես Հրեա՞յ իցեմ. ազգն քո եւ քահանայապետք մատնեցին զքեզ ինձ. զի՞նչ գործ գործեալ է քո:

Յովի ԺԸ 35

³⁵Պիղարոսը պատասխանեց. «Միթե ես էլ հրեայն եմ. քո ազգը և քահանայապետները մատնեցին քեզ իմ ձեռքը. դու ի՞նչ ես արել»:

³⁷Ասէ ցնա Պիղարոս. Ապա թէ այդպէս իցէ, թագաւոր՞ ոմն ես դու: Պատասխանի ետ Յիսուս. Դու ասես թէ թագաւոր իցեմ. բայց ես յայդ իսկ ծնեալ եմ, եւ ի դոյն իսկ եկեալ եմ յաշխարհ, զի վկայեցից ճշմարտու-

Յովի ԺԸ 37-38

³⁷Պիղարոսը նրան ասաց. «Թե որ այդպէս է, ուրեմն դու թագավորն ես»: Հիսուս նրան պատասխանեց. «Դու ես ասում, որ թագավոր եմ, բայց ես դրա համար իսկ ծնվել եմ և դրա համար իսկ եկել եմ աշխարհ,

թեանն. ամենայն որ ի ճշմարտութենէ է՝ լսէ բարբառոյ իմոյ: ³⁸Ասէ ցնա Պիղապոս. Ձի՞նչ է ճշմարտութիւն: Ձայս իբրեւ ասաց, դարձեալ ել առ Յրեայսն եւ ասէ ցնոսա. Ես եւ ոչ մի ինչ պատճառս գտանեն ի նմա:

որպեսզի ճշմարտութեան համար վկայեմ: Ամեն մարդ, որ ճշմարտությունից է, իմ ծայնը լսում է»: ³⁸Պիղապոսը նրան ասաց. «Ինչ է ճշմարտությունը»: Երբ այս ասաց, դարձյալ դուրս ելավ, հրյաների մոտ, ու ասաց նրանց. «Ես նրա մեջ ոչ մի հանցանք չեմ գտնում:

¹³Այնժամ ա՛ռ Պիղապոս գՅիսուս եւ գան եհար:

Հովի ԺԹ 1

¹Այն ժամանակ Պիղապոսը հրամայեց Հիսուսին վերցնել և նրան գանակոծել:

⁴Ել դարձեալ Պիղապոս արտաքս եւ ասէ ցնոսա. Ահա ածեն զնա արտաքս առ ձեզ, զի գիտասջիք թէ ես վնաս ինչ ի նմա ոչ գտանեն:

Հովի ԺԹ 4

⁴Պիղապոսը դարձյալ դուրս ելավ ու ասաց նրանց. «Ահա նրան դուրս, ձեզ մոտ են բերում, որպեսզի իմանաք, թե ես նրա մեջ որևէ հանցանք չեմ գտնում»:

⁶Իբրեւ տեսին զնա քահանայապետքն եւ սպասաւորք, զաղաղակ բարձին եւ ասեն. Ի խաչ հան, ի խաչ հան զդա: Ասէ ցնոսա Պիղապոս. Առէք զդա ի ձեզ, եւ ձեզէն հանէք ի խաչ. զի ես ի դնա վնաս ինչ ոչ գտանեն:

Հովի ԺԹ 6

⁶Երբ քահանայապետներն ու պահակները նրան տեսան, աղաղակ բարձրացրին և ասացին. «Խաչը՛ հանիր, խաչը՛ հանիր դրան»: Պիղապոսը նրանց ասաց. «Դու՛ք առէք նրան ձեր մեջ և ինքներդ խաչը հանեցէք, քանի որ ես դրա մեջ որևէ հանցանք չեմ գտնում»:

⁸Իբրեւ լուաւ զբանս զայս Պիղապոս, առաւել եւս երկեալ:

Հովի ԺԹ 8

⁸Երբ Պիղապոսը այս խոսքերը լսեց, ավելի ևս վախեցավ:

¹⁰Ասէ ցնա Պիղապոս. Ընդ իս ո՞չ խօսիս, ո՞չ գիտես եթէ իշխանութիւն ունին հանել զքեզ ի խաչ, եւ իշխանութիւն ունին արձակել զքեզ:

Հովի ԺԹ 10

¹⁰Պիղապոսը նրան ասաց. «Ինձ հետ չե՞ս խոսում, չգիտե՞ս, որ իշխանություն ունեն քեզ խաչը հանելու. և իշխանություն ունեն քեզ ազատ արձակելու»:

¹²Եւ յայնմանէ Պիղապոս խնդրէր արձակել զնա. եւ Յրեայքն աղաղակէին եւ ասէին. Եթէ զդա արձակես, չես բարեկամ կայսեր. ամենայն ոք որ թագաւոր կոչէ զանձն իւր, հակառակ է կայսեր: ¹³Իսկ Պիղապոս իբրեւ լուաւ զբանս զայսոսիկ, ա՛ծ գՅիսուս արտաքս. եւ նստաւ ի վերայ բեմին ի տեղւոջն որ կոչէր Քարայատակ, եւ եբրայեցերէն Կապաթա:

Հովի ԺԹ 12-13

¹²Սրանից հետո Պիղապոսը ուզում էր նրան ազատ արձակել: Իսկ հրյաները աղաղակում էին ու ասում. «Եթե դրան արձակես, կայսրին բարեկամ չես: Ամենայն ոք, որ ինքն իրեն թագավոր է կոչում, հակառակ է կայսեր»: ¹³Իսկ երբ Պիղապոսը այս խոսքերը լսեց, Հիսուսին դուրս բերեց, նստեց բեմի վրա, այն տեղը, որ Քարայատակ էր կոչվում, իսկ եբրայերեն Կապաթա:

¹⁵Եւ նոքա աղաղակէին. Բարձի մէնջ, բարձի մէնջ, եւ հան զդա ի խաչ: Ասէ ցնոսա Պիղատոս. Ես զթագաւորդ ձեր ի խաչ հանիցեմ: Պատասխանի ետուն քահանայապետքն. Չիք մեր թագաւոր բաց ի կայսերէ:

Յովի ԺԹ 15

¹⁵Իսկ նրանք աղաղակում էին. «Վերացրու՛ մեր միջից, վերացրու՛ մեր միջից և խաչը՛ հանիր նրան»: Պիղատոսը նրանց ասաց. «Ես ձեր թագավորին խաչը՞ հանեմ»: Քահանայապետները պատասխանեցին. «Չունենք մենք այլ թագավոր, բացի կայսրից»:

¹⁹Գրեաց եւ տախտակ մի Պիղատոս, եւ եդ ի վերայ խաչին. եւ էր գրեալ. ՅԻՍՈՒՄ ՆԱԶՈՎՐԵՅԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՐԷԻՑ:

Յովի ԺԹ 19

¹⁹Պիղատոսը մի տախտակ էլ գրեց և դրեց խաչի վրա. և գրված էր. «Հիսուս Նազովրեցի՝ հրյաների թագավոր»:

²¹Ասեմ ցՊիղատոս քահանայապետքն Յրէից. Մի՛ գրեր Թագաւոր Յրէից, այլ թէ՛ Նա ասաց. Թագաւոր եմ Յրէից: ²²Պատասխանի ետ Պիղատոս. Ձոր ինչ գրեցի՝ գրեցի:

Յովի ԺԹ 21-22

²¹Հրյաների քահանայապետները Պիղատոսին ասացին. «Մի՛ գրիր՝ հրյաների թագավոր, այլ՝ ինչ նա ասաց՝ թագավոր եմ հրյաների»: ²²Պիղատոսը պատասխանեց. «Ինչ գրեցի, գրեցի»:

³¹Իսկ Յրեայքն, քանզի ուրբաթ էր, զի մի՛ անդէն ի խաչին ազանիցին մարմինքն մինչեւ ցշաբաթն, (զի էր օր մեծ շաբաթուն այնորիկ,) աղաչեցին ցՊիղատոս զի խորտակեսցեն զբարձս նոցա եւ բարձցին:

Յովի ԺԹ 31

³¹Իսկ քանի որ ուրբաթ էր, որպեսզի մարմինները չմնան խաչի վրա մինչև շաբաթ օրը, - որովհետև այն շաբաթը տոնական մեծ օր էր, - հրյայ առաջնորդները Պիղատոսին աղաչեցին, որ կտրեն նրանց սրունքները և վերցնեն նրանց:

³⁸Յետ այսորիկ աղաչեաց ցՊիղատոս Յովսէփ որ յԱրիմաթեայ էր, աշակերտ Յիսուսի ի ծածուկ վասն ահին Յրէից, զի բարձցէ զմարմինն Յիսուսի. եւ հրամայեաց Պիղատոս. եկին եւ բարձին զնա՛:

Յովի ԺԹ 38

³⁸Այնուհետև Յովսեփը, որ արիմաթիացի էր և Հիսուսի թաքուն աշակերտն էր հրյաների վախի պատճառով, Պիղատոսին աղաչեց, որ Հիսուսի մարմինը վերցնի: Եվ Պիղատոսը հրաման տվեց. ուստի Յովսեփն ու Նիկողոեմոսը եկան և նրան վերցրին:

Պիղատոս (լատ. «նիզակակիր»): Հուդայի, Սամարիայի և Իդումեայի հինգերորդ հռոմեական կուսակալ (26-36թթ.), հռոմեական ընտանիքից: Պիղատոս ընտանեկան անունը հուշում է նրա նախնիների զինվորական լինելու, իսկ Պոնտացի ազգանունը՝ վկայում նրա ծննդավայրի մասին: Մինչև 26թ. նրա կենսագրության մասին ոչինչ

հայտնի չէ: Այդ թվականին Տիբերիոս կայսրը (14-37թթ.) նրան նշանակում է Հրեաստանի կուսակալ: Իբրև կուսակալ նա իրեն վստահված տարածքի լիիրավ տերն էր, ում տրամադրության տակ էր հռոմեական զորքը (120 հեծյալ, 2500-5000 հետիոտն զինվոր): Այս բանակը գտնվում էր Պաղեստինյան Կեսարիայում, իսկ ջոկատներից մեկը

մշտական պարեկային ծառայություն էր իրականացնում Երուսաղեմի Անտոնիոսի անունը կրող միջնաբերդում: Կուսակալը կարող էր հաստատել կամ մերժել հրեական Մեծ Ատյանի՝ Սինհեդրիոնի կայացրած մահվան դատավճիռները: Նա էր նշանակում քահանայապետին և վերահսկում տաճարի գործունեությունը: Նույնիսկ քահանայապետների պատմուճանները նրա մոտ էին պահվում, և նրանց էր հանձնում միայն տոն օրերին, երբ գալիս էր Երուսաղեմ և քաղաքը հսկելու համար հավելյալ պարեկային զորք տրամադրում: Նույնիսկ հեթանոս պատմիչները Պիղատոսին հիշատակում են Հիսուսի մահվան հետ կապված, երբ Հրեաստանի կուսակալն առաջին ու վերջին անգամ պատմության բեմ է դուրս գալիս: Ըստ Հովսեփոս Փլավիոսի (Ա դ.) Պիղատոսի կողմից ձեռնարկված առաջին միջոցառումը կայսեր պատկերը կրող նշանի տեղադրումն էր Երուսաղեմում, որով իր դեմ է հանում հրեաներին: Նրան նախորդած կուսակալները չէին համարձակվել սուրբ քաղաքում տեղադրել այդ պատկերը: Հրեաների բուռն հակառակության հետևանքով Պիղատոսն ի վերջո տեղի է տալիս և կայսերական նշանը վերադարձնում Կեսարիա: Նույն հրեա պատմիչի համաձայն՝ անտեսելով հրեաների դժգոհությունը՝ Պիղատոսը տաճարի գանձարանից վերցված դրամներով կառուցում է 40 կմ երկարության ջրմուղը՝ քաղաքին ջուր մատակարարելու համար: Հրեական տոնի ժամանակ Երուսաղեմ այցելելիս Պիղատոսը հանդիպում է մոտ 10000-անոց հրեական ամբոխին, որն իր բուռն դժգոհությունն էր արտա-

հայտում նրա այդ արարքի դեմ: Ի պատասխան այս բողոքի ցույցի՝ կուսակալը նրանց դեմ է ուղարկում հռոմեական զորախմբին՝ սպանելով նրանցից շատերի: Ըստ երևույթին, այս իրադարձության արձագանքն ենք գտնում Ղուկ ժԳ գլխում:

Պիղատոսի կինը Կլոդիա Պրոկուլյան էր՝ Օգոստոս կայսեր թոռնուհին և Կլոդիայի՝ Տիբերիոս կայսեր երրորդ կնոջ ապօրինի դուստրը: Նա փորձառու, բարեկիրթ, դյուրագգաց արքայադուստր էր: Պիղատոսը գուցե կնոջ և ոչ թե իր դիվանագիտական հմտության շնորհիվ էր նշանակվել կառավարչի պաշտոնում: Հրեաստանի կառավարիչները սովորաբար թույլտվություն չէին ստանում կանանց իրենց հետ տանելու, սակայն Կլոդիան ամուսնու հետ էր նույնիսկ Երուսաղեմում՝ թողնելով շատ կանանց համար փափագելի մայրաքաղաքային անդորր կյանքը:

Պիղատոսը նաև սամարացիների կոտորածն է կազմակերպում Գարիզին լեռան վրա, երբ խաբեության մամարացիներին խոստանում է ցույց տալ Մովսեսի կողմից այնտեղ թաքցրած սուրբ սպասքը: Չնայած այս բացահայտ ստին (Մովսեսը երբեք չի անցել Հորդանան գետը)՝ լեռան մոտ գինված մարդկանց մեծ բազմություն է հավաքվում: Պիղատոսը չըջապատում է նրանց, գերի վերցնում և մահվան դատապարտում ցույցը կազմակերպողներին: Սամարացիների պատվիրակությունը բողոքի դիմում է անում Ասորիքի կառավարիչ Վիտելիոսին: Վերջինս Պիղատոսին հրամայում է այս մեղադրանքներին պատասխան տալ կայսեր առաջ, իսկ Պիղատոսի պաշտոնին նշանակում

Մարկելիիոսին: Մինչ Պիղատոսը Հռոմ էր գնում, մահանում է Տիբերիոս կայսրը (37 թ.): Դատավարության արդյունքները մեզ հայտնի չեն, սակայն եվանգելիստ Կեսարացու (Դ դ.) տեղեկացմամբ՝ Պիղատոսն ինքնասպան է եղել Գայոս կայսեր օրոք (37-41 թթ.):

Նոր Կտակարանում Պիղատոսը ներկայացված է իբրև թույլ մի կառավարիչ, ով գործում էր ոչ թե սկզբունքներից ելնելով, այլ գործնական պատկերացումների համաձայն: Ըստ այսմ

Փրկչին մահվան դատապարտելու նրա որոշումը ոչ թե հրեաներին հաճոյանալու համար էր, այլ ավելի շուտ Տիբերիոս կայսեր զայրույթը չբորբոքելու Հրեաստանում տեղի ունեցած հուզումների առիթով: Սա ավելի պարզ է դառնում, երբ հիշում ենք Հովհ ժԹ գլխում նկարագրվող նրա հրամանով գրված մահվան գիրը: Պիղատոսի կյանքը նկարագրող մի քանի անվավեր «Գործք»-եր կան:

ՍԱՂՈՍԵ՝ ՁԵՔԵՂԵՆՍԻ ԿԻՆՂ

⁴⁰Էին և կանայք, որ հայէին ի հեռաստանէ, յորս էր Մարիամ Մագդաղենացի և Մարիամ Յակովբու փոքրկան և Յովսէայ մայրն և Սաղոմէ .
⁴¹որք յորժամ էրն ի Գալիլեա, զհետ շրջէին նորա եւ պաշտէին զնա. եւ այլ բազում կանայք որ ընդ մնա իսկ ելեալ էին Երուսաղէմ:

Մարկ ԺԵ 40

⁴⁰Կային և կանայք, որոնք դիտում էին հեռվից: Նրանց մեջ էին Մարիամ Մագդաղենացին, Կրտսեր Յակոբոսի և Յովսեփի մայրը՝ Մարիամը, ինչպես և Սաղոմէ, ⁴¹որոնք, երբ Յիսուս Գալիլիայում էր, նրա հետևից էին գնում և ծառայում նրան. կային նաև շատ այլ կանայք, որոնք նրա հետ Երուսաղէմ էին ելել:

¹Եւ իբրեւ անց շաբաթն, Մարիամ Մագդաղենացի եւ Մարիամ Յակովբայ եւ Սաղոմէ չոգան պատրաստեցին խունկս, զի եկեսցեն օծցեն զնա:

Մարկ ԺԶ 1

¹Եվ երբ շաբաթն անցավ, Մարիամ Մագդաղենացին, Յակոբոսի մայր Մարիամը և Սաղոմէն գնացին խնկի պատրաստություն տեսան, որպեսզի գան և օծեն նրա մարմինը:

Սաղոմէ (եբր. «խաղաղ»): *Ձեքեղենոսի կինը, Ավետարանի Համաձայն՝ Հիսուսի խաչելութեան ժամանակ ներկա գտնված և Ձատկվա առավոտյան գերեզման այցելած երեք կանանցից մեկը: Մատթեոսը, նույն դրվագին անդրադառնալով, կանանցից յուրաքանչյուրին նույն հերթականությամբ նշում է, բայց «Սաղոմէ» անվան փոխարեն ասում է. «Ձեքեղենոսի որդիների մայրը» (Հմմտ. Մատթ Ե 56): Ղուկասը նրանց պարզապես «կանայք» է անվանում (Հմմտ. Ղուկ ԻԳ 55): Համատես Ավետարանները միաբերան հաստատում են, որ երեք կանայք էլ՝ Մարիամ Մագդաղենացին, մյուս Մարիամը և Սա-*

ղոմեն, Գալիլիայից սկսած անբաժան հետևել են Հիսուսին և ներկա գտնվել Հիսուսի ծովեզրյա առաքելութեանը: Նրանցից երկուսը՝ Նրա առաջին աշակերտների մայրերն էին, իսկ Սաղոմեն՝ Հակոբոսի և Հովսեփի մայրը:

Սաղոմեն, ում ամուսինը՝ Ձեքեղենոսը, թերևս որոշ կարողություն և դիրք ուներ ձկան առևտրում, կարևոր անդամ էր կանանց այն փոքրիկ խմբում, որը Հիսուսի և Նրա աշակերտների կարիքներին ծառայել է ոչ միայն Գալիլիայում, այլև Երուսաղէմ կատարած նրանց ճանապարհորդությունների ժամանակ:

ՍԱՂՈՄԵ՝ Զերովդիայի դուստրը

Սաղոմն (եբր. «խաղաղ»): Հերովդիայի դուստրը՝ նրա առաջին ամուսնուց՝ Հերովդես Փիլիպպոսից, Հերովդես Մեծի ծոռնուհին: Չնայած Ավետարաններում նրա անունը չի հիշատակվում, սակայն նրան նույնացնում են Հերովդեսի ծննդյան տարեդարձի օրը պալատում պարող աղջկա հետ, ով իր մոր դրդմամբ Հերովդեսից խնդրում է Հովհաննես Մկրտչի գլուխը (հմմտ. Մատթ ԺԴ 1-12, Մարկ 9 17-29, Ղուկ Թ 7-9): Հետագայում Սաղոմեն ամուսնանում է իր հոր խորթ եղբոր՝ Փիլիպպոս Չորրորդապետի հետ:

ՍԻՄԵՈՆ ԾԵՐՈՒՆԻ

²⁵Եւ ահա էր այր մի յԵրուսաղէմ, որոյ անուն էր **Սիմէոն**, եւ էր այրն այն արդար եւ երկիւղած, եւ ակն ունէր մխիթարութեանն Իսրայելի. եւ Յոզի Սուրբ էր ի ցմա:

Ղուկ Բ 25

²⁵Արդ, Երուսաղէմուն **Սիմէոն** անունով մի մարդ կար, և այդ մարդը արդար ու աստվածավախ էր և ակնկալուն էր Իսրայելի մխիթարութիւնը. և Սուրբ Յոզիմ էր նրա մեջ:

³⁴Եւ օրհնեաց զնոսա **Սիմէոն**, եւ ասէ ցՄարիամ մայրն նորա. Ահա սա կայ ի գլորումն եւ ի կանգնումն բազմաց ի մեջ Իսրայելի եւ ի նշան հակառակութեան:

Ղուկ Բ 34

³⁴**Սիմէոնը** նրանց օրհնեց և ասաց նրա մորը՝ Մարիամին. «Ահա՛ սա նա է, որ պատճառ է դառնալու Իսրայելի մեջ շատերի անկման ու բարձրացման և նշան՝ հակառակութիւն:

Սիմէոն (եբր. «ունկնդրել» բայից): Յուրաքանչյուր հրեական ընտանիքի առաջնածին որդի ծննդից քառասուն օր հետո պիտի ընծայվեր Երուսաղէմի Տաճարին, ինչպես պահանջվում էր Ելից գրքում. «Ինձ նվիրաբերի՛ր բոլոր Իսրայելացիների անդրանիկ զավակներին, ամեն մի նախածին, մարդ թե անասուն, որովհետև իմն է» (Ելք ԺԳ 12):

Մարիամն ու Հովսեփը մանուկ Հիսուսին տանում են Երուսաղէմ՝ Տիրոջն ընծայելու, և իրենց հետ վերցնում են մաքրման ծեսի ընծաները, ինչպես պահանջվում էր Ղևտական գրքում (Ե 7)՝ «երկու տատրակ կամ աղավնիների երկու ձագ»:

Տաճարում նրանց դիմավորում է Իսրայելի փրկութեանն սպասող արդար ու աստվածավախ հրեա քահանա Սիմեոնը: Նրան խոստացվել էր մահ չտեսնել, մինչև «Տիրոջ Օծյալի» գալուստը: Մանկանն իր գիրկն առնելով՝ Սիմեոնն օրհնում է Աստծուն՝ ասելով. «Այժմ, ո՛վ Տեր, խաղաղությա՛մբ արձակիր քո ծառային՝ ըստ քո խոսքի. որովհետև աչքերս տեսան փրկութիւնը քո, որ պատրաստեցիր բոլոր ժողովուրդների առաջ, լույս,

որ կլինի հայտնութիւն հեթանոսների համար և փառք՝ Իսրայելի քո ժողովրդի համար» (Ղուկ Բ 29-32):

Սիմեոնի օրհներգութիւնը, 1500 տարի է արդեն, քրիստոնեական եկեղեցիներում երեկոյան ժամերգութիւն մաս է կազմում:

Մանկանը վերադարձնելով մորը՝ Սիմեոնն օրհնում է Նրա ծնողներին և հայտնում մի խորհրդավոր մարգարեութիւն. «Ահա՛ սա նա է, որ պատճառ է դառնալու Իսրայելի մեջ շատերի անկման ու բարձրացման և նշան՝ հակառակութեան: Իսկ քո հոգու միջով էլ սուր պիտի անցնի, որպեսզի բազում սրտերի խորհուրդներ հայտնի դառնան» (Ղուկ Բ 34-35):

Սա առհասարակ համարել են կանխասացութիւն Մարիամի՝ Հիսուսի մոր վշտի մասին՝ որդու խաչելութեան ժամանակ: Նույնպես և Սիմեոնի օրհներգութեան՝ տիեզերական փրկութեան խոստումը, որը գրի է առել Ղուկասը, «լույս, որ կլինի հայտնութիւն հեթանոսների համար», ամենայն հավանականութեամբ Եսայի մարգարեի «Չարչարվող ծառայի» երգերից է ծնունդ առել:

ՍԻՄՈՆ Կանանացի

²Եւ առաքելոցն երկոտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմովն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրեաս եղբայր նորա, ³Յակովբոս Չեբեդեայ եւ Յովհաննես եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ Ղեբէոս որ անուանեցաւն Թադէոս, ⁴*Սիմոն Կանանացի* եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

Մատթ Ժ 4

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Չեբեդեոսի որդի Յակոբոս և նրա եղբայրը Յովհաննես, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթէոս մաքսավոր, Ալփեոսի որդի Յակոբոս և Ղեբէոս, որ Թադէոս կոչվեց, ⁴*Սիմոն Կանանացի* և Յուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

¹⁸Եւ զԱնդրեաս, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, եւ զՄատթէոս զմաքսաւորն, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹադէոս, եւ *Սիմոն Կանանացի*, ¹⁹Եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

Մարկ Գ 18

¹⁸Նաև՝ Անդրեասին և Փիլիպպոսին և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր Մատթէոսին և Թովմասին և Ալփեոսի որդի Յակոբոսին և Թադէոսին և *Սիմոն Կանանացուն* ¹⁹և Յուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

¹⁴Սիմովն զոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրեաս զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ զՅովհաննես, եւ զՓիլիպպոս, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵Եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ *Սիմոն* զկոչեցեալն Նախանձայոյ՞, ¹⁶Եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եղև իսկ մատնիչ:

Ղուկ Զ 15

¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Յակոբոսին, Յովհաննեսին, ¹⁵Փիլիպպոսին, Բարթողոմէոսին, Մատթէոսին, Թովմասին, Ալփեոսի որդի Յակոբոսին, *Սիմոնին*՝ Նախանձահույ՞ կոչվածին, ¹⁶Յակոբի որդի Յուդային և Իսկարիովտացի Յուդային, որը և մատնիչ եղավ:

Սիմոն (արամ. «ունկնդրում»): Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից: «Կանանացի» այստեղ չի կարող նշանակել Քանանի երկրից կամ էլ Կանա քաղաքից: «Կանանացի» արամեերեն բառ է, որ նշանակում է «նախանձահույ՞»: Նա այդպես է անվանվում, քանի որ պատկանում էր նախանձահույ՞ների կուսակցությանը, ինչպես որ նշում է Ղուկաս ավետարանիչը: Նախանձահույ՞ների խմբավորումն ըստ երևույթին ձևավորվել է Հուդա Գամաղացու ապստամբության ժամանակներից (ՔՀ 6Թ.): Նրանց պատմությունն իր գագաթնակետին է հասնում ՔՀ 66Թ. աղետալի ապստամբության ժամանակ, որը հանգեցնում է

70Թ. հռոմեացիների կողմից Երուսաղեմի տապալմանն ու կործանմանը: Նախանձահույ՞ների հիմնական հետևորդները տաքարյուն գալիլիացիներն էին: Սիմոնն ամենայն հավանականությամբ ծովեզրի բնակիչ էր, ինչպես Հիսուսի ուրիշ շատ հետևորդներ: Ե՛վ Ավետարանում, և՛ Գործքում Ղուկասն առաքյալների խմբում Սիմոնին Հուդայի հետ է հիշատակում: Լրացուցիչ ոչ մի հավաստի տեղեկություն չկա այդ երկուսի մասին, սակայն «Սիմոնի և Հուդայի չարչարանքները» պարականոն գրվածքը պատմում է նրանց քարոզչության և Պարսկաստանում նահատակվելու մասին:

ՄԻՄՈՆ՝ Հիսուսի եղբայրը

⁵⁵Ո՞չ սա է հիւսանն որդի. ո՞չ մայր սորա կոչի Մարիամ, եւ եղբարք սորա՝ Յակովբոս եւ Յովսէս եւ Սիմօնն եւ Յուդա.

Մատթ ԺԳ 55

⁵⁵Սա հյուսնի որդին չէ՞. սրա մայրը չէ՞, որ Մարիամ է կոչվում. և սրա եղբայրները՝ Հակոբոս, Հովսէս, Սիմոնն և Հուդա:

³Ո՞չ սա է մանուկ հիւսանն եւ որդին՝ Մարեմայ, եղբայր Յակովբայ եւ Յովսէայ եւ Յուդայի եւ Սիմօնի, եւ չիցե՞ն քորք դորա աստ առ մեզ: Եւ գայթակղէին ի նա:

Մարկ Զ 3

³Սա հյուսնի տղան և Մարիամի որդին չէ՞ միթե, Հակոբոսի և Հովսէի ու Հուդայի և Սիմոնի եղբայրը. և սրա քույրերը այստեղ մեզ մոտ չե՞ն»: Եվ նրանով գայթակղվում էին:

Միմոն (արամ. «ունկնդրում»): Հիսուսի ընտանիքի այն անդամներից, որոնց հիշատակում է Նազարեթի համայնքը. «Սա հյուսնի և Մարիամի որդին չէ՞ միթե, Հակոբոսի և Հովսէի ու Հուդայի և Սիմոնի եղբայրը. և սրա քույրերը այստեղ մեզ մոտ չե՞ն» (Մարկ

Զ 3): Հովհաննեսը նշում է, որ Հիսուսի երկրավոր կյանքի վերջին տարում անգամ Նրա եղբայրները չէին հավատում Նրան: Մեզ հայտնի է, թե արդյո՞ք Միմոնը հետագայում իր եղբոր՝ Հակոբոսի նման քրիստոնեական եկեղեցու անդամ է դարձել:

ՄԻՄՈՆ՝ փարիսեցի

⁴⁰Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնա. **Սխմոյն**, ունիմ ինչ ասել քեզ: Եւ նա ասէ. Ասա, Վարդապետ: Եւ ասէ. ⁴¹Երկու պարտապանք էին ուրումն փոխատուի. մինն պարտէր հինգ հարելր դահեկան, եւ մեւսն՝ յիսուն:

Ղուկ Է 40

⁴⁰Յիսուս պատասխանեց նրան և ասաց. «**Սխմոյն**, քեզ ասելու բան ունե՞մ»: Եվ սա ասաց. «Ասա՛, Վարդապետ»: Եվ Յիսուս ասաց. ⁴¹«Մի փոխատու երկու պարտապաններ ուներ. մեկը հինգ հարյուր դահեկան պարտք ուներ, իսկ մյուսը՝ հիսուն:

⁴³Ասէ **Սխմոյն**. Ինձ այսպէս թուի եթ որում զբազումն շնորհեաց: Եւ նա ասէ ցնա. Ուղիղ դատեցար: ⁴⁴Եւ դարձեալ ի կինն կողմն, ասէ **Սխմոյն**. Տեսանե՞ս զայս կին, մտի ի տուն քո, ջուր ոտից իմոց ոչ ետուր. իսկ սա արտասուօք իւրովք եթաց զոտս իմ, եւ հերով իւրով՝ ջնջեաց:

Ղուկ Է 43-44

⁴³**Սխմոյն** ասաց. «Ինձ այնպես է թվում, թե նա՛ ում ավելի շատը շնորհվեց»: Եվ Յիսուս ասաց նրան. «Ուղիղ դատեցիր»: ⁴⁴Եվ դառնալով կնոջ կողմը՝ **Սխմոյնին** ասաց. «Տեսնու՞մ ես այս կնոջը. մտա քո տունը, ոտքերիս համար ջուր չտվիր, իսկ սա իր արտասուքներով թոջեց իմ ոտքերը և իր մազերով սրբեց:

Սիմոն (արամ. «ունկնդրում»): Փարիսեցի, ում տանը մեղավոր կինն օծեց Հիսուսի ոտքերը և դրանք թրջեց իր արտասուքներով: Ոմանք նրան նույն

նացնում են բորոտ Սիմոնի հետ, սակայն առաջադրված փաստարկներն էականորեն տարբերվում են իրարից:

ՄԻՄՈՆ Կյուրենացի

³²Եւ ելեալ արտաքս՝ գտին այր մի Կիւրենացի անուն *Սիմօն*, զնա կալան պահակ զի բարձցէ զխաչն նորա:

Մատթ ԻԷ 32

³²Եվ դուրս ելնելով՝ գտան կյուրենացի մի մարդ՝ *Սիմոն* անունով, ու նրան ստիպեցին, որ նա խաչը կրի:

²¹Եւ ունէին պահակ *Սիմօն Կիրենացի*, որ ընդ այն անցանէր՝ եկեալ յագարակէ, զհայրն Աղեքսանդրի եւ Ռուփայ, զի բարձցէ զխաչափայտն նորա:

Մարկ ԺԵ 21

²¹Եվ ստիպեցին *Սիմոն Կյուրենացուն*՝ Ալեքսանդրի և Ռուփոսի հորը, որը ագարակից էր գալիս ու այդ տեղով էր անցնում, որ Հիսուսի խաչափայտը կրի:

²⁶Իբրեւ առին զնացին զնա, ըմբռնեցին զոմն *Սիմօն Կիրենացի* որ գայր յանդէ, եդին ի վերայ նորա զխաչն բերել զկնի Յիսուսի:

Ղուկ ԻԳ 26

²⁶Երբ նրան առան զնացին, բռնեցին *Սիմոն Կյուրենացի* անունով մեկին, որը հանդից էր գալիս. նրա վրա դրեցին խաչը, որ այն բերի Հիսուսի հետևից:

Սիմոն (արամ. «ունկնդրում»): Գողգոթայի ճանապարհով անցնող այն մարդը, ում ստիպում են կրել Հիսուսի խաչափայտը մինչև խաչելության վայր: Ըստ Մատթեոսի և Ղուկասի՝ նա Կյուրենիայից էր, որը Հյուսիսային Աֆրիկայում գտնվող Լիբիայի մի մասն էր: Մարկոսը նշում է, որ Սիմոնն Ալեքսանդրի և Ռուփոսի հայրն է (ըստ երևույթին սրանք քրիստոնյաներ էին դարձել և ծանոթ էին Մարկոսի հոռմեացի ընթերցողներին): Ղուկասն ու Մարկոսն ասում են, որ Սիմոն Կյուրենացին «հանդից էր գալիս», իբրև թե Պասեքի ուխտագնացության էր դուրս

եկել՝ կա՛մ Կյուրենիայից, կա՛մ Երուսաղեմի մերձակայքից: Երեք համատես Ավետարաններն էլ հաստատում են, որ նրան ուղղակի ստիպում են կրել Գողգոթայի ճանապարհին ուժասպառված Հիսուսի խաչափայտը:

Հովհաննես ավետարանիչը հատուկ նշում է, որ «խաչափայտը նա ինքն էր վերցրել» ու տանում Գողգոթա՝ բնավ չհիշատակելով Սիմոն Կյուրենացուն: Գուցե սա նպատակաուղղված էր հերքելու զնոստրիկյան այն հերյուրանքը, թե Սիմոն Կյուրենացին փոխարինել է Հիսուսին՝ ոչ միայն կրելով Նրա խաչափայտը, այլև Նրա փոխարեն խաչվելով:

ՏԻԲԵՐԻՈՍ կայսր

¹Ի հնգետասաներորդի անի տերութեանն Տիբերեայ կայսեր, ի դատաւորութեանն Յրեաստանի Պիղատոսի Պոնտացոյ, եւ ի չորրորդայետութեանն Գալիլեացոց Յերովդի, եւ ի Փիլիպպոսի եղբոր նորա չորրորդայետութեանն Իտուրացոց եւ Տրաքոնացոց աշխարհին, եւ ի չորրորդայետութեանն Լիւսանայ Աբիլեացոց, ²եւ ի քահանայապետութեանն Աննայի եւ Կայիափայ, եղեւ բան Աստուծոյ ի վերայ Յովհաննու որդւոյ Ձաքարիայ յանապատի անդ:

Ղուկ Գ 1

¹Տիբերեայ կայսեր իշխանութեան տասնհինգերորդ տարում, երբ Պոնտացի Պիղատոսը կուսակալ էր Յրեաստանի, և Յերովդեսը՝ չորրորդայետ Գալիլիայի, և նրա եղբայր Փիլիպպոսը՝ չորրորդայետ Իտուրացիների ու Տրաքոնացիների աշխարհի, Լյուսանիասը՝ չորրորդայետ Աբիլեների, ²և Աննայի ու Կայիափայի քահանայապետութեան օրով, Աստծո խոսքը լսելի եղավ Ձաքարիայի որդի Յովհաննեսին անապատում:

Հռոմեացի կայսր (ՔՀ 14-37թթ.), ում իշխանութեան օրոք են իրականացել Հիսուսի առաքելութունն ու խաչելութիւնը: Ծնվել է ՔԱ 42թ., Օգոստոս կայսեր կնոջ՝ Լիվիայի և նրա առաջին ամուսին Տիբերիոս Կղոզեոս Ներոնի որդին: Տիբերիոսը ռազմական պաշտոն է վարել Եվրոպայում և Արևելքում՝ արժանանալով մարտական պատիվների ու շքանշանների: Քանի որ նրա խորթ հայր Օգոստոսն անժառանգ էր, Տիբերիոսն էր նրա իրավահաջորդը, չնայած որ չէր վայելում Օգոստոս կայսեր սերն ու փստահութիւնը:

Հենց Տիբերիոս կայսեր պատվին է Հերովդես Անտիպասը հռոմեական

աշխարհով մեկ արդեն իսկ հայտնի տաք աղբյուրների մոտ, Հիսուսի կենդանութեան օրոք, կառուցում Տիբերիա քաղաքը: Տեղացի հրեաները խուսափում էին քաղաքի հեթանոսական շրջաններից և արհամարհում էին Հերովդեսի արևելյան արքունիքը: Նրանց համար քաղաքը պիղծ էր, որովհետև կառուցվել էր գերեզմանատան տեղում: Բ դարում ռաբբիները պաշտոնապես հռչակում են այդ տեղանքի անպղծութիւնը: Դրանից հետո Տիբերիան դառնում է Սինեդրիոնի նստավայրը:

ՓԻԼԻՊՊՈՍ առաքյալ

²Եւ առաքելոցն երկուտասանից էին անուանք այսոքիկ. առաջին Սիմովն, անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրեաս եղբայր նորա, ³Յակովբոս Ձեբեղեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, *Փիլիպպոս* եւ Բարթողոմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ եւ Ղեբնոս որ անուանեցան Թադէոս, ⁴Սիմովն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁶Եւ եղ անուն Սիմովնի՝ Պետրոս, ¹⁷եւ Յակովբոս Ձեբեղեայ եւ Յովհաննու եղբորն Յակովբայ՝ եղ նոցա անուանս Բաներեզէս, որ է Որդիք որոտման. ¹⁸Եւ զԱնդրեաս, եւ *Փիլիպպոս*, եւ զԲարթողոմէոս, եւ զՄատթէոս զմաքսաւորն, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զԹադէոս, եւ զՍիմովն Կանանացի, ¹⁹եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զնա:

¹⁴ՉՍիմովն զոր եւ Պետրոսն անուանեաց, եւ զԱնդրեաս զեղբայր նորին, եւ զՅակովբոս, եւ զՅովհաննէս, եւ *Փիլիպպոս*, եւ զԲարթողոմէոս, ¹⁵եւ զՄատթէոս, եւ զԹովմաս, եւ զՅակովբոս Ալփեայ, եւ զՍիմովն զկոչեցեալն Նախանձայոյզ, ¹⁶եւ զՅուդա Յակովբայ, եւ զՅուդա Իսկարիովտացի, որ եղեւ իսկ մատնիչ:

⁴³Ի վաղիւ անդր կամեցաւ ելանել ի Գալիլեա. գտանէ *Փիլիպպոս*, եւ ասէ ցնա Յիսուս. Եկ զկնի իմ: ⁴⁴Եւ եր *Փիլիպպոս* ի Բեթսայիդայ, ի քաղաքէ Անդրեայ եւ Պետրոսի: ⁴⁵Գտանէ *Փիլիպպոս* զՆաթանայէլ եւ ասէ ցնա. Ձորմէ գրեաց Մովսէս յօրէնսն՝ եւ մարգարէքն, գտաք զՅիսուս զորդի Յովսեփայ ի Նազարեթ: ⁴⁶Ասէ ցնա Նաթանայէլ. Իսկ ի Նազարեթ

Մատթ Ժ 3

²Եվ տասներկու առաքյալների անունները սրանք էին. առաջին՝ Սիմոն Պետրոս կոչվածը, և նրա եղբայրը Անդրեաս, ³Ձեբեղեոսի որդի Յակոբոս և նրա եղբայրը Յովհաննես, *Փիլիպպոս* և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթէոս մաքսավոր, Ալփեոսի որդի Յակոբոս և Ղեբնոս, որ Թադէոս կոչվեց, ⁴Սիմոն Կանանացի և Յուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեց նրան:

Մարկ Գ 18

¹⁶Եվ Սիմոնի անունը Պետրոս դրեց ¹⁷և Ձեբեղեոսի որդու՝ Յակոբոսի ու նրա եղբոր՝ Յովհաննեսի անունները դրեց Բաներեզէս, որ նշանակում է՝ Որտման որդիներ: ¹⁸Նաև՝ Անդրեասին և *Փիլիպպոսին* և Բարթողոմէոսին և մաքսավոր Մատթէոսին և Թովմասին և Ալփեոսի որդի Յակոբոսին և Թադէոսին և Սիմոն Կանանացուն ¹⁹և Յուդա Իսկարիովտացուն, որը և նրան մատնեց:

Ղուկ Զ 14

¹⁴Սիմոնին, որին էլ Պետրոս կոչեց, և Անդրեասին՝ նրա եղբորը, Յակոբոսին, Յովհաննեսին, ¹⁵*Փիլիպպոսին*, Բարթողոմէոսին, Մատթէոսին, Թովմասին, Ալփեոսի որդի Յակոբոսին, Սիմոնին՝ Նախանձաւոյզ կոչվածին, ¹⁶Յակոբի որդի Յուդային և Իսկարիովտացի Յուդային, որը և մատնիչ եղավ:

Յովի Ա 43-46

⁴³Յաջորդ օրը Յիսուս որոշեց Գալիլիա մեկնել. գտավ *Փիլիպպոսին* ու նրան ասաց. «Արի՛ իմ հետևից»:
⁴⁴Եվ *Փիլիպպոսը* Բեթսայիդայից էր, Անդրեասի և Պետրոսի քաղաքից:
⁴⁵*Փիլիպպոսը* գտնում է Նաթանայէլին ու նրան ասում. «Ում մասին որ Մովսէսը օրենքի մեջ և մարգարեները գրել են, գտանք նրան՝ Յիսուսին՝ Յովսեփի որդուն, Նազարեթ քաղա-

մա՞րթ ինչ իցէ բարւոյ իմիք լինել: Ասէ ցնա Փեղեայտոս. եկ եւ տես:

քից»: ⁴⁶Նաթանայելը նրան ասաց. «Իսկ կարելի՞ է, որ Նազարեթից մի որևիցէ լավ բան դուրս գա»: Փեղեայտոսը նրան ասաց. «Արի՛ և տես՛ս»:

⁴⁸Ասէ ցնա Նաթանայել. Ուստի՞ ճանաչես զիս: Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնա. Մինչչեւ էր Փեղեայտոսի կոչեցեալ զքեզ՝ զի էիր ի ներքոյ թզենւոյն, տեսի զքեզ:

Յովի Ա 48

⁴⁸Նաթանայելը նրան ասաց. «Որտեղի՞ց ես ինձ ճանաչում»: Յիսուս պատասխանեց և ասաց նրան. «Փեղեայտոսը դեռ քեզ չկանչած, երբ թզենու տակ էիր, տեսա քեզ»:

⁵Բարձ ի վեր գաչս իւր Յիսուս եւ ետես, զի ժողովուրդ բազում գայր առ նա, ասէ ցՓեղեայտոս. Ուստի՞ զնեսցուք հաց զի կերիցեն դոքա:

Յովի Զ 5

⁵Յիսուս իր աչքերը վեր բարձրացրեց և տեսավ, որ բազում ժողովուրդ է գալիս իր մոտ: Փեղեայտոսին ասաց. «Որտեղի՞ց հաց պիտի գնենք, որ դրանք ուտեն»:

⁷Պատասխանի ետ նմա Փեղեայտոս. Երկերիւր դահեկանի հաց չէ դոցա բաւական, թպէտ եւ իւրաքանչիւր ոք սակաւ ինչ առնուցու:

Յովի Զ 7

⁷Փեղեայտոսը նրան պատասխանեց. «Երկու հարյուր դահեկանի հաց դրանց չի բավարարի, թեկուզ և յուրաքանչյուր ոք մի կտոր վերցնի»:

²¹Նոքա մատեան առ Փեղեայտոս որ ի Բեթսայիդայ Գալիլեացւոցն էր, աղաչէին զնա եւ ասէին. Տէր, կամիմք զՅիսուս տեսանել: ²²Գայ Փեղեայտոս եւ ասէ ցԱնդրեաս, Անդրեաս եւ Փեղեայտոս ասեն ցՅիսուս:

Յովի ԺԲ 21-22

²¹Նրանք մոտեցան Փեղեայտոսին, որ Գալիլիայի Բեթսայիդա քաղաքից էր. աղաչում էին նրան ու ասում. «Տէր, ուզում ենք Յիսուսին տեսնել»: ²²Փեղեայտոսը եկավ և Անդրեասին ասաց: Անդրեասը և Փեղեայտոսն էլ Յիսուսին ասացին:

⁸Ասէ ցնա Փեղեայտոս. Տէր, ցոյց մեզ զՂայր, եւ շատ է մեզ: ⁹Ասէ ցնա Յիսուս. Այսչափ ժամանակս ընդ ձեզ եմ, եւ ո՞չ ծանեար զիս, Փեղեայտէ. որ ետեսն զիս՝ ետես զՂայրն. եւ դու զիա՞րդ ասես եթէ՞ Յոյց մեզ զՂայր:

Յովի ԺԴ 8-9

⁸Փեղեայտոսն ասաց նրան. «Տէր, Յորը մեզ ցույց տուր, և այդ բավական է մեզ»: ⁹Յիսուս նրան ասաց. «Այսքան ժամանակ ձեզ հետ եմ, Փեղեայտոս, և ինձ չճանաչեցի՞ր. ով ինձ տեսավ, տեսավ Յորը. իսկ դու ինչպե՞ս ես ասում, թե՛ Յորը մեզ ցույց տուր»:

Փիլիպպոս (Հուն. «ձիերի սիրահար»): *Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից, ով Հիսուսի կողմից առաքելության կոչվեց Անդրեաս և Սիմոն Պետրոս եղբայրներից հետո, Նաթանայելի հետ: Նա Անդրեասի և Պետրոսի հայրենի Գալիլիայի Բեթսաի-*

դա քաղաքից էր, հավանաբար նույն ձկնորսական շրջանակից: Համատես ավետարանների ներկայացրած առաքյալների ցուցակում նա հինգերորդն է՝ նախորդելով Բարթոլղիմեոսին: Գործք Առաքելոցում՝ առաքյալների թվարկման մեջ, նա նույնպես հինգերորդն է,

բայց այս անգամ նախորդելով Թովմասին: Նոր Կտակարանում Փիլիպպոսը մի քանի անգամ է հիշատակվում. երբ հինգ հազար մարդու կերակրելու Հիսուսի պահանջին չկարողացավ պատասխանել, երբ հեթանոսներին Հիսուսի մոտ բերեց, և վերջապես երբ Հիսուսին խնդրեց առաքյալներին ցույց տալու Հայր Աստծուն: Պապիասը (60-130թթ.) նրան ներկայացնում է իբրև երեցներից մեկը:

Ինչ վերաբերում է Փիլիպպոսի հետագա կյանքին, ապա ավանդույթյունները հակասում են միմյանց: Ըստ Բդարի եփեսոսական մի ավանդույթյան՝ նա մահացել է Հերապոլսում: Ավելի ուշ ժամանակների մի ավանդույթյան համաձայն՝ Փիլիպպոսին խաչել են: Սրա հիման վրա միջնադարյան արվեստը Փիլիպպոսին պատկերել է կամ հինգ նկանակով, կամ խաչափայտով:

ՕԳՈՍՏՈՍ կայսր

՝Եւ եղել ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ ել հրաման յԼ-գոսսոս կայսեր՝ աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս:

Ղուկ Բ 1

՝Այն օրերին Օգոստոս կայսեր կողմից հրաման ելավ՝ ամբողջ երկրում մարդահամար անելու համար:

Օգոստոս (հուն. «մեծութուն»): Գայոս Օկտավիոսը՝ Հուլիոս Կեսարի քրոջ թոռը, ծնվել է Հռոմում՝ ՔԱ 63թ.: 20 տարեկան հասակում, Կեսարի սպանության ժամանակ, իմանում է, որ ինքը Կեսարի որդեգիրն է: ՔԱ 31թ. Ակցիոսի ճակատամարտում Գայոսը հաղթում է իր թշնամուն՝ Անտոնիոսին: Հաջորդ 45 տարիներին Հռոմեական աշխարհի ամբողջ իշխանությունը մնում է նրա ձեռքում: Սենատը նրան շնորհում է «Օգոստոս» տիտղոսը, որը շարունակ հիշեցնում է նրա իշխանությունը նշանավորված խաղաղության և առաջընթացի դարաշրջանը: Օգոստոսի մահից հետո՝ ՔՀ 14թ., նրան հաջորդում է խորթ որդին՝ Տրեբերիոսը:

Ըստ Ղուկասու Ավետարանի՝ Բեթղեհեմում անցկացված մարդահամարը, որին մասնակցել են Հովսեփն ու Մարիամը, Օգոստոսի տիրապետության

օրոք է եղել: Կայսերական ցուցակազրույցը, ինչպիսին Ղուկասն է նկարագրում, չէր համապատասխանում հռոմեական օրենքներին, բայց կառավարչի կողմից հարկահավաքության նպատակներով կատարվող նահանգային ցուցակազրույցները բավական տարածված էին: Ուրեմն խիստ հավանական է, որ վերոհիշյալ մարդահամարն անցկացվել է Հերովդես Մեծի հորդորով, և մինչև ՔՀ 6թ., երբ Հրեաստանն անցնում է Հռոմի անմիջական տիրապետության տակ, հռոմեական մարդահամար չի անցկացվել:

Միջերկրականի ծովափին փոփոգ կեսարիան և բլրանիստ Սամարիան Հերովդեսն Օգոստոսի պատվին է կառուցել: Սամարիայի հունարեն անվանումը՝ «Սեբաստոս», նշանակում է «Օգոստոս»:

ՏԱՎԵԼՎԱԾ Ա

ԱՎԵՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՏԻՆԿՏԱԿԱՐԱՆՅԱՆ ԱՆՁԻՆՔ

Աբիաթար

(եբր. «գերագանց հայր»): ՔԱ ԺԱ դ.: Քահանայապետ Դավթի թագավորութեան օրոք: Երբ Սավուղն իմացավ, որ Նոբի քահանաներն օգնում են Դավթին, նրանց սպանել տվեց, փրկվեց միայն Աբիաթարը: Նա միացավ Դավթին, երբ վերջինս հետապնդվում էր Սավուղի կողմից: Դավթիթը, գահ բարձրանալով, Աբիաթարին կարգեց երկու քահանայապետներից մեկը, մյուսը Սադոկն էր: Աբիաթարն Աբիսողոմի ապստամբության ժամանակ Դավթի կողմն էր, սակայն Ադոնիայի՝ գահ բարձրանալու փորձերի ժամանակ հարեց նրան: Սողոմոնը, հաջորդելով հորը, Աբիաթարին զրկեց քահանայապետությունից:

Աբրահամ

(եբր. «հայր բազմություն»): ՔԱ ԺԸ-ԺՁ դդ.: Հրեա ազգի մեծ նահապետ, Սեմի սերնդից: Ծնվել է Ուր քաղաքում: Յոթանասուն տարի հետո Աստված նրան պատվիրեց գնալ Խառան: Մի քանի տարի անց դարձյալ Աստծո հրամանով ելավ այնտեղից և իբրև վրանաբնակ մտավ Ավետյաց երկիրը: Տերը դարձյալ երևաց նրան և խոստացավ այդ երկիրը տալ նրա զավակին: Սովի պատճառով ընկավ Եգիպտոս: Նախքան Սաուայից Իսահակի ծնունդը՝ որդի ունեցավ իր կնոջ աղախնից՝ Հագարից: Եգիպտոսից վերադարձավ Քանան: Աստված խոստացավ անչափ

բազմացնել Իսահակի սերունդը: Իսահակի համար կին առավ իր բարեպաշտ ազգականներից: Սաուայի մահանալուց հետո կին առավ Քետուրային, որից վեց որդի ունեցավ:

Աբրահամը մահացավ 175 տարեկանում:

Ասեր

(եբր. «երանելի»): ՔԱ ԺՁ դ.: Հակոբի ութերորդ և Զելփայի երկրորդ որդին: Իսրայելացիների Քանան մտնելու ժամանակ Ասերի ցեղն իր կարգով հինգերորդն էր: Ասերը ծնվեց այն ժամանակ, երբ նրա հայրը դեռևս արածեցնում էր իր աներոջ հոտերը: Ասերն իր եղբայրների հետ եգիպտական գերության վաճառեց եղբորը՝ Հովսեփին: Երբ Հովսեփը կառավարիչ էր փարավոնի պալատում, Ասերն այն տասը որդիների մեջ էր, որոնց Հակոբը Եգիպտոս ուղարկեց ցորեն զնելու համար: Ասերի ցեղի զբաղեցրած երկիրն առատ ցորեն, գինի և ձեթ էր տալիս: Սակայն այդ ցեղը չկարողացավ երկրից վտարել քանանացիներին և բնակվեց նրանց հետ խառը:

Դանիել

(եբր. «Աստված իմ դատավորն է»): ՔԱ Զ դ.: Հրեա բարձրատոհմիկ պաշտոնյա Բաբելոնի պալատում: Նաբուգոդոնոսորը պատվիրում է հրեա նշանավոր ընտանիքներից մի քանի պատա-

նրինների ընտրել, որպեսզի նրանք պատրաստվեն ծառայելու որպես պալատական գրագիրներ: Դանիելը նրանցից մեկն էր: Նրանք հրաժարվում են կերակրվել թագավորի նշանակած ուտելիքներով, քանզի դրանով կխախտեին մաքուր սննդի հրեական օրենքը: Մի քանի տարի անց թագավորը տազնապալի երազ է տեսնում, Դանիելը մեկնում է այդ երազը: Նաբուգոդոնոսորը հրամայում է երկրպագել կուռքերին: Դանիելի երեք ընկերները հրաժարվում են և դրա համար կրակի հնոցն են նետվում, սակայն Տերն ուղարկում է իր հրեշտակին, որը փրկում է նրանց: Դանիելը մեկնում է նաև թագավորի մեկ ուրիշ երազ: Մարերի և պարսիկների կողմից Բաբելոնի գրավումից հետո Դանիելը միշտ մնում է իր բարձր պաշտոններում: Մյուս պաշտոնյաների նախանձի պատճառով Դանիելը նետվում է առյուծների գուռը: Սակայն Տերը դարձյալ ուղարկում է իր հրեշտակին, որը փակում է գազանների բերանները և փրկում նրան:

Դանիելը ապրում է մինչև հրեաների գերությունից ազատման հրովարտակի հրապարակումը և տեսնում է իր շատ ազգակիցների վերադարձը Հրեաստան:

Դավիթ

(եբր. «սիրեցյալ»): Իսրայելի երկրորդ թագավորը ՔԱ 1010-970 թթ., Հեսսեի կրտսեր որդին, Հուդայի ցեղից: Սամուել մարգարեն նախքան Դավիթի թագավոր դառնալը նրան օժում է գահի վրա Սավուղին փոխարինելու համար: Դավիթը գեղեցիկ երիտասարդ էր, քաջ այր, հրաշալի երաժիշտ ու բանաստեղծ: Նա համարձակորեն դուրս է գալիս փղշտացի ախոյան Գողիաթի դեմ և

սպանում նրան: Սավուղը նախանձով է լցվում Դավիթի դեմ և մի քանի անգամ փորձում է սպանել նրան: Սավուղի և Հովնաթանի մահից հետո նա թագավորում է Հուդայի երկրում: Յոթը տարի ընդդիմանալուց հետո նրան թագավոր են ընտրում նաև Իսրայելի տասը ցեղերը: Նա իր թագավորութայն մայրաքաղաքը դարձնում է Երուսաղեմը և մեծ շուքով ու պատվով այնտեղ տեղավորում Աստծո տապանակը:

Դավիթի դեմ սկզբում ապստամբում է նրա որդին՝ Աբիսողոմը, այնուհետև գահին տիրանալու փորձեր անում մյուս որդին՝ Ադոնիան:

Նրա թագավորական ցեղը հոգևորապես կրկին վեր է հանում հանձին Հիսուս Քրիստոսի, որ Դավիթի գավակ է ըստ մարմնի:

Եղիա

(եբր. «Տերն իմ Աստվածն է»): ՔԱ Թ դ.: Հրեա մարգարե ու բարեփոխիչ: Նա առաջին անգամ հրապարակ է իջնում Աքաաբի թագավորութայն կեսերին: Աքաաբի կինը Տյուրոսի Եթբաաղ թագավորի դուստր Հեզաբելն էր: Թագավորը և թագուհին երկրպագում էին փյունիկեցիների աստվածներին, կռատներ կառուցում՝ ի պատիվ նրանց:

Թագավորի առջև անսպասելի կանգնում է մի տարօրինակ մարդ՝ կաշվե գոտիով և ուղտի մագից գործած թիկնոցով: Դա Եղիան էր. նա ահեղ ձայնով կանխատեսում է, որ կռապաշտութայն պատճառով երաշտ է լինելու:

Նախքան զարմացած թագավորը կհասցնեք ձերբակալել Եղիային՝ նա հասցնում է թաքնվել: Կտրել-անցնելով Հորդանանը՝ մարգարեն թաքնվում է Քերիթ հեղեղատում: Նրան այնտեղ կերակուր էին բերում ագուստներով:

Տիրոջ ցուցումով Եղիան գնում է Սարեփթա քաղաքը: Նա այնտեղ հրաշքով կերակրում է այրի կնոջը, նրա տղային և իրեն: Այնուհետև կենդանացնում է մեռած տղային: Եղիան Աքաաբին առաջարկում է ժողովրդին հավաքել Կարմեղոս լեռան վրա, որպեսզի մարդիկ ականատես լինեն Բահադի քրմերի անգորությանը, որոնց Հեզաբելն էր բերել Սամարիա: Քորեբում պարզվում է քրմերի հավատի սին լինելը, և այդժամ նրանց բոլորին կոտորում են: Այդ պատճառով Հեզաբելը ծրագրում է սպանել Եղիային: Մարգարեն այս անգամ գնում է Հուդա, այնտեղից էլ Քորեբ լեռը: Տերը հայտնվում է նրան և հրամայում է գնալ Դամասկոսի անապատը՝ Ազայելին ասորիների, իսկ Հեսուլին՝ Իսրայելի թագավոր օծելու համար:

Եղիան Եղիսեի հետ մեկնում է Երիբով: «Մինչ նրանք քայլում էին, մի հրեղեն կառք և հրեղեն երկվարներ երևացին, նրանց բաժանեցին միմյանցից, և Եղիան պտտահողմերի մեջ դեպի երկինք վերացավ» (Դ թագ. Բ 11):

Եղիսե

(Եբր. «Աստված փրկուլթյուն է»): Իսրայելի մարգարե ՔԱ Թ դ.: Նա ծառայել է Աքաաբ, Օքոզիա, Հորամ, Հեոն, Հովաքազ և Հովաս թագավորների օրոք: Եղիսեն ուսուցանում էր «մարգարենների որդիներ» կոչվող աշակերտներին: Նա ապրում էր մարգարեների մեջ: Նա մի շարք հրաշքներ է գործում. ապականությունից մաքրում է Մավաբի աղբյուրը, մի բուռ ալյուրով ուտելի է դարձնում թոնավոր պատուղներից պատրաստված կերակուրը, հրաշքով ջրի երես է հանում գետն ընկած կացինը, բազմացնում է մի քանի գարեհա-

ցերը և հասկերը՝ կերակրելով հարյուր եղբայրների: Երբ Իսրայելի, Հուդայի և Եդոմի միացյալ զորքերն անապատում առանց ջրի են մնում, Եղիսեն ցուցում է տալիս որոշակի տեղերում ակոսներ փորելու, որոնք շատ շուտով լցվում են ջրով, որը, սակայն, կարմիր ավազի պատճառով արյան գույն է ստանում: Հակառակորդի հետախույզները, այդ տեսնելով, կարծում են, թե դաշնակիցները իրար են կոտորում, ուստի շտապում են տիրանալու ավարին, սակայն ուժեղ հակահարված են ստանում:

Դ թագավորները գրքում պատմվում է Եղիսեի գործած մի շարք այլ հրաշքների մասին: Եղիա Մարգարեի՝ հրեղեն կառքով երկինք վերանալուց հետո Եղիսեն փոխարինում է իր ուսուցչին:

Եսայի

(Եբր. «Աստված փրկուլթյուն է»): Հրեա մարգարե ՔԱ Ը դ. երկրորդ կեսին: Նա ծառայել է Օզիայի, Հովաթամի, Աքազի և Եզեկիայի թագավորության տարիներին: Միքիայի ժամանակակիցն էր: Նրանք գործում էին հիմնականում Հուդայում և Երուսաղեմում:

Երկու հրեական պետությունները, որ հաճախ էին թշնամանում միմյանց հետ, այդ շրջանում, գտնվելով Ասորեստանի և Եգիպտոսի միջև, հայտնվել էին երկու կրակի արանքում: Իսրայելը և Ասորիքը դաշինք են կազմում Ասորեստանի դեմ և փորձում են դրան մասնակից դարձնել նաև Հուդայի թագավոր Աքազին, սակայն վերջինս մեղք է գործում և օգնություն խնդրում Ասորեստանից: Եսային անարդյունք փորձեր է ձեռնարկում ընդդիմանալու Աքազի քաղաքականությունը և միառժամանակ հեռանում է ասպարեզից: Սակայն երբ Ասորեստանը գրավում է Դամասկոսը

և Իսրայելի մի մասը, Եսային կրկին իր ձայնն է բարձրացնում՝ պահանջելով դադարեցնել Հուդայի մասնակցութ- յունը նման քաղաքական վտանգավոր խաղերին: Լինելով պետական գործիչ՝ նա չէր հավատում, որ այդպիսի մի- ջոցներով հնարավոր էր Հուդան փրկել անկումից: Նա կարծում էր, որ դարպա- սի մոտ կանգնած թշնամական զորքն Աստծո ձեռքին մի գործիք է՝ ընտրյալ ժողովրդին պատժելու անօրենություն- ների համար:

Երեմիա

(եբր. «Աստված կբարձրացնի»): Հրեա մարգարե ՔԱ Զ-Ն դդ.: Ծառայել է Հովսիայի, Հովակիմի և Սեդեկիայի թագավորության տարիներին: Մարգա- րեի ճշմարտախոսությունը շատ անգամ սպառնալիքի է ենթարկում նրա կյան- քը: Երեմիայի օրոք Հովսիա թագավո- րը կրոնական բարեփոխություններ է սկսում, սակայն մարգարեն կարծում է, որ ծիսական բարեկարգումները ոչ մի պտուղ չեն բերի, եթե մարդիկ իրենք հոգեպես չնորոգվեն: Հովակիմ թագա- վորն այրում է Երեմիայի գրվածքները: Նա բանտ է նետվում, երբ Նաբուգո- ղոնոսորը գրավում է Երուսաղեմը: Նա գուշակում է այդ սպառնալիքը և հրեա- ների բաբելոնյան 70-ամյա գերությունը:

Նաբուգոդոնոսորը բանտից հանում է Երեմիային և առաջարկում ապրել Բաբելոնում, սակայն մարգարեն նա- խընտրում է մնալ իր ժողովրդի մնաց- յալ մասի հետ, որը գերության չէր տարվել: Դրանից քիչ անց՝ ՔԱ 586 թ., Երեմիան ստիպված հրեաների մնացած մասի հետ գաղթում է Եգիպտոս: Նա մինչև կյանքի վերջն էլ իր ազգակից- ներին ահազանգում է, որ հրեա ազգի գլխին թափվող աղետների բուն պատ- ճառն անհավատությունն է և Աստծուց երես դարձնելը:

Իսահակ

(եբր. «նա ծիծաղեց»): ՔԱ ԺԸ-ԺԶ դդ.: Աբրահամի որդին, հրեաների նա- հապետներից մեկը: Աբրահամը 100 տարեկան էր, որ նրան որդի է խոստաց- վում իր կնոջից՝ Սառայից: Իսահակի կյանքում կան երկու նշանակալից իրա- դարձություններ՝ նրա ծնունդը որպես խոստման որդի և նրա ամուսնությունը Ռեբեկայի հետ, քանի որ նա հենց այն սերունդն էր, որի միջոցով է կատար- վում Աստծո՝ Աբրահամին տված խոս- տումը՝ բազմացնելու նրա ցեղը:

Աբրահամը հնազանդ էր Աստծուն: Սակայն այդ հնազանդությունը սուսկա- լի փորձություն է ենթարկվում. Աստ- ված նրան հրամայում է որդուն զոհ մատուցել Իրեն: Աբրահամը համաձայ- նվում է, և այն է արդեն պետք է զոհեր իր սիրելի որդուն, երբ Աստծո ուղար- կած հրեշտակը կանխում է նրան: 137 տարեկանում Իսահակն իր օրհնությու- նն է տալիս որդուն՝ Հակոբին, ով այդ իրավունքին տիրանում է իր եղբայր Եսավին և հորը խաբելու միջոցով: Դա պատճառ է դառնում Հակոբի և Եսավի միջև գժտություն և երկար բաժանման: 180 տարեկանում մեռնում և թաղվում է Մաքփելայի քարայրում՝ իր ծնողների գերեզմանում:

Յակոբ

(եբր. «խարդախ»): ՔԱ ԺԶ դ.: Իսա- հակի որդին, հրեաների երրորդ նահա- պետը: Նա մոր՝ Ռեբեկայի եռանդուն ջանքերով խաբեություն ստանում է ծերունի հոր օրհնանքը, իսկ այնու- հետև ոսպապուրով եղբորից՝ Եսավից, գնում է անդրանկության իրավունքը: Իսկ դա նշանակում էր, որ նա դառնում էր ընտանիքի գլխավորը և ստանում հոր ունեցվածքի մեծ մասը: Եսավի

զայրույթից խուսափելու համար Հակոբը Ռեբեկայի խորհրդով մեկնում է մոր հայրենիքը՝ Միջագետք։ Ճանապարհին Աստված երազի մեջ հայտնվում է նրան, հաստատում է Աբրահամին տրված խոստումը և օրհնում է Հակոբին։ Հակոբը գնում է իր մոր ազգականի՝ Լաբանի մոտ։ Նա վերջինիս հետ պայման է կնքում յոթ տարի աշխատելու նրա մոտ, որից հետո կնուխյան առնելու նրա աղջկան՝ Ռաբելին։ Սակայն Լաբանը նրան կնուխյան է տալիս իր ավագ դստերը՝ Լիային, պայմանով, որ Հակոբը, առաջին շաբաթն անցկացնելով Լիայի հետ, կնուխյան առնի նաև Ռաբելին՝ Լաբանի մյուս դստերը։ Սակայն Հակոբն ստիպված է լինում ևս յոթ տարի աշխատել Ռաբելի համար։ Հակոբը Լաբանի տանը տարբեր կանանցից ունենում է տասնմեկ որդի և մեկ դուստր։

Հակոբն ընտանիքով գաղտնի փախչում է Լաբանից։ Սակայն վերջինս հասնում է նրա հետևից, և նրանք նոր պայման են կնքում։ Քանանի սահմանի վրա հրեշտակների Աստվածը կոչվում է նրա հետ, օրհնում նրան և տալիս «Իսրայել» պատվական անունը։ Հակոբը հաշտվում է եղբոր՝ Եսավի հետ և շարժվում դեպի Քեբրոն։ Սովի ժամանակ Հակոբի որդին՝ Հովսեփը, որ կառավարիչ էր Եգիպտոսում, հոր ընտանիքին կանչում է Եգիպտոս, որտեղ նրանք ապրում են Գեսեմում։ Տասնյոթ տարի այնտեղ ապրելուց հետո Հակոբը մահանում է և թաղվում Քեբրոնում՝ Մաքփելայի քարայրում։

Յոզվան

(եբր. «աղավնի»)։ ՔԱ Ը դ.։ Հրեա մարգարե։ Գործել է Իսրայելի Հերոբովամ թագավորի օրոք։ Աստծուց հրաման է ստանում քարոզել Նինվեում,

մի քաղաքում, որը հրեաներին հայտնի էր իր գեխուլթյամբ և անառակուլթյամբ։ Հովնանը, վախենալով կատարել այդ դժվարին առաջադրանքը, Նինվե չի գնում, այլ նավարկում է Թարսիս։ Ճանապարհին փոթորիկ է բարձրանում։ Նավավարները պարզում են, որ Հովնանը հրեա է, փախչում է Աստծո հրամանից։ Վախենալով Աստծո բարկուխյունից՝ նրանք Հովնանի իսկ հոժարուլթյամբ ծովն են նետում նրան, և փոթորիկը դադարում է։ Սակայն Տիրոջ հրամանով վիշապ ձուկը կուլ է տալիս մարգարեին. նա երեք օր մնում է ձկան որովայնում, որից հետո կենդանին որձկալով ցամաք է նետում նրան։ Այդ երեք օրերին նա աղոթում էր Աստծուն՝ փրկելու իրեն։ Եվ Աստված, փրկելով նրան, կրկնում է իր հրամանը՝ գնալ և քարոզել Նինվեում։

Հովնանը Նինվեում հայտնում է, որ 40 օր հետո քաղաքը կործանվելու է։ Ահաբեկված քաղաքացիներն ու թագավորը պահեցողություն են հայտարարում և մեծից փոքր քուրճ հագնում։ Աստված ողորմում է քաղաքին և չի կործանում այն։ Հովնանը տխրում է, որ իր առաքելությունն այդպիսի ընթացք է ստանում։ Ի պատասխան՝ Աստված ասում է, թե Նինվե քաղաքին խնայեց, որովհետև այնտեղ մեղք չգործած մանուկներ կային։

Հովնանի պատմության հիմնական գաղափարներից մեկն այն է, որ Աստված իր սերը չի վերապահում միայն իր ժողովրդին, այլ նաև օտարներին։

Ղովս

(եբր. «ծածկոց»)։ ՔԱ ԺԸ-ԺԶ դդ.։ Ղովսն Աբրահամի հետ Ուրից գնում է Խառան, այնուհետև Քանան, այնտեղից Եգիպտոս և դարձյալ Քանան։ Հետագայում բաժանվում է Աբրահամից և

բնակութիւնն հաստատում Սողոմոն: Շուտով նա գերի է ընկնում արևելյան ասպատակիչների ձեռքը: Աբրահամը համարձակ քայլերով նրան ազատում է գերութիւնից:

Նա մի անգամ իր տանն օթեան է տալիս երկու օտարականների և նրանց պաշտպանում կատաղի սողոմացիների հարձակումից: Օտարականները Ղովտին հայտնում են, որ իրենք Տիրոջ հրեշտակներ են և ուղարկված են Սողոմ և Գոմոր անառակ քաղաքները կործանելու համար:

Ղովտն իր ընտանիքով դուրս է գալիս քաղաքից և փրկվում է: Ղովտի դուստրերը՝ կարծելով, թե ոչ ոք ողջ չի մնացել Սողոմի և Գոմորի կործանումից հետո, որոշում են իրենց հոր սերունդը պահպանելու համար Ղովտին գինի տալ և հղիանալ նրանից: Արյան այդպիսի խառնակութիւնից ծնվում են Մովաբը՝ մովաբացիների նախահայրը, և Ամմանը՝ ամոնացիների նախահայրը:

Մովսես

(Եբր. «Ղրից հանված»): ՔԱ ԺԳ դ.: Հրեա մեծագույն առաջնորդ և օրենսդիր: Նրա կյանքը բաժանվում է երեք հիմնական շրջանների: Առաջինը՝ մանկության շրջանն է գետը նետվելուց, փարավոնի դստերը որդեգիր դառնալուց, դաժան եգիպտացուն սպանելուց մինչև Մադիամ փախչելը: Երկրորդը՝ այնտեղ ապրած շրջանն է, երբ նա ապրում է մադիամացիների քահանա Հոթորի տանը և ամուսնանում նրա դստեր՝ Սեպփորիայի հետ: Նա արածեցնում է իր աներոջ հոտերը: Արոտավայր որոնելիս նա մոտենում է Քորեբ (կամ Սինա) լեռանը, որտեղ անկեղ մորենու միջից լսվում է Աստծո ձայնը:

Տերը ասում է, որ Մովսեսն ընտրված է իր եղբայրներին դուրս բերելու Եգիպտոսից: Տերը դրա համար նրան ուսուցում է հրաչքներ գործել, որպեսզի փարավոնը և իսրայելացիները հավատան նրան:

Մովսեսը և նրա եղբայրը փարավոնից խնդրում են թույլ տալ, որ հրեաները դուրս գան Եգիպտոսից: Սակայն փարավոնը լսել անգամ չի ուզում: Այդժամ Աստված աղետներ է բերում Եգիպտոսի վրա, և փարավոնը, ի վերջո, համաձայնվում է ազատ արձակելու հրեաներին: Եվ հրեաները, որ 430 տարի ապրում էի Եգիպտոսում, դուրս են գալիս այդ երկրից: Նրանք քառասուն տարի պետք է ղեկեցին անապատում Մովսեսի և Ահարոնի առաջնորդութայմբ: Սակայն փարավոնը միտքը փոխում է և գորքով ընկնում է իսրայելացիների հետևից և նրանց հասնում Կարմիր ծովի ափին: Փախստականներին միայն հրաչքը կարող էր փրկել: Տիրոջ հրամանով Մովսեսը ձեռքը տարածում է ծովի վրա, և ջրերը ետ են քաշվում՝ ճանապարհ բացելով փախստականների համար: Նրանք այդպես փրկվում են, իսկ փարավոնի գորքը կուլ է գնում ջրերին: Սինայի անապատում ժողովուրդը շատ դժվարութիւնների է հանդիպում, սակայն Աստված նրա հետ էր, իսկ Մովսեսն էլ, ամեն անգամ հրաչքներ գործելով, թեթևացնում էր իսրայելացիների վիճակը: Ի վերջո Մովսեսը ժողովրդին հասցնում է Քորեբ (Սինա) լեռը: Այնտեղ նա իր պարտականութիւնները թեթևացնելու համար նշանակում է ժողովրդի ղեկավարների:

Մոտենում էր մարդկության պատմության ամենակարևոր և ամենահանդիսավոր իրադարձութիւններից մեկը՝

Օրենքի հանձնումը Սինա լեռան վրա: Մովսեսն այնտեղ Օրենքն ընդունում է Աստծուց և հանձնում ժողովրդին: 40 տարի անց, երբ իսրայելացիների մեջ արդեն մահացել էին ստրկության արյուն ունեցող բոլոր մարդիկ, Մովսեսը ժողովրդին հասցնում է Ավետյաց երկիրի սահմանները՝ Քանան:

Մովսեսն ամենափառահեղ գործիչն է Հին Կտակարանում և իսրայելի պատմության մեջ կենտրոնական անձնավորությունը: Պատահական չէ, որ նա է համարվում Հնագամայանի՝ Հին Կտակարանի առաջին հինգ գրքերի հեղինակը:

Նոյ

(եբր. «հանգիստ, մխիթարություն»): ՔԱ 2000 թ.: Ղամեքի որդին, Ադամից հետո տասներորդ սերունդը: Նա բարեպաշտ և աստվածավախ մարդ էր, որ ապրում էր մի այնպիսի ժամանակում, երբ «Ապականվեց երկիրը, աշխարհը լցվեց անարդարություն» (Ծննդ. 2 11): Աստված Նոյին հայտնում է, որ որոշել է ջրհեղեղի ջրերով կործանել ամենայն կենդանի բան երկրի վրա: Նա Նոյին պատվիրում է երեք տախտակամածով տապան կառուցել: Նախքան ջրհեղեղը Նոյն իր կնոջ, որդիների՝ Սեմի, Քամի և Հաբեթի ու նրանց կանանց հետ մտնում է տապանը՝ վերցնելով նաև յուրաքանչյուր տեսակի կենդանիներից մեկական զույգ՝ արու և էգ:

Այնուհետև սկսվում է մեծ ջրհեղեղը: Հինգ ամիս անց ջրերն սկսում են հետ քաշվել և տապանը կանգ է առնում Արարատ լեռան վրա: Նոյը դուրս է գալիս տապանից և Տիրոջը զոհեր է մատուցում՝ շնորհակալություն հայտնելով իր փրկության համար: Տերն ուխտ է հաստատում Նոյի հետ՝ խոս-

տանալով, որ այլևս ջրհեղեղ չի լինի, և Նոյն ու սերունդները կբազմանան:

Նա խաղողի այգի է տնկում, խմում դրա գինուց: Երբ նա մերկ պառկած էր իր վրանում, Քամը տեսնում է հորը այդ վիճակում, պատմում է այդ մասին իր եղբայրներին: Սեմը և Հաբեթը ծածկում են նրա ամոթը: Նոյն արթնանալով անիծում է Քամին և նրա որդի Քանանին՝ ասելով, որ նրանք պետք է ծառա լինեն իրենց եղբայրներին:

Եթե Ադամն առաջին հայր հիմնադիրն էր, Նոյը դառնում է երկրորդը, որովհետև մարդկությունը երկրորդ անգամ սկիզբ է առնում նրանից:

Սողոմոն

(եբր. «խաղաղասեր»): Իսրայելի երրորդ թագավորը ՔԱ 970-931 թթ., Դավթի որդին: Նա գահի վրա փոխարինում է հորը մեծ դժվարությամբ: Գահին հավակնում էին նրա երկու եղբայրները՝ Աբիսողոմը և Ադոնիան: Սակայն ծեր Դավթի որդես իր հաջորդի օրհնում է տասնութամյա Սողոմոնին, նա այդ առիթով հազար ողջակեզ է մատուցում Տիրոջը և իմաստություն խնդրում նրանից՝ երկիրն արդարությամբ կառավարելու համար: Դավթին ամուր հաստատել էր իսրայելի սահմանները, և Սողոմոնը նոր տարածքներ չի ավելացնում թագավորությանը: Փոխարենը Սողոմոնը շատ կարևոր բարեփոխումներ է կատարում երկրի ներսում: Նա թագավորությունը բաժանում է տասներկու մարզերի, որոնց միայն կեսն էր համապատասխանում իսրայելի ցեղերի հին տարածքներին: Յուրաքանչյուր մարզ կառավարում էր թագավորի ներկայացուցիչը: Սողոմոնը շահավետ առևտրական հարաբերություններ է հաստատում Տյուրոսի,

Եգիպտոսի, Արաբիայի, Հնդկաստանի և Բաբելոնի հետ: Սողոմոնը երկրի ներսում ձեռնամուխ է լինում նաև ծավալուն շինարարության: Առաջին հերթին նա սկսում է Երուսաղեմի տաճարի շինարարությունը, որը տևում է յոթ տարի: Իսկ պալատական համալիրի կառուցման համար պահանջվում է ևս տասներեք տարի: Տաճարի օծումը դառնում է ամենահանդիսավոր օրերից մեկն Իսրայելի պատմություն մեջ:

Սողոմոնը մահանում է՝ գահի վրա՝ մնալով գրեթե քառասուն տարի:

Նա Իսրայելի մեծագույն իմաստունն էր՝ փառաբանվելով որպես խորաթափանց դատավոր, գիտնական և ականավոր գրող: Իզուր չէ, որ հենց նա է համարվում Հին Կտակարանի «Առակներ», «Ժողովող», «Երգ Երգոց», «Իմաստություն Սողոմոնի» գրքերի հեղինակը:

ՆԱՎԵԼՎԱԾ Բ

ՆԻՍՈՒՄԻ ՍԵՐՆԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿԵՐԸ

Նոր Կտակարանում կան Հիսուսի սերնդաբանության երկու ցանկեր՝ Մատթ Ա 1-17 և Ղուկ Գ 23-38:

Մինչ Մատթեոսի՝ Հիսուսի սերնդաբանության ցանկն սկսվում է Աբրահամից և հասնում մինչև Հիսուս, Ղուկասը, որդեգրելով հակառակ ընթացքը, սկսում է Հիսուսից և Դավիթ ու Աբրահամի միջոցով հասցնում մինչև Ադամ և Աստված: Առաջին իսկ համեմատությունը ցույց է տալիս, որ այս երկու ցանկերի միջև կան զգալի տարբերություններ:

Մատթեոսն իր առաջ բերած սերնդաբանության ցանկը բաժանում է երեք համահավասար մասերի՝

- ա. Աբրահամից մինչև Դավիթ, Ա 2-6ա
- բ. Դավիթից մինչև Բաբելոնի գերությունը, Ա 6բ-11

գ. Բաբելոնի գերությունից մինչև Հիսուս, Ա 12-16:

Այս մասերից յուրաքանչյուրը պարունակում է 14 անուն:

Ղուկասը, սակայն, իր հառաջ բերած սերնդաբանության ցանկում որևէ ներքին բաժանում չի արել, թեև որոշ մեկնիչներ կատարում են հետևյալ բաժանումը.

- ա. Հիսուսից մինչև Զորաբաբել (21 անուն), Գ 23-27ա,
- բ. Սաղաթիելից մինչև Նաթան (21 անուն), Գ 27բ-31,
- գ. Դավիթից մինչև Աբրահամ (14 անուն), Գ 32-34ա,

դ. Թառայից մինչև Աստված (21 անուն), Գ 34բ-38:

Համեմատելով Մատթեոսի և Ղուկասի առաջ բերած ցանկերը՝ հաստատում ենք հետևյալը.

ա. Ղուկասի հառաջ բերած ցանկի մի մասը՝ Աբրահամից մինչև Աստված, բացակայում է Մատթեոսի մոտ:

բ. Աբրահամից մինչև Դավիթ երկու ցանկերն էլ համընկնում են միմյանց:

գ. Դավիթից մինչև Հիսուս ցանկերը ամբողջովին տարբերվում են միմյանցից: Միայն երկու անուններ են համընկնում՝ Սաղաթիել և Զորաբաբել: Մատթեոսի հիշած 28 անունների դիմաց Ղուկասը հիշատակում է 42 անուն:

դ. Մատթեոսը հետևում է Դավիթի Սողոմոն որդու ճյուղին, իսկ Ղուկասը՝ Նաթան որդու ճյուղին:

ե. Մատթեոսի մոտ Հովսեփի հայրը կոչվում է Հակոբ, իսկ Ղուկասի մոտ՝ Հեղի:

Հայոց Աստվածաշունչն ինքնուրույն լուծում է տվել այս խնդրին՝ Ղուկասի ցանկում ավելացնելով «Հակոբ» անունը:

Հիսուսից մինչև Հակոբ անունների տարբերության խնդիրը լուծելու համար առաջարկվել են երկու հիմնական տեսակետներ.

1. Մատթեոս Ավետարանիչը տվել է Հովսեփի սերնդաբանությունը, իսկ Ղուկասը՝ Մարիամի. Հովսեփը սերում է Դավիթի որդի Սողոմոնի թագավորա-

կան ուղիղ գծով իջնող ճյուղից, իսկ Մարիամը՝ Դավթի որդի Նաթանից:

Ըստ այս վարկածի՝ Մատթեոսն, իր Ավետարանն ուղղելով հրեաներին, ցանկացել է շեշտել Քրիստոսի սերնդաբանության Հովսեփի ճյուղը, քանի որ հրեաները սերումը հաշվում էին միայն հոր միջոցով, իսկ Հիսուսի կյանքում Հովսեփը նրա բուն հայրն էր կարծվում (Ղուկ Դ 22, Մատթ ԺԳ 55, Հովհ Ա 45, Զ 42):

Մյուս կողմից Ղուկասը, իր Ավետարանն ուղղելով հեթանոսներին, փորձել է ցույց տալ Հիսուսի իսկական սերնդաբանությունը Մարիամով՝ այսպիսով հաշտեցնելով նաև այն միտքը, թե Հիսուսն բնական հայր չունեի, այլ ծնվել է գերբնական կերպով Ս. Կույսից: Այս տեսությունն ընդունելություն չի գտել Եկեղեցու հին Հայրերի մոտ: Թեև Իլարիոնը հիշում է այն, սակայն և մերժում: Առաջին անգամ այն հաջող կերպով պաշտպանվել է ԺԵ դ. վերջին Annius of Viterbo-ի կողմից և ապա լայն տարածում գտել Ս. Գրքի մեկնիչների մոտ:

Այս տեսակետի օգտին է խոսում նաև հետևյալը. մի ավանդություն հիշում է, որ Ս. Կույսի հայրը կոչվում էր Հովակիմ: Արդ՝ Հեղին Եղիակիմի համառոտագրությունն է, իսկ Եղիակիմը և Հովակիմը նույնն են. Հուդիթի գրքում (Դ 5, 7, 11 և ԺԵ 9) նույն քահանան երբեմն կոչվում է Հովակիմ և երբեմն էլ՝ Եղիակիմ:

Հատկանշական է նաև, որ Թալմուդը Մարիամին համարում է Հեղիի դուստր:

2. Երկու ցանկերն էլ վերաբերում են Հովսեփին, սակայն մինչ Մատթեոսը ներկայացնում է Հովսեփի Ֆիզիկական նախնիների ցանկը, Ղուկասը՝ ըստ օրինի նախնիներին:

Այս տեսակետն առաջ է քաշել Հուլիոս Աֆրիկանոսը Գ դարի Ա կեսին: Նա իր այս տեսությունը բացատրում է հետևյալ կերպ. Սողոմոնի սերնդից Մատթանը, ամուսնանալով Եսթայի հետ, ծնում է Հակոբին: Մատթանը վախճանվելով՝ Մելքին ամուսնանում է նույն Եսթայի հետ և ծնում Հեղիին: Այսպիսով Հակոբը և Հեղին դառնում են միամոր եղբայրներ: Հեղին անգավակ մահանում է: Հակոբը, ըստ հրեական օրենքի թելադրության, իրեն կին է առնում եղբոր այրիացած կնոջը և ծնում է Հովսեփին: Եվ, հետևաբար, հրեական օրենքի համաձայն (Բ Օր ԻԵ 5-ից)՝ Հովսեփը համարվում է ինչպես Հակոբի (Մատթ Ա 16), այնպես էլ Հեղիի (Ղուկ Գ 23) որդին: Եզրակացնելով Մատթեոսը տալիս է Հովսեփի Ֆիզիկական հոր սերնդաբանությունը, իսկ Ղուկասը՝ ըստ օրինի հոր: Այնուհետև Աֆրիկանոսը շեշտում է, թե իր տեսակետը պաշտպանելու համար որևէ հավաստի վկայություն չունի, սակայն միաժամանակ ավելի լավ լուծում չի տեսնում:

Այս տեսությունը նույնպես լայն ընդունելություն է գտել ինչպես անցյալում, այնպես էլ այսօր:

Բացի այս հիմնական մեկնություններից՝ արտահայտվել են նաև այլ տեսակետներ, որոնցից նշում ենք հետևյալները.

ա. Այս ցանկերը խորհրդանշական բնույթ ունեն: Մինչև Մատթեոսի հառաջ բերած ցանկը ներկայացնում է Քրիստոսի թագավորական հատկանիշը, Ղուկասինը՝ քահանայականը: Այս տեսակետը հիշատակվել է և մերժվել Հուլիոս Աֆրիկանոսի կողմից, Առ Արիստիդես նամակի սկզբում:

բ. Մատթեոսը տալիս է Հովսեփի սերնդաբանությունը, իբրև Դավթի գահի օրինական ժառանգի, մինչ Ղուկասը տալիս է Հիսուսի սերնդաբանությունը Նաթանի ճյուղից: Կարծվում է, թե Սողոմոնի տոհմը մարեց Հովսիայի որդի Հեքոնիայով, և թե Նաթանի տանից Սաղաթիելը, իբրև գահաժառանգ, իր որդիների հետ համարվեցին Հեքոնիայի որդիներ, ըստ հրեական օրենքի (Թվոց ԻԵ 8-11): Այսպիսով մի կողմից բացատրվում է երկու ցանկերի՝ Դավթից մինչև Հիսուս անունների տարբերությունը, մյուս կողմից՝ Սաղաթիել ու Ջորաբաբել անունների նույնությունը: Կարծվում է նաև, թե Մատթանը ունեցավ երկու որդի՝ Հակոբ և Հեղի: Ավագը՝ Հակոբը, որ թագավորության ժառանգն էր, եղել է Մարիամի հայրը: Սակայն Հակոբը մեռավ առանց արուզավակի, և Դավթի գահի աթոռակալությունը անցավ Հեղիի որդի Հովսեփին:

Հատկանշական է նաև, որ ըստ Եկեղեցական Ավանդության՝ Հովսեփը և Մարիամը սերտ ազգակցական կապ ունեին միմյանց հետ:

Հնագույն ժամանակներից հրեաները պահում էին սերնդաբանական ցանկեր, որոնցից ոմանք հասնում էին ընդհուպ մինչև Աստված: Այդ ցանկերը երկու տեսակ էին՝ պաշտոնական և անձնական: Պաշտոնական ցանկերը ներկայացնում էին քաղաքապետարանների պաշտոնական արձանագրությունները

և պահպանվում էին ապահով արխիվներում և տաճարում, իսկ անձնականները գրանցվում, լրացվում և պահպանվում էին ընտանիքների ղեկավարների կողմից:

Հին Կտակարանում կան այդպիսի մի շարք ցանկեր, ինչպես օրինակ Ծննդոց Ե 1-31, ԺԱ 10-32, ԻԲ 20-24, ԻԵ 1-20, ԼԶ 1-43, Հռութ Դ 18-22, Ա Մնաց Ա-Թ և այլն: Հովսեփոս պատմիչը իր ինքնակենսագրության սկզբում ասում է, որ ինքը իր սերնդաբանության ցանկը վերցրել է Երուսաղեմի քաղաքապետարանի արխիվից:

Կարծվում է, որ հնագույն ցանկերը դարերի ընթացքում արշավանքների, ավերումների, գերությունների հետևանքով փչացվել են, և հրեաները որոշ ժամանակ անց ձեռնարկել են այդ ցանկերի վերակազմության գործը՝ իրենց ձեռքի տակ ունեցած տվյալների հիման վրա: Այս ցանկերը, բնականաբար, չէին կարող կատարյալ և ամբողջական լինել, ինչպես նախկինները: Մյուս կողմից յուրաքանչյուր մարդ կարող էր ունենալ մի քանի այսպիսի ցանկեր:

Ըստ Ֆիլիսի՝ հավանաբար Հովսեփի, գուցե և Մարիամի այսպիսի ընտանեկան ցանկերի վրա են հիմնվել Մատթեոսը և Ղուկասն իրենց հառաջ բերած ցանկերը շարադրելիս: Եվ այսպիսով կարող է բացատրվել նաև երկու ցանկերի միջև գոյություն ունեցող տարբերությունները:

Աբիա - Άβιά, ό
Մատթ Ա 7 Ա 7

Աբիուդ - Άβιοδ, ό
Մատթ Ա 13 Ա 13

Աբրահամ Άβραάμ, ό
Մատթ Ա 1 Ա 2 Ա 17 Ղուկ Գ 34

Ադամ - Αδάμ, ό
Ղուկ Գ 38

Ադդի - Άδδί, ό
Ղուկ Գ 28

Ադմին - Άδμίν, ό
Ղուկ Գ 33

Ազօր - Άζօր, ό
Մատթ Ա 13 Ա 14

Ամինադաբ - Άμιναδάβ, ό
Մատթ Ա 4 Ա 4 Ղուկ Գ 33

Ամօս - Άμօս, ό
Մատթ Ա 10 Ա 10 Ղուկ Գ 25

Առնի - Άρνί, ό
Ղուկ Գ 33

Ասափ - Άσάփ, ό
Մատթ Ա 7 Ա 8

Արամ - Άραμ, ό
Մատթ Ա 3 Ա 4 Ղուկ Գ 33

Արփաքսադ - Άρփαξάδ, ό
Ղուկ Գ 36

Արազ - Άραզ, ό
Մատթ Ա 9 Ա 9

Արիմ - Άρίμ
Մատթ Ա 14 Ա 14

Բոսս - Βόες, ό
Մատթ Ա 5

Դաւիթ - Δαβίδ, Δαւիδ
Մատթ Ա 1 Ա 6 Ա 6 Ա 17 Ա 17 Ղուկ Գ 31

Եգեկիա - Έζεκίας, ου, ό
Մատթ Ա 9 Ա 10

Եզրոպ - Έσρώμ, ό
Մատթ Ա 3 Ա 3

Ելմադամ - Έλμαδάμ, Έλμωδάμ, ό
Ղուկ Գ 28

Ելեազար - Έλεάζαρ, ό
Մատթ Ա 15 Ա 15 Ղուկ Գ 29

Ելիակիմ - Έλιακίμ, ό
Մատթ Ա 13 Ա 13 Ղուկ Գ 30

Ելիուդ - Έλιούδ, ό
Մատթ Ա 14 Ա 15

Ենօս - Ένώσ, ό
Ղուկ Գ 38

Ենօխ - Ένώχ, ό
Ղուկ Գ 37

Եր - Έρ, ό
Ղուկ Գ 28

Զարա - Ζάρα, ό
Մատթ Ա 3

Զորոբաբել - Ζοροβαβέλ, ό
Մատթ Ա 12 Ա 13 Ղուկ Գ 27

Թամար - Θαμάρ, ή
Մատթ Ա 3

Թարայ - Θάρα
Ղուկ Գ 34

Ήσαακ - Ήσαακ, ό
 Ψαηρ 2 2 2

Καϊνάμ - Καϊνάμ, Καϊνάν, ό
 Γηιγ 4 36

Καϊνάμ - Καϊνάμ γαδ Καϊνάν, ό
 Γηιγ 4 37

Κωσάμ - Κωσάμ, ό
 Γηιγ 4 28

Ήλί - Ήλί, ό
 Γηιγ 4 23

Ραχάβ - Ραχάβ, ή
 Ψαηρ 5 5

Ρούθ - Ρούθ, ή
 Ψαηρ 5 5

Λάμεχ - Λάμεχ, ό
 Γηιγ 4 36

Λευί - Λευί, ό
 Γηιγ 4 24

Λευί - Λευί, ό
 Γηιγ 4 29

Μαθουσάλα - Μαθουσάλα, ό
 Γηιγ 4 37

Μαάθ - Μαάθ, ό
 Γηιγ 4 26

Μαλελεήλ - Μαλελεήλ, ό
 Γηιγ 4 37

Μανασση - Μανασση, ή, ό
 Ψαηρ 10 10

Μαθθάτ - Μαθθάτ, ό
 Γηιγ 4 23 (3,24)

Ματταθίας - Ματταθίας, ου, ό
 Γηιγ 4 26

Ματταθίας - Ματταθίας, ου, ό
 Γηιγ 4 25

Μαθθάτ - Μαθθάτ, ό
 Γηιγ 4 29

Μαθθάτ - Μαθθάτ, ό -
 Ψαηρ 15 15

Ματταθά - Ματταθά, ό
 Γηιγ 4 31

Μελεά - Μελεά, ό
 Γηιγ 4 31

Μελχί - Μελχί
 Γηιγ 4 24

Μελχί - Μελχί
 Γηιγ 4 28

Μεννά - Μεννά, ό
 Γηιγ 4 31

Ήακώβ - Ήακώβ, ό
 Ψαηρ 15 16

Ήανναί - Ήανναί, ό
 Γηιγ 4 24

Ήαρέδ - Ήαρέδ γαδ Ήαρέτ, ό
 Γηιγ 4 37

Ήεσσαί - Ήεσσαί, ό
 Ψαηρ 5 6 Γηιγ 4 32

Ήεχονίας - Ήεχονίας, ου, ό
 Ψαηρ 11 12

Ήωάθαμ - Ήωάθαμ, ό
 Ψαηρ 9 9

Ξοφλάνω - Ίωανάν, ό
Γηιι 4 27

Ξοφλῆ - Ίωδά, ό
Γηιι 4 26

Ξοφλάνω - Ίωνάμ, ό
Γηιι 4 30

Ξοφλῆ - Ίωσήφ, ό
Γηιι 4 24

Ξοφλῆ - Ίωσήφ, ό
Γηιι 4 30

Ξοφλῆ - Ίωσήφ, ό

Ξοφλῆ - Ίωσαφάτ, ό
Μωτῆ 8 8

Ξοφλῆ - Ίωσήχ, ό
Γηιι 4 26

Ξοφλῆ - Ίωσίασ, ου,
Μωτῆ 10 11

Ξοφλῆ - Ίωράμ, ό
Μωτῆ 8 8

Ξοφλῆ - Ίωρίμ, ό
Γηιι 4 29

Ξοφλῆ - Ίούδας, ό
Μωτῆ 2 3 Γηιι 4 33

Ξοφλῆ - Ίούδας, ό
Γηιι 4 30

Ξοφλῆ - Ναασώ, ό
Μωτῆ 4 4 Γηιι 4 32

Ξοφλῆ - Ναθάμ, ό
Γηιι 4 31

Ξοφλῆ - Ναγγαί, ό
Γηιι 4 25

Ξοφλῆ - Ναούμ
Γηιι 4 25

Ξοφλῆ - Ναχώρ, ό
Γηιι 4 34

Ξοφλῆ - Νηρί
Γηιι 4 27

Ξοφλῆ - Νώε
Γηιι 4 36

Ξοφλῆ - Όζίας
Μωτῆ 8 9

Ξοφλῆ - Ίωβήδ, ό
Μωτῆ 5 5 Γηιι 4 32

Ξοφλῆ - Ούρίασ, ό
Μωτῆ 6

Ξοφλῆ - Ραγαύ
Γηιι 4 35

Ξοφλῆ - Σαδώκ, ό
Μωτῆ 14 14

Ξοφλῆ - Σαλά
Γηιι 4 35

Ξοφλῆ - Σαλαθιήλ
Μωτῆ 12 12 Γηιι 4 27

Ξοφλῆ - Σαλμών, ό, Σαλά
Μωτῆ 4 5 Γηιι 4 32

Ξοφλῆ - Σήθ, ό - Ξοφλῆ
Γηιι 4 38

Σεδ - Σμ, ό
Γηιγ ϳ 36

Σεδεαγδ - Σεμειν
Γηιγ ϳ 26

Σεριοϳ - Σερούχ
Γηιγ ϳ 35

Σηηηηηηη - Σολομών, ό
Μωτηρ Α 6 Α 7

Ρεαα - Ρησά, ό
Γηιγ ϳ 27

Ρηρηηαδ - Ροβοάμ
Μωτηρ Α 7 Α 7

Φαηηη - Φαλέκ, ό
Γηιγ ϳ 35

Φαρηη - Φαρέζ, ό
Μωτηρ Α 3 Α 3 Γηιγ ϳ 33

ՆԱՎԵԼՎԱԾ Գ

ՆԱՐԱՔԻՑ ԱՆՁԻՆՔ

Ալփեոս

Մատթ Ժ 3
Մարկ Գ 18
Ղուկ 2 15

Կրտսեր Հակոբոսի հայրը: Համատես Ավետարաններում և Գործքում այս Ալփեոսը հիշատակվում է միայն Հակոբոսի առնչությամբ: «Ալփեոս» և «Կղեոպաս» (Հովհ ԺԹ 25) անունները արամեական նույն բառից են ծագում:

Ալփեոս

Մարկ Բ 14

Հարկահավաք Ղևիի (հիմնականում հայտնի է որպես Մատթեոս առաքյալ) հայրը:

Աղեքսանդր

Մարկ ԺԵ 21

Միմոն Կյուրենացու որդիներից մեկը: Հռոմեացի զինվորները Միմոնին ստիպում են Հիսուսի խաչափայտը տանել մինչև Գողգոթա: Միայն Մարկոսն է նրա որդիներին անուններով հիշատակում՝ «Ալեքսանդրի և Ռուփոսի հայրը», և գուցե այն պատճառով, որ նրանք քրիստոնյա էին և ծանոթ էին իր ընթերցողներին:

Բարաքիա

Մատթ ԻԳ 35

Զաքարիա քահանայի հայրը՝ հիշատակված Նսայի Ը 2 համարում: Սակայն անհավանական է, որ Հիսուս նկատի ունենար այս Բարաքիայի որդի Զաքա-

րիային, քանի որ վերջինս ոչ մարգարե էր եւ ոչ էլ նահատակ: Գերությունից հետո գործող Բարաքիայի որդի Զաքարիա մարգարեն էլ խաղաղությունը է կնքել իր մահկանացուն, եւ դժվար թե Հիսուս այստեղ նրան ակնարկեր: Հովհաննես Մկրտչի հայրն էլ չի հիշատակվում իբրեւ Բարաքիայի որդի եւ ոչ էլ հայտնի է, թե արդյոք նահատակվել է Տաճարում: Ամենահավանականն այն է, որ Հիսուս նկատի ունի թերեւս Ազարիա քահանայապետին, ով Հովաս թագավորի հրամանով սպանվեց Տաճարում (Բ Մնաց. ԻԴ 22): Այս քահանայապետի անունը եբրայեցիներն բնագրում առկա է Զաքարիա ձեռով, իսկ հայրանունն էլ Հովիդայա է: Հավանական է, որ «Բարաքիայի որդի» արտահայտությունը հետագայի հավելում է, քանի որ Ղուկասը հիշատակում է Զաքարիայի նահատակությունը, սակայն առանց «Բարաքիայի որդի» մակդիրի (Մարկ ԺԱ 51):

Բեեղզերուղ

Մատթ Ժ 25
Մատթ ԺԲ 24
Մատթ ԺԲ 27
Մարկ Գ 22
Ղուկ ԺԱ 15
Ղուկ ԺԱ 18
Ղուկ ԺԱ 19

(եբր. «Բահաղ» կամ «ճանճերի տեր»): Հին հեթանոսական աստված, ում պաշտում էին Ակկարոնի փղշտացիները: «Բահաղը» «տեր» բառի քա-

նանական համարժեքն էր, ամբողջական նշանակությունը՝ «երկնքի տեր»: Եբրայեցիների համար նա դեերի իշխանն էր, դրա համար էլ նրան կոչում են «Բեեղզեբուղ»՝ «ճանճերի տեր», համարելով սատանա: Երուսաղեմից եկած օրենսդատները Հիսուսի մասին այսպես են արտահայտվում. «Նրա մեջ Բեեղզեբուղ կա, և դեերի իշխանի ձեռքով է հանում դեերին»: Հիսուսը նրանց պատասխանում է. «Ինչպե՞ս կարող է սատանան սատանային դուրս հանել: Եվ արդ, եթե մի թագավորություն ինքն իր մեջ բաժանվի, այդ թագավորությունը չի կարող կանգուն մնալ: Եվ եթե մի տուն ինքն իր մեջ բաժանվի, այդ տունը չի կարող կանգուն մնալ: Եվ եթե սատանան ինքն իր դեմ դուրս գա և բաժանված լինի, չի կարող կանգուն մնալ, այլ նրա վախճանը հասել է» (Մարկ Գ 22-26):

Գալիլիացիներ

(եբր. «չրջապտուլյտ» բառից) Միջերկրական ծովի և Գալիլիայի լճի միջև ընկած և հռոմեացիների կողմից ղեկավարվող շրջանի խառը բնակչությունը: «Գալիլիա» անունը, որը ծագում է եբրայեցերեն «գալիլ»՝ «չրջապտուլյտ» բառից, կարող էր վերաբերել ցանկացած խիտ սահմաններ ունեցող շրջանի: Հեթանոսների Գալիլիան՝ Գալիլիա-Գոլիմը («Հեթանոսների շրջան»), Իսրայելի հյուսիսային նահանգին տրված անվանումն էր, որովհետև երեք կողմից շրջապատված էր օտարականներով:

Գերգեսացիներ

Մատթ Ը 28
Մարկ Ե 1
Ղուկ Ը 26

Գաղարացիների եւ գերասացիների հետ գերգեսացիները Դեկապոլսի հե-

թանոսական քաղաքների մերձակայքում բնակվող ժողովուրդներից էին, որոնց երկրում Հիսուս բժշկեց «Լեգեոն» անունով անգուսպ դիվահարին:

Զեբեդեոս

Մատթ Դ 21
Մատթ Ժ 3
Մատթ Ի 20
Մատթ ԻԶ 37
Մատթ ԻԷ 56
Մարկ Ա 19
Մարկ Ա 20
Մարկ Գ 17
Մարկ Ժ 35
Ղուկ Ե 10
Յովհ ԻԱ 2

(եբր. «Աստծո պարգև»): Սաղոմեի ամուսինը, Հակոբոսի և Հովհաննեսի հայրը: Զեբեդեոսը որոշ կարողություն տեր ձկնորս էր: Նա ձկնորսներ էր վարձել և սեփական նավակ ուներ: Նա կնոջը՝ Սաղոմեին հնարավորություն էր տվել նյութական օժանդակություն ցույց տալու Հիսուսին և Նրա աշակերտներին:

Հետաքրքիր է այն փաստը, որ Գալիլիացի Զեբեդեոսը և նրա որդիներ ձուկ էին մատակարարում Երուսաղեմի քահանայապետի պալատին: Թերևս սրանով է բացատրվում այն հանգամանքը, որ քահանայապետի պալատի բակի դռնապանը ներս է թողնում Զեբեդեոսի որդի Հովհաննեսին (Հմմտ. Հովհ ԺԸ 15-16): Վերին Երուսաղեմում ավանդական մի վայր կա՝ «Զեբեդեոսի ձկան խանութը», որտեղ խաչակիրները խաչածե փոքրիկ եկեղեցի են կառուցել: Այսօր այն արաբական սրճարանի է վերածվել:

Լյուսանիաս Աբիլենացի

Ղուկ Գ 1

Հովհաննես Մկրտչի քարոզչություն սկզբնական շրջանի իշխանավոր, ասո-

րական Աբելենե գավառի չորրորդապետ:

Աբելենեն գտնվում էր Հերովդես Փիլիպպոսին պատկանող տերությունից հյուսիս ընկած տարածքում՝ Դամասկոսից հյուսիս-արևմուտք: Ըստ հրեա պատմագիր Հովսեփոսի (Ա դ.)՝ ՔՀ 37թ. հռոմեական Կալիգուլա կայսրը թե՛ Փիլիպպոսին, թե՛ Լյուսանիասին պատկանող տիրույթները հանձնում է Հերովդես Ագրիպպասին:

Կղեոպաս

Յուդի ԺԹ 25

(«Կղեոպատրոս» անվան կրճատ ձևը): «Հիսուսի խաչի մոտ կանգնած» Մարիամի ամուսինը: Այն կարծիքը, որ Կղեոպասը Հակոբոս Ալփեան առաքյալի հայրն էր, հաստատվում է այն նմանություններով, որ ունեն Կղեոպաս և Ալփեոս բառերը եբրայեցերենում, այսինքն՝ ունեն միևնույն գրություն ձևը, բայց տարբեր են արտասանությունները: Ըստ Բ դարի պատմիչ Հեգեսիպոսի՝ Կղեոպասը հյուսն Հովսեփի Մարիամի ամուսնու եղբայրն էր: Եթե սա ճիշտ է, ուրեմն Կղեոպասը Հիսուսի հորեղբայրն էր:

Կյուրենիոս

Ղուկ Բ 2

Պուբլիոս Սուլպիցիոս Կյուրենիոս: Ասորիքի կառավարիչ Օգոստոս Կայսեր օրոք՝ ըստ Ղուկաս ավետարանչի: Նա ՔԱ 12թ. Հռոմի կոնսուլներից էր, իսկ որոշ ժամանակ անց գլխավորում է Փոքր Ասիայում ապստամբ տավրոսյիների խռովությունը: ՔԱ 3թ. Ասիայի պրոկոնսուլն էր, իսկ ՔՀ 3-4թթ. հայկական արշավանքի ժամանակ կայսրության գահաժառանգ Գայոս կեսարի խորհրդականն էր: ՔՀ 6-9 թթ. Ասորիքի

քի ու Կիլիկիայի կայսերական լեգատն էր: Հենց այս պաշտոնով էլ նա ավարտում է պետական պաշտոննությունը: Կյանքի վերջին տարիներն անցկացնում է Հռոմում, որտեղ և կնքում է իր մահկանացուն ՔՀ 21թ.:

Ասորիքի ու Կիլիկիայի կայսերական լեգատ եղած ժամանակ Կյուրենիոսը մարդահամար է անցկացնում Հուդայի երկրում, որն Արքեպոսի գահընկեցությունից հետո վերածվել էր հռոմեական պրովինցիայի: Հենց այս մարդահամարի մասին են խոսում Հովսեփոս Փլավիոսը (Ա դ.) և Ղուկաս ավետարանիչը (Հմմտ. Գործք Ե 37): Վենեստիկյան քարի վրա հայտնաբերված արձանագրությունից հայտնի է դառնում, որ սա Կյուրենիոսի կազմակերպած միակ մարդահամարը չէր: Ղուկասի ավետարանում հիշատակվող մարդահամարը ինը տարով նախորդել է վերոհիշյալ մարդահամարին:

Հակոբոս՝ Կղեոպասի որդի

- Մատթ ԻԵ 56
- Մարկ ԺԵ 40
- Մարկ ԺԵ 47
- Մարկ ԺԶ 1
- Ղուկ ԻԴ 10

(եբր. «գարշապարից բռնող», փխբ. «խարդախ»): Այս Հակոբոսը հիշատակվում է համատես Ավետարանների միայն մեկ համանման դրվագում՝ որպես Հիսուսի խաչելության ականատես Մարիամի (նրա հետ էին Մարիամ Մագդաղենացին, Սաղոմեն, Ղուկասի մոտ՝ նաև Հովհաննան) որդին: Մարկոսը նրան անվանում է «Կրտսեր»՝ հավանաբար տարիքի կամ փոքրամարմին լինելու պատճառով: Հովհաննու Ավետարանում այս Մարիամը հիշատակվում է ոչ որպես «Հակոբոսի մայր Մարիամ»,

այլ՝ «Կղեոպասի կին Մարիամ» (Հմմտ. Հովհ ԺԹ 25): Դրվագը նույնն է, ուրեմն պետք է ենթադրել, որ «Կրտսեր Հակոբոսի» ծնողները Կղեոպասն ու Մարիամն էին: Հակոբոսն այլևս անվանապես չի հիշատակվում:

Հակոբոս՝ Հուդայի (ոչ Իսկարիովտացի) հայրը կամ եղբայրը

Ղուկ Զ 16

(Եբր. «գարշապարից բռնող», փխբ. «խարդախ»): Քրիստոսի տասներկու առաքյալներից մեկի՝ Թադեոսի (Երբեմն՝ «Հուդա») հայրը կամ եղբայրը: Միայն Ղուկասն է «Հուդա» անունը հիշատակում առաքյալների խմբում՝ թե՛ իր Ավետարանում և թե՛ Գործք Առաքելոցում (Հմմտ. Գրծ Ա 13): Մատթեոսն ու Մարկոսը նրան հիշատակում են «Թադեոս» անվամբ: Հովհաննեսը նրան անվանում է «Հուդա (ոչ Իսկարիովտացի)»: Ուրեմն Թադեոսն ու Հուդան նույն անձն են, և Հակոբոսը՝ նրա հայրը: Ղուկասի՝ «Հակոբի որդի Հուդա» արտահայտությունը ենթադրում է, որ Հակոբոսը կամ Հուդայի հայրն էր, կամ նրա եղբայրը:

Հարկահավաքներ

(լատ. «քաղաքացիական ծառայողներ»): Սրանք համատես Ավետարաններում հիշատակված «մաքսավորներն» են, ովքեր պետական կամ հասարակական եկամուտների գանձման աշխատանքով էին զբաղվում:

Հարյուրապետ

Հարյուրապետը հարյուր զինվորի՝ ենթասպայական կազմին պատկանող հրամանատար էր հռոմեական բանակում, ընտրվում էր շարքային զինվոր-

ներից: Վեց հազարանոց լեգեոնում կար վաթսուհին հարյուրապետ:

Նոր Կտակարանում հիշատակվում են վեց հարյուրապետներ, որոնցից յուրաքանչյուրն առանձնանում է իր գովելի վարքով: Նրանցից երկուսն առնչակից են Հիսուսի կյանքին՝ Կափառնայումի հարյուրապետը, ում հանդիպում ենք Մատթեոսի և Ղուկասի Ավետարաններում, և Հիսուսի խաչելուծյանը ներկա զինվորական խմբի հարյուրապետը, ում հանդիպում ենք համատես բոլոր երեք Ավետարաններում:

Հարյուրապետ՝ Կափառնայումի

Մատթ. Ը 5-13

Ղուկ Է 1-10

Այս հարյուրապետը մարդիկ է ուղարկում Հիսուսի մոտ՝ իր հիվանդ ծառայի համար օգնություն աղերսելու: Ըստ Ղուկասի՝ հարյուրապետի ծառան, որ հավանաբար նրա պատգամաբերն էր, մահամերձ էր: Մատթեոսն ավելացնում է, որ նա «անդամալույծ ընկած էր և չարաչար տանջվում էր»: Ղուկասի պատումում հարյուրապետն անձամբ հանդես չի գալիս. հրեա ավագներն են նրա խնդրանքը հայտնում Հիսուսին: Երբ Հիսուսն արդեն մոտենում էր նրա տանը, վերջինս բարեկամներ է ուղարկում Հիսուսի մոտ՝ հայտնելով, որ իրեն արժանի չի համարում իր հարկի տակ ընդունելու Տիրոջը. «Տե՛ր, նեղուծյուն մի՛ կրիր... այլ խոսքով ասա՛, և իմ ծառան կբժշկվի»: Հիսուս դառնում է իրեն հետևող ժողովրդին և ասում. «Ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, որ Իսրայելի մեջ անգամ այսչափ հավատ չգտա»: Տուն վերադառնալով՝ պատգամավորները ծառային լիովին բժշկված են գտնում:

Հարյուրապետ՝ Գողգոթայի

Մատթ ԻԷ 54
Մարկ ԺԵ 39
Ղուկ ԻԳ 47

Հիսուսի մահապատիժն իրականացնող հռոմեական խմբի ղեկավար: Այս հարյուրապետի շնորհիվ է մեզ հասել միակ առանձին վկայությունը Հիսուսի մասին՝ ընդհուպ մինչև Նրա մահվան պահը:

Հեթանոսներ

Եբրայեցիներեն գոյ բառն առհասարակ նշանակում է ոչ իսրայելացի ժողովուրդ: Նույն բառի հունարեն թարգմանությունը՝ էթնոս, նշանակում է «ազգ»: «Հեթանոս» բառն օգտագործվել է բոլոր ոչ հրեաների համար, ովքեր Իսրայելի Աստծո «ողորմությունից դուրս» էին համարվում:

Հերովդես Փիլիպպոս Կրտսեր

Մատթ ԺԴ 3
Մարկ Զ 17
Ղուկ Գ 19

Իսուրեայի, Գավլանիտիդայի, Տրաքոնիայի և Ավրանիտիդայի չորրորդապետ (ՔԱ 4-ՔՀ 34), Հերովդես Մեծի երեք որդիներից կրտսերը: Նա իր իշխանությունը պահպանել է մինչև մահ՝ 34թ.: Հավաստի մի ավանդություն Հիսուսի պայծառակերպությունը կապում է ոչ միայն Թաբոր լեռան, այլ նաև Հերմոն լեռան հետ, որի հարավային լանջերին, Պան աստծո վաղեմի սրբավայրի տեղում, Փիլիպպոսը տաճար է հիմնել Օգոստոս Կայսեր պատվին:

Մատթեոսի և Մարկոսի Ավետարաններում Փիլիպպոսը հիշատակվում է որպես Հերովդիայի ամուսին, նախքան նրա՝ Անտիպասի հետ ամուսնությունը: Ենթադրվում է, որ Փիլիպպոսն ամուսնացել է Սաղոմեի՝ Անտիպասի և Հերովդիայի դստեր հետ:

Հերովդեսականներ

Մատթ ԻԲ 16
Մարկ Գ 6
Մարկ Ը 15
Մարկ ԺԲ 13

Ըստ հրեա պատմագիր Հովսեփոս Փլավիոսի (Ա դ.)՝ Հերովդեսների անունը կրող քաղաքական այս խմբավորումը ՔԱ 40թ. Անտիգոն Մակաբայեցու փոխարեն կամենում էր գահին բազմեցնել Հերովդեսին: Ավետարաններում հերովդեսականները հիշատակվում են Հիսուսին ընդդիմադիր փարիսեցիների առնչությամբ:

Հրեշտակ

(հուն. «պատգամաբեր»): Հիսուսից դարեր առաջ մարդիկ զգում էին, որ իրենց պաշտպանում և առաջնորդում են Աստծո հրեշտակները, զգում էին սնտիապաշտությունը կամ արևելյան երեակայությունը, կամ էլ աստվածային ներշնչումով: Նոր Կտակարանը հաստատում է հրեշտակների գոյությունը իրողությունը: Իր օրերի ու դարաշրջանի մասին խոսելիս Հիսուս հաճախ է անդրադառնում հրեշտակներին. հրեշտակներն ուրախանում են ապաշխարող մեղավորի համար, հոգիները դրախտ են տանում, մանուկների պահպան հրեշտակները մշտապես տեսնում են Հոր երեսը, հրեշտակները չեն ամուսնանում:

Հրեշտակները սերտորեն կապված են եղել Հիսուսի կյանքի առանցքային դրվագներին: Նրանք են Զաքարիա քահանային ավետել Հովհաննես Մկրտչի ծնունդը, Մարիամին՝ Հիսուսի ծնունդը, Հիսուսի ծննդյան ժամանակ երգել Բեթղեհեմի դաշտերում, անապատում փորձության ժամանակ ծառայել Նրան: Հրեշտակներն են Գեթսեմանիի պարտեզում Հիսուսին զորացրել Նրա

տազնապի պահին, նրանք են գերեզմանից հեռու գլորել քարը և ավետել Հիսուսի հարուժյունը: Հրեշտակներն են Նրա համբարձումից հետո քաջալերել առաքյալներին, զորավիգ եղել Նրա հետևորդներին: Հրեշտակի միջոցով է Պետրոսը դուրս եկել բանտից: Հոռմ կատարած նավարկության ողջ ընթացքում, նավաբեկության ժամանակ, Պողոսի հետ էր Տիրոջ հրեշտակը: Հովհաննես Աստվածաբանի Հայտնության մեջ երկնքում հրեշտակների մատուցած պաշտամունքը եկեղեցու մատուցած պաշտամունքի նախատիպն է:

Ղեւտացի

Ղուկ Ժ 32
Յովի Ա 19

Ըստ Տիրոջ՝ Մովսեսին տված հրահանգի՝ Ղեւիի ցեղի մարդիկ պետք է ծառայեին Ահարոնին ու քահանաներին՝ ապահովելով Վկայության խորանի, իսկ հետագայում նաեւ Տաճարի պահպանությունն ու խորանի սպասավորությունը (Թվոց Գ 1-13):

Ղովտ

Ղուկ ԺԵ 28
Ղուկ ԺԵ 29
Ղուկ ԺԵ 32

Աբրահամի եղբոր՝ Առանի որդին: Տե՛ս ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ա:

Նախանձահույզներ

Այն հրեաների անվանումը, ովքեր Մակաբայեցիների ժամանակներից՝ ՔԱԲ-Ա դդ. մինչև Մասադայի ամրոցի կործանումը՝ ՔՀ 73թ., ազգայնամոլությամբ էին համակված: Իրենց համարելով ազգն օտար լծից փրկելու համար Աստծու կողմից ընտրված գործակալներ՝ նախանձահույզները, «Ոչ մի կանոն բացի Օրենքից, ոչ մի թագավոր

բացի Աստծուց» նշանաբանի ներքո, հետզհետե անզուսպ են դառնում և՛ հռոմեական տիրապետության ուժերի, և՛ հելլենիզմին հարող իրենց ազգակիցների դեմ դիմադրության մեջ:

Նեեման Ասորի

Ղուկ Դ 27

Ասորիների զորքի հրամանատարը, ով չնայած իր ուժին ու զորությանը, բորոտ էր: Եղիսե մարգարեի ցուցումով յոթն անգամ լվացվելով Հորդանան գետում՝ բժշկվում է եւ հավատում կենդանի Աստծուն (Դ Թագ. Ե 1-19):

Շուշան

Ղուկ Ը 3

Հիշատակվում է այն մեծահարուստ եւ ազնվական տիկնանց հետ, ովքեր Հիսուսին ու Նրա առաքյալներին մատակարարում էին իրենց ունեցվածքից:

Ռուփոս

Մարկ ԺԵ 21

(հուն. «կարմիր»): Սիմոն Կյուրենացու որդին եւ Ալեքսանդրի եղբայրը: Ռուփոսի մասին հիշատակվում է նաեւ Պողոս առաքյալի Հռոմեացիս թղթում (հմմտ. ԺԶ 13):

Սադուկեցի

Մատթ Գ 7
Մատթ ԺԶ 1
Մատթ ԺԶ 6
Մատթ ԺԶ 11
Մատթ ԺԶ 12
Մատթ ԻԲ 23
Մատթ ԻԲ 34
Մարկ ԺԲ 18
Ղուկ Ի 27

Հիսուսի ժամանակ քահանայապետական ընդգծված դիրքորոշում ունեցող կուսակցություն, որն իր անվա-

նուժն ու ծագումը կապում էր Դավիթ թագավորի քահանաներից մեկի՝ Սաղոկի հետ (Բ Թագ. Ի 25):

Սամարացիներ

Սամարիան Իսրայելի հյուսիսային թագավորության մայրաքաղաքն էր՝ հիմնված Ամրիի՝ Աքաաբի հոր կողմից, մի լեռան վրա, որն Ամրին «Սամերից գնեց երկու տաղանդ արծաթով» (այստեղից էլ՝ «Սամարիա» անունը) (Գ Թագ ԺԶ 24), և այսօր էլ տեսանելի է ներկայիս Նաբլուս քաղաքից դեպի հյուսիս: «Սամարիա» անունով է կոչվել տասը ցեղերի զբաղեցրած տարածքը, որի սահմաններն էին Գալիլիան, Հորդանանը և Հրեաստանը:

Սիմոն՝ բորոտ

Մատթ ԻԶ 6
Մարկ ԺԴ 3

(եբր. «ունկնդրում»): Բորոտ Բեթանիայից, ում տանը Հիսուսին օծեցին նարդոսի յուղով: Հնարավոր է՝ որոշ ազգակցական կապեր ուներ Հիսուսի մտերիմներ Մարթայի, Մարիամի ու Ղազարոսի հետ:

Սիմոն՝ Յուդա Իսկարիովտացու հայրը

Յովհ Զ 72
Յովհ ԺԳ 2

(եբր. «ունկնդրում»): Միայն Հովհաննես Ավետարանիչն է հիշատակում Հուդայի հորը: Մատնիչ առաքյալի ընտանիքը Հրեաստանի հարավային Կարիոթ գյուղից էր, այստեղից էլ՝ «Իշ Կարիոթ», որ նշանակում է «մարդ Կարիոթից»:

Սինիեդրին

(հուն. «ատյան»): Հետգերության շրջանի հուդաիզմի այս գերագույն

ժողովն ազնվականական սենատ էր՝ բաղկացած քահանաներից և աշխարհականներից, ովքեր ՔԱ Դ դ. սկսած, պարսից և հունական տիրապետությունների ժամանակ, հրեա ժողովրդի գլուխ էին կանգնել:

Տիմոս

Մարկ Ժ 46

(եբր. «անմաքուր լինել» բայից): Կույր Բարտիմեոսի հայրը, որին բժշկեց Հիսուս:

Փանուել

Ղուկ Բ 36

(եբր. «Աստծու երես»): Աննա մարգարեուհու հայրը՝ Ասերի ազգատոհմից ու ցեղից:

Փարիսեցիներ

(հուն. «բաժանվածներ»): Ամենահզոր հրեական կրոնական խումբը Հիսուսի ժամանակներում և Նրա մշտական հակառակորդները, ժառանգները «սրբերի», ովքեր ՔԱ 332թ. Պաղեստինում հունական տիրապետության հաստատումից ի վեր պայքարել են կրոնական ազատության համար: Ինչպես «սրբերը», փարիսեցիները նույնպես, բարեպաշտական մղումներից դրդված, իրենց «առանձնացրել» էին, որպեսզի պահպանեն Օրենքը:

Քուզա

Ղուկ Ը 3

Հերովդես Անտիպասի տան վերակացուն, ում կինը՝ Հովհաննան, մեկն էր այն կանանցից (Մարիամ Մագդաղենացի, Շուշան և ուրիշներ), ովքեր Գալիլիայում Հիսուսի քարոզչության ժամանակ հետևում էին Նրան և տասներկու աշակերտներին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ	7
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	8
ԱՆԴՐԵԱՍ առաքյալ	9
ԱՆՆԱ մարգարեուհի	12
ԱՆՆԱ քահանայապետ	13
ԱՐՔԵՂԱՅՈՍ	15
ԲԱՐԱԲԲԱ	16
ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԵՈՍ առաքյալ	18
ԲԱՐՏԻՄԵՈՍ	20
ԳԱԲՐԻԵԼ հրեշտակապետ	21
ԵՂԻՍԱԲԵԹ	22
ՋԱԿՔԵՈՍ	24
ՋԱՔԱՐԻԱ՝ Հովհաննես Մկրտչի հայրը	25
ԹԱԴԵՈՍ առաքյալ	28
ԹԵՈՓԻԼՈՍ	30
ԹՈՎՄԱՍ առաքյալ	31
ԿԱՅԻԱՓԱ քահանայապետ	34
ԿԴԵՈՊԱՍ	38
ՀԱԿՈԲՈՍ առաքյալ՝ Ձեբեդեոսի որդի	39
ՀԱԿՈԲՈՍ առաքյալ՝ Ալփեոսի որդի	43
ՀԱԿՈԲՈՍ՝ Հիսուսի եղբայրը	44
ՀԱՅՐՈՍ	47
ՀԵՐՈՎԴԵՍ արքա	48
ՀԵՐՈՎԴԵՍ՝ Գալիլիայի չորրորդապետ	50
ՀԵՐՈՎԴԻԱ	54
ՀՈՎՀԱՆՆԱ	56

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ Մկրտիչ.....	57
ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ առաքյալ	69
ՀՈՎՍԵ՝ Հիսուսի եղբայրը.....	76
ՀՈՎՍԵՓ՝ Հիսուսի հայրը.....	78
ՀՈՎՍԵՓ Արիմաթիացի	82
ՀՈՒԴԱ Իսկարիովտացի.....	84
ՀՈՒԴԱ՝ Հիսուսի եղբայրը	89
ՀՈՒԴԱ առաքյալ	90
ՂԱԶԱՐՈՍ	91
ՂԱԶԱՐՈՍ՝ Մարթայի և Մարիամի եղբայրը.....	93
ՂԵՔԵՈՍ	95
ՂԵՎԻ	96
ՂՈՒԿԱՍ ավետարանիչ	97
ՄԱՂՔՈՍ.....	98
ՄԱՏԹԵՈՍ առաքյալ.....	99
ՄԱՐԿՈՍ ավետարանիչ.....	101
ՄԱՐԹԱ	103
ՄԱՐԻԱՄ Աստվածածին.....	105
ՄԱՐԻԱՄ Մագդաղենացի	108
ՄԱՐԻԱՄ Հակոբոսի և Հովսեփի մայրը	111
ՄԱՐԻԱՄ՝ Մարթայի քույրը	113
ՄԱՐԻԱՄ՝ Մարկոս ավետարանչի մայրը.....	115
ՄՈԳԵՐ	116
ՆԱԹԱՆԱՅԵԼ.....	117
ՆԻԿՈՂԵՄՈՍ	118
ՊԵՏՐՈՍ առաքյալ	119
ՊԻՂԱՏՈՍ Պոնտացի	131
ՍԱՂՈՍԵ՝ Ջեբելդեսի կինը	139
ՍԱՂՈՍԵ՝ Հերովդիայի դուստրը.....	140
ՍԻՄԵՈՆ Ծերունի.....	141
ՍԻՄՈՆ Կանանացի	142
ՍԻՄՈՆ՝ Հիսուսի եղբայրը	143
ՍԻՄՈՆ՝ փարիսեցի.....	144
ՍԻՄՈՆ Կյուրենացի.....	145
ՏԻՔԵՐԻՈՍ կայսր.....	146
ՓԻԼԻՊՊՈՍ առաքյալ	147
ՕԳՈՍՏՈՍ կայսր	150

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ա	
ԱՎԵՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԻՆԿՏԱԿԱՐԱՆՅԱՆ ԱՆՁԻՆՔ	151
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Բ	
ՀԻՍՈՒՄԻ ՍԵՐՆԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿԵՐԸ	159
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ	
ՀԱՐԱԿԻՑ ԱՆՁԻՆՔ	166

ԱՎԵՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Նրապարակչության փնտրեն՝
Եզնիկ արքեպիսկոպոս Պեպրոսյան

Պապրասպեցին՝ Ռուբեն արեղա Զարգարյանը
Շահն արեղա Անանյանը
Սրբազրիչ՝ Սիրանուշ Գրիգորյան
Էջաղրումը՝ Արտակ Տիփանյանի

Մ Ա Յ Ր Ա Թ Ո Ռ Ս Ո Ւ Ր Բ Է Ջ Մ Ի Ա Ծ Ի Ն
Ն Ա Յ Ա Ս Ա Ն Ի Ա Ս Վ Ա Ծ Ա Շ Ն Չ Ա Յ Ի Ն Ը Ն Կ Ե Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Ս Ո Ւ Ր Բ Է Ջ Մ Ի Ա Ծ Ի Ն - 2010

Չափսը՝ 60x84 1/8,
Ծավալը՝ 176 էջ,
Տպաքանակը՝ 1000